



SANATÇILAR
AKIMLAR
RESİMLER
MİTOLOJİ

UMBERTO
ARTE *ile*
Sanat

10. BASKI


DESTEK
Kültür Yayıncılık

www.destek.com.tr

SANATÇILAR
AKIMLAR
RESİMLER
MİTOLOJİ



UMBERTO ARTE *ile* Sanat

DESTEK YAYINLARI: 1159

SANAT: 1

UMBERTOARTE İLE SANAT

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumahioğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül

Editör: Özlem Küskü

Son Okuma: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştı

Sayfa Düzeni: Levent Kocaoğlu

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Ekim 2019

1.-4. Baskı: Ekim 2019

5.-10. Baskı: Kasım 2019

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-680-6

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

www.destekmedyagrubu.com



Deniz Ofset – Nazlı Koçak

Sertifika No. 40200

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul



ÖNSÖZ

UmbertoArte ile Sanat, Twitter'da floodlar halinde yazdığım sanat yazıları ve resim incelemelerinin devamı niteliğinde ortaya çıkan bir kitaptır. Öncelikle beni bu kitabı yazmaya teşvik eden tüm Twitter dostlarıma çok teşekkür ederim.

Kitabımı bir arkadaş ortamında sanat sohbeti yaptığımızı düşünerek okumanızı isterim, bir yerde oturmuşuz konu konuyu açıyor ve bir arkadaşınız size bazı sanatçı ve resimlerden bahsediyor. Çayların içilip keklerin pastaların yendiği zaman zaman ironi ve şakaların yapıldığı gün sonunda herkesin mutlu bir şekilde ayrıldığı (doyurucu, keyifli) bir sohbet bu.

Twitter dostlarımin teşviki dışında beni bu kitabı yazmaya iten birkaç nokta var. Bir tanesi bu alanda ciddi bir bilgi kirliliğinin olması, insanların kendi çıkarımlarını mutlak doğrular gibi yazmasıdır.

İkincisi, bu alanda kullanılan akademik dilin (bir miktar) dışına çıkarak daha önce herhangi bir sanat eseriyle yolu kesişmemiş kişileri de bu sohbe dahil etmek. Bu süreç içerisinde konuları daha anlaşılır ve rafine bir şekilde anlatarak o insanların korkularını yenerek, bir sanat eserine endişe etmeden yaklaşmalarını sağlamaktır. Çünkü gerçek anlamda bir sanat eserini çözümleyip, ondan estetik haz almak herkesin hakkıdır.

Victor Hugo ne diyor: "Öldükten sonra yaşamak istiyorsanız, ya okumaya değer şeyler yazın ya da yazılmaya değer şeyler yaşayın." Benim yaşadıklarım rutin şeyler, onun için okunmasını umduğum şeyler yazmaya çalıştım. Bunları yazarken magazinden, asılsız bilgilerden uzak durup sadece gerçekleri vererek, okuyan insanların maksimum faydalanmalarını istedim.

#umbertoarteilesanat

İÇİNDEKİLER

Vincent Van Gogh	7
Leonardo Da Vinci	35
Raffaello Sanzio.....	65
Michelangelo Merisi da Caravaggio	81
Rembrandt Harmenszoon van Rijn	123
Henri de Toulouse Lautrec.....	145
Marcel Duchamp ve Dadaizm	155
Vladimir Tatlin	175
Käthe Kollwitz.....	183
Amedeo Modigliani	199
Paul Delaroche.....	211
Gustav Klimt	221
Pablo Picasso / Guernica	230
Jacques Louis David / Marat'nın Ölümü	240
Jacques Louis David / Sabineli Kadınlar'ın Müdahalesi	248
Pieter Bruegel / Kardaki Avcılar veya Avcıların Dönüşü	254
Pieter Bruegel / Köy Düğünü.....	262
Pieter Bruegel / Hasat Zamanı.....	270
Pieter Bruegel / Babil Kulesi	278
Pieter Bruegel / İkarus'un Düşüşü	292

Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri	298
Pieter Bruegel / Birbirine Kılavuzluk Eden Körler	312
Hans Holbein / Elçiler	316
Hans Holbein / Tüccar Georg Gisze	326
Jan van Eyck / Arnolfini'nin Evliliği	336
John William Waterhouse /	
The Lady of Shalott / Shalott'un Hanımefendisi	344
Paul Rubens / Hero ile Leandros	348
Theodore Géricault / Medusa'nın Salı.....	354
Edouard Manet / Kırdan Öğle Yemeği.....	362
Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi.....	370
William-A. Bouguereau / Dante ve Virgil Cehennemde	390
Giotto di Bondone / Ağıt.....	394
Alma Erdmann / Mektup	402
Peter Nicolai Arbo /Odin'in Vahşi Avı	404
Louis Gallait / Barış ve Savaş	406
Andrew Wyeth / Christina'nın Dünyası.....	410
Samson ve Delilah / Léon Bonnat / S. J Solomon / Rubens	414

Resim elle değil akılla yapılır.
Michelangelo



Vincent VAN GOGH

(1853 - 1890)

“Dahilik ile Deliliğin Sınırında”

İlk olarak Van Gogh ile başlayıp hayatı ve sanatına ilişkin genel bir bakış yapalım. Konular arasında geçişler, atlamalar yap-sam da belli bir kronolojiyi takip edeceğim. Şunu da söyleyeyim Van Gogh'u okumak için en doğru yerdesiniz, buyurun lütfen.

Van Gogh, bildiğiniz üzere Hollandalı bir ressam. Babası tutucu bir din adamıydı (Protestan rahibi). Oğlunun da kendisi gibi olmasını istiyordu. Bunu bir ölçüde başardı da Van Gogh, vaiz oldu. Oldu ama o süreç oldukça sıkıntılıydı. Konuşma yeteneği çok iyi olmadığı için vaiz olmasını istemediler. O ısrar etti, istediğiniz yere gönderin beni, kimsenin gitmek istemediği yerlere giderim dedi. Kabul ettiler, devamında Belçika'nın kömür madenleriyle ünlü Boringa bölgesine gönderildi.

Bu durum onun resme çok geç yaşta başlamasının nedenlerinden biridir. Evet Van Gogh resme oldukça geç başladı. Vaiz olduktan sonra yoksullara ve maden ocaklarında çalışan işçilere yardım etmek istedi, işi gereği onlara bir çok vaaz verdi (o zaman-lar yaş 27).

Onlara “Yaşamınız acıklı, bu hayatta çok çekiyorsunuz, siz-ler Tanrı'nın kutsadığı kişilersiniz”, “Bizim yaşamımız dünyadan



Vincent van Gogh /
Kömür Taşıyan Kadın
Madenciler / 1882
Kröller-Müller Museum
Netherlands 32 x 50 cm

8 cennete yapılan uzun bir yürüyüşür”, “Mutluluk sevinçte değil, acı çekende; zenginlikte değil, yoksullukta” diyordu. Retoriği çok güçlü değildi, bir taraftan da kendini ressam olarak duyumsuyordu.

Bir gün kendisini denetlemeye gelen kişiler onu derme çatma bir evde buldular. Bu durumun Kilise'nin imajını zedelediğini söylediler. Van Gogh da “Onlar gibi yaşamazsak Tanrı'nın mesajını iletemeyiz” dedi. Bu onlar için alışılmış bir üslup değildi, çizilen yolun dışına çıkması hoş karşılanmadı. Velhasıl kelam vaizlik görevine son verildi. Aşırı hareketleri vardı, fazla heyecanlıydı. Yaş 27-28, ömrünün sonuna 9 yıl var, hâlâ bildiğimiz Van Gogh değil. Yaptığı doğru düzgün bir tane resim yok.



Vincent van Gogh / Montmartre ve Taş Ocağı / 1886 Van Gogh Museum, Amsterdam

Görevine son verildikten sonra da orada kalmaya devam etti. Şu anki gibi kitle iletişim araçları yok, ailesi Van Gogh'tan haber alamadı. Baba, Van Gogh'u bulması için Theodan yardım istedi.

Theo (biliyorsunuz kardeşi) gelip Van Gogh'u buldu, birlikte evlerine döndüler. Sonrasında Theo, Paris'e gitti, o meşhur mektuplaşmaları da bundan sonra başladı. Theo ne yaparsan yap yaz bana dedi, bir daha böyle kaybolma.

Belçika'ya vaiz olarak gönderdikleri Van Gogh, değişmişti, kiliseye gitmiyordu artık. Tanrı'yı sorgular gibi laflar ediyordu, bu durum eski rahip olan babasını çok rahatsız etti.



Jean-François Millet / *The Sower* / 1850
105 x 86 cm



Vincent van Gogh / *The Sower* / 1889
80.8 x 66.0 cm

Vaizlikten kopuş onun yönünü iyiden iyiye sanata çevirmesini sağladı. Van Gogh, Jean François Millet'yi çok seviyordu, Fransız Barbizon ekolünün öncü ismi Millet'yi. Onun resimlerinde kendinden parçalar buldu, *Tohum Eken Adam/Ekici* resmini beş kez kendi çizgileriyle yeniden yaptı.

Van Gogh, o dönem ailesiyle yaşıyordu. Bir gün dul kuzini Kate, küçük kızıyla birlikte ziyaretlerine geldi. Van Gogh kuzinini uzun yıllardır görmemişti ve kendisinden çok etkilendi. Ona resimlerini gösterdi, birlikte kırlarda tarlalarda gezintiyeye çıktılar.

Van Gogh hiç boş durmuyordu, resim yapmadığı zamanlarda Shakespeare, Zola, Dickens ve Jules Michelet gibi yazarların kitaplarını okuyordu. Kate'ten etkilenmişti ve onu etkilemek istiyordu. Bir gün otururlarken Kate'e, "Michelet ne der biliyor musun?" dedi. "Yok. Ne der?" dedi o da. "İşini ve seveceği kadını bulan erkek kutsanmıştır." Bir takım subliminal mesajlar veriyor, resimlerini gösteriyor onu etkilemeye çalışıyordu. Van Gogh yakışıklı sayılmazdı, işi gücü yoktu, sadece yaptığı bazı karakalem resimler ile Kate'i etkileyemedi. Van Gogh bir kadına nasıl davranılacağı konusunda acemiymiş, biraz ısrarcı oldu. Kate bu durumdan rahatsız olup ailesinin yanına Lahey'e döndü.

Van Gogh da onun peşinden gitti, babası kızını Van Gogh ile görüştürmek istemedi. Van Gogh'un kendisine zarar verme eğilimi vardı bunu biliyoruz, orada sağ elini yemek masasının üzerinde yanan mumun üzerine tutarak yaktı. Sevgisini ispat etmek istiyordu ama ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Fevriydi, acelemiydi. Kadınlarla ilgili ilk hayal kırıklığı bu olay oldu. Bu arada Theo ile mektuplaşmaları devam ediyor, Theo kendisine boya ve tuval alması için para gönderiyordu.

Van Gogh o olaydan sonra başka bir kadınla tanışıp onunla yaşamaya başladı. Beş yaşında bir kızı olan son derece fakir bir kadındı. Van Gogh'un kendisi de fakirdi, hiçbir resmi satılmamış, kardeşi Theo'nun yardımlarıyla hayata tutunmaya çalışıyordu. Geçinebilmek için tutumlu olmak zorundaydı ve artık biri bebek üç kişilerdi. Theo'ya "Kimi kez kuru ekmeğimi kendim kazandım, kimi kez de bir dost, yüreğinin iyiliğinden, bir dilim ekmeği bana verdi. Elimden nasıl geliyorsa öyle yaşadım, iyi, kötü, gelişigüzel"¹ diye yazdı. Kadın da yalnızdı, Van Gogh da. Sadece sohbet etmek bile onlara iyi geliyordu. Theo'nun gönderdiği paraları Van Gogh ağırlıklı olarak boya ve tuvaler için harcıyordu (sanata yatırıyordu diyelim). Diğer taraftan açlardı, kadının küçük çocuğu vardı,

1 Vincent Van Gogh / Theo'ya Mektuplar

kadın bunlarla yiyecek alalım, paranı boyaya tuvale yatırma artık dedi. Van Gogh'un fırçasını bırakması, Kafka'nın kalemini bırakmasıyla aynıydı, öyle bir şey mümkün değildi.

11



Virginie Demont-Breton
L'homme est en mer / The Man is at Sea
161 x 134,5 cm



Vincent van Gogh / 1889
66 x 51 cm

Burada soldaki resim 19. yüzyılın ünlü Fransız realist ressamı Jules Breton'un kızı Virginie Demont-Breton'a ait. Sağdaki resim ise fırça vuruşlarından belli olacağı üzere Van Gogh. Van Gogh hoşuna giden resimleri yeniden kendi tarzıyla çalışmaktan çekinmiyordu, bu çalışmalar onun için kabul görmüş eserler üzerinden pratik yapma imkânı sağlıyor, diğer taraftan bu eserlere bir çeşit saygı duruşunda bulunuyordu. Öncelikle Millet'nin onlarca resmini yorumladı, sonrasında ilk akla gelenler Rembrandt'ın (The Raising of Lazarus) *Lazarus'un Yükselişi* ve V. D. Breton'un üstteki resmidir. Breton resmine tarih atmamış ama yapım tarihinin Van Gogh'un çiziminden önce olduğu biliniyor. Kendisinden önceki sanatçıların kimi eserlerini yeniden yorumlamak Picasso'dan Dalí'ye sanat tarihi içerisinde sıklıkla karşılaştığımız bir durumdur.



Anthony "Anton" Mauve (1838-1888)

Dönem ressamlarından Anton Mauve, Van Gogh'un uzaktan akrabasıydı. Van Gogh o dönem resimlerini götürüp Mauve'e gösterip fikirlerini alıyordu. Bir şeyler çiziyordu ama arayış içerisindeydi. Çizdikleri birtakım karakalemler ve (ağırlıklı olarak) Jean François Millet'nin eskizleriydi. Mauve resimlere baktı, çok ilgilenmedi kendisiyle, biraz da renkli resimler yapmayı deneyebilirsin dedi. O an bir şey söylemiş olmak için söylenen bu söz ile Van Gogh'a büyük bir iyilik yapmış oldu.

O sırada baba evinde ciddi bir huzursuzluk vardı, babası oğlunun istediği gibi biri olmadığı için çok üzgündü. Van Gogh'u bir çeşit hata olarak görüyorlardı, devamında baba rahatsızlandı, Van Gogh sorunlar yaşadığı kadın ile yollarını ayırıp babasını ziyarete gitti. Theo da gelmişti, babalarını kaybettiler. Theo, Van Gogh'a benimle Paris'e gel dedi.

Theo resim simsarıydı (resim alıp satıyordu, bir çeşit komisyoncu), çevresi oldukça geniştir. Van Gogh bu öneriyi çok ciddiye almadı. Theo, Paris'e döndü. Van Gogh orada kaldı. Bir çeşit derviş hayatı yaşıyordu, elinde tuvali her gün bir yerde, üzeri yırtık pırtık dolaşıyor, yağmurda çamurda resimler yapıyordu.



Vincent van Gogh / Dokumacı / Weaver / 1884 62.5 x 84.4 cm
Avenue of the Arts / Boston

Yaş 31 olmuştu, düşünün bu insan 37 yaşında öldü, hâlâ ortada bir şey yok. Resme çok geç başladı, çok geç ve ne yazık ki çok kısa yaşadı. O dönem sıklıkla Hollanda'daki evinin yakınında bulunan dokumacıları gezip onları gözlemliyordu. Van Gogh'un çalışan fakirlere karşı duyduğu hisler onun ilk ciddi eserlerinin konusunu oluşturdu, dokumacıların yaklaşık otuz adet çalışmasını yaptı.

Sonrasında Patates Yiyenler geldi (yaş 32), ilk önemli resmi budur. Sadece patates ile beslenen yoksul insanların karanlık dünyası. Bu ilk dönem resimleri hakikaten karanlıktır, onu o yapan renklerle henüz tanışmadı, tanışacak.

Van Gogh'un üzerindeki çevre baskısı iyiden iyiye artmıştı, ailesi de onu yanlarında istemiyordu. Bir yıl sonra 1886'da Paris'e Theo'nun yanına gitti (yaş 33).



Vincent van Gogh / Patates Yiyenler / The Potato Eaters / April-May 1885
Van Gogh Museum / Amsterdam

Paris'e geldiğinde hayatını değiştirecek çok önemli bir keşif yapıp, Charles Blanc'ın tamamlayıcı renk teorisini benimsedi. Renkleri birbirini tamamlayıcı bir şekilde kullanıyordu, mor ve sarı, mavi ve turuncu veya yeşil ve kırmızı gibi.

Paris'e geldiği yıl Empresyonistlerin sergilerini gezip onların resimleriyle tanıştı. Pissarro, Monet, Renoir gibi Empresyonist; Signac, Seurat gibi Post Empresyonist sanatçıların resimleri. Pissarro ve Seurat ile sohbet etme imkânı buldu. Bu insanlarla tanışınca birtakım Empresyonist resimler yapmaya çalıştı (daha ziyade post empresyonist/pointillist diyebileceğimiz çalışmalar), bir iki deneme yaptı ama hiçbir zaman onlardan biri olmadı.

Kendisinden genellikle Empresyonist olarak bahsedilir onun için söyleyeyim dedim, Empresyonistlerin resimlerindeki ışık oyunları, günün her saatinde her türlü hava koşulunda ışığı yakalama çabaları güzeldi ama o her zaman kendisini Millet'ye yakın hissetti.



Henri de Toulouse-Lautrec



*Henri de Toulouse-Lautrec /
Vincent van Gogh / 1887 / 57 cm x 46 cm
Van Gogh Museum / Amsterdam*

Theo'nun sayesinde epey bir çevre edildi, tanıştığı kişilerden birisi de Lautrec'ti. Bir gün Theo, Lautrec ve Van Gogh oturup bir şeyler içtiler. (Lautrec sağlık sorunlarından dolayı hep oturuyordu. Lautrec bölümüne geçince biraz daha detaylandıracağım.) Sonrasında Lautrec ile Van Gogh çok sık görüşmeye başladılar. Lautrec, Van Gogh'un resmini yaptı, sıkı arkadaş oldular.

Paris sanat çevresi Van Gogh'a mesafeliydi, onun resim yeteneğini sorguluyorlardı. Aslında yeteneğinin olmadığını düşünenler çoğunlukta idi. Bir türlü resimleri satılmıyor, ilgi görmüyordu.

Bu konuda bir gece Theo ile Van Gogh biraz gerildiler. Theo da o resimlere pek inanmıyordu aslında, kardeşi olduğu için destek oluyordu (ya da bana öyle geliyor). Ben satamıyorsam Tanguy'a götür biraz da o uğraşsın dedi. Pere Tanguy'un butik bir sergi salonu vardı. Butik dediysem, Cezanne'dan Lautrec'e, ondan Degas'a çok önemli ressamların resimleri vardı salonunda, aynı zamanda resim malzemeleri satıyordu.



Vincent van Gogh / Bir Çift Bot / A Pair of Boots / 1887 / 32.7 x 41.3 cm
The Baltimore Museum of Art

Ertesi gün Van Gogh bazı resimlerini alıp Tanguy'un salonuna gitti, orada Cezanne ve Gauguin ile karşılaştı. Cezanne, modern resmin babasıdır. Picassodan soyut sanatlara birçok sanatçıyı etkilemiş önemli bir isim. Cezanne belki de o zamana kadar Van Gogh ismini hiç duymamıştı, resimlerine baktıktan sonra "Doğrusunu isterseniz pek beğenmedim, bunları sanki bir deli yapmış gibi" dedi. Van Gogh üzüntüyle karışık bir şaşkınlık yaşadı, götürdüğü resimlerden biri *Botlar'dı*, resminde yaşam ve ölüm arasındaki uzun yolculuğu anlatmıştı ama orada bulunanlara anlamsız geldi. Alışılmış resmin dışında bir şeydi bu. Cezanne bile onu anlamamıştı. H. E. Gombrich "Beğeni tartışılmaz ama geliştirilebilir" der. Belki Cezanne'nin (bile) o günkü beğeni düzeyi çağın içerisindeki bir sanatçının eserlerini beğenecek düzeyde değildi kim bilir. Şunu da belirtelim sonradan Cezanne ile birlikte 20. yüzyıl sanatını derinden etkileyen iki isimden biri olacak kendisi.



Vincent van Gogh / *Père Tanguy'un Portresi* / 1887 / 65.0 cm x 51.0 cm
Musee Rodin, Paris

1887'de Pere Tanguy portresini yaptı: *Baba Tanguy*. Tanguy'un resminin fonunu Japon desenleriyle tamamladı. Van Gogh, eline geçen tüm Japon baskıları biriktiriyor, Japon sanatına çok ilgi duyuyordu.

Paul Gauguin ile orada tanışıp dost oldular. Gauguin, Van Gogh'a Emile Bernard ile kendi portresinin olduğu *Sefiller* adlı resmini hediye etti. Van Gogh, Gauguin'i çok takdir ediyordu.

Van Gogh ağırlıklı olarak Theo aracılığıyla resimlerini satmaya çalışsa da esas gayesi anlaşılılmaktı, resimleri ilgi görse kendisiyle ilgili kuşku ları yerini güvene bırakacaktı. Bütün dertlerini renkleri kullanarak tuvallere döküyor, sonrasında okumaları için insanlara sunuyordu. Elinde sanatından başka bir şeyi yoktu, konuşmayı sevmediğinden kendi yerine resimleri konuşsun istiyordu. Bu resimlerimizi konuşturabiliriz mevzuuna yazının sonunda tekrar döneceğim.



*Paul Gauguin, 1888 / Self-Portrait with Portrait of Emile Bernard (Les misérables)
Van Gogh Museum, Amsterdam / 44.5 cm x 50.3 cm*

Van Gogh, aynı resim aşkını Gauguin'de de gördü. O da resim uğruna uzun yıllar meşgul olduğu mesleğini (bankerlik) bir kenara itmiş, resmi merkezine oturttuğu bir yaşam kurmaya çalışmaktaydı. İkisi de Paris ve oradaki sanat çevrelerinden sıkılmıştı. Devamında Gauguin, Britanya'ya gitti, Van Gogh da Arlese.



*The Bedroom (De Slaapkamer) / Vincent van Gogh / Arles, 1888 / 72 cm x 90 cm
Van Gogh Museum, Amsterdam*

Arles'te bir oda edinmişti kendisine, bir oda da Gauguin için hazırlamıştı. Ayçiçeği resimleriyle süslüyordu o odayı. Bir gün Gauguin'in kendisinin yanına geleceğini düşlüyordu hep. Gauguin gelsin, ardından Lautrec ve Seurat'yı çağırır burada bir sanatçı komünü kurarız diyordu kendi kendine. Hayaller kurup yaşama tutunuyordu. Theo, Van Gogh'a yardım ediyordu Van Gogh da ona satması için resimlerini gönderiyordu. Van Gogh daha hızlı ve sağlıklı çalışabilmek için Arles'e gitmişti.



Rhône'da Yıldızlı Gece / Starry Night Over the Rhône / Vincent van Gogh, 1888

72 cm x 92 cm / Musée d'Orsay

Arles rengârenk diyordu Van Gogh. Geceleri tek başına uzun yürüyüşler yapıyordu, gece derin maviydi, yıldızlar karanlıkta parlayan altın külçeler gibi. Gecenin renklerini gördü orada, gündüz ise sarıya bürünüyor, kükürt, limon, soluk sarı ve altın sarısı. Burası Paris'ten daha güzel ve ucuz bir şehirdi. Yoğun kalabalıklar yerine uçsuz bucaksız araziler bağlar vardı, iklim olarak da daha ılımandı. Van Gogh yaz mevsimini çok seviyordu, yazıcıydı.

20 “Dilinden, resminden anlamayan insanların arasında Paris’te yaşamak yerine, dilinden anladığı bağların, bahçelerin, çiçeklerin, ağaçların arasında olmayı seçmiştir.”² Arle’s’e gittiğinde şubat-tı. Theo’dan Gauguin’i yanına getirmesi konusunda yardım istedi. Gauguin, Britanya’daydı. Theo bütün masraflarını karşılayıp onu Van Gogh’un yanına gitmeye ikna etti. Van Gogh, şubatta gitti, Gauguin, ekim başlarında geldi (aralık sonlarında tekrar gidecek).

Gauguin gelince Van Gogh “Daha önce hiç bu kadar mutlu olmamıştım” diyecektir. Şarap, kahve, arada ot içip resimler yapıyorlardı. Birlikte çok güzel işler yapsalar da kısa bir süre sonra sorunlar yaşamaya başladılar. Gauguin sert mizaçlı biriydi. Gauguin’e göre sanat keyif almak için yapılan bir tür araçtı, olaya daha basit bakıyordu, Van Gogh için ise bir var olma biçimi. Gauguin sanatçı komünü fikrini de sevmeyi, ben etrafımda başka ressam-lar istemiyorum dedi, resimler, ressam-lar her türlü konuşmanın sonu tartışmaya evriliyordu. Van Gogh, Millet’yi çok severim dediğinde Gauguin bırak şu takvim ressamını diyordu. Van Gogh olur mu öyle şey, o boya ile Tanrı’nın mesajlarını iletiyor diye devam ediyordu.



Paul Gauguin / *The Painter of Sunflowers (Portrait of Vincent van Gogh)* /1888
73 cm x 91 cm / Van Gogh Museum, Amsterdam

Gauguin, Van Gogh'un resmini yaptı. Van Gogh'un suratına sağlıksız bir ifade verdi. Van Gogh, Gauguin ile ilgili hiç olumsuz konuşmadı, onu son derece yaratıcı buluyordu.

Van Gogh makine gibi çalışıp, ayda yaklaşık 50 resim yapıyordu, son zamanlarında bu sayı daha da artacak. Yılda istemeden çalışmadığı kısa sürelerin dışında sürekli resim yapıp, günde bir iki tane bitiriyordu.

Bu arada Theo'dan hiç olumlu haber gelmiyor, resimleri bir türlü satılmıyordu. Bir seferinde "Satılabilecek bir resim yapabilirsem dünyalar benim olacak"³ diye yazdı. Buna karşın genel isteğe göre resim yapmaya da karşıydı. Bir taraftan da Theo'yu resimle- rimi sakın ucuza satma diye tembihliyordu.



Vincent van Gogh / The Red Vineyard / 1888 75 cm x 93 cm
The Pushkin State Museum of Fine Arts

Bu resmi o dönem yaptı: *Bağbozumu/Kırmızı Üzüm Bağları*. Yaşarken satılan tek resmidir. O da hayatının son anlarında (öldüğü yıl 1890'da) çok zamansız bir anda satıldı. Bir resim satsam

3 Vincent Van Gogh / *Theo'ya Mektuplar*

22 dünyalar benim olacak diyen Van Gogh bu resmin satıldığına sevin(e)medi. Resmi Belçikalı ressam ve koleksiyoner Anna Boch 400 franga satın aldı. Resim şu an Moskova Puşkin Müzesi'nde onu da bir dipnot olarak düşeyim. Sıtkı M. Erinç "Bir sanat eseri ancak alıcısı ile var olabilir"⁴ der. Tabii Sıtkı Hoca'nın bahsettiği satılması değil bir sanat eserinin alıcısının yargısı ve değerlendirmeleri ile var olması. Obj-e-süje ilişkisinden bahsediyor.

Tekrar o döneme dönecek olursam, kafalarının güzel olduğu bir gün yine tartışılar, oldukça şiddetli bir tartışmaydı, Van Gogh, Gauguin'e bıçak çekti. Sonrasında evi terk eden Gauguin geceyi bir otelde geçirdi. Van Gogh o sinirle elindeki bıçakla kulağından bir parça koparttı.

Kulak kesme olayından sonra çevresindeki herkes kendisinin deli olduğunu düşünmeye başlamıştı, deli diyorlardı ona. Yolda karşılaştığı çocuklar bile onunla dalga geçiyordu artık. Kulağını kestiği günün sabahı Gauguin geldi, Van Gogh'u o halde gördü, Van Gogh yarı baygın vaziyette yatıyordu. Orayı terk edip Tahiti'ye esmer tenli kadınların resmini yapmaya gitti o kısmı geçiyorum. Van Gogh için ise bundan sonra hiçbir şey eskisi gibi olmadı. Theo ziyaretine geldi. Van Gogh sara hastasıydı, aynı zamanda melankolik ruh hali ve manik depresif (bipolar) kişilik bozukluğu gibi çeşitli hastalıkları vardı. Hastalığının bilincindeydi.

Van Gogh tüm bu yaşananlar için kendisini suçluyordu, pençesine düştüğü hastalıklar dahil her şey kendi suçuydu. Kendisini lanetlenmiş gibi hissediyordu. Ailesi ve arkadaşları kimse ile iletişim kuramamış, kimseye kendisini anlatamamıştı. Okları iyiden iyiye kendine çevirdi. Nietzsche "Beni uzun süre sinir hastası olarak tedavi eden doktor, sonunda hayır demişti, bozukluk sizin sinirlerinizde değil, sinirli olan benim yalnızca"⁵ diye yazmıştı, tıpkı orada sorunu kendisinde arayan doktor gibi manasız bir suçluluk psikozuna girmişti.

4 Sıtkı M. Erinç / *Resmin Eleştirisi Üzerine / Resim Sanatı*

5 Friedrich Nietzsche / *Ecce Homo - Kişi Nasıl Kendisi Olur*



Prisoners Exercising / Gustave Doré 1872
Museum of London 22 x 28 cm



Prisoners Exercising / Van Gogh 1890
Pushkin Museum of Fine Arts 64 x 80 cm

Buradaki resimlerden soldaki Fransız sanatçı Gustave Doré'un Londra Newgate Hapishanesi'ndeki mahkûmların egzersizini gösteren 1872 yapımı *Prisoners Exercising* adlı gravürü, sağdaki de Van Gogh'un aynı adlı gravürden etkilenerek oluşturduğu 1890 tarihli resmi. Van Gogh burada ortadaki figürü kendisine benzetmiş, resimde toplam 37 kişi görünüyor. Van Gogh bu resmi intihar ettiği yıl (37 yaşında) tamamlıyor. Buradan yola çıkanlar buradaki 37 kişi ile Van Gogh'un yaşına bir gönderme yaptığını söylüyor. Yukarıda, bu iki resmi bu konuya açıklık getirmek için kullandım. Van Gogh'un ölümü planlı programlı bir şey değildi, üstelik bu resim kendisinden 18 yıl önce yapılan aynı adlı gravürün bire bir kopyası. Bu resimden bu tip çıkarımlar yapmak yanlış, burada gözden kaçmaması gereken esas detay mahkûmların üzerinde uçan iki beyaz kelebektir. Resim okumak güzel bir şey ama resimlerden zorlama çıkarımlar yapmak doğru değil.



Vincent van Gogh / View of the Asylum and Chapel of Saint-Remy / 1889 45 cm x 60 cm
Private Collection

Saint Remy de Provence Bakımevi'ne (akıl hastanesine) gitmesini önerdiler kendisine, olur dedi. Orada kalmak daha ucuz olacaktı. Akıl hastanesinde de resim yapmaya devam etti. Krizleri artmıştı ama bu dönem son derece aykırı resimler yaptı. Akıl hastanesindeki insanlarla bir arada yaşamayı göze almıştı, sadece resim yapma özgürlüğü elinden alınmasın yeterliydi. Resim yaparak kendini var ediyordu ve o özgürlüğü elinden alınırsa oradaki hastalardan herhangi bir farkı kalmayacaktı.

Oradan Theo'ya yazdığı bir mektupta "Sevgili Theo, işlerim çok iyi gidiyor. Boyama saplantım hasta olmadan bir iki gün önce başladı. Bir işçi olarak çalışmalarım da tamamen sarı renkler var. Son derece ham boyandılar ama içeriği güzel ve sade oldu. Onda ölümü görür gibi oluyorum. Ama bu ölümden hiçbir üzüntü yok. Büyükçe bir ışık hâkim. Güneşin saf altından rengi ile parlayan bir ışık"⁶ diyordu. Van Gogh'un resimlerinde müthiş bir dinamizm vardır arkadaşlar. Resmindeki her şey hareket eder. Yerler,

6 Vincent Van Gogh / Theo'ya Mektuplar

gökler, ağaçlar ve yıldızlar sanki doğanın diyalektik devinimini kanıtlar gibi hareket halindedirler. Bir diğer mektubunda “Kırmızı dokunuşları yeşil ile tamamladığımda kırmızı daha yoğun oluyor” diyordu. Farklı bir boyutta yaşayan sıra dışı bir sanatçıydı kendisi, insanların resimlerine yalnızca bakmakla kalmayıp ondan dışarıya taşan sonsuz yaşamı hissetmelerini istiyordu. Başka türlü ifade edemeyeceği duygularını tuvallerine tarlalar, ağaçlar, gökyüzü ve çiçekler ile aktarıyordu. Başka insanların ona ve sanatına olan ilgisini hiçbir zaman göremedi.

Yaşamının sonlarına doğru yazdığı bir mektupta “Kendini öldürmeye kalkmış ama suyun çok soğuk olduğunu anlayınca, var gücüyle yeniden kıyıya dönmeye çalışan bir adam gibiyim”⁷ dedi.

“Ölünceye dek bir akıl hastanesinde kalmak zorunda olsam da sanırım bu durumu kabullenebilirdim, içerde resmi yapılacak konular bulmakta güçlük çekmezdim herhalde” diyordu.



Karl Jaspers (1883 - 1969)



Friedrich Nietzsche (1844 - 1900)

Alman varoluşçu filozof ve psikiyatr Karl Jaspers, Van Gogh ile ilgili, “O hastalığını son derece denetim altında tuttu” der.

26 Aynı şekilde Afşar Timuçin de, *Düşünce Tarihi* adlı eserinde Jaspers ile ilgili, “Jaspers, varoluşçu filozofların bilimsel düşünceye en yakın duranıdır”⁸ diye bahseder. Bu düşüncesini de Jaspers’in otobiyografisinde söylediği şu sözlerle temellendirir: “Bilimsel düşünce felsefi araştırmanın temel ögesidir. Bilim olmadan çağımızda hiçbir doğruya ulaşılmaz. Kesinlikli olabilmek için bilginin felsefi doğruya gereksinimi yoktur, ama o felsefe için çok önemlidir hatta zorunludur.”

Konumuza dönecek olursak Jaspers’in bahsettiği hastalığı Van Gogh yaptığı resimler ve renklerin gücü ile denetim altında tutuyordu. Theo’ya “Yeşil renkte insanların korkunç tutkularını dile getirmeye çalıştım, kırmızılarla da belki başkaldırıları”⁹ diye yazdı.



Ferit Edgü (1936)



André Malraux (1901 - 1976)

Bu konulara girdim bir iki örnek daha vereyim. Nietzsche ile Van Gogh çağdaştır, yalnız yolları hiç kesişmedi, birbirlerinin eserleriyle de hiç tanışmadılar. Tanışmasalar da Nietzsche “Elveda, bana izin verilenden ötesini gördüm” yazdığında Van Gogh aynı günlerde mektubunda “Günaydın, bana izin verilenleri görmeye çalışıyorum”¹⁰ diyordu. Farklı coğrafyalarda aynı kafalar.

8 Afşar Timuçin / *Düşünce Tarihi*

9 Vincent Van Gogh / *Theo’ya Mektuplar*

10 Ferit Edgü / *Van Gogh - Yüz Yıl Sonra*

Bununla ilgili (yazar ve şair) Ferit Edgü der ki: "Nietzsche'yi okumuş bir Van Gogh düşünüyorum, Van Gogh'un resimlerini görmüş bir Nietzsche. Baudelaire'i okumuş bir Van Gogh düşünüyorum, Van Gogh resimlerini görmüş bir Baudelaire. Yalnız filozof, şair ve ressam değişmezdi. Şiir, felsefe ve resim de değişirdi."¹¹ Müthiş değil mi? Fransız edebiyatçı André Malraux da der ki: "Van Gogh 37 yaşında ölmeseydi de 1937 yılına kadar yaşasaydı 20. yüzyıl resim sanatı kuşkusuz çok farklı bir yol izleyecek, tarihi de bugünkünden çok farklı olarak yazılacaktı." Van Gogh akıl hastanesinde bir yıl kaldı. Çıktı ama eski sıkıntıları tekrar nüksetti, daha sık krizler geçirmeye başladı. Krizlerin etkisi de daha uzun sürüyordu. Theo'ya tekrar kuzeye gelmek istediğini söyledi.

Theo, Van Gogh'a Auvers-sur-Oise'e taşınmasını önerdi. 37 yaşına gelmişti. Van Gogh'un hayatının son iki ayı burada geçti. Theo, Van Gogh'u kendisine göz kulak olsun diye Dr. Gachet'in yanına göndermişti. Van Gogh'un o dönem yaptığı Dr. Gachet portresi 1990 yılında 82 milyon dolara satıldı ne kadar acı değil mi?

Ömrü sefalet içerisinde geçen, yukarıda belirttiğim gibi "Kimi kez kuru ekmeğimi kendim kazandım, kimi kez de bir dost, yüreğinin iyiliğinden, bir dilim ekmeği bana verdi" diyen bir ressamın ölümünden yıllar sonra eserleri on milyon dolarlar ediyor.

Van Gogh'un kaldığı ev de Dr. Gachet'e aitti, aynı zamanda burada Gachet'in kliniği vardı. Bu arkadaşlık ve Auvers, Van Gogh'a çok iyi geldi. Gachet resimden anlıyordu. Sık sık sohbet ediyorlardı. Van Gogh toplamda 900'den fazla resim yaptı. Portreler, manzaralar. Kendi portresini en çok yapan ressamların başında gelir. En iyi resimleri bu dönemde çıktı. Aures'te yeni bir eşiği aşmıştı, iki ay içerisinde 80 küsur resim yaptı. Günde ortalama 3 resim. Fazlasıyla üretkendi, bu süreç onu bir taraftan yorup yıpratıyordu. Theo o ara Johanne ile evlendi, bir de oğulları oldu. Oğulla-

- 28 rına Vincent ismini verdiler. Van Gogh, ben kimim diye kendi kendine sorular soruyordu, Theo'nun masrafları artmıştı, kardeşi kendisinin ve ailesinin masraflarını karşılayabilecek miydi? Bu düşünce Van Gogh'un aklını fazlasıyla meşgul ediyordu.



Johanna van Gogh-Bonger (1862 - 1925)

Vincent Willem van Gogh (1890 - 1978)

Çok erken saatlerde kalkıp, çok geç yatıyordu. Sürekli boyuyordu ve yalnız başınaydı, her zaman yalnız olmuştu. Sarı renk onda bir saplantı haline gelmeye başlamıştı. “Bağlarla, bahçelerle, güneşle, bulutlarla, çiçeklerle konuşuyordu. Bulutlar, bahçeler, bağlar, ağaçlar, çiçekler ve özellikle güneş de onunla konuşuyor olmalı. Benim resmimin konuklarısınız diyordu onlara.”¹²

Kardeşi Theo'nun yardımlarıyla hayatını sürdürüyordu ve bu artık onuruna dokunuyordu. Bu yükten kurtulmalıydı. Bunun için de elinde sadece resimleri vardı, para etmeyen, kimsenin dönüp yüzüne bakmadığı resimleri. Cezanne'in dediği gibi: Bir delinin resimleri. “Günün birinde anlaşılacağını seziyordu. Hiç

12 Ferit Edgü / Van Gogh - Yüz Yıl Sonra

değilse sanatçılar tarafından. Kendi güvenini kazanması için. Ama Cezanne bile böyle diyorsa... Acaba yanılıyor muyum? Bu resimler gerçekten deliliğin ürünleri mi?”¹³ diye soruyordu kendi kendine.



Vincent van Gogh / Self portrait / 1889 / 65 cm x 54 cm / Musée d'Orsay, Paris

1889’da son otoportresini yaptı. Sadece yüzünde sıcak renklerin kullanıldığı soğuk mavi bir resim. Dibe vurmuş bir insanın keskin bakışları. Şu portredeki duygu aktarımına bakar mısınız? Bakışları insanın içine işliyor.

Bu resimle bağlantılı olarak Tolstoy’un sanat tanımına bir bakalım. Tolstoy sanatın duyguların anlatımından ziyade aktarımına dikkat çeker. “Sanatın doğru tanımını yapabilmek için Tolstoy’a göre, insanın yaşamında neye yaradığına, neye hizmet ettiğine bakmalıdır. Biz konuşma yoluyla düşüncelerimizi aktarırız, ama duygularımızı ancak sanat yoluyla aktarabiliriz. Bundan ötürü sanat insanlar arasında iletişim sağlayan bir araçtır ve çok önemlidir, sanat olmasa insan hayvana benzer. Nedir aktarım? Tolstoy duygu aktarımını açıklamak için basit durumlardan

13 Ferit Edgü / Van Gogh - Yüz Yıl Sonra

30 başlıyor. Kahkaha ile gülen birinin neşesi, başkalarına da geçer onlar da güler; ağlayan birini görürsek üzüntü duyarız. Ne var ki bu olaylar sanat sınıfına girmez, çünkü esnemek gibi elde olmadan yapılan şeylerdir. Sanat ise başkalarına bir duyguyu aktarmak amacı ile girişilen bir eylemdir. Tolstoy'a göre duygu aktarımını başaran her eser sanat eseridir.”¹⁴

Yukarıda Tolstoy'un hayvan benzetmesini yazdım, konuyu çok dağıtmadan M. Kagan'ın görüşlerine de bakalım.

“Bilim, birçok hayvan türünün, örneğin böceklerin, sürüngenlerin, kuşların, bu arada memeli hayvanların da, birtakım renklere, gürültülü seslere belirli, hiç şaşmayan tepkiler gösterdiklerini; çeşitli renkler, sesler arasında belirli bir ayıklama yaptıklarını; belli renk ve ses sinyallerinin bu hayvanlarda, tıpkı benzer hallerde insanların estetik bir hoşlanma duygusu almaları gibi, bir doygunluk ve bir hoşlanma duygusu uyandırdığını saptamış bulunmaktadır. Hayvanların belirli görsel, işitsel ve daha başka uyarılar karşısında gösterdikleri olumlu tepkinin ve onunla ilintili olarak yaptıkları seçimin, insanın hoşlanma alanı içine giren karşılıkları vardır; ama bunlar, kendi doğası gereği, estetik olarak değil, salt fizyolojik olarak tanımlayabileceğimiz şeylerdir.”¹⁵



*Buğday Tarlası ve Kargalar / Wheatfield with Crows / Vincent van Gogh / July 1890
Van Gogh Museum, Amsterdam / 50x103 cm*

14 Berna Moran / Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi / L. Tolstoy'da Aktarım

15 M. Kagan / Sanat ve Estetik Dersleri / Biyolojik Kuramın Eleştirilmesi

Hayvan mevzuunu kapatıp konumuza dönecek olursak “Vincent” Hollandaca zafer demektir. Tıpkı Sokrates’in “Haksızlık yapmak, haksızlığa uğramaktan daha acıdır” sözü gibi bir mektubunda şöyle diyordu: “Kimi zaman yenilgiye uğramış olmak, zafer kazanmaktan daha önemlidir.”¹⁶ Yaşamı boyunca herhangi bir zafer elde edememiş olsa da adı zaferdi evet. Zaferler kazanması için ölmesi gerekecek, ne yazık ki zaman ondan sonra Van Gogh’un lehine işlemeye başlayacaktı.

Çok fazla yalnızdı, bu durum onu tüketip bitirmişti. 27 Temmuz 1890’da hassas bir anında (aşırı kaygılı bir günde) *Buğday Tarlası ve Kargalar* resmini tamamladıktan hemen sonra, göğsüne ateş etti. Her zaman resim yapmayı sevdiği buğdaylarla çevrili tarlaların ortasına yığıldı. Temmuz güneşinin altında, sol göğsünün altına ateş ettiğinde bile tüm dertleri sona ermeyecektir. Ölüm döşeğinde “Bunu bile başaramadım, ölümü bile” dedikten iki gün sonra öldü. Cesare Pavese “Hepimizin duyacağı sınırlı hoşnutluk öldükten sonra da bizden bir şeylerin var olmaya devam edeceğini bilmektir”¹⁷ diyordu ya bir gün mutlaka anlaşılacağı diyen ve bu umutla yaşayan Van Gogh, ölürken resimlerinin kendisinden sonra bu derece var olmaya devam edeceğini tahmin ediyor muydu acaba?

Alfred de Musset, “Büyük sanatçıların yurdu yoktur” der. Van Gogh’un yurdu bütün yeryüzüydü. Nazım’ın şu dörtlüğünün de buraya sıkıştırayım: “Yeryüzüne tohum gibi saçmışım ölüm-lerimi/ Kimi Odesa’da yatar, kimi İstanbul’da, Prag’da kimi/ En sevdiğim memleket yeryüzüdür/ Sıram gelince yeryüzüyle örtün üzerimi.”¹⁸

“Herkes kurtuluyor benden, ben de kurtuluyorum bu dünyadan. Bir cehennemde yaşadım, gittiğim yer daha kötü olamaz” dedi Van Gogh, son soluğunu verdiği andan itibaren resimleri yaşamaya başladı.

16 Vincent Van Gogh / *Theoya Mektuplar*

17 Cesare Pavese / *Yaşama Uğraşı*

18 Nazım Hikmet / *Son Şiirleri / Dörtlük 16 Ağustos 1959*

- 32 Van Gogh, ölmeden önce Theo'ya iki mektup bıraktı (Theo'ya yaklaşık 900 mektup yazdı). İlk mektubu vücudu yaralı halde yazdı. Mektubun üzerinde kan lekeleri var.



Çektiği acıdan bahsediyordu. İkinci mektubunda resimlerden bahsetti. Işık ve detaylardan. İki gün sonra da öldü. 37 yıl gibi kısa bir ömür, hayatı resimler tarafından ebedi kılınan onların içerisinde yaşayan bir insan.



Bu arada mektubunda kan lekeleri vardı demişken, Van Gogh'un ölümünden yaklaşık 70 yıl sonra, aynı tarlada, paslanmış Lefauchaux marka bir tabanca bulundu. Van Gogh'un (bir hancıdan alarak) intihar ettiği düşünülen bu tabanca Haziran

2019'da Paris'te açık artırma ile 162 bin 500 euroya satıldı. Fiyatları görüyor musunuz, nasıl sefil bir yaşantı sürdüğünü yukarıda anlattım, yorumu size bırakıyorum.

Normalde ağabeyler kardeşlerini korur onlara destek olurlar, burada tam tersiydi, Theo küçük olmasına karşın bir ömür ağabeyinin sorumluluğunu üzerinde taşıdı, ona sahip çıktı, evinin kapısını açtı, maddi manevi yanında oldu. Van Gogh'un ölümü kendisini çok üzdü. Van Gogh'tan altı ay sonra da Theo yaşama veda etti, yan yana gömüldüler.

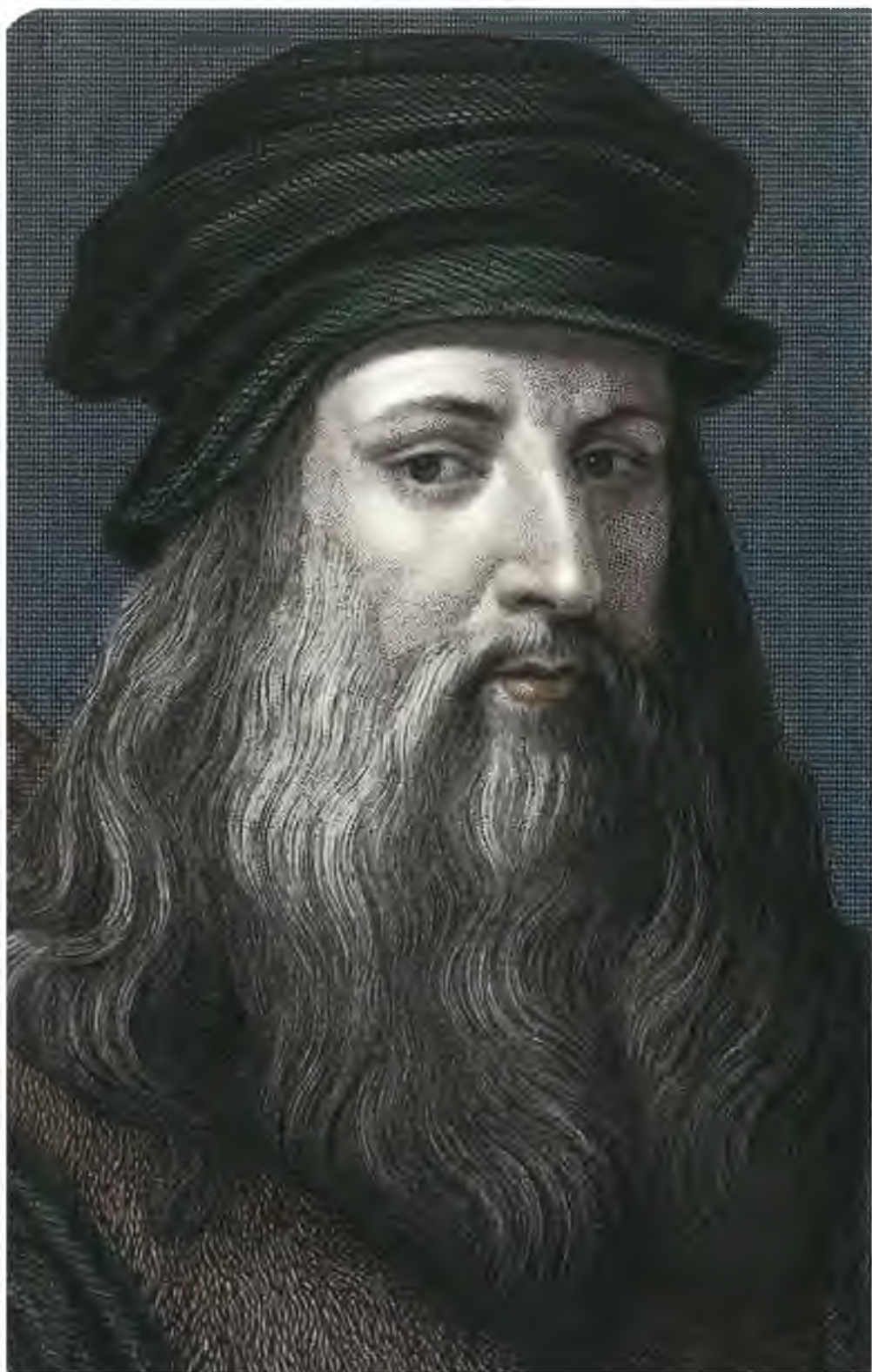
Van Gogh'un ölümünden yıllar sonra çekilen sinema filmleri ve diziler ile seni anlıyor, seviyoruz yalnız değilsin diyerek bir çeşit günah çıkartmaya çalışıyoruz ama artık çok geç. Birileri onun resimlerini milyon dolarlara satadursun, onun sefil yaşamı ve anlaşılamamış olmasının acısını biz sanatseverler boyunlarımızda ağır bir zincir gibi taşıyacağız. Selam olsun...

“İşte böyle, gerçek olan şu ki, yalnızca resimlerimizi
konuşturabiliriz.”

27 Temmuz 1890 / Son Mektubu



Vincent and Theo's graves at Auvers-sur-Oise Cemetery



Leonardo Da Vinci

(1452 - 1519)

“Kusursuzun Peşinde”

Tüm zamanların en önemli sanatçılarından biri olan Leonardo da Vinci'nin hayatı ve eserlerine genel bir bakış yapacağım.

Öncelikle genel hatları ile hayatına bakıp, sonrasında Mona Lisa ve Son Akşam Yemeği gibi belli başlı eserlerini inceleyeceğim. Hayatına değinmezsek eserleri havada kalabilir.

Rafine ve anekdotlarla dolu bir biyografi olacak, yanlış bilinen doğrular ve doğru bilinen yanlışları değerlendirip bütün taşları yerine oturtmaya çalışacağım.

Öncelikle şunu söyleyeyim Mona Lisa ile ilgili yapılan yorumların birçoğu magazin sel, birçoğu çıkarımsal bilgiler. Bunda biraz da popüler kültürün, o kurmaca filmlerin, dizilerin etkisi var. Sanat tarihinin en önemli eserleri birer pop ikonuna haline getirildi, bizim işimiz gerçeklerle.

Başlıkta, kusursuzun peşinde derken, kusursuzluk kavramının Leonardo için ne ifade ettiğine de ileride değineceğim. Kendisi gerçek anlamda tüm zamanların en önemli sanatçısıdır. “16. yüzyılın ortalarında Leonardo da Vinci, İtalyan resim tarihinde yepyeni bir çağ açmıştır. İlk bakışta kolay fark edilmeyen bu yeniliğin altında Leonardo'nun eşyaya ve doğaya bilimsel ve çözümleyici bir gözlemlerle yaklaşması vardır.”¹⁹ Leonardo ile kıyaslanabilecek bir kişi varsa o da çağdaşı Mikelanj'dır. Mikelanj daha bitiriciydi, Leonardo'nun kafasında her zaman onlarca şey bir arada olduğu için biraz odaklanma sorunu yaşıyordu.

Leonardo ele aldığı birçok projeyi yarım bırakıp tamamlayamazken Mikelanj henüz yirmi dokuz yaşında beş metrelik Davut heykelini dikip, otuz üç yaşında Sistine Şapeli'ni resmediyordu. Aralarında adı konulmamış gizli bir rekabet vardı. “Leonardo

36 da Vinci, insanı tüm ruhsallığıyla, ruhsallığının tüm derinliğiyle yakalamaya çalışan bir sanatçıdır. Yapıtında canlandırdığı insanı ince bir tülle, saydam bir örtüyle örterken, onu varlığının tüm incelikleriyle ele geçirmeye çabalar. Leonardo'nun sanatında insan baş yeri alır, doğa da tüm çeşitliliği ile ona katılır. Batı sanatında doğal görünümüler ilk olarak Leonardo'nun fırçasıyla resme taşınmıştır.”²⁰

Ya Raphael diye aklınıza gelebilir. Şöyle söyleyeyim, Raphael henüz 20 yaşında genç bir yetenekken Leonardo'nun atölyesini ziyaret etmişti. O dönem *Mona Lisa* resmi de o atölyedeydi. Resimlere uzun uzun baktı, Leonardo'nun sanatından çok etkilendi, sonraki birçok eserinde bariz Leonardo etkisi görüldü.

Raphael, meşhur resmi *Atina Okulu*'nda Platon'u Leonardo'nun suretinde çizerek ona olan saygısını göstermişti. Yukarıda Leonardo için tüm zamanların en önemli sanatçısı dedim, bunu şöyle bir örnek ile pekiştirmeye çalışayım. Bugün Louvre Müzesi'nde tüm zamanlardan yüzlerce sanatçının eseri sergileniyor değil mi? Hepsi yok olacak içlerinden sadece bir tanesini kurtarabilirsiniz deseler bu resim kuşkusuz küçük boyutuyla (yaklaşık 50x70) *Mona Lisa* olurdu.

Resimleri ve hayatına ilişkin en çok efsane üretilen sanatçıdır Leonardo. Bu da Leonardo hakkında günümüze pek fazla bilginin ulaşmamış olmasından kaynaklanıyor. Leonardo hakkında ciddi bir bilgi açığı var, insanlar da bu açığı kendi çıkarımları ile doldurmaya çalışıyorlar.

Şöyle söyleyeyim, Leonardo'nun hayatına ilişkin birkaç tane ciddi kaynak var. Bunlardan en önemlisi Sanat Tarihi'nin de babalarından sayılan İtalyan ressam Giorgio Vasari'nin Leonardo hakkında yazdığı biyografi. Bu yazıyı Leonardo öldükten yaklaşık 50 yıl sonra kaleme alıyor. Uluslararası alanda da biyografi yazılarının beslendiği temel kaynak budur.



Giorgio Vasari / Self-portrait (1511 - 1574) 101 cm x 80 cm
Uffizi Gallery / Italy

Mona Lisa'nın kim olduğundan tutun Leonardo'nun ölüm döşğinde söylediği sözlere kadar birçok anekdotu Vasari'den öğreniyoruz. Yalnız Vasari de bu biyografiyi yazarken (bence) süsleme yoluna gitmiş, bazı bilgileri abartmış veya kurgulamıştır. Bir diğer önemli kaynak da zamanında Leonardo'yu atölyesinde ziyaret eden Aragonlu Kardinal'in yardımcısının aldığı notlardır. Kardinal, Leonardo'nun atölyesini ziyaret ettiğinde *Mona Lisa* resmi de o atölyedeydi.

Kardinal resmi çok beğendi ve satın almak istedi, Leonardo o resim henüz bitmedi diyerek kardinalin isteğini geri çevirdi. *Mona Lisa*, yaklaşık 15 yıl Leonardo ile birlikte dolaştı arkadaşlar. Resmi kim istediye Leonardo o resmin henüz bitmediğini söylüyordu. *Mona Lisa* ya sıra gelince detaylandıracağım.

Leonardo ölüm döşeğindeyken, yapılması gereken birçok şeyi yarım bırakarak hem Tanrı hem de insanlığa karşı suç işlediğini düşünüyordu. Tanrı ona üstün bir yetenek vermişti ve o yapılması gereken birçok şeyi yarım bırakarak ömrünü tamamlamış ve artık bu dünyadan gidiyordu.

Vasari; Leonardo'nun son anlarında Fransa Kralı I. François'nın yanında olduğunu ve onun kollarında öldüğünü söylüyor. Tabii Leonardo gibi biri ancak kralın kollarında ölebilir aksi düşünülemez. Vasari dahil sanat tarihçilerinin Leonardo ve eserleri hakkında ürettikleri efsaneler bitmez.

Resmi kaynaklar kralın o dönem bir seferde olduğunu gösterse de Vasari böyle bir hikâye anlatır. Leonardo öldükten sonra Fransa'da toprağa verildi. Sonrasında mezarı tahrip ve talan edildi, kemikleri çıkartılıp toplu bir mezara gömüldü.



The Death of Leonardo da Vinci / Jean Auguste Dominique Ingres / 1818

The Duke of Blacas / 40x50 cm

Gerçeği yansıtmasa da bu kralın kollarında ölme durumu birçok ressam tarafından resmedildi, bakın bu Ingres'in yaptığı bir çalışma. Ingres, ileriki sayfalarda değineceğim Jacques Louise David'in çıkarlarından biriydi. Ingres, David'in çırağıydı ama Raffaello hayranıydı bu da bir dipnot olarak dursun. Bilindiği üzere Leonardo çok yönlü bir insandı, ressamlığının yanı sıra heykeltıraş, mekanik ustası, fizikçi, anatomi bilgini ve müzisyendi.



Vinci Kasabası / Floransa



Anchiano



L. da Vinci'nin Doğduğu Ev / Anchiano

Leonardo'nun gözlemlerini yazdığı elyazmalarının birçoğu mirasçılarının elinde günümüze ulaşmadan kayboldu gitti. Yaşamı boyu yaptığı resim sayısı 20 civarında. Bunlardan günümüze

40 ulaşanların sayısı yaklaşık 15. Elyazmalarındaki çizimleri saymıyorum. Leonardo üretkenlik konusunda kısırdı, bunun nedenlerine ileriki sayfalarda değineceğim. Leonardo 15 Nisan 1452 tarihinde Toscana bölgesinde Floransa'ya bağlı Vinci kasabasının hemen dışındaki Anchiano adında küçük bir köyde dünyaya geldi. Annesi yoksul bir köylü kızı olan Caterina idi. Baba Piero Frusino soyluydu, Caterina ile hiçbir zaman evlenmedi. Onun yerine henüz 16 yaşında üst sınıftan başka biriyle evlendi. Leonardo o dönem henüz birkaç aylıktı, gayrimeşru bir ilişkinin meyvesi olarak dünyaya geldi.

Kimi kaynaklar Caterina'nın Ortadoğulu bir köle olduğundan bahseder, ben ihtimal vermiyorum. Babası toplamda dört kez evlendi. Baba dört kez evlense de Leonardo anne sevgisinden mahrum büyüdü. Dokuz yaşında Floransa'ya taşındıktan sonra annesini bir daha göremedi. Vinci köyünde yaşarken de Caterina'nın gerçek annesi olduğunun farkında değildi, Caterina da başka biriyle evlendi.

Yıllar sonra Leonardo elyazmalarına Caterina geldi diye yazdı, eldeki tek bilgi bu, bir cümle. Caterina yıllar sonra gelip çocuğuna kavuşsa da Leonardo anne sevgisini hiç tatmadı. Bir diğer notunda Caterina'nın cenaze masraflarını not düştü. Babası işlerinden dolayı Leonardo ile pek ilgilenmezdi, bu anlamda amcası Francesco'nun Leonardo üzerinde etkisi daha fazla oldu. Leonardo ile bol bol kır gezileri yaparlardı, kırdaki buldukları ölü hayvanların içlerini açmaları Leonardo'nun anatomiye ilgi duymasının ilk nedenlerinden biri oldu.

Amcası sorumsuz sayılabilecek bir kimseydi, çalışmayı pek sevmez gün boyu aylıklık yaparak zaman geçirirdi. Leonardo'yu çok seviyordu. Şuna da değineyim, Leonardo babasını kaybettiğinde diğer kardeşleriyle miras savaşı vermiş, bir şey kazanamamış fakat amcası tüm mirasını kendisine bırakmıştı.

Leonardo, çocuk yaşıta Floransa'ya taşındığında şehir Rönesans'a beşiklik ediyordu. Birçok sanatçı ve filozofun uğrak yeri konumundaydı. Leonardo ilk olarak burada müzik dersleri aldı. Bir taraftan da çizimlerine devam ediyordu.



Andrea del Verrocchio / 1470

Baba Leonardo'yu hangi alana yönlendireceği konusunda tereddüt yaşasa da onu alıp 15. yüzyılın en önemli sanat okullarından birinin sahibi olan Verrocchio'nun yanına götürdü.

O dönem Verrocchio'nun öğrencileri arasında Botticelli ve Lorenzo di Credi gibi isimlerde var, bunlara bir de Leonardo ekleniyor ortamı düşünebiliyor musunuz? (Botticelli, Leonardo'dan yedi yaş büyüktür, bir diğer ustası da Filippo Lippi'dir.)

O dönem Verrocchio, Santa Maria Kilisesi'nin kubbesini yapmakla görevlendirilmişti. O kubbenin yapımında çocuk Leonardo da görev aldı. Verrocchio'nun atölyesinde ortalama çıraklık süresi 6-7 yıldır, Leonardo burada 5 yıl kaldı. Verrocchio'nun meşhur Davut heykelinde genç Leonardo'yu model olarak kullandığı söylenir.



David / Andrea del Verrocchio / 1473-1475 / Bargello National Museum



Leonardo da Vinci

Leonardo'nun el çizimlerindeki çocukluk hali bu iddiayı destekliyor. Verrocchio'nun atölyesinde Botticelli ve Lorenzo gibi isimler olsa da Leonardo kısa bir süre içerisinde sıvırdı. O dönem Verrocchio, Vaftizci Yahya'nın İsa vaftizini anlattığı İsa'nın Vaftizi adlı resmi üzerine çalışıyordu ve o eser üzerinde çalışma izni verdiği tek çırağı Leonardo oldu.



*Andrea del Verrocchio and Leonardo da Vinci / The Baptism of Christ
1472-1475 / Uffizi Gallery, Florence*

Leonardo o kadar başarılı çizimler yapıyordu ki Verrocchio bir daha resim yapmama kararı aldı. Burada yuvarlak içerisinde aldığım soldaki küçük meleş Leonardo yaptı. Bazı sanat tarihçileri (kesin olmamakla birlikte) arka plandaki manzaranın da bir kısmını Leonardo'nun yapmış olabileceğini düşünüyorlar. Bu tip olaylara Sanat Tarihi içerisinde sıklıkla rastlanır. Çırağın kendisini geçtiğini düşünen usta emeklilik vaktinin geldiğini düşünür. Gerçi burada Verrocchio sadece resmi bırakıyor. Heykel çalışmaları devam ediyor. Aç mı kalsın adam?

Leonardo 5. yılın sonunda atölyeden ayrıldı. Babasının ölü- mü de o zamana denk geliyor. Babasının öldüğüne çok üzülmedi, artık gerçek anlamda tek başına kalmıştı. Leonardo “Tek başı- nayken her şey sana aittir, yanında biri varken sadece yarısı sana aittir” diye düşündü. Yalnızdı derken, Leonardo’nun hayatında ai- lesinin dışında çok önemli iki kişi daha var, arkadaşlar. Onlardan da kısaca bahsedeyim. Bir tanesi on beş yaşında yanına aldığı yar- dımcısı, yaveri ve öğrencisi Francesco Melzi, bir diğeri de hırsızlık yaparken görüp sahiplendiği o dönem on yaşında olan Salai.

Melzi, hayatı boyunca Leonardo’nun yanında kaldı, ona son derece sadıktı. Leonardo’nun son yıllarında sağ koluna felç inmiş- ti, ondan sonra da Leonardo’yu yalnız bırakmadı. Leonardo da mirasının büyük kısmını ona bıraktı. Salai ya da Leonardo’nun deyimiyle Mon Salai, benim Salaim (Benim Küçük Şeytanım) daha haylazdı. Yaklaşık 25 yıl yanında kaldıktan sonra Leonar- do’yu terk etti. Sonrasında karıştığı bir kavgada hayatını kaybetti. Mon Salai’ye *Mona Lisa*’dan bahsederken yeniden döneceğim.

Leonardo sadece resme karşı değil her türlü bilgiye karşı gi- derilmez bir susuzluk duyuyordu. Hastaneleri gezip ölü bedenler üzerinde kadavra çalışmaları yaptı. Yaşlı bir adam ve 2 yaşında bir erkek çocuğu bunlardan sadece ikisi. Kadavra çalışmalarının yanı sıra 3-4 adet de Madonna resmi yaptı.

O dönem Kilise’ye gönderilen imzasız bir mektupta Leonardo inançsızlıkla suçlandı, bu suçun cezası yakılarak infazdı. Yargı- landı, mahkeme yeni deliller bulunana dek ertelendi ve bir daha toplanmadı, yalnız bu yargılamanın psikolojik etkileri Leonardo üzerinde uzun süre etkili oldu.

Leonardo’nun elyazmalarını sağdan sola doğru yazması da bu olaydan sonraya denk gelir. Aklındaki şeyleri bir şekilde kâğıda dökmek istiyordu fakat bunların bir taraftan da gizli kalması ge- rekiyordu. Leonardo’nun elyazmaları tersten yazıldığı için biliyor-

sunuz aynaya yansıtılarak okunur. Hezarfen Ahmed Çelebi'nin de Leonardo'nun uçmak üzerine olan notlarını aynaya yansıtarak okuduğu, onlardan faydalandığı bilinir.

Leonardo sürekli bir projeyi bırakıp diğerine geçiyordu, bunun için birçok eseri ve projesi yarım kaldı. Bu yarım bırakma olayının arkasındaki psikolojik duruma değineceğim. Yalnızlık ve kusursuzluk Leonardo'nun iki temel takıntısıydı, tutku derecesinde bağlıydı bunlara. Belki de bu yüzden çok fazla verimli olamadı, bitmiyordu çünkü eserleri, sürekli kusursuzu arıyordu. Biten eserlerinde insanlar bir kusur bulsun istemiyordu. Bitirdiği eser sayısı azdır, bununla birlikte biten her eseri birer başyapıttır.



Adoration of the Magi / Leonardo da Vinci 1481 246 cm × 243 cm Uffizi Gallery, Florence

Konuyla ilgili şöyle bir örnek vereyim. Leonardo'ya San Domingo Manastırı'na *Üç Müneccim Kralın Tapınması* adlı eseri

46 sipariş verildi. Resmin merkezinde Meryem Ana kucağında İsa görünüyor. Hemen önlerinde İsa doğduktan sonra çeşitli hediyeler getirip onun peygamberliğine işaret eden Balthasar, Caspar, Melchior adındaki üç münecim görünüyor. Eğilmişler Meryem ve İsa'yı selamlıyorlar. Bu kompozisyon resmin ön planında bir üçgen oluşmasını sağlıyor. Sağ arkada çok küçük olarak Leonardo kendi suretini de resme yerleştirmiş. Arkada hurma ve palmye ağaçları görünüyor. Hurma hayatın, palmye de zaferin sembolü olarak kullanılır.

Leonardo bir yıldan fazla çalıştı bu eser üzerinde, resim bir türlü bitmedi. En sonunda rahip Leonardo'nun yanına gidip "Resme başlayalı bir yıldan fazla oldu, resimde bariz bir ilerleme yok" dediğinde Leonardo, "İlerleme var fakat ben kusursuzu yakalamak istiyorum" dedi. Bunun üzerine rahip "Kusursuzluk bu dünyaya ait bir şey değil, daha mütevazı olmalısın Leonardo" dedi. Bunun üzerine Leonardo "Yaptığım her resim beni daha mütevazı yapıyor" diye devam etti.

Burada biraz gerildiler. Rahip sinirlendi, "Tamam anlıyoruz kusursuzun peşindesin ama bu resmin de bir şekilde bitmesi gerekiyor, çoğu zaman ortalıkta yoksun, bazı günler gelip sadece bir iki fırça darbesi atıp gidiyorsun bu iş böyle olmaz" dedi. Leonardo bunun üzerine, "Nasıl olur, anlat da öğrenelim" diye devam etti. Ortam gitgide elektriklendi. Rahip, "Bu resmin parasını vermedik mi be adam, bir yıl oldu, koca bir yıl, bitir artık şu resmi" diye devam etti.

Rahip ağzını bozunca Leonardo gözücuyla etrafa bakınıp taş, sopa gibi bir şey aradı. "Tanrı'nın evindeyiz ağzını bozma" dedi rahibe. Rahip, "Çok mu inanıyorsun Tanrı'ya be adam? Tanrı'ya inanmıyor diye Floransa'da yargılanan ben miydim?" diye devam etti. Leonardo da "Beni senin gibi bir şerefsiz ihbar etti, belki de sendin o" deyince rahip "Başlarım senin dalağından" diyerek bu-

nun üzerine yürüdü. Leonardo da “Akıllı ol, şu elimdeki fırçayı gırtlığına sokar, bütün boyaları boğazından aktarırım senin” dedi. Bunlar semt halindeki pazarcılar gibi birbirlerine girdiler. Tasvip etmediğimiz yanlış hareketler tabii. İnsan öfkelenince görüyorsunuz Leonardo dahi olsa kontrolü kaybediyor.



Filippino Lippi / 1406 - 1469

Sonuç olarak resim bir türlü bitmeyince Leonardo'nun kontratı iptal edildi. 1481 yılında resim yarım olarak kayıtlara geçti. 1496 yılında resim bu sefer tamamlanmak üzere Filippo Lippi'ye emanet edildi. Resme Leonardo başladı Lippi tamamladı. Resmi Lippi tamamladığı için kimi kaynaklarda eser Lippi'nin olarak görülebilir.

Leonardo sanatının doruklarındaydı ama üretkenlik açısından son derece kısrırdı, asla bitiremeyeceği projeler üzerinde çalışıp duruyordu. O dönem sadece iki tane resim yaptı, daha doğrusu iki adet resmi tamamlayabildi.

Zamanında kendisini hâkim karşısına çıkarttıkları için Floransalılara kırgındı. Belki de üretim sıkıntısının altında bu şehir yatıyordu. Milano'ya taşınmaya karar verdi.



Virgin of the Rocks / Leonardo da Vinci 1483-1486
199 cm × 122 cm Louvre Museum

Leonardo'nun hayatında Medici ailesinin ve Milano Dükü'nün oldukça önemli bir yeri vardır. Milano Dükü'nün yanında yaklaşık on yedi yıl çalıştı. Kendisini oraya kabul ettirebilmek için birçoğu savaş aletlerinden oluşan çeşitli projeler sundu. Yazının sonlarına doğru tekrar değineceğim.

Leonardo, Floransa'dan ayrıldığında henüz 30 yaşındaydı, ismi duyulan önemli bir sanatçıydı. En önemli eserlerini de Milano'ya geldikten sonra verdi. Kayalığındaki Meryem resmini yaptı. Resimdeki atmosferik perspektif devrim niteliğindedir. Bu resimden iki

adet çalıştı, birisi Louvre'da diğeri daha eski olduğu düşünölen Londra The National Gallery'de.

Resmin konusundan da kısaca bahsedeyim. Hz. Meryem, kocası Yusuf (Saint Joseph) ve İsa'nın Bethlehem'den Mısır'a ka-çışları sırasında Vaftizci Yahya'nın Hz. İsa'ya sunumu anlatılıyor. Meryem sağ elini Yahya'nın sırtına koyup onu yavaşça İsa'ya doğ-ru yönlendiriyor. Yahya iki elini kavuşturup İsa'ya olan inancını vurgulamış. İsa da parmaklarıyla Yahya'yı takdis ediyor. İsa'nın arkasında parmağıyla Yahya'yı işaret eden Yahya'yı oraya getiren melek. Kanatları biraz koyu çizildiğı için pek belli olmuyor. yay-gın kanı bu meleğın Uriel olduğı yönündedir. Uriel İbranice kay-naklarda geçen baş meleklerden biridir. Azrail'e karşılık gelir. Bu resimdeki melek kimi kaynaklara göre de Cebrail (Gabriel) olarak geçer. Ben de Uriel olduğunu düşünölenlerdenim.



Leonardo da Vinci / Lady with an Ermine / 1489 - 1490 / 54 cm x 39 cm

The National Museum in Krakow

50 Ardından *Kakımlı Kadın* (Lady with an Ermine) resmini yaptı. Resimdeki kadın henüz 16 yaşındaki Cecilia Gallerani. Elindeki kakım, sansargillerden bir gelincik türü.



Lady with an Ermine / Detay

Mona Lisa / Detay

Cecilia'nın parmaklarına dikkat ne kadar zarif. Ben bu parmakları Mona Lisa'nın parmaklarına benzetirim. Resimle ilgilenenler bilir parmak çizmek ciddi beceri ister, buradaki parmakların güzelliğine bakar mısınız?

Leonardo bu arada kadvralar üzerindeki çalışmalarına devam etti. Başlangıçta resmini yapmak istediği insan bedeni hakkında tam bilgi sahibi olmak istiyordu. Ressam olarak başladığı çalışmalarını bir bilimadamı olarak sürdürüyordu. Anatomi Üzerine adlı eseri ve göz, görme ve ışık üzerine çalışmalarını kaleme aldığı Resim Üzerine adlı eseri de diğer birçok çalışması gibi yarım kaldı.

Yarım kaldı demişken, keşke hepsi yarım kalsaydı da bunu bitirebilseydi dediğim bir eseri var ondan da kısaca bahsedelim. Milano Dükü Ludovico Sforza babasının anısına yapılması için Leonardo'ya bir at heykeli siparişi verdi. Devasa bir heykeldi bu, bir çeşit süvari heykeli. Leonardo bu heykel üzerinde yaklaşık 10 yıl çalıştı, onlarca at çizimi ve hesaplama yaptı. 10 metreden daha yüksek bronz bir heykel olacaktı.



Leonardo da Vinci



Nina Akamu / Ippodromo di San Siro / Milano

En son hesaplamalar hazırlıklar bitti, içini doldurmak için kalıbını bile çıkarttı. O dönem Fransızlar ile çıkan savaş sonucu heykel için ayrılan yaklaşık 70 ton bronz eritilerek top mermisi yapıldı. Leonardo'nun çıkarttığı at kalıbı da bir çeşit Truva atı gibi görülüp Fransız askerleri tarafından tahrip edildi. Leonardo'nun birçok eseri gibi o da yarım kaldı. Yıllar sonra, Nina Akamu tarafından Leonardo'nun el çizimleri bir proje haline getirildi ve 7,3 metrelik bir at heykeli, Milano'daki San Siro Hipodromu'na dikildi. Şu an dünyanın en büyük bronz heykelleri arasında yer alıyor. Ağırlığı 10 ton. Gönül isterdi ki gerçekten Leonardo'nun yaptığı bir heykel olsaydı bu.

Son Akşam Yemeği ne geçelim. Resim Milano'da bulunun Santa Maria delle Grazie Kilisesi'nin yemekhane duvarına yapılıyor. Birazdan detayları paylaşınca göreceksiniz, resim son derece deforme olmuş durumda. Boyalar büyük ölçüde dökülmüş, bu deformasyon Leonardo henüz hayattayken başlıyor. İkinci Dünya Savaşı'nda resmin olduğu duvar zarar görmese de kilisenin genel anlamda zarar gördüğünü de belirtiyim.

Bu deformasyonun ana nedeni Leonardo'nun resmi yaparken kullandığı teknik. Mona Lisa'ya geçince orada da farklı bir teknikten bahsedeceğim. Mona Lisa'da işe yarasa da burada pek işe

52 yaramıyor. Bu tip duvar resimlerinde yani klasik fresk tekniğinde ıslak alçı duvara sürülür sürülmez üzerine renkler uygulanır, alçı ve boya birlikte kurur ve iç içe geçerler. Bu yöntem tabii hızlı çalışmayı gerektirir, ayrıca düzeltme yapmaya da çok uygun bir yöntem değildir.

Leonardo gibi ağırkanlı, günü üç beş fırça darbesiyle geçiren birisi için ise hiç uygun değil. Leonardo resmi farklı bir teknikle yaptı, iki kat alçı üzerine tutkal uygulayıp onun üzerine yumurta akı karıştırılmış bir çeşit boya maddesi olan tempera uyguladı.

Leonardo'nun buradaki amacı duvarı dev bir tuvale çevirmekti, onu başardı ama resmin çabuk deforme olmasına engel olmadı. Resim yapıldıktan 5-6 sene sonra dökülmeler başladı, hatta ilk restorasyon işlemlerini bizzat Leonardo'nun kendisi yaptı. Şu an büyük bir hassasiyetle belli bir oda sıcaklığında korunmaya çalışılıyor.



Santa Maria delle Grazie / Milano



Leonardo da Vinci / Son Akşam Yemeği / The Last Supper / 1495–1498
4.6 m x 8.8 m / Santa Maria delle Grazie / Milano

Son Akşam Yemeği İncil'de geçen bir sahne, en önemli örneğini Leonardo vermiş olsa da tarih içerisinde birçok ressam tarafından resmedildi. Leonardo'nun resminde müthiş bir matematik var. Resmin tam merkezinde Hz. İsa, her iki tarafında altışar havari bulunuyor. Uzunca bir masanın arkasına yan yana oturmuşlar.



Son Akşam Yemeği / The Last Supper / Detaylar

54 Hz. İsa'nın sağ gözünün kenarı resmin merkezi. Hz. İsa huzursuz bir şekilde içinizden biri bana ihanet edecek biliyorum dediğinde havariler şüphe içerisinde birbirlerine baktılar. Kimden bahsettiği bilinmiyordu, bu açıklama üzerine yakın olan havariler üçerli gruplar halinde birbirlerine yaklaşıp kritik yaptılar. Hz. İsa, benim gideceğim yere artık siz gelmeyeceksiniz diyordu. Yanı başında bekleyen ölüm artık onu havarilerinden ayıracaktı. Hz. İsa kolları iki yana açık vaziyette resmedilmiş. Sol eli ekmeğe doğru gidiyor, sağ eli şaraba. Hz. İsa bu ekmeği alın bu benim bedenimdir, bu şarabı alın bu benim kanımdır, beni unutmayın diyor.

Sol taraftan Hz. İsa'nın eline doğru bir başka elin daha uzandığını görüyoruz. Aynı kaptan yemek yiyen ve ona ihanet eden Yahuda'nın eli.



Son Akşam Yemeği / The Last Supper / Detaylar

Yahuda'nın sağ elinde Romalılardan ihanet karşılığında aldığı içi gümüş para dolu bir kese var. Yahuda, diğer havarilere oranla daha alçak bir seviyede resmedilmiş, kafası hafif sola çevrili ve yüzü diğer havarilere karşın daha karanlık.



Son Akşam Yemeği / The Last Supper / Detay

Yahuda'nın hemen arkasında Aziz Peter var. Hz. İsa, içinizden biri bana ihanet edecek der demez bıçağını çıkartıyor. Suçluyu bulsa hemen oracıkta cezasını kesecek gibi. Yahuda bıçağın hemen önünde.



*Son Akşam Yemeği /
The Last Supper / Detay*



*Caravaggio / Şüpheli Thomas / 1602
The Incredulity of Saint Thomas / Detay*

Hz. İsa'nın bize göre hemen sağında Thomas bulunuyor. Şüpheli Thomas bu yukarıyı işaret eden (Tanrı'nın isteği mi bu du-

- 56 rum diye soran) parmağı Caravaggio'nun *Şüpheli Thomas* resminden de hatırlıyoruz. O zaman da çarmıhtan indirilen İsa'nın yaralarını gerçek mi diye kontrol ediyordu.



Santa Maria delle Grazie / Milano

Yukarıdaki fotoğrafa sağlı sollu iki adet ok çizdim. Resim duvarı sağlı sollu kaplıyor. Masanın hemen arkasında sağ ve solda içeriye doğru giden dikdörtgen koyu bölümler perspektifi devam ettirip “gözü” içeride Leonardo'nun resminin olduğu ikinci duvara taşıyorlar. O alanda salon sanki içeriye doğru devam ediyormuş gibi perspektifin oluşturduğu bir illüzyon oluşuyor ve karşı duvara çizilen üç adet pencereden Leonardo resimlerinin olmazsa olmazı doğa manzarası görünüyor.



Son Akşam Yemeği / The Last Supper / Detay

Hız. İsa'nın kafasının üzerinde açık renkli yarım çember şeklinde bir alan var.

Göz bu çemberi otomatik tamamladığı için bir çeşit hale ortaya çıkar. Bu resimle ilgili Hız. İsa ve sağındaki havari ile arasında oluşan V şekli, havarilerin tek tek vücut dilleri dahil onlarca farklı detaydan bahsedilebilir yalnız değinmeden geçemeyeceğimiz bir detay var ki akıllara zarar.



Son Akşam Yemeği / The Last Supper / Detay

Dikkatinizi çekmiştir resmin tam merkezinde bu şekilde düz bir alan görünüyor. Bu insanlık tarihinin görüp göreceği en büyük lüzumsuzluklardan biridir. Zamanında, resmin hemen altına mutfak ve salon arasına bir kapı açılıyor. Bu kapı açılırken Hız. İsa'nın ayakları dahil resmin bir kısmı tahrip edilip uçuruluyor. Sonradan örülüyor ama ne fayda. Bu kapının, sözde resmin hava olarak korunması amaçlı açıldığını söyleyenler var ama geçiniz. Bir resmi korumak için bir kısmının uçurulduğu nerede görül-müş, hava sirkülasyonu o kadar önemliyse sonradan niçin örül-dü? İnsanlık tarihi aptallıklar ve onlara uydurulan kılıflarla dolu.

Son Akşam Yemeği genel hatları ile böyle bir resim. Leonardo resmi bitirdikten sonra Milano'dan ayrılıyor.



Leonardo da Vinci / Mona Lisa / 1503 / 77 cm x 53 cm / Louvre Museum

Yavaş yavaş *Mona Lisa*'ya geçelim, gizemli gülüşü ve modelinin kim olduğu hâlâ tartışılan tüm zamanların en önemli yapıtı.

Resmin üzerine yapılan türlü spekülasyonlardan bağımsız olarak söylüyorum. Bu resim barındırdığı gizlerden önce günümüze ulaşan az sayıdaki Leonardo yapıtından biri olduğu için çok önemlidir o gizler ve çıkarımlar ne olursa olsun birer hipotez olarak kalacaktır.

Resme baktığımız zaman hafif yan oturan sağ elini sol elinin üzerine koymuş, yüzünde tatlı bir gülümseme olan orta yaşlarda bir kadın görüyoruz. Arka planda bir doğa manzarası var. Dönemi itibarıyla portrenin arka planında doğa manzarası kullanılması pek alışılmış bir şey değildi.

“Leonardo, Mona Lisa adlı bir kadını canlandırdığı sanılan bu tablosunda bir insanı tüm güzelliği ve anlamlılığıyla resmeder-

ken, onu eşsiz dağlarla süslü bir zemine, bulanık ama o ölçüde çarpıcı bir doğa görünümüne yaslar. Mona Lisa'nın giz dolu ve çeşitli yorumlara açık gülümseyişi karmaşık olduğu ölçüde güçlü bir ruhsallığın yansısidir. Bu ruhsallıkta acılılıkla dinginlik iç içe durur.”²¹

Magazinsel çıkarımlar yapmaktan dolayı pek değinilmez, *Mona Lisa*'yı esas farklı kılan şey yapım tekniğidir. “Geleneksel bir Rönesans portresi düzlemindeki tablonun güzelliği Leonardo'nun geliştirdiği yağlıboya tekniğinde (sfumato) yatar. Bu teknik sayesinde sanatçı, çağdaşı olan öteki ressamların kullandığı yumurta bazlı tempera boyayla gerçekleştirilmesi mümkün olmayan ince, atmosferik gölgelendirmeyi elde edebilmiştir.”²²

Şimdi biraz detaylandıralım. Leonardo biyografisini yazan Giorgio Vasari eserdeki kadının Floransalı bir ipek tüccarının eşi olan Lisa del Gherardini olduğunu söylüyor, buna inananlar da var inanmayanlar da. Ben bunun Lisa del Gherardini olduğuna inanıyorum. En azından bu resme bir ipek tüccarının eşini çizerek başladı diye düşünüyorum. O ne demek diye sorarsanız, bir sipariş resmi olarak başlayıp zamanla resme kendine has birtakım anlamlar yüklemiş olabilir.

Bir resmi sipariş verirsiniz bitince alırsınız değil mi? Veya yapar teslim edersiniz. Bu resim 15-16 yıl Leonardo ile geziyor, her gittiği yere götürüyor, kardinaller krallar bile istese henüz bitmedi diyerek resmi kimseye vermiyor, önerilen astronomik fiyatları geri çeviriyor. Demek ki resim, Leonardo için basit bir sipariştten çok öte.

Leonardo'nun eserlerinin bir türlü bitmediğinden bahsetmiştim. Belki de resme başladı, bir türlü bitmeyince ipek tüccarı resmi almaktan vazgeçti, belki de Leonardo resme başladı, sonra kendisi vermekten vazgeçti. Her şey olabilir bunu bilmemize imkân yok. Şimdi resimle ilgili olabilirliği yüksek bir ihtimale

21 Afşar Timuçin / *Düşünce Tarihi / Leonardo da Vinci*

22 Sanat Kitabı / *Leonardo da Vinci / Mona Lisa*

60 değineceğim. Daha önce Leonardo'nun hayat arkadaşlarından, yardımcılarından bahsetmiştim.

Salai ve Melzi. Tekrar hatırlayalım bakın bu Salai (Mon Salai) ve Mona Lisa.



Salai



Mona Lisa

Şimdi şu metamorfozik geçişe bir bakalım. “Mon Salai” ve “Mona Lisa”, iki isim arasındaki fonetik benzerliğe de dikkat.



Metamorfoz

Leonardo'nun benim küçük şeytanım dediği genç Salai'nin Leonardo'nun aynı zamanda sevgilisi olduğu söylenir. Leonar-

do'nun Mona Lisa resminde genç sevgilisi Salai'yi de resmettiği, onu bir şekilde resme yedirdiği düşünülür. Bana mantıklı gelen bir hipotez bu. Dönemi itibariyle eşcinselliğin cezasının ölüm olduğunu söylersek bunu gizli tutması, resmi kimseye vermemesi de bu ihtimali güçlendiriyor.



Mona Lisa / Detay



Ponte Buriano Arch Bridge / Tuscany / İtalya

Resmin sağ arkasında bir köprü görünüyor: "Ponte Buriano Arch bridge." Bu köprü Kambur Köprü veya Şeytan Köprüsü olarak da bilinir.

Bu resim üzerinde özel izinler çıkartılarak bazı araştırmalar yapıldı. Resim onlarca kat büyütülerek santim santim incelenip kızılötesi ışınlarla kimi şifreler ve işaretler arandı. Resmin üzerinde çıplak gözle göremeyeceğimiz bazı harf ve rakamlar bulundu.

62 Bunları çok ciddiye almamanızı öneriyorum, gözlerinin birinin içinde L diğer gözünün içinde de S harfi olduğu söylendi.

Leonardo'nun L'si Salai'nin S'si. Bakın bu olabilir ama (hiçbir zaman) kesinliği konusunda net bir şey söylenemez. Buna benzer bir rakam az önce bahsettiğim Şeytan Köprüsü'nün ayağında bulundu. Çembere aldığım yer içerisinde 72 yazıyor. 1472'de sel baskınında yıkılan tekrar restore edilen bir köprü bu. Muhtemelen ona bir gönderme var.

Bir resme bakarken bu *Mona Lisa* olur *Avignonlu Kızlar* olur fark etmez, onda birtakım imgesel veya alegorik anlatımlar olabilir. Resme bakarsın orada kullanılan figürlerden renklerden resmin dilini çözmeye çalışırsın. Bu akıl yürütmeyi görebildiğin şekiller üzerinden yaparsın, çıplak gözle görülemeyecek şekiller üzerinden değil ki *Mona Lisa* ebat olarak çok küçük. Gözünde şu rakam var, köprüde bu rakam var işin magazini. Leonardo bir rakamı çıplak gözle görülmeyecek kadar gizlediyse onu zaten görmeyelim.



Leonardo Painting The Mona Lisa / Cesare Maccari / 1863 / 97 x 130 cm

Cesare Maccari'nin *Mona Lisa*'nın yapım anını resmettiği bir çalışması.

Leonardo'nun Mona Lisa'yı kendi suretinden oluşturduğunu söyleyenler var. Ben buna da ihtimal vermiyorum. Bu resim üzerine spekülasyonlar bitmez, resmin eğer varsa şifreleri Leonardo ile birlikte gitti. Resmin içerisinde şifre aramak doğru değil. Leonardo'nun yaptığı ve günümüze ulaşan az sayıdaki eserden biridir bu ve tüm zamanların en önemli sanatçısı tarafından yapıldığı için zaten yeteri kadar değerli ve önemlidir, ekstra anlamlar yüklemeye (bence) gerek yok.

Fonunda doğa manzarası olan, ellerini üst üste koymuş orta yaşlarda gülümseyen bir kadın portresidir bu ve yukarıda söylediğim gibi yapım tekniği olarak fark yaratmıştır. Diğer şeylerin yüzde doksanı çıkarım. O gizemli alan, şifreler vs. biraz da popüler kültürün etkisiyle cazip gelip insanı çekiyor ama bence o alana çok fazla yönelmemek lazım.

Leonardo'nun son dönemleri ciddi sıkıntıyla geçti. Roma'ya gitti, burada büyücülük yapıyor diye çalışmaları engellendi. Leonardo sırf solak olması yüzünden bile türlü sıkıntılar yaşadı. O dönem Kilise solaklığı kötülük ve bir çeşit sapkınlıkla ilişkilendiriyordu. Hastanelere girişi yasaklandı, Leonardo dev aynalar temin edip bunlar üzerinde çalışmalar yapmaya çalıştı. Bir çeşit teleskop üzerinde çalışıyordu ama insanlar onu büyücülük yapmakla suçladılar. Hangi koşullarda yaşayıp nasıl sıkıntılar yaşadığına bakın.

Kral I. François'dan teklif alıp Fransa'ya gitti. Sağ eline felç indi, Salai onu terk etti. Yazının başında belirttiğim gibi ölümünden sonra mezarı tahrip edilip, kemikleri kimsesizler mezarlığına gömüldü. Leonardo, su kanalları ve uçmak üzerine çok ciddi çalışmalar yaptı. Panama Kanalı'nın yapımında da Leonardo'nun elyazmalarından faydalanılmıştı. Rönesans'ın bu büyük ustasına selam olsun.



Raffaello Sanzio

(1483 - 1520)

“Urbino’lu Raphael”

Raphael’in sanatı ve Atina Okulu’na genel bir bakış yapacağım. Raphael öyle bir sanatçı ki sadece Atina Okulu’nu incelemek saatler sürer. Ağırıklı olarak o resmine değineceğim ama genel bir giriş yapmamız şart.

Raphael, İtalyan bir ressam, Rönesans’ın en önemli ilk üç isminden birisi. Sadece ressam demek de haksızlık olur. Kendisi Batı sanatının en büyük çizim ustalarından biri, bunun yanı sıra mimar, komple bir sanatçı. “Raffaello kısa süren yaşamında insanların düşlerini ve dileklerini sanata getirdi. Ünlü portrelerinde Raffaello insanı bir duygu ve düşünce bütünü olarak yansıttı.”²³

Tüm zamanlar içerisinde gelmiş geçmiş en büyük yeteneklerden birisi. Şöyle de bir durum var, Raphael için söylemiyorum tabii bunu, sanatçı olmak için salt yetenek yetmez. Michelangelo “Resim elle değil akılla yapılır” der. Yani yeteneği doğru kullanacak akla, donanımına sahip değilsen bir anlamı yok. Adı geçmişken Afşar Timuçin, “Michelangelo’nun resmi bir Vinci’nin, bir Raffaello’nun resmi kadar evrensel olmakla birlikte onlarınkinden daha İtalyan’dır, ulusal sarsıntıların, toplumsal sıkıntıların çeşitli açınımları vardır onda”²⁴ der.

Raphael, sanatçı bir aileden geliyor olsa da annesini 8, babasını 11 yaşında kaybetti. Babası ressamdı, baba önceleri oğluna ufak tefek dersler verdi, baktı çocukta olağanüstü bir yetenek var onu ilk önemli eğitimini alacağı Perugino’nun yanına yazdırdı. Sonrasında yoklar. Raphael henüz 15-16 yaşlarında mükemmel resimler yapmaya başlamıştı. 17 yaşında usta sanatçılar gibi resimler yapıyordu. Bakın bahsettiğim dönem 15. yüzyıl sonu 16. yüzyıl başları İtalya, yani elini sallasan yeteneğe çarpar, her köşe

²³ Afşar Timuçin / *Düşünce Tarihi* / Raffaello

²⁴ Afşar Timuçin / *Düşünce Tarihi* / Michelangelo

- 66 başını bir usta tutmuş. Öyle bir ortamda 17 yaşında usta ressam muamelesi görmek hiç kolay değil. Doğduğu şehir ona yetmiyordu artık (Urbino). 20 yaşında Floransa'ya Michelangelo ve Leonardo'nun eserlerini görmeye gitti. Onun kalemi bu iki ressamdır. 20 yaşında Leonardo'yu ziyaret etti. O dönem Mona Lisa resmi de o atölyedeydi. Uzun uzun baktı resme, çok etkilendi. Hiçbir şey söylemeden çıktı atölyeden, büyülenmiş gibiydi, hatta, Leonardo'nun yardımcısı Melzi kim bu diye sordu Leonardo'ya. Raphael dedi Leonardo. Urbinyolu Raphael mi dedi Melzi. Diyeceğim o ki Raphael ismi hakikaten çok önemlidir.



*The Marriage of the Virgin / Raphael 1504 / 174 cm × 121 cm
Pinacoteca di Brera, Milan*

Bu resmi henüz 21 yaşında yaptı. *Hız. Meryem'in Evliliği*. Meryem ile Yusuf'un Kudüs'te yüzük takma merasimini görüyoruz.

Resmin hikâyesinden kısaca bahsedeyim. Efsaneye göre Meryem ile evlenmek isteyenler ellerine birer kuru dal alacak, dalı çiçeklenen, Meryem ile evlenecektir. Yusuf'un kuru dalı çiçeklenmiş olacak ki görüldüğü üzere Meryem'le nişanlanıyor. Arkada dalları ellerinde bekleyen başka taliplileri görüyoruz. Bize göre sağ öndeki kişi sinirden elindeki dalı kırmaya çalışıyor, sol tarafta bakireler görülüyor.

“Ekim 1508’de Papa II. Julius, bir grup sanatçıya özel konutunun yeniden süslenmesi işini vermiş; Raffaello’nun Segnatura Odası’ndaki *Atina Okulu*’nu ve öteki freskleri tamamlaması üç yıl sürmüştür. Leonardodan da Michelangelo’dan da genç olan Raffaello onlarla birlikte Rönesans sanatının ulaştığı en üst noktayı temsil eder. Çok yetenekli hırslı bir genç adam, mimar, ressam ve heykel tasarımcısıdır. Batı sanatının en büyük ustalarından biri sayılır.”²⁵



Sistine Chapel ceiling / Michelangelo / 1508 - 1512

40 m x 14 m / Vatican

Raphael’in resim yaptığı alan ile Mikelanj’ın meşhur eseri Sistine Şapeli arasında birkaç bina var, bu iki eser aynı döneme denk

68 gelir. Sistine Şapeli henüz bitmeden kısmi bir bölümü halka açıldığında Raphael de bu freskleri görmeye gitmiş resmen büyülenmişti. Sonrasında kendi resminde Mikelanj ve Leonardo'ya birer güzellik yapıyor yeri gelince onlara değineceğim.

1508'de Papa Julius II, Vatikan'daki Sistine Şapeli'nin tavanını resimleme görevini Mikelanj'a verdiği zaman yardımcılarını bırakarak tek başına dört yıl gibi uzun bir sürede her bir noktasını büyük bir sabır ve titizlikle resmetti. Bunu anlatmaya kelimeler yetmez, şapelin tam ortasında ikonlaşan Adem'in yaratılış miti resmedilmiş. İnsan yaratıcılığının zirvesi, baş döndürücü bir güzellik.



Sistine Chapel Ceiling / Adem'in Yaratılış Detay

Michelangelo, Sistine Şapeli'nde Tanrı'nın olduğu bölümü insan beyni şeklinde resmetmiş. Bu kısım yoruma açık, Tanrı insan beyninin ürettiği bir şeydir gibi yorumlanabilir, insan Tanrı'yı beyninde oluşturur gibi. Diğer taraftan Tanrı'yı algılamak için beynimizi kullanmamızı salık veriyor da olabilir.

Konumuza dönüp bir başka eşsiz eser olan Atina Okulu'na geçiyorum. Bir çağ, bir zaman dilimi düşünün ki bir yerde Leonardo, diğer tarafta Michelangelo, Raphael ve Titian çalışmalar yapı-

yor. Sanat tarihi böyle bir zaman dilimine (böyle bir denk gelişe) tanıklık etmedi, etmeyecek.

69



Raffaello Sanzio / Atina Okulu / The School of Athens / Stanza della Segnatura, Vatikan



The School of Athens / Detay

Atina Okulu resminin merkezinde iki ana figür görüyoruz. Bunlar çağın en büyük filozoflarından Platon ve Aristo'dur. Emin

70 adımlarla yavaştan sohbet eder gibi yürüyorlar. Felsefeyle ilgilenenler bilir Aristo, Platon'un öğrencisi. Platon da Sokrat'ın öğrencisidir, burada usta ve öğrencisi görünüyor ama farklı felsefi disiplinleri temsil ediyorlar.

Platon parmağıyla yukarıyı göstererek mutlak gerçeği idealar dünyasında aramamız gerektiğini belirtiyor. Aristo ise eliyle yeri, maddi dünyanın doğanın, bilginin kaynağı olduğunu işaret ediyor, felsefenin iki ayrı ucu idealizm ve materyalizm vurgusu olarak okunabilir.

Ellerinde kendi kitaplarını tutuyorlar. Platon/*Timeo* (Diyaloglar), Aristo/*Etica*.

Nejat Bozkurt "Platon'un felsefesi hocası Sokrates'in bakış açısını daha ileriye götüren, geliştiren ve genelde sofistlere karşı olan bir felsefedir. Varlığın temelini oluşturan öğeleri bulmayı amaçlayan bir bilgi kuramı olarak onun 'İdea' öğretisi, felsefi sisteminin merkezinde yer alır. Ona göre 'İdea', bütün genel geçerlik taşıyan yasaların, kuralların, varlık türlerini oluşturan ilkelerin değişmez, ölümsüz ve hakiki karşılığıdır"²⁶ der.

Hazır Platon demişken onun sanat ve sanatçıya bakış açısını da görelim. "Platon'a göre madde dünyası gerçek değil, bir görünüşler dünyasıdır; duyarımızla algıladığımız varlıklar da, İdea'ların yalnızca kopyalarıdır. Sanat doğayı taklit ettiğine göre sanatçılar (şairler), gerçekler (hakiki özler) yerine görünüşlerle uğraşırlar, yani kopyanın kopyasını yapar ve insanları hakiki gerçekliklerden uzaklaştırırlar. İşte bu nedenle de Platon ideal devletinde şairlere yer vermez."²⁷ Platon şairleri aklına karşı davranmakla suçlar, zaten şiir de ona göre akıldışı bir etkinliktir.

Aristoteles sanatı değerlendirmede Platon'dan ayrılır. "Aristoteles'e göre sanatlar genelde değerlidirler; çünkü onlar doğadaki eksiklikleri giderirler, toplumdaki kusurları onarırlar."²⁸

26 Nejat Bozkurt / *Sanat ve Estetik Kuramları*

27 Nejat Bozkurt / *Sanat ve Estetik Kuramları*

28 Nejat Bozkurt / *Sanat ve Estetik Kuramları*



Sokrates'in Ölümü / The Death of Socrates / Jacques-Louis David / 1787



The School of Athens / Detay



Sokrates'in Ölümü / Detay

Buraya başka bir resim sıkıştırmak istiyorum, meşhur *Marat'ın Ölümü* resminin de çizeri Jacques-Louis David'in *Sokrates'in Ölümü* adlı tablosu. Baldıran zehri içirilmeden hemen önce resmedilmiş. Sokrat'ın parmağı, Raphael'in freskindeki Platon'un parmağı gibi yukarıyı gösteriyor. Platon, hocasının izinde. El ve

- 72 parmağın duruşuna bakılırsa David bu resmi yaparken Raphael'in çiziminden etkilenmiş gibi görünüyor. Diğer taraftan şunu da belirteyim, Sokrat yazılı eser bırakmadı, onu Platon'un bahsettiği kadarıyla biliyoruz, bu anlamda Platon'un eserleri ekstra önemlidir.



Leonardo da Vinci

The School of Athens / Platon Detay

Raphael, freskinde Platon'u Leonardo'ya benzeterek, onu da dolaylı yoldan eserine dahil ederek bir çeşit saygı duruşunda buluyor.



Socrates / The School of Athens / Detay

Platon ve Aristo'nun hemen solunda Sokrates'i görüyoruz. Parmak hesabı yaparak çevresindeki insanlara bir şeyler anlatıyor. Ortada yeşil kıyafetli olan.



Diyojen / Diogenes
The School of Athens / Detay

Hemen ayaklarının dibinde Diyojen görünüyor, merdivenlere gelişi güzel oturmuş. Bir elinin altında bakır su kabı, diğerinde kâğıtlar bir şeyler okuyor.



Alcibiades
The School of Athens / Detay

Bu asker kıyafetli kişi Atinalı devlet adamı ve general olan Alcibiades'tir. Tam bir Sokrates hayranıydı, aynı zamanda Sokrates'in en iyi öğrencilerinden biridir. Kimi kaynaklarda Büyük İskender olarak geçer.



The School of Athens / Detay

Onların hemen alt tarafında Pisagor'u görüyoruz, tutulan levhadaki bilgileri deftere geçiriyor.

Pisagor'un hemen arkasındaki Anaksimandros. Pisagor'dan kopya çeker gibi bir hali var.

Pisagor'a yukarıdan bakan beyaz sarıklı kişi "Nerede olursak olalım ilim anayurdumuzdur, bilgisizlik yabancı bir yer" diyen İbn-i Rüşd'dür. Endülüs doğumlu Arap filozof ve matematikçi. (Batıda Averroes olarak tanınır.) 12. yüzyılda yaptığı çevirilerle Aristo'nun tanınmasında çok önemli rol oynamıştı, kendisine minnettarız. Hak ettiği değeri görememiş çok önemli bir insandır kendisi. Raphael onu da atlamayıp freskine eklemiş. Endülüs'te doğup Fas'ta öldü, Allah'tan bu taraflara pek uğramadı.



Heraclitus / The School of Athens / Detay

Michelangelo

Tam merkezde, düşünceli olarak resmedilen Herakleitos'tur. Muhtemelen aynı derede iki kere yıkanılır mı? Onu düşünüyor. Diyalektik felsefenin babalarından.

Raphael, Heraklit'in yüzünü Mikelan'ja benzetip ona da bir saygı duruşunda bulunmuş.



Öklid / Euclid / The School of Athens / Detay

Sağda aşağıda duran Öklid (*Euclid*), çevresine meraklı bir kalabalık toplanmış elindeki pergelle levha üzerine çizimler yapıyor.



Hypatia / The School of Athens / Detay

Burada bize bakan kişi Atina'da eğitimini tamamladıktan sonra İskenderiye'ye yerleşen İskenderiyeli Hypatia. Bilimi ve zarafeti ile olduğu kadar güzelliği ile de ün salmış filozof ve matematikçi. İskenderiyeli Thenon'un kızı. Babası da filozof ve matematikçiydi.



Raphael / The School of Athens / Detay

Ve Hypatia'nın tam simetrisinde resmin sağ kısmında arkalarından bize bakan ikinci kişi genç Raphael. 26-27 yaşlarında. Kendisini de o kompozisyonun içerisine yerleştirmiş. Çember içerisine alıp yerini netleştirelim.

Bu resme her baktığımda gözlerim Thales'i arar. Onun yokluğu bence büyük eksiklik. Şöyle bir kova suyla resmedilebilirdi diye düşünüyorum.



The School of Athens / Detay

Resimdeki figürler kadar oluşturulan derinlik hissi de çok güzel. Şu perspektife bakar mısınız, böyle bir resim yapmak kesinlikle çok iyi matematik bilgisi istiyor.



Madonna del Prato / Raphael 1506 / 113 cm x 88 cm
Kunsthistorisches Museum, Vienna

Raphael'in bir diğer önemli eseri *Madonna del Prato*'yu inceleyelim.

Resimde bakire Meryem, İsa ve Vaftizci Yahya'yı bir çimenlikte görüyoruz. Meryem'in ellerinin arasındaki Hz. İsa. Resmin içerisinde birtakım semboller gizli. Resimdeki her figür birbirine bakar ve bu bakışlarla (üçgen bir şekilde) birbirine bağlanırlar. Sadece gözlerle değil Meryem'in sola doğru uzanan bacağıyla birlikte bu üç figür yine bir üçgen oluşturur. Meryem'in elbisesindeki kırmızı kiliseyi, mavi de İsa'nın fedakârlığını sembolize eder.

Bu anlamda Meryem'in İsa'ya teması Kilise ile Mesih'i birleştirir. Meryem'in hemen arkasındaki gelincik, İsa'nın tutkusu, ölümü ve dirilişine göndermedir. Yahya'nın diz çöküşü, elindeki haç İsa'ya uzatması, resim baştan aşağıya sembollerle dolu. Bu resim uzun süre imparatorluk koleksiyonunda kaldığı için Madonna del Belvedere olarak da bilinir.



*La velata / Raphael 1514 - 1515 /
82 cm × 60.5 cm
Galleria Palatina, Pitti Palace*



*La Fornarina / Raphael 1518 - 1519 /
85 cm × 60 cm Galleria Nazionale d'Arte
Antica, Rome*

Son bir iki resim ile bağlayalım. Soldaki resim Raphael'in en önemli portrelerinden biri olan *La donna Velata* (Peçeli Kadın). Resimdeki kadın Raphael'in bundan üç yıl sonra resmettiği *La Fornarina* resmindeki kadınla örtüşür, oradaki kadın Raphael'in Romalı (fırıncı) sevgilisi Margherita Luti'dir.

Raphael, *La Fornarina*'yı tamamladıktan yaklaşık bir yıl sonra 1520'de henüz 37 yaşında soğuk algınlığına bağlı bir hastalık yüzünden hayatını kaybetti. Selam olsun Raphael ve Rönesans'ın büyük ustalarına.



Michelangelo Merisi da Caravaggio

(1571 - 1610)

“Resmin Hırçın Çocuğu”

Caravaggio’nun hayatına genel bir bakış yapıp birkaç resmini inceleyeceğim. Bu arada Tenebrizm, Chiaroscuro (Işık-Gölge) ve Caravaggisme de kısa kısa değineceğim. Caravaggio’nun resimlerinin hepsi ayrı ayrı incelenebilir. Yazıya geçmeden kendisinin, benim en sevdiğim üç ressamdan biri olduğunu da belirteyim. Çalkantılı yaşantısıyla, eserleriyle çok ayrı bir yerde durur.

Caravaggio, İtalyan bir ressam, Milano yakınlarında bir köyde doğdu. Soy ismini yine doğduğu Caravaggio kasabasından aldı. Leonardodan bahsederken belirtmiştim o da Vinci ismini yine doğduğu kasabadan almıştı. Caravaggio, barok sanatın en önemli üstatlarından biridir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun yükselme dönemindeki en büyük deniz mağlubiyeti olan İnebahtı Deniz Savaşı’ndan (Battle of Lepanto) bir hafta önce dünyaya geldi, son derece sıkıntılı ve çalkantılı bir dönemdi. Bu savaşta hatırlayanlar olacaktır Cervantes de sol elini kaybetmiş ve göğsünden yaralanmıştı. Sonrasında 1575’te ordudan ayrılıp kardeşiyle birlikte bindiği El Sol adlı gemi yine Türklerin saldırısına uğrayıp gemileri alabora olunca korsanların eline düşmüş, Cezayir zindanlarında 5 yıl yatmıştı. Onu da bir dipnot olarak düşeyim.

Caravaggio’ya dönecek olursak, hayatına genel hatları ile hâkimiz ama sanatçının erken dönemine ilişkin bilgiler pek net değil. Caravaggio’nun babası Fermo Merisi mimar ve dekoratördü.

Caravaggio henüz 6 yaşındayken babasını vebadan kaybetti. Genellikle babasını 11 yaşında kaybettiği yazılır ama çok daha küçüktü. Caravaggio o veba salgınında babası ile birlikte amcası,

82 büyükanne ve büyükbabasını da kaybetti. Veba salgını o kadar şiddetliydi ki özellikle kuzey İtalya nüfusunun beşte biri o salgında yok oldu.

Caravaggio çağın diğer ustaları gibi çok küçük yaşta resme karşı büyük bir ilgi duyuyordu. Annesi Lucia Aratori aristokrat bir aileden geliyordu ve çocuğunun yeteneklerinin farkındaydı, onu henüz 11 yaşındayken Simone Peterzano'nun atölyesine yazdırdı. Peterzano da ünlü İtalyan ressam Tiziano'nun (Titian) öğrencisidir. Caravaggio, Peterzano'nun yanında yaklaşık 4 yıl kaldı (1584-1588). Leonardo'nun resimleriyle tanışması da bu döneme denk gelir. Caravaggio, annesini 13 yaşında kaybetti. Çok küçük yaşta yetim kalan Caravaggio'nun genel saldırgan ve kavgacı kişiliğinde çocukken yaşadığı bu travmatik kayıpların etkisi büyüktür.

Peterzano'nun atölyesinde temel eğitimi aldı ama Milano'nun alışlagelmiş sanat anlayışının dışında resimler yapıyordu, resimlerinde siyah oldukça baskındı, spot ışık kullanımı veya resmindeki figürlerin nereden geldiği belli olmayan bir ışık huzmesi ile aydınlanması onu Tenebrizm'e yaklaştırdı. Bu tutum onun Tenebrizm'i benimsemesi ve onu sanatına uygulama çabası değildi, Caravaggio içinden geldiği gibi resimler yapıyordu.

Tenebrizm, karanlığın içindeki gerçekliği ışık-gölge oyunları ile ortaya çıkartan, oradaki dramatizmi yücelterek etkiyi artırmayı hedefleyen bir üsluptu. Uygulamada Chiaroscuro'culuk (Işık-Gölge) ile benzerlikler gösterir. Chiaroscuro, yine tüm kompozisyonun siyah beyaz kontrastlarla belirginleştirildiği figürlerde Tenebrizm'den farklı olarak figürlerde hacim ve üç boyut hissi uyandırmayı amaçlayan bir teknikti. Bu detaylar ile kafanızı karıştırmayayım, bu teknik günümüzde resimden ziyade fotoğraf ve sinema alanlarında kullanılıyor.

Caravaggio, 17 yaşında (1588) çocukluğunun geçtiği Mila-

no'dan ayrılarak Tenebrizm'in daha yaygın olarak kullanıldığı Roma'ya gitti (1592). Bu noktada kısa bir açıklama yapayım, kimi kaynaklar Tenebrizm ve Chiaroscuro'yu Caravaggio'nun bulduğundan bahseder. Bu teknikler Caravaggio'dan önce de vardı, ilk olarak Peterzano'nun atölyesinde tanıştığı Leonardo resimlerinde bu tarzı gördü. Caravaggio'nun bu teknikleri geliştirmesi sonucu bu üsluplar yerini Caravaggio'culuğa bıraktı (Caravaggism). Sonrasında birçok ressam bu teknikten etkilendi. İtalya'da Giovanni Baglione, Fransa'da Georges de La Tour, Valentin'de Boulogne, İspanya'da Velázquez ve Zurbarán, Hollanda'da Van Honthorst ve hiçbir zaman İtalya'ya gelmemesine karşın Rembrandt gibi sanatçılar Caravaggio'nun izinden giderek eşsiz eserler bıraktılar.

Birkaçına değindiğim bu isimleri etkilemek inanın hiç kolay değil. Caravaggio, Roma'da sanatsal olarak çok güzel işlere imza atacak olsa da kendisini orada birçok kötü sürpriz beklemekteydi. Roma'ya ilk gittiğinde İtalyan ressam Giuseppe Cesari'nin atölyesinde çalışmaya başladı.



Giuseppe Cesari /
Portrait engraving by
Ottavio Leoni (1621)

Giuseppe Cesari'nin atölyesinde yaklaşık iki yıl (1593-1594) çalışan Caravaggio o dönem iki önemli çalışma yaptı. *Meyve Sepetli Çocuk ve Genç Hasta Baküs*.



*Meyve Sepetli Çocuk / Boy with a Basket of Fruit / Caravaggio (1593) / 70 cm x 67 cm
Galleria Borghese, Rome*

Bu noktada o dönem 16 yaşında olan Sicilyalı ressam Mario Minniti'ye de kısaca değinmek istiyorum. Minniti, Caravaggio'nun *Boy with a Basket of Fruit*/*Meyve Sepetli Çocuk*, *The Musicians*/*Müzisyenler* ve iki sene sonra *Bacchus*/*Baküs* gibi resimlerinde model olarak kullandığı arkadaşı ve sırdaşıydı. Caravaggio, Ranuccio Tomassoni'yi öldürdükten sonra affedilmesi için çok çabaladı. Ayrıca kendi sanatında da yoğun bir Caravaggio etkisi görülür. Mario Minniti'nin efemine görüntüsünden dolayı kimi kaynaklar kendisinden Caravaggio'nun sevgilisi olarak bahseder. Dünyanın neresinde olursak olalım insanoğlu bu tip (yakıştırma-ları) magazinsel bilgileri seviyor biliyorsunuz. Bu söylenti Leonardo ve Mon Salai için çıkarılmıştı. Diğer taraftan Mario Minniti'nin evlendikten sonra modelliği bıraktığı da biliniyor.

Meyve Sepetli Çocuk'ta Minniti elinde (içerisi oldukça zengin) kocaman bir meyve sepeti tutarken görülür. Omuzları ve boynu açıkta kalacak şekilde beyaz dökümlü bir gömlek giyer. Köprücük kemikleri ve boynu gelişmekte çağındaki bir genç için oldukça belirgindir, kıvrıcık saçları, pürüzsüz yüzü, hafif yana yatmış kafası, baygın baygın bakan gözleri ve hafif aralıklı dudakları ile efemine bir görüntü sergiler. Caravaggio, Roma'ya geldiği zaman kendisini ispat etmek, yeteneklerini bir an önce herkese göstermek istiyordu. Aynı resim içerisinde meyveler, ince ince işlenmiş hasır sepet, kıvrımlı kumaş ve portreyi bir arada kullanması baktığınız ben hepsini yapabiliyordumun bir göstergesiydi. Caravaggio o dönem hastalandı ve İtalya/Todi kasabasında bulunan Santa Maria della Consolazione'de 6 ay yattı.



Santa Maria della Consolazione / Todi Town in Italy

Şu hastanenin mimarisine bakar mısınız, çok güzel değil mi? Plotinos “Mimari, kurulu yapıdan taşı çıkardığımızda geriye ne kalmışsa odur” diyor. Bu yapılarda hakikaten bir taştan çok daha fazlası var.

Caravaggio, hasta olduğu dönem *Genç Hasta Baküs* resmini yaptı. Resimdeki genç ve hasta Tanrı Caravaggio'nun ayna yardımıyla oluşturduğu kendi portresidir. Hastalığı konusunda bilgiler net olmasa da cildin sarı renkli dokusu, gözlerinden, solgun ve kuru dudaklardan sarılık (Hepatit B) olduğu anlaşıyor.



Caravaggio / Genç Hasta Baküs / Young Sick Bacchus / (1593 - 1594)
67 cm x 53 cm / Borghese Gallery and Museum

Kendisini kafasında sarmaşık dallarından oluşturulmuş tacı ve omuzlarını açıkta bırakan geleneksel Roma kıyafeti Toga'sıyla (bir Roma Tanrısı olarak) resmettiği ilk dönem resmi. Sarmaşık yaprağından yapılan taç sıklıkla kullanılan motiflerden biriydi ama Baküs denince akla sarmaşıktan ziyade şarap ve asma yaprakları geliyor. İki yıl sonra tekrar resmedeceği Baküs resminde buradaki tacı üzerinde üzüm salkımları ve asma yapraklarının olduğu taç ile değiştirecek.



Genç Hasta Bacchus / Detay

Koyu arka plan ile oluşturulan resim yazının girişinde bahsettiğim Chiaroscuro tekniği ile yapılmıştır. Işığın katı nesnelerin üzerine düşerek oluşturduğu kısa gölgelerin etkisiyle izleyicide hacim ve üç boyut hissi uyandıran bu tekniğin geliştiricisinin Leonardo da Vinci olduğunu tekrar hatırlatayım.

Genç Baküs gri bir masanın yanında yan oturmuş, sol üstten açık omzuna ışık düşüyor. Sağ kolunun dirseğinin gölgesi masanın üzerine düşmüş. Kafasını hafif eğerek bize doğru bakıyor. Elinde şarap yapımında sıklıkla kullanılan Muscat üzümleri var. Üzümler şarap yapmaya elverişli, gayet olgun ve tatlı görünüyorlar.

Gri masanın üzerinde iki adet şeftali ve koyu mor renkli üzüm salkımı görünüyor. Baküs'ün elindeki üzümlerden beyaz, gri masanın üzerindeki mor renkli üzümlerden kırmızı şarap yapılacaktır. Bu resimdeki özellikle kıvrımlı üzüm çizimlerinde Caravaggio'nun 4 yıl eğitim aldığı Simone Peterzano'dan edindiği Lombard sanatının etkileri de görülür.



Hilebazlar / The Cardsharps / Caravaggio
1594 / 94 cm x 131 cm / Kimbell Art Museum

Caravaggio, 1594'te henüz 23 yaşında kendi resimlerini yapıp satma kararı aldı, bu resimlerinden ilki *Hilebazlar*'dır.

Hilebazlar'ın onun hayatında çok önemli bir yeri var. Bu resmi Kardinal Francesco Maria del Monte çok beğendi. Kardinal del Monte, Caravaggio'nun hayatında çok önemli bir yer tutar, bu resmi satın aldı.



Hilebazlar / The Cardsharps / Detaylar

Resimde iki hilebaz iskambil oyunu oynadıkları bir çocuğu kandırmaya çalışıyorlar. Bu hilebazlardan biri eldiveninin par-

mak uçlarını kâğıtları daha iyi kavramak için kesmiş. Meraklı gözlerle çocuğun eline bakıp parmaklarıyla elindeki sayıları karşısında duran arkadaşına anlatmaya çalışıyor. Esas oğlan son derece masum, bir şeyden haberi yok, elindeki iskambil kâğıtlarına bakıyor. Sağdaki tüylü şapkalı kişi ise diğer hilebaz, gözleri karşındaki çocukta biraz tedirgin ve heyecanlı görünüyor. Sağ eli belinde, oraya sakladığı kartları çıkartıyor. Masanın üzerinde şans oyunlarına ilişkin materyaller var, kilime dikkat. Caravaggio'nun bu resmi henüz 23 yaşında yaptığını tekrar hatırlatayım. Bu resim sonrasında birçok ressamı etkileyip defalarca tekrarlanan bir kompozisyon haline geldi.



The Cheat with the Ace of Diamonds / Georges de La Tour
1635-1635 / 1.06 m x 1.46 m / Musée du Louvre

Fransız ressam Georges de La Tour'un resmi ile Caravaggio'nun resmi arasında yaklaşık kırk yıl var. Benim paylaştığım ikinci versiyonu, bunun bir de 1630-1634 yılları arasında yaptığı Kimbell Art Museum'da bulunan birinci versiyonu var, renkler, giysiler ve aksesuarlar farklılık gösterse de genel kompozisyon aynı. Sıkı bir Caravaggio hayranı olan Georges de La Tour soldaki adamın belinden çıkarttığı kartlar ile Caravaggio'ya selam göndermiş.

90 Kardinal Francesco Maria del Monte kendi malikânesinde tek başına yaşıyordu. Caravaggio'yu da yanına aldı. Caravaggio'nun sanatsal üretimi bundan sonraki süreçte daha hızlandı, eserlerinde (özellikle konu seçimlerinde) del Monte'nin etkisi görülüyor. Caravaggio, *Hilebazlar*'dan bir yıl sonra Kardinal del Monte'nin evinde en meşhur resimlerinden birine imza attı: *Şarap Tanrısı Baküs*. Del Monte'nin ölümünden sonra kaybolup 20. yüzyılın başında bir depoda ortaya çıkan Caravaggio'nun en önemli eserlerinden biri. Roma mitolojisinde Baküs, Yunan mitolojisinde Dionysos.



Caravaggio / Bacchus / 1595 / 95 cm x 85 cm / Uffizi, Florence

Caravaggio bu ilk dönem resimlerinde daha önce belirttiğim gibi Kardinal del Monte'nin istekleri doğrultusunda resimler yapıyordu, resimlerdeki bu havayı da del Monte istiyordu. Bu noktada bir diğer görüş de Caravaggio'nun bu resimlerinde ayna yardımıyla kendisini model olarak resmettiği yönünde. Baküs'ün şarap kadehini sol eliyle tutması bu iddianın çıkış noktasını oluşturuyor. Caravaggio yukarıda değindim gibi birçok resminde kendi silüetini, simasını kullandı ama bu resimdeki kişi kendisi değil.



Caravaggio / Bacchus / Detaylar

Resimde, kafasında salkım salkım üzümleri ve asma yapraklarından yapılmış tacı ile duran genç Baküs'ü görüyoruz. Kafasını hafif yana yatırmış, sol elinin parmak uçlarıyla tuttuğu şarap ka-

- 92 dehini izleyiciye uzatıp insanları sofrasına davet ediyor. Sağ eliyle, sol omzundan aşağı dökülen bornozunun kurdelesini tutmuş. Önündeki taş masada bir sepet dolusu meyve ve solda şık bir cam sürahi içerisinde şarap duruyor. Meyve sepeti başlı başına bir natürmort çalışması olmuş.



Caravaggio / Basket of Fruit / 1599
46 cm x 64.5 cm

Caravaggio, bu resimden dört yıl sonra benzer bir meyve sepetli (natürmort) çalışması daha yaptı onu da görelim.

Resim üzerinde inceleme yapan kimi sanat tarihçileri solda bulunan cam şarap sürahişi üzerinde Caravaggio'nun silüetinin olduğunu iddia ettiler. Resmi siyah beyaza çevrilip, rengi açık bakın burada yüze benzeyen bir şey var diyorlar. Bu tıpkı *Mona Lisa* resmini onlarca kat büyüterek bakın burada rakamlar var demekle aynı. Bunlar soyut resimler değil, iletileri açık, bu tip resimlere her zaman farklı yaklaşımlar olacaktır ama bu tarz zorlama yorumlara gerek yok. Resimlerin içerisinde gizlenmiş şifreler tabii ki olabilir, Holbein resimlerinde olduğu gibi bunun onlarca örneği var ama bu çabalar çoğu zaman işin magazinine kaçmak oluyor.

Şişenin camından anlam çıkartmak yerine anatomik detayları resmetmedeki ustalığa bakıp bunun estetik hazzını yaşamak daha doğru. Bu resmi Caravaggio yaptı, mutlaka bir yerlerinde bir şeyler gizlemiştir demek yerine (çoğu zaman) daha basit düşünmek gerekiyor.

Caravaggio çok önemli bir isim, belli başlı eserlerini kronolojik olarak incelemeye devam edelim. Sırada *Judith Beheading Holofernes* resmi var. Bu resme geçmeden önce Caravaggio'yu bu resmi yapmaya iten sebeplere değinmek istiyorum. En az Judith ve Holofernes olayı kadar kanlı, yaşadıkları adeta bir korku filmi-ni andıran Beatrice Cenci'nin hikâyesi.



Guido Reni / Portrait of Beatrice Cenci / 1600

İtalyan barok ressam Guido Reni tarafından yapılan bu portre sonrasında defalarca taklit edildi. Guido Reni, resimde Beatrice Cenci'yi Sibil (Sibyl) kıyafetleri ile resmetmiş. Sibil'ler sayıları 10 civarı olan antik dönem kadın kâhinleridir. Bazı kaynaklarda kendilerinden "Kadın Peygamberler" olarak bahsedilir.



Sistine Chapel / Detay / Michelangelo

Konuyu çok dağıtmadan bir örnekle pekiştireyim: Michelangelo'nun meşhur Sistine Şapeli'ni biliyorsunuz, orada en ünlüleri Delphica ve Libyan Sibil'i kullanmıştı, hatırlayanlar olacaktır. Bir de kehanetlerini ağaç yapraklarına yazan Cumaeli Sibil var.

Beatrice Cenci, 16. yüzyılın ikinci yarısında Roma'nın en güçlü ve acımasız ailelerinden birinde dünyaya geldi. Babası Francesco Cenci oldukça güçlü siyasi bağlantıları olan nüfuzlu bir kişiydi. Yedi çocuğu vardı, beş oğlu ve iki kızı. Francesco Cenci, sadist bir kişiliğe sahipti, cinsel sapkınlıklar gösterip hizmetçi ve çocuklarına karşı şiddet uyguluyordu. Bu arada ağır yaralananlar, ölenler oldu, Beatrice Cenci'ye karşı cinsel istismarda bulundu, enest suçlaması ile yargılansa da her seferinde nüfuzunu kullanıp yüklü miktarda tazminatlar ödeyerek davalardan yırıyordu.

Francesco Cenci'nin Roma'daki malikânesinin dışarıyla pek bağlantısı yoktu, ama Francesco Cenci'nin hizmetçilerine ve çocuklarına karşı uyguladığı şiddet ve cinsel istismarın pis kokusu her geçen gün yayılıyordu.

Sonrasında Roma'daki evlerinden Petrella Salto'da küçük bir kaleye taşındılar.



Petrella Salto

Francesco Cenci taşınırken Beatrice Cenci, ikinci karısı Lucrezia Petroni ve birkaç hizmetçisini yanına aldı. Beatrice Cenci'nin gerçek annesi Ersilia Santacroce'yi henüz yedi yaşında kaybetmişti. Kendisi gayet güzel ve alımlı bir çocuktü, ailenin en büyük kızı Antonina'nın da artık dayanacak gücü kalmamıştı bir gün Papa'ya mektup yazıp kendisini kurtarmasını istedi. Bunun için biriyle evlenmeye razıydı, yeter ki babamın zulmünden kurtarın beni dedi, bunun için bir manastıra kapanmaya bile razıydı. Papa ve Francesco Cenci'nin yakın ilişkisinden dolayı evliliği onaylanmadı ama manastıra kapanma fikrine sıcak baktı.

Beatrice, kardeşi Bernardo ve üvey annesi Lucrezia, şatodaki hizmetçiler gibi son derece kötü muamele görüyorlardı. Roma'dan uzak, ıssız bir kaleye hapsolmuşlardı ve babalarının vahşiliği her geçen gün artıyordu. Bu arada Beatrice Cenci'nin içerisindeki baba nefreti de günden güne büyüyordu.

Ev sakinlerinin artık dayanacak gücü kalmamıştı. Bir gün, Beatrice, üvey annesi, Beatrice'in en genç ve en büyük erkek kardeşleri olan Bernardo ve Giacomo ile babalarını öldürmek için plan yaptılar.

Plan derken yeter ki ölsün diye düşündüler, sonrasına bakacaklardı. Olimpia Calvetti ve Marzoi adlı hizmetkârlar da onlara yardım edecekti. Olimpia Calvetti, hizmetçi Plautilla'nın kocasıydı ama Beatrice Cenci ile de arası çok iyiydi. Çok iyiydi derken Beatrice Cenci; Calvetti'nin kendilerine yardım etmesi için onu baştan çıkarmıştı! Bu noktada fazla detaya gerek yok, kadınlığıyla etkilemişti diyeyim.

Bir gece üvey anne (Lucrezia Petroni) Francesco'ya uyku ilacı verdi. İlaç Francesco'yu bir miktar sersemletmişti. Devamında Beatrice Cenci, oğulları ve iki hizmetçi içeri girerek Francesco Cenci'yi yakaladılar.

Sersemleyen Francesco Cenci'nin kafasına bir çekiçle art arda vurarak öldürdüler, her taraf kan olmuştu. Devamında intihar süsü vermek için cesedi kalenin balkonundan aşağıya atıldılar (9 Eylül 1598).

Etrafı temizlediler ama cinayetin izlerini tamamıyla silememişlerdi. Bir süre sonra Francesco Cenci'nin ölü bedeni kalenin dibindeki çöplerin atıldığı çalılıklar içerisinde bulundu. Tam üst tarafında ahşap bir korkuluk vardı, görünüşe göre oradan düşmüştü. Çocukları ve karısı da olayın intihar olduğunu söylediler. Önce gömülen ama sonrasında oluşan bazı kuşkular sonucu tekrar mezarından çıkartılıp otopsi yapılan Francesco Cenci'nin kafasındaki yaraların çekiç darbelerine bağlı olduğu kanısına varıldı. Araştırmanın derinleştirilmesi sonucunda sorgulanan çamaşırcı kadın o gün kendisine kanlı çarşaflar getirildiğini söyledi.

Yargılama yaklaşık bir yıl sürdü ve aile üyelerinin hemen hepsi için idam kararı çıktı. Oluşan kamuoyu baskısına rağmen idam-

dan vazgeçilmedi. Papa Roma'da barışı korumaktan ben sorumluyum, bu olaya taviz verirsek diğer öfkeli çocuklar da ebeveynlerini öldürebilir dedi.

İlk olarak hizmetçi Plautilla'nın da kocası olan Olimpia Calvetti sorgulandı, düşük rütbeliler daha önce sorgulanıyordu. Calvetti ağır işkencelerden geçirilse de herhangi bir şey söylemedi. Olimpia Calvetti, gördüğü işkence sonrası hayatını kaybetti. Diğer hizmetçi Marzio dağlara kaçıp izini kaybettirmeye çalışsa da Farnesco'nun akrabaları tarafından bulunup öldürüldü.



Sant'Angelo Köprüsü

Oğlu Giacomo, Sant'Angelo Köprüsü'ndeki ceza infaz iskelesine götürülürken türlü işkenceler görüp sonrasında tıpkı babası gibi başı tokmakla ezildi. Bu kale (Sant'Angelo) bir zamanlar imparatorlara ev sahipliği yaptı, bir dönem de papa kullanmıştı. Beatrice Cenci ve üvey annesi Lucrezia kranklı bir işkence aletiyle işkence görüyorlardı. Kurbanların merdaneye sarıldığı, yeteri kadar gerilirse eklemlerin yerinden ayrıldığı bir işkence makinesiydi bu.



Chiesa di San Pietro in Montorio

Beatrice Cenci gördüğü türlü işkencelere karşın suçunu itiraf etmedi. Önce üvey annesi Lucrezia, sonrasında da Beatrice Cenci'nin kafası halka açık bir meydanda kesildi (11 Eylül 1599). Beatrice, Montorio'daki San Pietro Kilisesi'ne gömüldü.

Küçük erkek kardeş Bernardo Cenci o dönem 13 yaşındaydı, tüm ailesinin vahşice katledilişine tanık olması için meydana getirildi. Sonrasında kendisi de olayı bildirmediği için suçlu bulunup kürek mahkûmu yapıldı. (Yaklaşık bir yıl sonra serbest kalacak.) Ailenin tüm mal varlığı da Papanın emrine verildi. Bernardo Cenci ve ailesinin yaşadıkları olaylar Stendhal'dan Dickens'a birçok edebiyat ve müzik eserinde işlenip filmlere konu oldu. Bu olay hakikaten tarihin karanlık sayfalarından biridir. Bir tür korku filmine benzediği konusunda uyarımı yaptığım için içim biraz rahat.

Şimdi konumuza dönüp bu olayla Caravaggio'yu bağlamak gerekirse 22 yaşındaki Beatrice Cenci ve üvey annesinin halka açık meydanda kafalarının kesilerek infazı sırasında Caravaggio da o meydandaydı ve o kanlı infazı başından sonuna korku dolu gözlerle izledi. Bu olaydan oldukça etkilendi ve akabinde *Judith Beheading Holofernes* adlı meşhur resmini yaptı.



Caravaggio / *Judith Beheading Holofernes* / 1599 / 145 cm x 195 cm
Palazzo Barberini, Rome

İki kanlı hikâye üst üste olacak ama bu resmin konusuna değinmesem olmaz, sonrasında bir de tecavüz olayı var. Bu olaylar hepsi bağlantılı ve birbirlerini tetikledikleri için boşluk kalsın istemiyorum, yoksa tatsız konular haklısınız.

Judith ve Holofernes'in hikâyesi Eski Ahit'te geçiyor (MÖ 6. yüzyıl). 16. yüzyılın sonlarından bu zamana kadar birçok res-

100 me konu olan bu hikâyeyi, Caravaggio'dan Gentileschi'ye, ondan Rubens ve Klimt'e kadar çok önemli isimler resmetti. Öncesinde (1457) Donatello'nun konuyla ilgili bir bronz heykeli var.

Bu alandaki en önemli eserleri Caravaggio ve Artemisia Gentileschi'nin verdiğini söyleyebilirim. Caravaggio'nun resmi daha önce (aralarında yaklaşık 20 yıl var). Gentileschi'nin resmi Caravaggio'nun resmi ile yoğun bir benzerlik gösteriyor ama normal, kendisi sıkı bir Caravaggiocu kadın ressamdı.

Truvalı Helen, Hürrem ve Delliâh'ta olduğu gibi burada da başrolde bir kadın var, Judith. Asurlular, Medlere karşı savaşta kendilerini desteklemedikleri için (bir Yahudi kenti olan) Betulya'yı kuşatıyorlar (Benu Kureyzada olduğu gibi). Yudit de Betulyalı (Yahudi) genç güzeller güzeli bir duldur. Şehri kuşatılınca kendince bir plan yapar.

Şehri kuşatan Asur generali Holofernese yaklaşp güzelliği ile onu etkileyecektir. Yanına yardımcısı Abra'yı da alıp Holofernes'in yanına gider rivayete göre General Holofernese Betulya ile ilgili bilgiler verecektir. Bu bilgi vereceğim bahanesiyle içeriye sızma olayını David'in Marat'nın Ölümü resminde de görebilirsiniz. Orada da Charlott Cordey' Marat'ya önemli bilgiler getirdim diyerek banyosuna sızmıştı.

Burada; Judith ile Abra, elimizde bilgiler var diyerek General Holofern ile görüşmeye gidiyorlar. General bunları kabul ediyor. Judith zaten güzel bir kadın, giyinip kuşanıyor, Abra da yanında. Abra kimi resimlerde yaşlı kimi resimlerde de Judith'ten daha küçük resmedilir. O kısım yoruma açık. Ne diyorduk, bunların ikisi generalin karşısına çıkıyor. General diyor ki nedir bu önemli bilgi söyleyin bakalım. Judith ile Abra birbirlerine bakıyor, ne desek acaba der gibi. Judith kem küm ederken dikkati vücuduna çekiyor. Nasıl çekiyor demeyin bir kadın bir hareketiyle size istediği noktayı işaret edebilir. Diyor ki ne yapacaksın anlatacağım şeyi,

bak gencim güzelim gelmişim yanına. Demiyor da ima ediyor diyelim. Generalim diyor bizde bilgi yok ama halimizi görüyorsun, sana sığınmaya geldik. Bize kucak aç, ölmek istemiyoruz.

Ne istersen yaparız. Ne istersem mi diyor general. Judith utanıp hafif bir gülümsemeyle başını öne eğiyor (şu an tarihi yeniden yazıyor olabilirim). Neyse generalin aklına kurt düşüyor olacak, tamam diyor siz yanımda durun, fazla ayakaltında gezinmeyin, mutfak işlerine yardımcı olun.

General pek belli etmese de Judith'ten epey etkileniyor. Ne savaş aklında kalıyor, ne kuşatma, ne de Betulya kenti. Diyor ki nasıl olsa şehri kuşattık bir yere kaçamazlar, biz keyfimize bakalım, aradan yaklaşık altı gün geçiyor. Akşam eğlencesi düzenleniyor. İçkiler su gibi akıyor. Judith yine kışkırtıcı bir kıyafet giyip Holofernes'in etrafında gezinip ona getir götür işleri yapıyor. Böyle davranarak generalin dikkatini çekmeye çalışıyor. Holofernes alkolün de etkisiyle Judith'i yanına çağırıyor ve bu gece yanıma gel diyor. Judith, tabii ki gelirim, siz nasıl uygun görürseniz diyor. Karşılıklı gülüşmeler, cilveleşmeler sonrası Judith ben hazırlanayım, gece görüşürüz diyerek generalin yanından ayrılıyor.

Gidip Abra'ya o gece bu gece diyor hazırlan. İkisinin de gözleri parlıyor. Gece Judith, Holofernes'in yanına gidiyor, Holofernes aşırı derecede sarhoş olduğu için kafasını toplayamayıp yarı baygın bir vaziyette uyuyakalıyor. Judith, Abra'yı odaya alıyor. Abra koynundan çıkardığı kılıcı Judith'e veriyor. Judith hiç düşünmeden saçlarından kavrayıp kılıcını Holofernes'in boğazına vuruyor. Birkaç darbeden sonra Holofernes'in kafasını kopartıyorlar. Holofernes'in kesilen atardamarından kanlar fışkırıyor. Atardamar derken o ilk kılıç darbesiyle, sonra komple kafasını gövdesinden ayırıyorlar. Generalin kafasını bir torbaya koyup oradan ayrılıyorlar. Çok uzatmayayım, sonrasında generalsiz kalan Asur

102 ordusu şehri kuşatmaktan vazgeçip, geri dönüyor. Hikâye kısaca böyle, şimdi sanata yansımalarına bakalım.



Judith Beheading Holofernes / Detaylar

Judith sol eliyle Holofernes'in saçından kavramış, sağ elindeki kılıçla boynunu kesiyor. Boynundan yastığa kan fışkırıyor. Yüzüstü yatan Holofernes kafasını çevirip suikastçılarını görmeye çalışıyor ama nafile, gözleri korku dolu. İfadeler en ufak tereddüt yok. Judith bir erkeğin kafasını kesse de son derece zarif görünüyor. Üzerine kan sıçramasın diye hafif geride durmuş. Abra yaşlı resmedilmiş, o da meraklı ve kızgın bir ifadeyle olup biteni izliyor. Buradaki model Fillide Melandroni, dönemin hayat kadınlarından. Caravaggio'nun hayat kadınlarını model olarak kullandığından bahsetmiştim. Caravaggio, Fillide Melandroni'nin günümüze ulaşmayan bir portresini de yapıyor. Günümüze ulaşmıyor derken İkinci Dünya Savaşı'nda (1945) Berlin'de tahrip oluyor. Abra'nın elinde kafayı taşımak için getirdiği torba var. Ve fonda kırmızı perde. Genel Caravaggio resimleri gibi mekân karanlık ama figürler bir noktadan gelen ışıkla aydınlanıyorlar.

Caravaggio bu resimde *Martha* ve *Mary Magdalene* resminde olduğu gibi hayat kadını Fillide Melandroni'yi model olarak kullandı. Onu da bir dipnot olarak düşeyim. Fillide Melandroni'ye yazının sonlarına doğru tekrar döneceğim.

İkinci olarak Artemisia Gentileschi'nin resmine bakalım.



Artemisia Gentileschi / *Judith Beheading Holofernes* 1610

1.99 m x 1.62 m / Uffizi Gallery

Caravaggio etkisi olan ama daha kanlı bir resim. Yoruma geçmeden Gentileschi ile ilgili bir detaydan bahsedeyim. Kendisi 19-20 yaşlarındayken Tassi isimli birinin tecavüzüne uğradı. Suçlunun ceza alması için çok uğraştılar ama sonuç alamadılar. Gentileschi, Caravaggio'nun resmini gördükten sonra çok etkileniyor ve aynı konuyu kendisi de resmediyor. Buradaki Holofernes'i Tassi olarak düşünüyor ve o hissiyatla resmediyor. Haliyle böyle vahşi bir kompozisyon ortaya çıkıyor. Gentileschi, erkeklere veya tecavüzcüsüne duyduğu tüm kını bu tarihsel olayla birleştirip tuvaline aktarıyor ve ortaya bu müthiş eser çıkıyor.



Judith Beheading Holofernes / Detaylar

“Judith, Holofernes’in başını kestiği korkunç anda gösterilmiş. Üstüne ve yatağa fışkıran kana karşın kararlı bakışlarını yönlendiriyor. Soldan gelen güçlü bir ışık, gerilimi artırarak karanlığı aydınlatıyor. Bu yapıttaki öykü, ışık ve renkler, barok resmin tipik özellikleridir. Kırmızı kadife yatak örtüsü ile, karşıtlık yaratan beyaz çarşaflar resmin kanlı dehşetini artırıyor.”²⁹ Bu resmin çizerinin bir kadın olduğunu tekrar hatırlatayım. Üstelik 17. yüzyılda.

Neresinden baksan muhteşem. Judith, Holofernes'in saçlarından nasıl kavramış. Boğazından akan kanlar yatağın üzerindeki kıvrımlarını dolaşıyor. Elin üst tarafından kanlar fışkırıyor. Yine kararlı yüz ifadeleri, Abra burada daha genç resmedilmiş. Gentileschi söylediğim gibi en iyi Caravaggiocularardan biriydi. Aynı zamanda tarihin görüp görebileceği en iyi kadın ressamlarından biridir. Ona da selam olsun.

Konumuza dönecek olursak, Caravaggio, 1599'da henüz 28 yaşındayken Roma'da bulunan San Luigi dei Francesi Kilisesi/Contarelli Şapeli'nin işlerini aldı. İşlerini aldı derken bu işi de kendisine Kardinal Del Monte bağladı. Şapele Aziz Matta Altar (Sunak) panosu yapılması istenilen Caravaggio bu görevi üç muhteşem eser ile tamamladı.



Contarelli Chapel 1599 - 1600 / Roma

Soldan sağa resimler, Aziz Mattanın Çağrılması, Aziz Matta İlham ve Aziz Mattanın Şehit Edilişi. Eserlere biraz daha yakından bakalım.



Aziz Matta'nın Çağrılışı / The Calling of St Matthew
1599 - 1600 / Caravaggio Contarelli Chapel Rome 220 cm x 340 cm

Aziz Matta (*Matthew the Apostle*), İsa'nın havarilerinden biri ve Matta İncili'nin yazarıdır. Havari olmadan önce de vergi memurluğu görevi yapıyordu. Burada Hz. İsa'nın kendisini havariliğe çağırdığını görüyoruz. İsa'nın hemen yanında duran sol elinde asa olan, sağ eliyle İsa'yı taklit eden kişi bir diğer havarisi Aziz Petrus.

Resmin sağ arkasında bulunan sağ kolunu uzatıp (Matta'yı göstererek) benimle gel diyen İsa. Matta parmağıyla kendisini gösterip ben mi diye soruyor.

Matta, tahsildarlık ile havarilik arasındaki geçiş döneminde bu vücut diline de yansımış. Sol parmağıyla kendini gösterirken, sağ eli hâlâ paraların üzerinde. Solda kafasını kaldırmadan para sayan bir genç var, vergi tahsildarları ama ortam çok tekin gö-

rünmüyorlar. İsa'nın Matta'yı çağırıp bu ortamdan kurtarmak istemesi boşuna değil. Fon klasik Caravaggio tablolarında olduğu gibi karanlık, sağ üstten odaya giren ışık figürleri aydınlatıyor.

107



Aziz Matta'nın Çağrılışı / The Calling of St Matthew / Detaylar

Hız. İsa'nın elinden bir detay alalım. Burada Mikelanj'ın meşhur *Âdem'in Yaratılışı*'na bir gönderme var. Ya da bana öyle geliyor. Şöyle yan yana görelim.



*Sistine Chapel Ceiling / Detay
Michelangelo 1508-1512*

*The Calling of St Matthew / Detay
Caravaggio 1599 - 1600*



Caravaggio
Saint Matthew and the Angel /
295 cm x 195 cm 1602 / Tahrip Oldu



Caravaggio
The Inspiration of Saint Matthew /
292 cm x 186 cm 1602 / San Luigi dei
Francesi

Diğer iki resme de kısa kısa değineyim. Sunak panosunun ortasında bulunan resim *Aziz Matta İlham* (The Inspiration of Saint Matthew). Bu noktada iki resme birden değinmek gerekiyor. Caravaggio bu üçlemenin bir parçası olarak üstte solda bulunan resmi yaptı. Resimde Aziz Matta'yı bacak bacak üzerine atmış bir sandalyeye otururken görüyoruz. Dizlerinin üzerinde kocaman bir defter var sol eliyle defteri kavrarken sağ eliyle kalemi tutmaya çalışıyor. Aziz Matta resimde son derece şaşkın bir şekilde resmedilmiş, kalemi oldukça titrek bir şekilde tutuyor, yüzünde ne yapacağını bilmeyen bir ifade var alnı kırış kırış. Kafası kel, saçlar dağınık, üstü başı sıradan bir köylü gibi ayaklarının altı kirli. Hemen yanında bir ilham meleği var. Melek sağ elinin parmak uçları ile Matta'nın sağ elini yönlendirip ona Tanrı buyruklarını yazdırmaya çalışıyor. Meleğin sol eli boynunda, (şurama kadar geldi, yaz artık be adam der gibi) oldukça sıkılmış.



Saint Matthew and the Angel / Detay



The Incredulity of Saint Thomas / Detay

Aziz Matta'nın alnının kırıxıklığı ve elbisesi bir diğér önemli resmi *Şüpheli Thomas* resmindeki havarileri çağırıyor.

Caravaggio kutsal hikâyelerde, ilahi kişileri resmederken fakir sokak insanlarını, dilencileri ve köylüleri model olarak kullanırdı. Hatta *Meryem'in Ölümü* tablosu için Tiber Nehri'nde boğulmuş bir hayat kadını model olarak kullandığı söylenir. Caravaggio, bu anlamda da oldukça marjinal bir tutum sergiliyordu. Soldaki resmi oldukça tepki toplayınca Kilise yetkilileri bu resmi iade edip yeni bir çalışma istediler.

Resmi görenlerin ortak fikri azize karşı büyük bir saygısızlık yapıldığı yönündeydi. Soldaki resimde aslında insanın aciziyeti ve doğru bilgiye ulaşmasında Tanrı'nın oynayacağı rol daha keskin hatlarla ifade edilmişti.

Caravaggio resminin beğenilmemesi üzerine sağdaki resmi yaptı. Burada Matta olaya daha hâkim görünüyor, sol resimde olmayan hale de başının üzerindeki yerini almış. Sol dizini taburenin üzerine koymuş Yeni Ahit'te bulunan dört İncil'in ilki olan Matta İncili'nin yazıyor. Gözü melekte. Melek de onun elinden tutup nasıl yazması gerektiğini söylemeden mesafeli bir şekilde Tanrı buyruklarını iletiyor.

Soldaki resim Berlin/Kaiser Friedrich Müzesi'nde (şimdiki Bode Museum) sergilenirken II. Dünya Savaşı'nda yapılan bir hava bombardımanında tahrip oldu ve ne yazık ki günümüze ulaşamadı.



Caravaggio / "Aziz Matta'nın Şehit Edilişi" (The Martyrdom of Saint Matthew)

San Luigi dei Francesi, Rome / 1599-1600

Serinin üçüncü resmine de kısaca bakalım. Sunağın sağ duvarında asılı olan resimde, Hristiyanlığı yaymak için Habeşistan'a (bugünkü Etiyopya) giden Aziz Matta'nın bir suikast sonucu katledilişi anlatılıyor. Dramatik ışık-gölge oyunlarının zirve yaptığı resimlerden biri. Katil, yarı çıplak vaziyette sağ elinde kılıcıyla resmin tam ortasında duruyor, üzerine sol üstten ışık düşmüş vücudu ve Aziz Matta'nın yüzü bu ışıkla aydınlanıyor. Burada şöyle

bir detay var, resme tam bu noktadan şapelden doğal ışık da düşüyor. Caravaggio'nun ışığı ile doğal ışık burada kaynaşıyor. Ayrıca kilisede bağış kutuları var, içerisine bozuk para atınca resimler bir süreliğine aydınlanıyor. Bozukluğunuz yoksa bu deneyimi yaşamak için birilerinin kumbaraya para atmasını bekleyebilirsiniz.



The Martyrdom of Saint Matthew / Detaylar

Katil sol eliyle az önce yaraladığı Aziz Matta'nın sağ elini tutmuş. Aziz Matta resme paralel olarak uzanmış, katilinden merhamet diliyor ama katilinde en ufak bir merhamet belirtisi yok. Çevresindeki insanlar korkuyla sağa sola doğru kaçıyorlar. Arka planda resme bakan kişilerin de kendisiyle empati kurabileceği (diğerlerine göre daha sakın) bir figür görünüyor, bu kişi Cara-

- 112 vaggio'nun kendisi. Caravaggio, bilindiği üzere kendi suretini sıklıkla resimlerinde kullanıyor. *Davut ve Golyat'ın Başı* (David with the Head of Goliath) resminde de Golyat'ı kendi suretinde çizmişti. Katilin hemen üzerindeki buluttan aşağıya doğru bir melek sarkmış, elindeki dalı çaresizce Aziz Matta'ya doğru uzatıp onu yukarıya çekmeye çalışıyor ve Matta'nın hemen yanı başında korkuyla çığlık atan bir çocuk. Son derece çarpıcı bir üçleme, Caravaggio genç yaşına rağmen üstlendiği bu görevi ulaşılması çok zor sanatsal başarı ile tamamlıyor.

Caravaggio konusu biraz uzayacak ama resimlerinin hepsi birbirinden güzel, hangisine değinmesek eksik kalacak. Kronolojik olarak birkaç resmine daha değineceğim.



Caravaggio / Şüpheli Thomas (The Incredulity of Saint Thomas) 1601-1602
107 cm x 146 cm Sanssouci, Potsdam

Şimdi Caravaggio'nun belki de bilinirliği en yüksek resimlerinden birine bakalım. Yuhanna (Yahya) İncili'ne göre Hz. İsa, öldükten üç gün sonra dirilip havarilerine görünmüştü. Görün-

düğü zaman Thomas aralarında yoktu, sonrasında bu durumu Thomas'a anlatan havariler kendisinden "Daha neler!" gibi bir tepki aldılar. Thomas ben onun elindeki çivi yaralarını görmeden, göğsündeki mızrak yarasına parmağımı sokmadan dirildiğine inanmam dedi. Bu sefer tekrar dirilip Thomas'a görünen Hz. İsa resimde görüldüğü üzere Thomas'ı bileğinden kavrayıp sağ işaret-parmağını "Şüpheli olma inançlı ol" diyerek yarasının içerisine soktu. Bu olayın üzerine tamam inandım diyen Thomas'a "Tamam inandın da, esas kutsanmış olanlar beni görmeden inananlardır" diyerek tarihin ilk ayarını verdi.



Caravaggio / Şüpheli Thomas (*The Incredulity of Saint Thomas*) / Detaylar

Caravaggio bütün figürleri merkezde toplamış. Thomas son derece heyecanlı, alnı kırış kırış olmuş gözler açık. Tamamıyla yaraya odaklanmış. Işıkla üzerindeki kıyafet aydınlanmış. Kıyafetinde yırtıklar var. Thomas'ın sol eli belinde, eğilirken güç alıyor.



Caravaggio / Şüpheli Thomas (The Incredulity of Saint Thomas) / Detay

Hiz. İsa, Thomas'ın elini hafifçe kavrayıp yarasına doğru götü-
rüyor. Yukarıda bahsettiğim gibi "Şüpheli olma inançlı ol" diye-
rek sağ eliyle üzerindeki örtüyü hafifçe topluyor. Bir detay olarak
şunu da söyleyeyim, Hiz. İsa'nın bu yarası çarmıha gerildiğinde
ölüp ölmediğini kontrol etmek için Romalı bir askerin aşağıdan
attığı mızrak ile oluştu.



Caravaggio / Şüpheli Thomas (The Incredulity of Saint Thomas) / Detaylar

Elinin üzerinde çivi yarası duruyor. Çivi yarası diğer elinin üzerinde de var. Hiçbir detay atlanmamış. Şok edici bir gerçeklik. Işık Hz. İsa'nın omzundan vuruyor, saçının gölgesi yüzüne düşmüş. Suratında dingin bir ifade var.

Diğer havariler, Thomas kadar olmasa da onlar da merakla bakıyorlar. Parlamalara dikkat, müthiş bir ışık kullanımı ve gerçeklik hissi.

Caravaggio, figürleri Rönesans sanatçılarının yaptığı gibi idealize etmiyor, onları insanlar gibi resmediyordu. Bu dönemi için çok radikal bir tutumdur. *Saint Matthew and the Angel*'da olduğu gibi bazı resimleri geri çevrildi, beğenilmedi, yenisini yapması istendi, Caravaggio böyle istisnai durumlar dışında resimlerini alıp yeni alıcılar aradı, sanatından ödün vermedi. Havarilerin kaba saba durumu ve Bakire Meryem'in Ölümü gibi resimlerde fahişeleri model olarak kullanması sipariş verenleri çok öfkelen-diriyordu.

Caravaggio da öfkeli bir ressamdı, kavgaya meyilliydi. Caravaggio'nun resimlerinde fahişeleri kullandığından bahsetmiş-tim, en güzelleri de Fillide Melandroni idi. Fillide aynı zamanda Ranuccio Tomassoni ile çalışıyordu. Tomassoni böyle kadınları çalıştıran karanlık tekin olmayan bir tipti ve Fillide'nin sürekli Caravaggio ile zaman geçirmesinden rahatsız olmaya başlamıştı. Fillide'nin işi bırakacağından korkuyordu.

Bu durumu konuşmak (daha doğrusu düello) için bir araya gelen Caravaggio ve Tomassoni kısa bir süre sonra kavga etmeye başladılar. Tomassoni, bir tanesi erkek kardeşi olmak üzere toplam altı kişi ile gelmişti. Caravaggio yalnızdı ama hiçbir zaman geri adım atmayan tarihin görüp görebileceği en gözü kara ressamdı. Kavganın sonunda Caravaggio, Tomassoni'yi uyluk kemiğinin yanından bıçaklayarak öldürdü (28 Mayıs 1606). Bu ölümlü kavga Caravaggio için de sonun başlangıcı oldu.

116 Roma'dan kaçmak zorunda kaldı, başına ödül kondu. Başına derken kafasını getirene. Caravaggio paranoyak bir vaziyette doluyor, herkese şüphe ile bakıyordu.

Önce Napoli'ye gitti, Napoli'de Colonna ailesi tarafından bir süre saklandı. Bu arada yine üretmeye devam ediyordu. 1607'de (Napoli'de) *Merhametin Yedi Biçimi* (The Seven Works of Mercy) ve *Golyat'ın Başını Kesen Davut* (David with the Head of Goliath) gibi önemli eserler verdi.



Caravaggio / *The Seven Works of Mercy* 1607 / 390 cm × 260 cm

Pio Monte della Misericordia, Napoli

Merhametin Yedi Biçimi, Caravaggio'nun Katolik inancındaki yedi merhamet esasını tek bir kompozisyon ile anlattığı bu enfes

eser Napoli'deki Pio Monte della Misericordia Kilisesi için yapıldı. Bu yedi biçimden bir tanesini detaylandırmak istiyorum.

117



Caravaggio / *The Seven Works of Mercy* / Detay

Detay aldığım kısımdan bakabilirsiniz, burada genç bir kadının parmaklıklar ardından yaşlı bir adamı emzirmediğini görüyoruz. Bu olay “Roman Charity” olarak geçer. Nedir bu Roman Charity? “Roma Yardımlaşması” da diyebiliriz.

Bu konu Sanat Tarihi içerisinde Rubens’ten Caravaggio’ya defalarca resmedildi. Özellikle Rubens’in yaptığı çizimlerle önem kazandırdığı bir konu bu.

İlk olarak Antik Roma tarihçisi Valerius Maximus’un, *Factorum ac dictorum memorabilium*’da değindiği bir konu. Konu zaman içerisinde farklılıklar göstererek günümüze kadar geliyor. Orada yetişkin Herkül’ün emzirilmesi olarak geçerken, insanlık tarihinin ilk ansiklopedisi olarak bilinen Gaius Plinius’un derlemelerinde “Pliny the Elder” hikâyesi ile karşımıza çıkıyor. Herkül’den, kızı tarafından emzirilen hapis bir plepe geçiş var. Son-

118 rasında 17. yüzyılda orijinalinde olmayan çocuk, hikâyeye dahil oluyor. Çocuk, kadın ve baba. Üç figür üç nesli temsil ediyor, insanın üç çağının bir alegorisi gibi.

Hikâye nedir ona da bakalım. Ticaretle uğraşan Simon, ortağının iftirası sonucu hapse atılıyor. Sonrasında suçlu bulunup katıksız olarak ölüme mahkûm ediliyor. Yiyecek içecek yok, ölene kadar zindanda kalacak. Yeni doğum yapan Kızı Pero, her gün babasının ziyaretine gelip gidiyor. Bu durum kızı Pero'yu haliyle çok üzüyor. Babası aç, her geçen gün biraz daha bitkin düşüyor, böyle devam ederse bir süre sonra babasının hayatını kaybedeceğini düşünüyor. Pero, bir gün yine babasının ziyaretine gittiğinde çocuğu aklıktan ağlıyor ve onu bir köşede emziriyor. Çocuğunu emziren Pero'nun aklına bir çözüm geliyor. Babasının ölümüne mâni olacak bir çözüm bu. Bir göğsüyle çocuğunu emzirirken diğeriyle de babasını emzirmeye karar veriyor. İçeriye yiyecek içecek sokmak yasak olduğu için (yaklaşık 2 ay boyunca) gizli gizli yapıyor bunu. Baba bu sayede hayata tutunuyor. Bu durum bir gardiyanın dikkatini çekiyor (şüpheleniyor) ve Pero'yu takip edip bu olaya şahit oluyor. Hikâyenin devamı bundan sonra iki farklı şekilde anlatılıyor, birinde alternatif final var. Ben ikisinden de bahsedeyim.

Birincisi ve daha sağlıklı olan finale göre gardiyan bu duruma şahit olduktan sonra soluğu kralın yanında alıyor ve gördüklerini krala anlatıyor. Çünkü kral da ne oldu iki ay geçti ölmedi mi bu herif diye soruyor. Gardiyan olay böyle iken böyleymiş diye bahsedince kral, Pero'nun babasını kurtarmak için verdiği mücadeleden ve fedakârlıktan çok etkileniyor. Tamam, affettim bırakın gitsin diyor ve Simon kurtuluyor. Daha sağlıklı olan anlatıma göre diyorum çünkü gardiyanın olayı fark etmesi resimlerde işleniyor. Ayrıca başlıkta geçen "Charity/Yardım" kısmı da bu hikâyeyi destekliyor.

Alternatif finale göre de kral, ne oldu iki ay geçti ölmedi mi bu herif diyor. Gardiyan da ölmedi kralım, ölmeye de pek niyeti yok diyor. Lan olm diyor kral, bunlar cadı veya büyücü olmasın sakın? Normal insan olsa şimdiye kadar çoktan ölmüştü. Kral hafiften tırsıyor bırakın gitsin, başımıza iş almayalım, uğraşmayalım elin büyücüsüyle, delisiyle diyor.

Konu aşağı yukarı böyle, her iki hikâye de mutlu sonla bitiyor. Caravaggio da bu olayı *Merhametin Yedi Biçimi* adlı eserinde işliyor. Ben de size anlatıyorum işte.



David with the Head of Goliath / Caravaggio / 1607 / 90.5 cm × 116.5 cm
Kunsthistorisches Museum, Vienna

1607, Caravaggio için son derece verimli bir yıl oluyor. Yukarıda bahsettiğim gibi *Golyat'ın Başını Kesen Davut* resmini de aynı yıl yapıyor. 15 yaşındaki David'in dev Golyat'ı önce sapanla sersemletip kafasını kestiği an.

Sonra Malta'ya gitti, orada da rahat durmadı, bir Tapınak Şövalyesi'ni yaralayıp hapse girdi. Oradan da Sicilya'ya kaçtı. Bu arada Tomasson'un müvekkillerinden birinin onu affettiğini öğrendi. Tekrar Roma'ya gidip ondan ve Papadan af dilemek için gemiyle yola çıktı, bu sefer mola yeri Napoli'de Malta Şövalyeleri'nin saldırısına uğradı. Yaralandı, içeri atıldı, serbest kaldığında tekrar Roma'ya gitmek için yola çıktı. Uzunca bir yol kat etti ama yaraları henüz tazeydi ve vücudu bu yorgunluğa daha fazla dayanamadı. 39 yaşında Toscana yakınlarında vefat etti. Diğer tarihe göre 37. İkisi de çok genç. Ölüm nedeni kesin olarak bilinmese de ben sıtma olduğunu düşünüyorum.

Ölümünden sonra popülaritesi azaldı, zaten kavgacı biriydi. Rönesans'ın resim ideallerine de uymuyordu. Ta ki yirminci yüzyılın başlarına kadar. Caravaggio, rezil sayılabilecek kaçma kovalamacayla geçen bir yaşantı sürmesine karşın çağının çok ilerisinde eserler verdi.



Caravaggio / David with the Head of Goliath / 1610 / 125 cm x 100 cm
Galleria Borghese / Rome, Italy

Davut ve Goliath, Caravaggio'nun çok sevdiği bir konuydu, bu resmi öldüğü yıl 1610'da tekrar ele aldı. Birinci resimde kılıcı omzuna almış, diğerinde bacak arasında tutuyor. Her ikisinde de Golyat'ın kesik başını sol eliyle havaya kaldırıyor. Davut ilk resimde ileriye bakarken, ikinci resimde Golyat'a bakıyor. Yüzünde acımayla karışık bir merhamet hissi var. Caravaggio bu resimde Golyat'ı kendi suretinde yaptı. Buradaki genç Davut da kendi hır-cın gençliğine bir atıf.



Caravaggio / David with the Head of Goliath / Detay

Başına ödül konan Caravaggio kesik kafasını kendi elleriyle uzatarak alın diyor, kafamı istiyordunuz sizin olsun. Belki de kendisini bu hale gençken yaptığı hataların getirdiğini düşünüyordu kim bilir. Selam olsun.



Rembrandt van Rijn

(1606 - 1669)

“Işığın ve Gölgenin Ressamı”

Tüm zamanların en büyük ressamlarından Hollanda altın ça-ğının usta ismi Rembrandt'ın hayatı ve sanatına genel bir bakış yapacağım. Rembrandt, Van Gogh gibi sıklıkla kendi portresini yapan bir sanatçıydı, bunun yanı sıra kutsal kitaplardan sahneleri resmetmeyi seviyordu, ayrıca gravür sanatına büyük ilgisi vardı. Kutsal sahnelere olan ilgisinde küçükken gittiği Latin okulu ve orada aldığı İncil derslerinin etkisi büyüktür. İleride değineceğim aynı zamanda Gravüre (Ofort) gerçek değerini kazandıran sanatçıların da başında gelir ki kendisini üne kavuşturan ilk eserleri de gravürleridir.

Rembrandt 1606 yılında (Hollanda'nın Leiden şehrinde) dünyaya geldi. Babası değirmenci, annesi bir fırıncının kızıydı. Birçok ünlü ressamda olduğu gibi onun da resme ilgisi çok küçük yaşlarda başladı. Ailesinin durumunun çok iyi olmamasına karşın çocuklarının eğitimine büyük özen gösterdiler. Henüz 14 yaşında cehennem tasvirleri ve vitraylarıyla ünlü Swanenburg'un yanına çırak olarak girip üç yıl orada ders aldı. Sonrasında 6 ay da Amsterdam'da tarihi resimleriyle tanınan Pieter Lastman'ın yanında çıraklık yaptı. 19 yaşına geldiğinde artık Leiden'in usta ressamlarından biri olarak görülüyordu. Yaşları özellikle yazıyorum. 19 yaşında Hollanda gibi sanatın altın çağına yaşandığı bir yerde usta sanatçı muamelesi görmek hiç kolay değil. Etrafınızdaki 19 yaşındaki gençlere bakın, sanatçı olmayı geçin herhangi bir konuda kendilerini ciddiye alıyor musunuz? Alın bence, insanlar her yaşta ciddiye alınmayı hak ederler:) Ne diyordum, 20 yaşına geldiğinde yaptığı gravürler çok ilgi görüyordu. Gravür dendiği

124 zaman akla ilk olarak Albrecht Dürer gelmesine karşın bu alana gerçek değeri Rembrandt kazandırmıştır. 22 yaşına geldiğinde artık kendi öğrencilerini yetiştirmeye başladı. 28 yaşına geldiğinde varlıklı bir ailenin kızı olan Saskia ile evlendi (2 Temmuz 1634). Kendisinin birçok resmini yaptı. Bir yıl sonra Nieuwe Doelenstraat'a taşındılar. Burası Amsterdam'ın en rağbet gören yerlerinden biriydi, Rembrandt'ın işleri yolunda gidiyordu. Burada şık bir şehir evi satın alan Rembrandt, oldukça verimli bir üretim sürecine girdi. 1635 ile 1642 arasında aksilikler peş peşe gelmeye başladı, Rembrandt bu yedi yılda resmen kâbusu yaşadı. 1635, 1638 ve 1640'ta doğan ilk üç çocuğu hayatını kaybetti. 1640'ta annesini, 1642'de 29 yaşındaki eşi Saskia'yı kaybetti. 1641'de doğan (hayatta kalan tek çocuğu) Titus ile baş başa kaldı.



Rembrandt

Portrait of Saskia van Uylenburgh

1633 / 48 cm x 65 cm Leiden or Amsterdam



Rembrandt

Portrait of Hendrickje Stoffels

1656 / 88.5 cm x 67 cm Gemäldegalerie

Sonrasında kendisini çizimlere veren Rembrandt bir süre sonra gönlünü (hizmet işleri için) evine aldığı genç köylü kızı Hend-

rickje Stoffelse kaptırdı. Bu araya (benzer örnek vermek için) bir parantez açayım, Dostoyevski de yazım işlerine yardımcı olsun diye tuttuğu 20 yaşındaki Anna Grigorievna ile eşinin ölümünden üç yıl sonra evlenmişti.

Rembrandt'ın ölen eşi Rembrandt'ın bir daha evlenmemesi şartı ile mirasını oğlu Titus'a bırakmıştı. Rembrandt evlenmediği sürece bu mirastan faydalanabilecekti. Saskia burada oğlunun geleceğini güvence altına almak istiyordu. Bu yüzden Rembrandt ile Stoffels birbirlerini çok sevip aynı evi paylaşırsalar da hiçbir zaman evlenmediler. 1654 yılında Cornelia isimli bir kızları oldu.

Rembrandt, 1663'te Hendrickje Stoffels ve 1668 yılında 27 yaşındaki oğlu Titus'u da kaybedince yapayalnız kaldı. İflas etti, maddi olarak çöküntü yaşadı. Alacaklıları mallarının envanterini çıkartıp haciz getirdiler, tüm resimleri eşyaları açık artırımla satıldı. Bundan sonrası perişanlık! Yaşadığı sıkıntılara daha fazla dayanamayan Rembrandt oğlunu kaybettikten bir yıl sonra 1669 yılında Amsterdam'da yapayalnız bir şekilde hayatını kaybetti. Hollanda resminin en önemli isimlerinden birisi olan sanatçı, tıpkı Leonardo ve diğer birçok ünlü ressam gibi kimsesizler mezarlığına gömüldü.

Yukarıda belirttiğim gibi Rembrandt gelmiş geçmiş en önemli Ofort sanatçılarından biri sayılır. Ofort, asit yardımıyla yapılan bir çeşit Gravür tekniğidir.

Söylediğim gibi Albert Dürer'in gravürleri çok iyidir ama Gravüre gerçek değerini kazandıran kişi Rembrandt'tır. Kendisi İtalya'ya hiç gitmese de küçükken yanlarında çalıştığı İtalyan ustaları ve resimlerini gördüğü Gerard van Honthorst gibi Caravaggio'cu ressamların etkisiyle İtalyan sanatına ve Caravaggio'ya büyük ilgi duydu.

Bu anlamda geliştirdiği stili ve ışık kullanımı Hollanda sanatı için oldukça yenilikçiydi, olağanüstü gözlem gücüyle oluşturdu-

126 ğu dramatik kompozisyonlar ile hızla sivrildi. Resimlerin ışık, mekân kullanımı atmosferi, geniş alanlardaki gölgeleri, tabloya bir noktadan girip etkisini giderek kaybeden ışık huzmeleri ile insan duyumuna hitap edip damakta eşsiz tatlar bırakmaya başladı. Son derece enerjik resimlerdi.

Zamanla yüksek kontrastlı resimlerinin sayısı arttı. Bu teknikle birlikte İncil ve mitolojik konuları daha dramatik bir kompozisyonla resmediyordu. Çok üretken bir sanatçıydı, şu an yaklaşık 400 eseri çeşitli müzelerde sergileniyor. Bu üretkenliğe karşın aile üyelerinin travmatik kaybı, *Gece Devriyesi* gibi bazı resimlerinin aldığı olumsuz eleştiriler onu sanatından kopma noktasına getirdi.

Birçok ressamın yaşadığı trajik hayatı yaşadı, borç içerisinde ve yapayalnız öldü. şimdi Rembrandt'ın belli başlı birkaç resmini inceleyeceğim.



Rembrandt / *The Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp* / 1632

1.7 m x 2.16 m / Mauritshuis

Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi bilinirliği yüksek bir resmidir. Rembrandt bu resmi henüz 26 yaşında yaptı. Sonrasında çok güzel portre çalışmaları yapsa da o zamana kadar bariz bir portre çalışması yok. Kendisini üne kavuşturan ilk dönem resimlerinden biri bu. Gece Devriyesi'yle birlikte ilk üç başyapıtından biri. Bu resimdeki yüzlerin hepsi ayrı ayrı birer portre çalışması niteliğinde olduğu için bir toplu portre çalışması da denilebilir, o açıdan da önemli.



The Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp / Detay

Cerrahlar Birliği'nin yönetim odası için yapılmış bir dizi resimden birisi. Bu resimde ileride bir noktaya bakan, siyah giyimli, siyah şapkalı ve beyaz yakalı kişi Dr. Tulp. O dönem haftada iki kez yetkin doktorlardan biri diğer cerrahlara dersler verirdi. Yılda bir de otopsi yapılır kadavra üzerinde çalışırlardı.

Bu çalışmalar zaman zaman halka açık olarak da yapılırdı, ücretini verenlerin dersi izlemesi uygun görülse de katılanlar genellikle cerrahlar olurdu. Bu etkinlikler kadvraların etrafa yaydıkları yoğun ve pis kokulardan dolayı genellikle kış aylarına denk getirilirdi. Bu otopsi çalışması ocak ayının ortalarında yapıldı.

Kullanılan kadvralar suçlulardan seçilirdi. Bu resimdeki arkadaş da! Silahlı soygundan mahkûm olduktan sonra idam edilen bir suçlu. Dr. Tulp'un incelemesinden bir gün önce idam edildiği düşünülüyor. Cerrahlar Birliğı kayıtlarına göre adı Aris Kindt. Resimde Dr. Nicolaes Tulp'un diğeryedi cerraha bir kadvra üzerinde ders verdiğini görüyoruz.

Kadvranın sol kolu açılmış, Dr. Nicolaes Tulp, sağ elindeki makasla açığa çıkan kol liflerini tutarak katılımcılara gösteriyor. Sol el ve parmaklara dikkat.

Mahkûmun ayak ucunda açık vaziyette, bir dönemin en önemli başvuru kitaplarından Belçikalı Andreas Vesalius'un *İnsan Bedeninin Yapısı* (De Humani Corporis Fabrica) adlı kitabı duruyor.



The Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp / Detaylar

Resme sol üst köşeden ışık vuruyor. Rembrandt “Işığın ve Gölgenin Ressamı” olarak bilinir ama bu ışık-gölge kullanımının kaynağı Caravaggio’dur. Resimde sadece ışık-gölge kullanımında değil derinliksiz siyaha giden arka planlarda da Caravaggio etkisi görülüyor.



The Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp / Detay

Rembrandt, ışığı öyle bir açıyla vermiş ki direkt kadavranın gövdesi aydınlanıyor. Aydınlanıyor ama donuk ve soğuk bir aydınlanma bu ölü insan bedeni ne kadar aydınlanırsa o kadar.

Bir cerrahın omzu ışığı kestiği için kadavranın yüzünün bir kısmı gölgede kalmış. Gözün alt hizasından burnunun üzerinden geçen bir gölge bu. Bilinçli bir yaklaşım, literatürde “Ölüm Gölgesi” olarak geçer.



The Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp / Detay

Buradaki iki cerrah çok meraklı, kafalarını uzatmışlar son de-

130 rece dikkatli bir şekilde anlatılanları dinliyorlar. Bu merak Caravaggio'nun Şüpheli Thomas resmindeki havarilerin meraklı bakışlarını çağırıyor.



The Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp / Detay

Arkadaki cerrah ise elinde katılımcıların isimlerinin olduğu bir kâğıt tutuyor. Suratlardaki ifadeye dikkat. Resmi, henüz 26 yaşında yaptığını tekrar hatırlatırım.



The Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp / Detay

Bu iki kişi diğerleri kadar ilgili görünmüyorlar, sanki resme sonradan eklenmiş gibi etrafa bakıyorlar.



The Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp / Detay

Arka duvarda imza var. Rembrandt 1632 yazıyor. Bu olaydan bağımsız ileriye doğru bakan kişi Rembrandt'ın kendisi. Bir resimde olaydan kopuk bir vaziyette en arkalarda duran ve bize doğru bakan birisi varsa bu muhtemelen ressamın kendisidir. Benzer bir örneği Raphael'in *Atina Okulu*'nda görmüştük.



Rembrandt / An Old Man in Military Costume / 1630 / 66 cm x 51 cm / Getty Center

Bir tane de portresine bakalım. Bakın bu *Askeri Kostümlü Yaş-*

- 132 *lı Bir Adam* portresi. Kafasında devekuşu tüyü, göğsünde zırhıyla İspanyaya karşı özgürlük mücadelesi vermiş bir vatanseverdi. Usta işi. Gözleri nemli bıyıkları adeta kendisine bir bilge havası vermiş. Rembrandt'ın insan doğasını keşfetme konusunda üzerine yoktur.



Rembrandt / Gece Devriyesi / The Night Watch / 1642 / 3.63 m x 4.37 m / Rijksmuseum

En önemli üç resminden biridir dediğim *Gece Devriyesi*'ne de bakalım. Hakikaten çok özel bir resim. Resmin altına ölçüsünü yazdım devasa bir resim, dramatik ışık-gölge kullanımıyla (Caravaggio etkisi/Tenebrizm) şu an Rembrandt'ın en önemli eserleri arasında gösteriliyor ama yapıldığı dönem aldığı önemli eleştiriler Rembrandt'ı büyük bir çıkmaza sokup sanatını tartışılır hale getirmişti. O anlamda iflasına giden yolda bu resmin payı büyüktür.

Resim sivil muhafızların grup portresi aslında. Resme ilk baktığımda sağ ve solda birbirini takip eden birçok çizgi görüyorum. Sağ üstteki askerin elinde tuttuğu uzun mızrak, hemen altındaki şapkalı kişinin elindeki tüfek ve hemen önündeki teğmenin elindeki mızrak üçü de birbirine paralel olarak uzanıyor. Aynı şekilde bize göre sol tarafta da yukarıdaki bayrak direği, onun hemen sağındaki şapkalı kişinin elinde tuttuğu mızrak, sol attaki kırmızı kıyafetli kişinin elindeki tüfek ve ön plandaki Yüzbaşı Frans Banning Cocq'un elindeki ucu püsküllü asa hepsi aynı yönü gösteriyor. Sağlı sollu birçok paralel çizgi. Resimdeki her şey müthiş bir denge içerisinde.

Dönemi içerisinde yeterli ilgiyi görmese de sonrasında üzerine titrenen bir eser oldu. İkinci Dünya Savaşı'nda zarar görmesin diye bir ruloya sarılıp üçra bir kalede saklandı. Üzerine titrense de bu resim üzerinde tüm zamanların en büyük lüzumsuzluklarından biri yapıldı. Resim askeri mahkemeye asılacağı zaman duvara büyük geldiği için kenarlarından yaklaşık otuzar cm kırıldı. Kırılınca resmin bize göre solunda bulunan iki figür kaybedildi.

İnanabiliyor musunuz? Lan duvarın aq! Rembrandt bu nasıl kesiyorsunuz resmi! Leonardo'nun *Son Akşam Yemeği* resmini çizdiği duvara kapı açacağız diye resmin bir kısmının uçurulması gibi, akıl işi değil.

Talihsizlikler bununla da bitmiyor, yüzbaşmayı şeytana benzeten birisi resme bıçakla saldırdı, açılan hasar uzun süreli çalışmalar sonrası düzeltildi. Bıçaklı saldırının ardından bir de asitli saldırı oldu. Resim bugünlere geldi ama ne sıkıntılar çekti.

Bıçaklı saldırı demişken benzer bir saldırı da Velazquez'in *Aynadaki Venüs* resmine yapılmıştı. 1914 yılında (sözde) kadın hakları savunucusu Mary Richardson resme bıçakla saldırmış, resimde büyük hasara yol açmıştı. Resim sonradan (neyse ki) restore edildi, onu da bir dipnot olarak düşeyim.



Diego Velázquez / Aynadaki Venüs / The Rokeby Venus / 1647-1651 / 122 cm x 177 cm
National Gallery, Londra

Konumuza dönecek olursak, Rijks Müzesi (2017 yılında) 10 milyonuncu ziyaretçisini Gece Devriyesi'nin önünde sabahlayarak geçirmesini sağlayarak ödüllendirmişti o aklıma geldi. Görüyorsunuz, millet nelerle uğraşıyor biz nelerle uğraşıyoruz.



Rembrandt / Gece Devriyesi / The Night Watch / Detay

Şimdi resmin detaylarına biraz bakalım. Resmin tam merkezinde iki kişi görüyoruz, bunlardan siyah kıyafetli ve kırmızı kuşaklı olan Yüzbaşı Frans Banning Cocq (aynı zamanda resmi sipariş eden kişi), yanındaki kişi de Teğmen Willem van Ruytenburch. Resimde toplam 28 figür var.



Rembrandt / Gece Devriyesi / The Night Watch / Detaylar

Tepedeki panoda resimde olanların isimleri yazıyor. Birliğin flaması da Jan Visscher Cornelissen tarafından taşınıyor.

Solda bulunan genç kızın belinde ölü bir tavuk görünüyor, bu birliğin yendiği düşmanları simgeliyor. Hemen yanındaki meşe yapraklı miğfer geleneksel okçu motifi. Sağ baştaki davulcu da kafasını uzatarak son anda kadraja girmiş. Ve herkesin arkasından bayrağa (geleceğe) bakan bir çift göz görünüyor, bu gözler Rembrandt'a ait. Neresinden bakarsak bakalım son derece dinamik bir resim.



Rembrandt / Gece Devriyesi / The Night Watch / Detaylar



Rembrandt / *The Descent from the Cross* / 1633 / 65 cm x 90 cm
Alte Pinakothek Museum - Munich

Rembrandt'ın önemli eserlerinden bir diğeri de *Çarmıhtan İndiriliş*'tir (The Descent from the Cross).

Rembrandt bu konunun resmini ilk olarak 1633'te yapıyor. Burada İsa'nın sağ kolundan tutan mavi kostümlü kişi Rembrandt'ın kendisi. Sağ tarafta ayakta durup İsa'nın indirilişini izleyen kişi ise Yuhanna İncili'nde geçen İsa'nın yıkanması ve gömülmesine yardımcı olan bunun için çeşitli baharat ve karışımlar getiren Nicodemus'tur. Solda karanlıkta Mary baygınlık geçiriyor ama resim biraz karanlık olduğu için tam belli olmuyor.



Rembrandt / *The Descent from the Cross* / 1634 / 158 cm x 117 cm
Hermitage Museum, St. Petersburg

Bir yıl sonra 1634'te daha gösterişli olan bu versiyonu yaptı. Burada yine İsa'yı kucaklayan kişi Rembrandt'ın kendisi. Nicodemus ön planda arkası dönük. Mary bu sefer bize göre sağ tarafta baygınlık geçiriyor. Bir grup kadın onu teselli ediyor.

Solda da bazı kadınlar mezar bezi açıyorlar. Kadınlar duygularını dışa vururken erkeklerin yüzlerinde derinlerden gelen bir

138 acının dışavurumu var. Son derece dramatik bir sahne. İsa'nın üzerine düşen ışık kafasından ve sağ kolundan akan kanları ortaya çıkartıyor.

Bu resimler hakikaten çok değerli, İkinci Dünya Savaşı'nda birçok Rembrandt resmi gibi bu da çerçevesinden çıkartılıp bir mahzende saklanmıştı. Şimdi bu resmin önceki bazı örneklerine bakmak istiyorum.



Rubens / *The Descent from the Cross* / 1612-14 / 4.2 m x 3.2 m
Cathedral of Our Lady Antwerp

Rembrandt'ın resminde yoğun bir Rubens etkisi var. Rubens'in resmini de görelim etkinin yoğunluğuna siz karar verin.

Rubens bu resmi 1612-1614 yılları arasında yapıyor. Üç panel halinde çarımhtan indiriliş orta panelde resmedilmiş. Rembrandt'ın resminden yaklaşık 20 yıl önce. Özellikle İsa'nın figürlerini kıyaslarsak ciddi bir etkilenme olduğunu görebiliriz. Bu konu Rubens'ten önce de resmediliyordu tabii.



Rogier van der Weyden / *The Descent from the Cross (Deposition)* / 1435 and 1438
220 cm m x 262 m / Museo del Prado

Belki de bu konunun en önemli eseri diyebileceğimiz Flaman ressam Rogier van der Weyden'in 1435 tarihli *The Descent from the Cross (Deposition)* adlı resmidir.



Rogier van der Weyden / *The Descent from the Cross (Deposition)* / Detay

Resimde Hz. İsa'nın mezara konmak üzere çarmıhtan indirildiği anı görüyoruz. Hz. İsa merkezde, Hz. Meryem bu sefer daha

ön planda. Resimde Meryem'in vücudunun tıpkı İsa'nın vücudu gibi sağ tarafına doğru düştüğünü görüyoruz. Anne oğul arasında hem duygusal hem fiziksel bir paralellik kurulmuş. Yüzü son derece solgun. Kırmızı kıyafetleriyle Aziz John onu kolundan tutmaya çalışıyor. Şimdi buradan bir detay alarak başka bir konuya geçmek istiyorum. Resmin bize göre sol üst köşesinde bulunan bu iki kişiden ağlayan Mary Salome, diğeri de Mary of Bethany. Lazarus'un kız kardeşi.

Rembrandt'ın henüz 24 yaşında bir delikanlıyken yaptığı *Lazarus'un Yükselişi* en önemli eserlerinden biridir. *Lazarus'un Yükselişi* (The Raising of Lazarus) Yuhanna İncili 11. Bölüm'de geçen İsa'nın mucizelerinden birini anlatır.

Beytanya'lı Lazarus hastadır, bunu üzerine kız kardeşleri Meryem ve Marta Hz. İsâdan yardım isterler. İsa biraz işlerim var toparlayıp geliyorum der, sonrasında Beytanya'ya geldiğinde Lazarus ölmüş ve dört gün önce taş bir mezarın içerisine konulmuştur.



Henry Siemiradzki / Christ in the House of Martha and Mary / 1886

Avrupa akademik resmin en önemli temsilcisi Polonyalı ressam Henryk Siemiradzki'nin *Christ in the House of Martha and Mary* adlı resmi tam da bu anı anlatıyor.

İsa, kız kardeşlerin çağrısı üzerine gelmiş bahçede sohbet ediyorlar. Lazarus'un durumu nasıl umarım daha iyidir diyor İsa, iyi iyi çok iyi, daha iyi olamazdı, 4 gün önce öldü kendisi diyor kız kardeşi. Bütün acıları dindi, ebedi huzura kavuştu, sen de çok hızlı geldin, keşke bu kadar acele etmeseydin diye devam ediyor. Hz. İsa bakıyor bu kinayelerin sonu gelmeyecek, bir de yas evi, insanların acısı taze, alttan alıp, bazı şeyleri duymazlıktan geliyor. Hemen canını sıkma yaw, bi soğuk su getirin içeyim, sonra gidip elimizden bir şey geliyor mu diye bakarız diyor. Bu arada soğuk su yoksa ayrılan da olur diye ekliyor.



*The Raising of Lazarus / Rembrandt / 1630 / 96.36 x 81.28 cm /
Los Angeles County Museum of Art*

Devamı Rembrandt'ın resminde; İsa mezarın başına gelip sağ elini havaya kaldırarak "Dışarı çık Lazarus" diyor. Lazarus kız kardeşlerinin şaşkın bakışları arasında taş mezarın içerisinden kefeniyle birlikte yavaş yavaş yükseliyor. Sonrasında İsa, Lazarus'tan kefenini de çıkarmasını isteyecek. Canlandığı için kefene ihtiyacı kalmayan Lazarus, kefenini bir dahaki ölümünde lazım olur diyerek katlayıp bir kenara kaldırıyor.

Bu İsa'nın çarmıha gerilmeden önceki son mucizesi olarak geçer, o açıdan da önemli. Sonrasında işte Kudüs'te yakalanıp çarmıha geriliyor. Resim teknik olarak açık koyu kontrastlarıyla Chiaroscuro tarzında yapılmış. Resme soldan giren ışık İsa'nın sağ eli ve özellikle Meryem'in yüzünü aydınlatıyor. Resmin sağ kısmı ise daha karanlık.

Lazarus'un yükselişi Caravaggio'dan Rembrandt'a, ondan Van Gogh'a kadar birçok ressam tarafından işlenen bir konu oldu. Özellikle Van Gogh'un eserinde yoğun bir Rembrandt etkisi görünür. Onu da görelim.



Van Gogh / The Raising of Lazarus / Detay / 1890 / 50 cm x 65.5 cm /
Van Gogh Museum, Amsterdam

Van Gogh bu resmi Mayıs 1890'da Saint Remy Akıl Hastanesi'nde kalırken intiharından iki ay önce yapmıştı. Temmuz 1890'da intihar etti. İntiharından iki ay önce Lazarus'un yeniden diri-

lişini resmetmek çok enteresan geliyor. O anda kafasından neler geçiyordu acaba? Ölüm düşüncesi Van Gogh'un her zaman kafasını kurcalayan bir konuydu, adım adım ölüme yaklaştığının farkındaydı çünkü.

Belki de öldükten sonra birilerinin gelip kendisini de Lazarus'ta olduğu gibi diriltmesini istiyordu kim bilir. Huzura kavuşmak istiyordu ama bu huzurun ölüm sayesinde gerçekleşmesi fikri hoşuna gitmiyordu.

Kafasından atmak istediği ama bir türlü kurtulamadığı bir düşünceydi bu. Pavese ne diyordu: "Ölüm huzurdur ama ölüm düşüncesi her türlü huzuru ortadan kaldırır."³⁰ Pavese de adı mutluluk olan sokağın köhne bir otel odasında adım adım intihara doğru giderken hayatın sadece Hristiyanlıkla açıklandığı yıllarda insanlar nasıl intihar ediyorlarmış diye düşünüp onlara içten içe saygı duyardı. Hemen hemen aynı psikoloji.



Rembrandt / 1665 - 1669 / 114.3 cm x 94 cm / Detay / Kenwood House

"Rembrandt 17. yüzyılın yarattığı eşsiz sanatçılardan biri olarak bu özel çevre içindeki yerini alır. Resme ışık-gölge kullanımıyla büyüleyici bir atmosfer sağlayan odur. Kendi yaşama sevincini, kederlerini, yalnızlığını ifade ettiği bir dizi portresi, kıyaslanacak örneklerin kolaylıkla bulunamayacak bir değerdedir."³¹

Rembrandt ile başlayıp, arada Pavese'ye değinip Van Gogh ile bağlayalım. Her üçüne de selam olsun.

30 Cesare Pavese / *Yaşama Uğraşı*

31 Sezer Tansuğ / *Resim Sanatının Tarihi*



Henri de Toulouse LAUTREC

(1864 - 1901)

“Küçük Dev Adam”

Lautrec 19. yüzyılın en önemli “öncü” sanatçılarından biriydi. Oldukça trajik bir hayat yaşadı.

Lautrec 24 Kasım 1864 tarihinde dünyaya gelen Fransız bir ressamdır. Oldukça varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Anne babası akrabaydı (amca çocuklarıydı). Çok büyük ihtimalle akraba evliliğine bağlı olarak Lautrec, birtakım rahatsızlıklarla birlikte doğdu.

Kemikleri çok hassastı, gelişiminde sorunlar vardı ve pik-nodisostozis olduğu düşünülen sıkıntılar yaşıyordu. Sonradan hastalığı kimi literatüre “Lautrec Sendromu” olarak geçti. 13-14 yaşlarında iki ayrı kaza geçirince sağlık sıkıntıları iyice arttı. Kaza dediysem düşme. Babasından geçen at merakı vardı, ilk düşmede sağ bacağına kırdı. Daha doğrusu uylukkemikleri kırıldı. Bu kırılmalarda yaşadığı kemik disfonksiyonunun etkisi vardı, kemikleri dirençsizdi. Ertesi yıl da düşüp sol bacağına kırdı. Yaşadığı bu kazalar sonrası özellikle bacaklarının gelişimi durdu. Gövdesi normal ama bacak boyları kısa kaldı.

Ailesi söylediğim gibi oldukça soyluydu. Görünüşte güzel, soylu bir aileydi ama sonradan dağıldılar. Lautrec’in kardeşi (Richard) henüz bir yaşında ölünce aile içi anlaşmazlıklar yaşandı, anne baba ayrıldı. O zaman Lautrec henüz 4 yaşındaydı.

Lautrec’in babası ilgisiz, avcılık, binicilik gibi kendi hobileriyle uğraşıyordu, anne Modigliani’de olduğu gibi çocuğuyla daha ilgiliydi:) Çocuğunun yeteneklerinin farkındaydı. Lautrec, annesi tarafından ne kadar ilgi görürse görsün parçalanmış bir ailenin ferdiydi, sağlık sıkıntılarından dolayı daha çok dadıların, hem-

146 şirelerin elinde büyüdü. Lautrec biraz daha büyüyünce annesi onu önce doğduğu yer Albi'de (Paris yakınlarında bir yerleşim yeri) tanıdık bir hayvan ressamı olan René Princeteau'nun yanına verdi. Lautrec'in ilk at çizimlerinde Princeteau etkisi vardır, sonradan Manet'nin at çizimlerinden de etkileniyor. O dönemler Lautrec henüz çocuk, yalnız çok acayip resimler yapıp, herkesi şaşırtıyor. Daha çok babasının av enstantaneleri, atlar vb. konular üzerinde çalıştı.



Henri de Toulouse-Lautrec

18 yaşında annesi ile birlikte Paris'e gitti. Orada yaklaşık dört yıl Leon Bonnat ve Fernand Cormon'dan dersler aldı. Bu ikisi dönemin oldukça önemli ressamlarıdır. Çok önemli öğrenciler yetiştirdiler. Lautrec'in üzerinde faydaları olsa da sanatı bunlardan çok fazla iz taşımaz. Eskiden sanatçıların birçoğu usta-çırak ilişkisi ile yetişirdi, çocuklar çok küçük yaşlarda ustalarının yanına

verilir, ortalama 4-5 sene sonra oradan ayrılırlardı. Günümüzde andığımız ressamaların hemen hepsi ustasından aldığı temel eğitmeden sonra kendi üslubunu geliştirip kendine özgü tarzlarda eserler veren sanatçılardır. Sanat yetkinlik, yenilik ve özgünlük ister. Kişi kendisinden önceki sanatçıların eserlerini bir basamak olarak kullanıp, onların üzerine çıkıp onlara birtakım yenilikler getiremediği sürece eserleri birer taklitten öteye geçemez. Haliyle gelecek nesillere kendini atamaz, aktaramaz dedikten sonra Lautrec ile devam ediyorum:)

O dönem Paris, sanatın beşiği. Lautrec kendi atölyesini açıyor. Bir taraftan da Montmartre'de bulunan gece kulüpleri, eğlence merkezleri, genelevlere takılıyor. Bu arada sağlık problemi devam ediyor, gittiği mekânlarda kıyıda köşede bir masaya oturup, insanların neşeli gösteri ve danslarla eğlencelerini resmediyor.

Lautrec'in ilk dönemlerini saymazsak bütün resimlerini oturarak yaptı. Paris'te üstün çizim yeteneğiyle kısa bir sürede dikkatleri üzerine çekti, bu arada Émile Bernard ve Van Gogh gibi çok önemli ressamlarla tanıştı. Van Gogh'tan bahsederken Lautrec'in yaptığı Van Gogh resmine değinmiştim hatırlayanlar olacaktır. O dönem bu isimler Paris sanat camiasında tutunabilmek için kendilerini ispat çabasına girmiş genç yetenekler. Paris'in gece hayatını, eğlence mekânlarını bu üç arkadaş birlikte keşfettiler. Lautrec, sağlık sorunlarından dolayı bastonla yürüse de Van Gogh ve Bernard ile birlikte bir günde birkaç mekân dolaşüyor, hayat kadınlarıyla zaman geçiriyorlardı. Bu anlamda bir tanesi Lautrec'in sonunu hazırladı, yazının sonunda değineceğim.

Lautrec henüz 18 yaşında Paris Akademisi hocalarından Leon Bonnat'nın atölyesine girdi. 22 yaşına kadar çeşitli atölyelere girdi çıktı, sanatını tekniğini geliştirmeye çalıştı. Van Gogh ve Émile Bernard ile de bu dönemde Fernard Cormon'un atölyesinde çalışırken tanışmıştı. Lautrec'in bir diğer önemli arkadaşı da Lond-

148 ra'da tanışıp dostluk kurduğu Oscar Wilde'dır. Onu da bir dipnot olarak düşeyim. 22 yaşında yeterli eğitimi aldığını düşündükten sonra Montmartre'de kendi atölyesini açtı. Bu atölyede yaklaşık 10 yıl kadar kaldı. Kendi atölyesini açmıştı ama bazı ressamlardan etkilenmeye devam ediyordu. Bunlardan en önemlileri Degas ve Manet'dir. Degas'ın konu çeşitliliğini ve çizgilerini kendisine örnek alan Lautrec, 29 yaşında (1893 yılında) Goupil Sanat Galerisi'nde açtığı ilk kişisel sergisinde Degas'ın eserlerini çok beğenmesi üzerine sanat camiasında hızla kabul gördü. Belki yine kabul görecekti ama bu gibi konularda birilerinin önayak olması bu süreci hızlandırır. Hatırlarsak; Van Gogh, Tanguy'un sergi salonunda karşılaştığı Cezanne'a resimlerini göstermiş, Cezanne bunları sanki bir deli yapmış gibi demişti ki Cezanne modern resmin babasıdır. Van Gogh'un resimlerini beğense belki de Degas'ın Lautrec'e yaptığı gibi bir iyilik yapacak, onun Paris sanat camiasında kabul görmesini sağlayacaktı.



Edgar Degas
After the Bath, Woman drying herself
1892 / 103.5 cm x 98.5 cm / National Gallery



Henri de Toulouse-Lautrec
La Toilette / 1896 / 67 cm x 54 cm
Musee d'Orsay station

Degas'dan etkilendi demişken birer resmini yan yana görelim.
“1890'dan sonra Paris'te kalan tek empresyonist ressam Degas

idi. Cezanne, Monet ve Renoir köylerde yaşıyorlardı. Bu sırada Paris'te Lautrec'in Degas'dan esinlenen bir eğilimle harekete ve kadın figürüne önem vererek çalıştığını görüyoruz.”³² Bu alıntıyı Lautrec ile Degas etkileşimini pekiştirmek için yaptım. Degas ve Cezanne'nin empresyonizmle olan bağları tartışılır. Onları Monet ve Renoir gibi klasik empresyonistler gibi bu akım içerisinde değerlendirecek kendilerine haksızlık etmiş oluruz zira zaman zaman söylediğim gibi Cezanne modern resmin babasıdır.



Edgar Degas / *Danseuse au Repos*
1879 / 59 cm x 64 cm



Henri de Toulouse-Lautrec
Dancer Seated On A Pink Divan
1884 / Dixon Gallery and Gardens

Birer resmine daha bakalım.

Lautrec, yukarıda belirttiğim gibi çok küçük yaşlarda babasının atlara olan merakı yüzünden at resimleri de yapıyordu. Bu merakı büyüyüp Paris'e geldikten sonra da devam etti. Bu anlamda Manet'nin resimlerinden etkilendi.

Bu arada Montmartre'de bugün halen açık olan ünlü eğlence mekânı "Moulin Rouge"un açılmasıyla Lautrec mekânını buldu. Zamanının büyük çoğunluğunu orada bir köşede oturup eğlenmeleri izleyip, çevresinde olup bitenleri resmederek geçiriyor, bohem bir yaşantı sürüyordu.



At The Moulin Rouge / Henri de Toulouse-Lautrec / 1892-95 / 1.23 m x 1.41 m
Art Institute of Chicago

O dönem eserlerinden bazılarında kendine de yer verdi. İleride ayakta duran şapkalı adamın hemen dibinden yürüyerek geçen kısa boylu kişi Lautrec'in kendisi. Yürüyor evet. Solda yüzünün yarısı kadrajın dışında kalan, yüzü alttan el feneri tutulmuş gibi aydınlanan kadın tıpkı masada oturan sırtı bize dönük kızıl saçlı kadın gibi Moulin Rouge'un dansçılarından biri.

Sanatsal açıdan son derece üretken olduğu yıllardı, sürekli resimler yapıyor, kişisel sergiler açıyordu. Lautrec, Van Gogh gibi Uzakdoğu sanatlarıyla da ilgiliydi. Özellikle Japon sanatı. Sonrasında yapacağı taşbaskı afişlerinde bunlardan çok faydalandı. Lautrec, zamanla özellikle "Moulin Rouge" eğlenceleri için taşbaskı afişler hazırlamaya başladı, yüzlerce afiş. Afişler o zamana kadar çok ilgi çekmezdi. Işıklı tabelalar yeterli oluyordu. Lautrec ile birlikte afişler de sanatsal bir önem kazandı.



Henri de Toulouse-Lautrec

Poster for the performance of Aristide Bruant
1892 / Van Gogh Museum



Henri de Toulouse-Lautrec

Moulin Rouge, La Goulue / 1891
Van Gogh Museum

Sokaklara asılan afişler çok ilgi görüyordu, hatta insanlar gece bu afişleri alıp evlerine asıyor, saklıyorlardı. Bakın burası çok önemli, Lautrec yaptığı afişlerle bugünkü “Grafik” sanatlara öncülük etmiş, bu alana önem kazandırmıştır.

Lautrec sohbetlere çok dahil olmaz, kıyı köşe bir masa bulup insanları izlerdi. Biraz da fiziksel problemlerinin getirdiği psikolojiyle içine kapandı. Diğerleri kadınlarla dans edip eğlenirken kendisi sandalyeye mahkûm bir şekilde, öylece oturuyordu. Zaman zaman onlar gibi eğlenceli bir insanmış gibi davranmaya çalışsa da yaşadığı ailevi travmalar ve fiziksel rahatsızlıklarından dolayı acı çekiyordu. Lautrec, savruk ve bohem bir yaşam sürüyordu. Bir süre sonra annesi kendisini terk edip Saint-André-du-Boisé yerleşti. Ne diyordu Norman Bates: “Bir erkeğin en iyi dostu annesidir.” Annesi de gidince artık iyice yalnız kaldı. Annesi kendisini terk ettiğinde 35 yaşındaydı, büyük üzüntü yaşadı.

152 Bu arada aksilikler üst üste gelmeye başladı, hayat kadınlığı ve modellik yapan Rosa La Rouge'dan frengi kaptı. Zaten sağlık durumu kötüydü, annesi terk etmişti ve bir başka hastalıkla baş edebilecek gücü yoktu. Tüm bu sorunlarla başa çıkabilmek için alkol tüketimini hızlandırdı, zayıf vücut yapısı daha fazla dayanamadı. Aynı yıl bir tedavi merkezine yatırıldı. Felç geçirdi.

Hastaneden çıktıktan sonra annesinin yanına Saint-André-du-Bois'e döndü. İki yıl sonra annesinin kollarında henüz 36 yaşında hayatını kaybetti (9 Eylül 1901). 19. yüzyılın en önemli sanatçılarından biri çok genç yaşta hayata gözlerini yumdu. Annesi geride kalan yaklaşık bin civarı eseri Albi Müzesi'ne bağışladı.

Annesini de görelim.



Henri de Toulouse-Lautrec / *The Countess Adele de Toulouse Lautrec at breakfast*
1881 - 1883 / Musée Toulouse-Lautrec, Albi,
France Barnes Foundation



*Henri de Toulouse-Lautrec / "A Montrouge"-Rosa La Rouge /
/ 1886 - 1887 / 72.1 cm x 48.6 cm / Barnes Foundation*

Buradaki resimde (frengi kaptığı model) Rosa La Rouge'un kızıl saçları yüzünü kapatmış. Sadece çene kısmını açıkta bırakarak Rosa La Rouge'un somurtkan ifadesini, yüzünün karakteristik yapısını nasıl da ortaya çıkarmış. Lautrec öldükten sonra annesi onu tanıtmaya devam etti ve onun çabalarıyla doğduğu yer Albi'de 1922 yılında Toulouse-Lautrec Müzesi kuruldu. Şu an birçok eseri bu müzede sergileniyor. Son derece sıkıntılı bir yaşam sürmesine rağmen, rengârenk, cıvılcıvılcıvı eğlenceli bir dünyayı resimlerinin merkezine taşıyan Lautrec'e o küçük dev adama selam olsun...



Marcel Duchamp ve Dadaizm

(1887 - 1968)

“Sanatın Aykırı Çocukları”

Kısaca 20. yüzyılın en önemli sanat akımlarından Dadaizm'den bahsedip, önemli temsilcilerine genel bir bakış yapacağım. Ucundan kıyısından kavramsal sanatlara da giriş yapmış oluruz.

Birinci Dünya Savaşı çıktığında İsviçre tarafsız kalmış, kaçabilen sanatçıların birçoğuna sığınak olmuştu. O dönem özellikle Zürih de birçok sanatçının toplandığı bir sanat merkezi haline geldi. Alman şair ve yazar Hugo Ball da o dönem Zürih'teydi.



Hugo Ball / Cabaret Voltaire



Cabaret Voltaire

Orada Cabaret Voltaire adlı bir gece kulübü açtı. Sanatçıların uğrak yeri olan bu mekânda insanlar dans edip eğleniyorlar, sanat sohbetleri ediyorlardı. O dönem o kafeye takılanlar arasında sonradan Dadaizm'in kurucuları olacak Tristan Tzara ve Hans Arp da vardı (Jean Arp olarak da geçer). Masada oturan, alnında DADA yazan kişi Tristan Tzara.



Hans Arp



Tristan Tzara

Hans Arp'ı da görelim. O kafedeki gösteriler değişik anlatım

biçimlerinin birbirine karıştığı kışkırtıcı bir hal almaya başladı. Bunlar zamanla dönemin öncü sanat anlayışlarını suçlamaya başladılar. Onlara göre ekspresyonizm savaş çarkının bir parçası olmuştu.

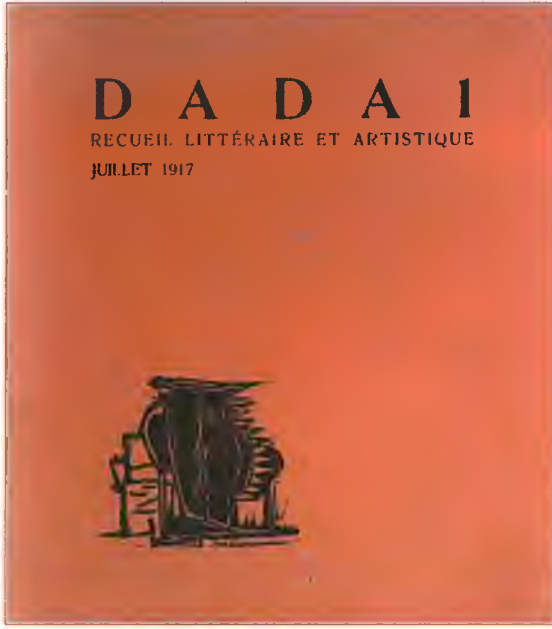


Cabaret Voltaire

Cabaret Voltaire'in bugünkü halini de görelim. Kafede Fütürizm ve Sembolizm'e karşı yazılar yazılmaya başlandı. Dünya bir savaşın içerisine girmişti ve bu süreçte sanat hiçbir şey yapamamıştır. Orada yapılan etkinlikler arasında anlamsız hecelerden oluşan anlamsız şiirler okumanın yanı sıra, birkaç şiiri aynı anda üst üste okumak gibi absürd sayılabilecek şeyler de yapılıyordu. DADAİZM tam da bu absürdlük içerisinde doğdu.

"Dada adının keşfinin Homeros'un doğumu kadar karanlık ve tartışmalı olduğu ve de araştırmacıların bu konuda en gerçekdışı varsayımları ortaya attıkları bilinmektedir... İsviçre'nin dinginliğine, kurulu düzene, topluma, savaşa ve yavaş yavaş, en modernlerini de kapsayacak şekilde, bütün sanat formlarına kafa tutuldu. Yazınsal alanda, grup, Cabaret Voltaire'in devamı olan ve doğallıkla Dada adını alan bir dergi aracılığıyla kendini dile getirdi."³³

33 Modernizmin Serüveni / Dadacılığın Kökleri: Michel Sanouillet



DADA Dergisinin 1. Sayısı

Tristan Tzara “Dada, toplumdan bağımsız olma, topluma karşı güvensizlik duyma gereksiniminden doğdu. Bize ait olanlar özgürlüklerini koruyanlar. Hiçbir kuram tanımıyoruz biz. Biçimsel fikir laboratuvarları olan Kübist ve Fütürist akademilerden usandık artık” diyerek “Para kazanmak ve kıbar burjuvaları okşamak için mi sanat yapılır?”³⁴ diye sordu.

Kübizm ve Fütürizm demişken bu konuda Andre Breton’un görüşüne de kısaca değinelim: “Sorunun tarihsel öyküsü ikinci derecede önemli. Dada’nın nerede ve ne zaman doğduğunu bilmek olanaksız. Aramızdan birinin ona vermekten hoşlandığı bu adın tam anlamıyla anlaşılmaz olmak gibi bir üstünlüğü var. Kübizm bir resim okulu olmuştur, fütürizm siyasal bir hareket: Dada ise anlayıştır. Birini öbürünün karşıtı olarak ileri sürmek cahilliği ya da kötü niyeti gösterir.”³⁵

34 Modernizmin Serüveni / Dada Hiçbir Anlama Gelmez / Tristan Tzara

35 Modernizmin Serüveni / Andre Breton / İki Dada Bildirisi

Norbert Lynton da “Kübizmin en parlak örnekleri sonunda, sanat akademileri gibi, burjuva sınıfına ve onun saygınlığına hizmet etmemiş miydi? Fütüristler savaş propagandası yapıp, ülkelerinin bu savaşa girmesine yardım etmemişler miydi? Ekspresyonizmin en çarpıcı örneklerinden bazıları, aşırı milliyetçiliğin izlerini taşıyorlar mıydı” der ve “Öyleyse sanat da bir yanılsama mıydı? Yenilikçi sanat bir şey başarabilmiş miydi?”³⁶ diye sorar.

Dadaizm o zamana kadar yapılan yerleşik sanat anlayışı ve estetik tutumlara karşı çıkan bir Karşı Sanat Akımı’dır arkadaşlar. Anti sanat akımı da denilebilir.



Leonora Carrington, Marcel Duchamp Andre Breton ve Max Ernst



Man Ray / Cam Gözyaşları / Glass Tears

“Dadaizm, sanat yapmak için belli bir üslubu ya da tekniği önermiyordu. Sadece, savaştan ülkelerin yanlış zihniyetine karşı ayaklanıp meydan okumak ve alternatif dünya görüşlerine kulaklarını tıkayan sabit fikirli gelenekselcilere sövüp saymak isteyen sanatçılar arasında işbirliğini teşvik ediyordu. Fransız sanatçı Jean (Hans) Arp’in dediği gibi, amaçları “aklın oyunlarını bozmak ve akla dayanmayan bir düzeni keşfetmekti”.³⁷ En önemli temsilcileri olarak ilk üç isim kimdir dersek öncelikle Cabaret Voltaire adlı gece kulübünü kurarak sanatçılara böyle bir oluşum için ortam hazırlayan Hugo Ball, sonrasında Rumen asıllı Fransız şair Tristan Tzara ve Marcel Duchamp isimlerini söyleyebiliriz. Tzara, Dadaizm kurulduğu ilk gün oradaydı, Marcel Duchamp ise bu bayrağı en uzun süre taşıyan kişi oldu. Aslında Dadaizm üç ayaklı bir oluşum. Üç tane önemli sacayağı var. Bir tanesi çıkış yeri olan Zürih, diğeri önemli Dadacı sanatçı Max Ernst’in başını çektiği Almanya, bir diğeri de Duchamp, Picabia ve Man Ray gibi sanatçıların bulunduğu New York (fotoğrafta yerde oturan Max Ernst). Andre Breton, 1929’da Max Ernst’in günümüzün çalışan en görkemli saplantılara sahip beyni olduğunu yazmıştı.

37 Eric Grzymkowski / Sanat 101



Marcel Duchamp

Duchamp savaş çıkınca New York'a yerleşti. Sonradan sürrealizmi oluşturacak olan kemik kadro da o dönem Zürih'teydi. Özellikle Andre Breton'un orada olduğunu belirtelim.

Andre Breton 1924 yılında Sürrealist Manifesto'yu yayımlayan kişi. Çok yönlü bir sanatçı, birçok ismi kendi etrafında toplamayı başarmış öncü bir kuramcı.

O dönem Breton ile Tzara iyi anlaşıyorlar. O dönem diye belirtiyorum, çünkü sonradan çok ciddi fikir ayrılıkları yaşayacaklar.

"Bu hareket tam bir sanat hareketi olmaktan çok toplumsal düzenin kokuşmuşluğunu ortaya koyan entelektüel bir isyan ve umutsuzluk hareketiydi. Bu hareket içerisinde gelenekçi sanat da alabildiğine inkâr edilip alaya alınmıştır."³⁸ Ömrü de çok uzun sürmedi. Yaklaşık 6-7 yıl içerisinde yerini Sürrealizm'e bıraktı (1916 ile 1922 arası etkiliydi). Yalnız bu kısacık dönemde çok önemli sanatçılar öyle eserler ortaya çıkarttılar ki sonrasında Modern Sanat akımlarının hemen hepsini etki altında bıraktılar. Söylediğim gibi o dönem Sürrealizm'in kemik kadrosu da orada. Andre Breton ile Tristan Tzara 1922'de çok ciddi fikir ayrılıkları yaşadılar.

38 Sezer Tansuğ / Resim Sanatının Tarihi / Batı Resminde Çağdaş Akımlar



André Breton

Breton da Tzara'nın "Karşı-Sanat İçin Karşı-Sanat" doktrini-
ni reddetmişti. Öncesinde de (1917'de) Dadaizm'in iki öncü ismi
Hugo Ball ile Tristan Tzara fikir ayrılığına düşüp kopmuşlardı.
Sürrealistler 1922'de dergilerinde yayımladıkları bir makale ile
Dadacılardan koptular. 1924'te Breton Sürrealist Manifesto'yu ya-
yımladı. Yanında meşhur "Mutlu aşk yoktur" dizelerinin sahibi
Louis Aragon ve Paul Eluard gibi şairler vardı.



Louis Aragon, André Breton, Fotoğraf Man Ray



Louis Aragon

Sürrealizm denince akıllara direkt Dali gelmesin, Dali devede kulak. Sürrealizmin kurucuları görüyorsunuz başta Breton olmak üzere şair ve yazarlardır.



Salvador Dali / Metamorphosis of Narcissus / 1937 / 51.2 cm x 78.1 cm / Tate Modern

Dali demişken ondan da bir resim görelim. *Narcissus'un Başkalaşımı*. Bize göre solda Narcissus'u görüyoruz. Kafasını dizine

164 dayamış sudaki yansımasına bakıyor. Onun hemen sağında bir el yumurta tutuyor, nergis kozası, onun içinden nergis çiçeği çıkıyor. Soldaki figür yansıma ile elin bilek kısmı tamamlanıyor, aynı form. Bedeni ve yüzünün sudaki yansımasını görüp, kendisine âşık olan Narcissus gözlerini uzun süre alamaz ve dere kenarında yakıcı güneşin altında öylece oturur. Sonrasında güneşte yavaş yavaş eriyerek nergis çiçeklerine dönüşür.

Burada da Paul Eluard ile Picasso sahilde sohbet ediyorlar.



Paul Eluard / Picasso

Sürrealizm tabii Dadaizm'den çok daha uzun ömürlü oldu. İleriki yıllarda Sürrealist Sinema'nın öncü yönetmeni Luis Buñuel gibi isimler de katıldı. Buñuel kendi başına da Dali ile birlikte çok güzel işlere imza attı. Andre Breton birçok kişiyi etrafında topladı demiştim, pekiştirmek için şu fotoğrafa bakalım.



Arka Sıra; Paul Eluard, Jean Arp, Yves Tanguy, Rene Clevel
Ön Sıra: Tristan Tzara, Andre Breton, Salvador Dali, Max Ernst, Man Ray [Paris / 1930]



Andre Breton, Paul Eluard, Tristan Tzara, Benjamin Peret

Bakın bu fotoğraf da çok güzel. Andre Breton, Paul Eluard, Tristan Tzara ve en sağda Benjamin Peret. Peret de Sürrealizm'in öncülerinden Fransız şair ve yazar. Böyle mülayim durduğuna bakmayın, İspanya İçsavaşı yıllarında uluslararası tugaya katılarak Franco'ya karşı savaştı. Bunların hepsi çok önemli sanatçı, ne kadar övsek az.



René Magritte

Dali'yi Franco'nun kurduğu faşist hükümeti desteklediği ve faşizan eğilimleri olduğu için sonradan bu oluşumda istemediler. Hatta Anrde Breton o dönem Salvador Dali'nin isminden bir anagram çıkartıp kendisine "Avida Dollars/Dolar Düşkünü" yakıştırmalarını yapmıştı. Dali de 1954 yılında Philippe Halsman'ın çektiği fotoğraflarında bıyıklarına dolar geçirerek poz vermiş, siz ne dersiniz deyin ben bildiğimi okurum pişman değilim, "Gerçeküstücülük benim" mesajını vermiştir.

Rene Magritte Gerçek Resim Sanatı adlı kitabında Dali hakkında şunları söylüyor: "Dali fazlalık bir adam: Örneğin alevlenen zürafası saçma bir karikatür, yüzeysel ve işe yaramaz olduğundan dolayı da akılcılıktan yoksun bir girişim."³⁹

Dali, popüler bir isim olduğu için Sürrealizm denince akla gelen ilk isim olmasına karşın akım içerisinde adı çok sonlarda kalır. Magritte gibi isimlerin yanından geçemez.

39 René Magritte / Gerçek Resim Sanatı / Dali

Sürrealistler, Freud'un bilinçaltı sorunları ve düşlerini açıklayan psikanaliz çalışmalarından da ziyadesiyle faydalandılar. Yavaş yavaş Duchamp'a gelelim.

Duchamp'ın eserlerinden bahsederken Dadaizm'i daha net anlayacağız:) Şöyle söyleyeyim, Duchamp, New York'a gittiğinde henüz Dadaizm diye bir şey yoktu. Buna rağmen orada verdiği ürünler ile Dadaizm'in öncüleri arasına girdi. Duchamp önceleri kübist resimler yapıyordu.



Charles Collingwood, Marcel Duchamp Röportaj 1913

Röportaj fotoğrafının arkasında görünen 1912 tarihli *Merdivenden İnen Çıplak* bu anlamda en önemli resimlerinden birisidir. Kübo-Fütürist bir resim. Duchamp 1913 yılından sonra resmi bıraktı. Hatta o ana kadar öğrendiği her şeyi unutturcasına bir tavırla. Yukarıdaki fotoğraf 1913 yılına ait. Dadaistlerin sanat anlayışında kolaj tekniğinin de çok önemli bir yeri var. Kolaj ile ilgili Pierre Cabanne "1912 Eylül'ünde Braque, ilk yapıştırma kâğıtları, desenlerinin, ardından da tablolarının içine soktu. Ve daha sonra, onu Picasso aynı yolda izledi. Oysa kolaj sanatı, zaten bin yıllık bir geçmişe sahipti" der. Braque, Picasso ile birlikte kübizmin iki önemli isminden biridir. Kübizmin isim babası Ma-

168 tisse'dir. Matisse, 1908 sonbahar sergisinde Braque'nun bir peyzajını tanımlamak için "Küçük Küpler" tanımını kullanmıştı. Bir yıl önce Picasso'nun yaptığı *Avignonlu Kadınlar* resmi de kübizmin ilk habercisi sayılır. *Avignonlu Kadınlar* resmi de Cezanne'nin *Yıkananlar* resminden izler taşır. *Avignonlu Kadınlar* demişken o resim yıllar içerisinde *Filozofik Genelev*, *Avignonlu Hayat Kadınları*, *Avignonlu Kızlar* gibi çeşitli adlar ile tanımlandı. Ben *Avignonlu Kadınlar* diyorum.



Marcel Duchamp / Merdivenden İnen Çıplak / Nude Descending a Staircase
1912 / 1.47 m x 90 cm / Philadelphia Museum of Art

Konumuza dönecek olursak Breton, Duchamp hakkında "20. yüzyılın ilk yarısının hiç kuşkusuz en zeki ve en sıkıcı kişisidir" demişti. Hakikaten çok enteresan bir sanatçı. "Dada sanatının ayırıcı bir özelliği de çeşitliliğidir. Dadacıların ortak yanı, yenilikçiliği benimsemeleri ve sanatın ne olması konusundaki yerleşmiş görüşlere karşı çıkmalarıydı. Hiç değilse görünüşte, yeni değer-

ler getirmiyorlar, yerleşik değerlerle hesaplaşıyorlardı. Bu yüzden onların yeni yöntemler ve üsluplar getirmek yerine, var olan yöntem ve üsluplara yeni anlamlar kazandırmaları bizi şaşırtmamalıdır.”⁴⁰ Duchamp resmi bıraktıktan sonra bakın burası çok önemli “ready made” (hazır nesne veya hazır yapıt) adını verdiği bir dizi çalışma yaptı. Bunların en ünlüsü de Çeşme adlı eseridir.



Çeşme / Fontaine / 1917 / Marcel Duchamp

Esere geçmeden bir detay bilgi vereyim. Bu eser sonradan 500 İngiliz sanat tarihçisi arasında yapılan ankette 20. yüzyılın en önemli sanat eseri seçildi. İkinci sırada Picasso'nun *Avignonlu Kadınlar*, üçüncü sırada Andy Warhol'un bir eseri, dördüncü sırada yine Picasso, *Guernica*, beşinci sırada da Matisse'in *Kırmızı Oda* adlı eseri yer almıştı. Kimleri geride bıraktığını görüyorsunuz.

40 Norbert Lynton / *Modern Sanatın Öyküsü*

1917 yılında New York “Grande Central Gallery”de Bağımsız Sanatçılar Topluluğu bir sergi açmaya karar verdiler. Bu sergiye 6 dolar yatıran her sanatçının eseri kabul edilecekti. Duchamp da o sergideydi düzenleyen kurulun içerisinde yer alıyordu.

Duchamp, bir armatür firmasından aldığı porselen pisuvarı R. Mutt rumuzuyla (takma adıyla) sergiye gönderdi. Bundan diğer arkadaşlarının haberi yok.

Eserin ismi Çeşme. Bu ters çevrilmiş bir şekilde kaidesinin üzerine yerleştirilmiş beyaz porselenden oluşan sıradan bir pisuvar dan başka bir şey değil. Kurul içerisinde çok sert tartışmalar çıktı.

Kurul tahmin edildiği üzere eseri çok yakışksız buldu. Bazılar ı ne olursa olsun 6 dolar veren herkesin eseri sergilenecek dedik diye itiraz etti.

Bazıları da bu ne resim ne heykel bildiğin pisuvar dedi, biri de çıkıp 6 dolar verdim diye at tezeğini bir tuvale sürüp getirse onu da sergileyecek miyiz dedi.

Duchamp tüm bu tartışmaları sakinlikle izledi. Bu eserin ah-lakdışı ve bayağı olduğuna karar verilip, eser reddedildi. Ne yazık ki bu eser sonradan kayboldu arkadaşlar. İleriki yıllarda benzer örnekleri yapılsa da orijinali kaybedildi. “Bu parçanın varlığını Duchamp’ın arkadaşı fotoğrafçı ve galeri sahibi Alfred Stieglitz’in çekmiş olduğu bir fotoğraftan biliyoruz.”⁴¹

“Mr. Mutt’un çeşmeyi kendi elleriyle imal etmiş olup olma-masının hiç önemi yoktur. Onu seçmiştir o. Gündelik hayattan bir nesneyi almış, yeni bir başlık ve bakış açısı altında, kullanım değeri ortadan kalkacak bir şekilde sunmuştur. Bu nesne için yeni bir düşünce yaratmıştır.”⁴² Bu tanıma benzer bir bilgi *The Art Book*’ta geçiyor pekiştirmek adına onu da yazayım. “Duchamp’ın R. Mutt takma adıyla imzalayıp bir sergiye koyduğu bu acayip ya-pıt sıradan bir nesneyi alışılmış ortamından çıkarıp yeni ve alışıl-

41 Norbert Lynton / *Modern Sanatın Öyküsü*

42 Modernizm Serüveni / *Dadacılığın Kökenleri* / Michel Sanouillet

mamış bir ortama koyma düşüncesini örnekliyor.”⁴³ Daha önce söylediğim “Ready Made” denilen olay.



Bisiklet Tekerleği ve Mutfak Taburesi 1913

Ernst Fischer “İnsanların kullanabilmesi için taş a yeni bir biçim veren ilk araç-yapıcı, ilk sanatçıydı. Bir nesneyi doğanın sonsuzluğu içinden seçip onu işaretleme yoluyla evcilleştirerek diğer insanların kullanabileceği bir araç olarak ortaya çıkaran ilk ad-verici de büyük bir sanatçıydı”⁴⁴ der.

“Duchamp, Hazır Nesne ya da Buluntu Nesne kavramını ilk kez bu işiyle ortaya koymuş, söz konusu kavram o zamandan beri sayısız sanatçıyı etkilemiştir. Bay Mutt’ın yapıtı kendi elleriyle yapıp yapmadığının değil, bunu seçmiş olmasının önemli olduğunu öne sürdü. Dolayısıyla yaratmak değil, düşünce ve seçim önemliydi.”⁴⁵

Bakın burası önemli, nesneden ziyade düşünceyi ön plana çıkartan Kavramsal Sanat tanımı literatüre 1960 yılında Sol leWitt tarafından girdi. 1960 yılında bu tanım dile getirilse de başlangıcı Marcel Duchamp’ın bundan yaklaşık kırk beş yıl önce yapmış olduğu çalışmalardır. Yaratmaktan öte düşünmek ve seçmek. Adeta bir simyacı gibi nesneye dokunup onu farklı bir boyuta taşımak.

43 Sanat Kitabı / Marcel Duchamp

44 Ernst Fischer / Sanatın Gerekliliği

45 Sanat Kitabı / Marcel Duchamp

- 172 Duchamp; *Çeşme*'den sonra bir de meşhur Mona Lisa çalışması yaptı. Yaptı derken bıyık, sakal ve alta düştüğü LHOOQ notu.



L.H.O.O.Q. / Marcel Duchamp / 1919

Resmin altında LHOOQ yazar. Bu yazı Fransızcada peş peşe okunduğu zaman “Onun sıcacık kalçaları var” gibi bir anlam çıkıyor. Geleneksel sanat anlayışına karşı ironik bir yaklaşımdır bu, bir çeşit meydan okumadır.

Bu tarz sanatçılar için sınırsız bir malzeme seçeneği de getirdi. Sonrasında Rene Magritte’ten tut Picasso’ya, ondan Andy Warhol’a birçok sanatçı bu tarzdan etkilendi. New Art, Pop Art gibi birçok akım da dahil. Gerçi Andy Warhol endüstriyel ürünlerin daha büyük kopyalarını yapıyordu, Duchamp gibi buluntu nesne değildi, yine de çıkış noktası aynı.



Marcel Duchamp / *The Bride Stripped Bare by Her Bachelors, Even* / 1915-1923
Philadelphia Museum of Art, Philadelphia

Duchamp'ın bir diğer önemli eseri de *Bekârlar Tarafından Çı-
rılçıplak Soyunan Gelin*'dir. Büyük Cam olarak da geçer.

1915'ten 1923'e kadar üzerinde çalışıyor bunun. Eserde ne an-
latıldığına ilişkin onlarca eskiz ve elyazması bıraktı.

1947'de sürrealistlerin açtığı dev sergiye yardım etti, bunun
gibi birçok modern sanat etkinliğine destekte bulundu. 1968'de
hayatını kaybetti. "Dada olayı, başka bir gerçeği daha ortaya çı-
kartıyordu; gösterilerin ve öteki olayların kendileri de sanat
olabilirlerdi. Sanat terimi burada kabare, tiyatro, dinleti, sergi,
yürüyüş, müzikhol, sirk ve benzeri öğeleri de içerecek biçimde
genişletilmiş ve bir daha eski dar anlamıyla kullanılmamıştır."⁴⁶
Selam olsun Tristan Tzara, Marcel Duchamp ve tüm Dadaistlere.

46 Norbert Lynton / *Modern Sanatın Öyküsü / Sanat Öldü, Yaşasın Sanat*



Vladimir Tatlin

(1885 - 1953)

*“Konstrüktivizm ve III. Enternasyonal Anıtı üzerine /
Gökyüzüne Dokunmak”*

Vladimir Tatlin, Konstrüktivizm ve III. Enternasyonal Anıtı üzerine genel bir bakış yapacağım.

Vladimir Tatlin isminin sanat tarihinde çok önemli bir yeri var. Bana sanat tarihi içerisinde gerçekleşmesini istediğin iki tane olay nedir diye sorsalar biri Leonardo’nun üzerinde yaklaşık 10 yıl çalışıp bitiremediği At heykeli, biri de Tatlin’in III. Enternasyonal Kulesi derdim. Evet tamamlanamayan, proje aşamasında kalan bir kuleydi bu. Vladimir Tatlin bir Sovyet sanatçı. Heykeltıraş, mimar, arada resim de yapıyor; çok yönlü. Bakın burası çok önemli. Tatlin henüz 29 yaşında genç bir sanatçıyken Paris’te Picasso ile tanıştı. Picasso o dönem (1914) *Guitar* adlı heykelini yapıyordu. Picasso bir yıl öncesinde de *Guitar* adlı resmini yaptı, onu da bir dipnot olarak düşeyim. Burada Picasso’nun ne kadar büyük bir sanatçı olduğunu da göreceksiniz, 20. yüzyıl sanatına nasıl yön verdiğini.



Pablo Picasso Guitar / 1914

Picasso'nun meşhur "Ben aramam bulurum" sözü vardır, o sözü doğrular nitelikte bir çalışma. Karton ve tellerden yapılmış bir heykel. Taşı, tahtayı yontma, çamur ve alçı ile çalışıp sonrasında bronz dökümü yerine eline geçirdiği her türlü materyal ile heykel yapma düşüncesi diyebiliriz buna.



Picasso, Bull's Head / Boğa Başı / 1942

Bu *Guitar* gibi bir de boğa başı var bisiklet selesi ve tutamaç yerinden yapılan. Tatlin, Picasso'nun atölyesinde bunları görünce çok etkileniyor, o zaman henüz konstrüktivizm diye bir şey yok. Var ama adı konulmamış diyeyim. Adı konulmamış derken Tatlin, konstrüktivizmin babası olarak geçer ama başlangıcı daha eskiye dayanıyor.

Sanat tarihi içerisinde bunun birçok örneği var, mesela Duchamp, Dadaizm'den önce Dadaist eserler veriyordu ya da Hieronymus Bosch, sürrealizmden 450 yıl önce adı konulmamış sürrealist resimler yapıyordu gibi.

Tatlin, Picasso'nun atölyesini 1914'e gezdi, konstrüktivizm aynı yıl ortaya çıktı. Tatlin, Sovyetlere döndüğünde III. Enternas-

yonel için sarmal bir kule tasarladı. Empire State Binası'nın iki katı yüksekliğinde bir kule bu. Eiffel Kulesi 300 metre, bu kule ondan 100 metre daha yüksek olarak tasarlandı.

Nasıl bir şey olacağını tasavvur edin diye bu örnekleri veriyorum. Eiffel Kulesi Fransız Devrimi'nin 100. yıl kutlamaları için yapılmıştı ama daha çok reklam ve eğlence amacıyla kullanılıyor, Tatlin'in kulesi ise dünya çapında bir birliğin gücünü ve özlemlerini simgeleyecekti. Komintern'in merkezi olacaktı.



Vladimir Tatlin'in Üçüncü Enternasyonal Anıtı 1920 (Tatlin's Tower)

Eiffel Kulesi, Seine Nehri'nin kıyısındadır, Tatlin'in kulesi de Petrograd'daki Neva Nehri'nin kıyısına kurulacaktı. Petrograd dediğim St. Petersburg, o zamanlarki ismi bu. Tatlin'in kulesi bu

178 anlamda Eiffel Kulesi ve Özgürlük Anıtı gibi belli başlı anıtlara karşı bir meydan okumaydı. Tatlin; Özgürlük Heykeli gibi geleneksel mimari ve Eiffel Kulesi gibi burjuva yapıların karşısına hızı, hareketi, işlevselliği ön plana çıkartan (son derece devrimci çizgileri olan) bir (anti) anıt ile çıkıyordu. Bu eser tasarım aşamasında çok büyük yankı uyandırdı. 1920 yılında Berlin'deki DADA sergisinde Tatlin'in sarmal kulesinin üzerine "Sanat Öldü/Yaşasın Tatlin'in Yeni (Makine) Sanatı" diye yazdılar.



Tatlin kulesinin modeli, 1 Mayıs 1925 "Nezaket David King Koleksiyonu"

Bu kulenin küçük modelleri birçok sergide yer almaya başladı, 1 Mayıs kutlamalarında maketleri taşındı.



GRAD: Londra Rus Sanat ve Tasarım Galerisi /
GRAD: London's Gallery of Russian Art and Design

Merkez bölümleri kendi ekseninde dönecek şekilde tasarlanan muazzam bir yapı. Buradaki mekânlar bir dizi matematiksel ilişki içerisinde parçalara bölünmüş. Tatlin bir Sovyet sanatçısı olduğu için sanata daha faydacı yaklaşıyordu. Konstrüktivizm bir Sovyet sanat akımı olarak geçer. Bir çeşit soyutlama üzerine sanatsal deneylerden doğsa da faydacı kaygılar ön plana çıktı. Bakın burası çok önemli, Tatlin, "Sanatçı Mühendis" düşüncesini savunuyor, buradaki asıl amaç toplumsal gereksinimleri karşılamak diyor.

Tam bir mühendislik harikasıydı. 60 derece yatay bir kirişin taşıdığı sarmal bir yapı üzerine küp, bir piramit ve bir silindirden oluşan üç hücre yerleştirilecekti. İçerisindeki küp şeklinde olan yer toplantı salonu, piramit şeklinde olan yer sekreterlik bürosu, yarımküre üzerine oturtulmuş silindir biçiminde yer de danışma merkezi olacaktı.

Küp şeklinde olan toplantı salonu Dünya'nın Güneş'in etrafında dönüşü gibi yılda bir kez dönecek, sekreterlik yapısı da Ay'ın Dünya etrafında dönmesi gibi 28 günde bir, danışma merkezi de günde bir kez dönecekti. Kulenin etrafındaki radyo dalgaları da kuleyi gökyüzüne doğru uzatacaktı. Şu düşüncelere bakar mısınız? Şimdi yavaş yavaş bu tarz işler yapılıyor, günde, haftada bir tur atan yapılar var ya Tatlin etkisi bunlar. Tatlin bunu 100 yıl önce tasarladı.

İçerisinde bir de radyo merkezi olacaktı arkadaşlar. Malzeme olarak çelik ve cam düşünüldü. Asansörler de giriş omurgasına yerleştirilecekti. Tasarımında o kadar hassas davranıldı ki o yatık yüzey Kutup Yıldızı'nı gösterecekti. Yerden fırlarcasına Kutup Yıldızı'na yönelmiş bir yapı. Bu kadar muazzam bir kuleydi.



Pieter Bruegel the Elder - The Tower of Babel (Rotterdam) / 1563-1565
59.9 cm x 74.6 cm / Museum Boijmans Van Beuningen

Esas çıkış noktası da aslında insanlığın tek dilini yitirmesini simgeleyen Babil Kulesi'ydi. Babil Kulesi yarım kalmış, insanlık

ayrışmış ama Tatlin'in kulesi insanlığı birleştirecekti. Babil Kulesi yarım kaldı, Tatlin'in kulesi gerçekleşmemiş bir ütopyik anıt olarak kalsa da geçmişten günümüze sınırları zorlayıp gökyüzüne dokunmaya çalışan insan emeği ve yaratıcılığının birer simgesi olarak kaldılar. Tatlin'in kulesi mükemmel kolektifin rüyasını temsil ediyordu.

Dönemi itibariyle çok devasa (hâlâ da böyle bir yapı yok) ve akılları zorlayan, dönem koşulları açısından çok maliyetli bir yapı olarak görüldü.

Sanat çevresinde büyük heyecan yaratsa da diğer taraftan eleştirileri de beraberinde getirdi. Bu kadar zaman ve maliyet lüks-tü. Lenin bu tasarımı sanatçı çılgınlığının tipik bir örneği olarak gördü. Troçki de bu kuleye devrimci bir romantizmin ürünü diye baktı. Maliyeti bir tarafa Troçki bu yapıdan estetik olarak da çok tatmin olmamıştı. Kule için "Sanki bir inşaatı toplamışlar, giderken iskelesini unutmuşlar gibi" dedi. Viktor Shklovsky gibi kimi yazarlar kulenin mimarisini beğense de yeterli olmadı. Babalar izin vermedi. Uzun lafın kısası bir türlü hayata geçmedi.

Hayata geçmese de düşüncesi ve maketleri bile sanat dünyasını derinden etkiledi. Kamu mimarisi tasarlamadaki birkaç "başarısız" girişimden sonra, Tatlin sanatsal kamusal alandan yavaş yavaş geri çekilip illüstrasyonlar, tiyatro dekorasyonu üzerine çalışmaları yaptı. Tatlin yine sanatsal uğraşlar ile devam etti, beterin beteri var, Spinoza Heidelberg Üniversitesi'nden kendisine önerilen kürsüyü reddedip La Haye'de gözlükçülük yapmıştı. Tatlin, kule ile ilgili mimari çizimlerini yok etti. Ne yazık ki elimizde çeşitli gösterilerden kalma maket fotoğraflarından başka bir şey kalmadı. Tatlin 1953'te küskün bir şekilde aramızdan ayrıldı. Kendisi 1930 yılında intihar eden bir diğer küskün sanatçı Mayakovski'nin tabutunu tasarlamıştı, onu da bir dipnot olarak düşeyim. Selam olsun Vladimir Tatlin ve tüm konstrüktivist sanatçılara.



Käthe Kollwitz

(1867 - 1945)

“Tohum Öğütüldü ama Un Olmadı”

Kollwitz, Avrupa'nın savaşlarla çalkalandığı döneme çalışmaları ve söylemleri ile damga vurmuş çok önemli bir sanatçı. Alman general Erich Ludendorff'un 20. yüzyılın başında Alman gençlerini askere çağırdığı ve kahramanlık söylemleri yaptığı bir dönemde o toplumcu bir sanatçı hassasiyeti ile “Yeni ve anlamsız ölümler engellensin” çağrısı yapıyordu.



Erich Ludendorff



Richard Dehmelt

Yine bu dönem Richard Dehmelt (1918'de) SPD yayın organı *Vorwärts*'taki “Tek Kurtuluş” denemesinde “Dayanın!” çağrısı yapmış, aynı yıl Kollwitz, açık bir mektup yayımlayarak “Yeterince insan öldü, artık kimse şehit olmamalı” yanıtını vermişti.

Kollwitz, böyle bir konjonktürde sesini yükseltti. Yazımın devamında kısa kısa değineceğim bu çıkışların tabii ki birçok bedeli oldu. Kendisi, Sanat Tarihi içerisinde, sanatı, mücadelesi ve yaşadıklarıyla hakikaten çok özel bir yerde duruyor.

Özellikle sanatıyla diyorum, çünkü sanatçılar yaşadıkları çağın tanıklarıdır. Şu an biz dönem Avrupa'sındaki savaşları, yoksulluğu ve ezilen sınıfların mücadelesini bu kadar içselleştirip o insanların yaşamlarına bir parça olsun dokunabiliyorsak bu Kollwitz gibi sanatçıların (o dönemlere tanıklık etmeleri ve) eserleriyle bunları gelecek nesillere aktarmaları sayesinde.

Şöyle bir örnek vereyim. Yine Kollwitz ile çağdaş sayılabilecek sanatçılardan Picasso, Guernica saldırısı olduğunda Paris'teydi. Bombardımanı duyduğunda haliyle çok üzüldü. "Sıradan bir insan olsam oturur ağlardım, ben ağlamak, ağıt yakmak yerine Guernica'yı resmettim" dedi. O dönem Picasso, Paris'teki 1937 Dünya Fuarı için konu arayışı içerisindeydi, aradığı konuyu bulmuş oldu ve ortaya o devasa çılglık çıktı. Şu an Guernica'nın ateşi hâlâ soğumadıysa bu eserin etkisi ve bilinirliliği sayesinde. Bu anlamda yaşadıkları çağın, sanatçılar üzerine yüklediği sorumluluk oldukça büyüktür.



Kathe Kollwitz / Bread! / 1924 / The British Museum

Tekrar Kollwitz'e dönersek. Benim kendisiyle ilk tanışmam liseyi bitirip GSF'ye hazırlandığım dönemde okuduğum Norbert Lynton'un *Modern Sanatın Öyküsü* kitabıyla oldu. Kitapta Kollwitz hakkında detay bilgisi yok Grosz'dan bahsederken Kollwitz'in de *Ekmek* taşbaskısını yayımlamışlardı.

Bu resim koca kitapta beni en çok etkileyen eserlerden biri oldu. Söylediğim gibi kitapta Kollwitz ile ilgili detay bilgisi yoktu ama ben bu resmin peşini bırakmadım. Resimde iki tane küçük çocuğu olan sırtı bize dönük bir kadın görüyoruz. Çocuklar belli ki çok açlar, annelerinin eteğini çekiştiriyorlar. Çocuk yoktan anlar mı? Bize göre soldaki çocuk çaresizce annesinin yüzüne bakıyor. Suratı ağlamaklı. Soldaki çocuk sol eliyle annesinin eteğini tutmuş, anne sağ eliyle çocuğunun ağzını kapatıyor. Belki de iki çocuğuna birden yetmeyecek olan bir lokma ekmeği gizlice sağdaki çocuğuna yediriyordur. (yorumu açık) Bu resimdeki çaresizlik beni çok etkiledi. Kişinin sanatsal birikimi ne olursa olsun her türden insanı yüreğinden yakalayabilecek kadar çarpıcı bir resim.

Gregorius "Yazının okuyabilenlere verdiğini, okuma yazma bilmeyenlere resim verir", John Berger de, "Görme, sözcüklerden önce gelir" der. Diyeceğim o ki, çizginin gücü evrenseldir, bu esere bakan kim olursa olsun, resmin iletisini alır.

Zaman içerisinde Kollwitz ile ilgili okumalar yaptıkça bu resmin ardında koca yürekli bir kadın olduğunu gördüm. Son derece trajik bir yaşam sürmesine rağmen asla pes etmeyen mücadeleden düşmeyen toplumcu bir kadın.

Kollwitz'in yaşantısına biraz bakalım. Kollwitz 8 Temmuz 1867'de Königsberg'de Karl ve Katherina Schmidt'in beşinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Siyasetle yakından ilgilenen genel yapısıyla sosyal demokrat sayılabilecek bir aileydi. Baba aslen hukukçuydu ama sistemle yaşadığı problemlerden dolayı daha nahif bir iş olan dekorasyonu seçmişti. Kollwitz, çok küçük yaşlarda ba-

186 basının dükkânına gelip gidiyor, ufak tefek çizimler yaparak ona destek oluyordu.



Kathe Kollwitz / Self Portrait / 1889 / Berlin Museum

Bu arada oraya gelip giden insanları da gözlemleme şansı bulup onları da resmetmeye başladı. Toplumsal adaletsizliği keşfi, işçi ve köylülerle gerçek anlamda tanışması da bu zamana denk gelir. Babası, kızındaki yeteneği görüp onu ressam Emile Neide'in yanına verdi.



Kathe Kollwitz / Revolt (By the Gates of a Park) / 1897

Sanatçının ismi ister Kollwitz, ister Picasso, isterse Van Gogh olsun etkilendikleri ve etkiledikleri isimler mutlaka oluyor. Picasso; Poussin'den Cezanne'a birçok ressamdan etkilendi, Van Gogh desen Jean François Millet'nin hemen her resminin kopyasını yaparak sanatına yön verdi.

Bu anlamda Kollwitz'in sanatının gelişiminde birçok ismin etkisi oldu. Birkaçına değinmek gerekirse öncelikle kızının yeteneğini keşfedip onu yönlendiren babası, yukarıda değindiğim Emile Neilde, ailesinin geneli Sosyal Demokrat olmasına karşın toplumsu düşüncelerin ilk kıvılcımlarını aldığı dedesi. Özellikle, Gerhart Hauptmann ve Emile Zola gibi Natüralist yazarların eserleri.

Kollwitz'in 4-6 Haziran 1844 Almanya/Silezya'da makineleşmenin yoksullaştırdığı dokuma işçileri ayaklanmasını resmettiği *Silezyalı Dokuma İşçileri*'nin oluşumunda Hauptmann'ın *The Weavers* (Dokumacılar)/1892 adlı eserin etkisi büyüktür. 1912'de Nobel Edebiyat Ödülü alan Hauptmann ile henüz 18 yaşındayken tanışma imkânı bulmuştu. *Köylü Savaşları* yine Hauptmann'ın *Florian Geyer* adlı oyununun etkisiyle oluşturuldu.

Hauptmann gibi yine yukarıda değindiğim natüralist yazarlardan Emile Zola'nın 1885 tarihli *Germinal* adlı romanı da Kollwitz'i etkileyen eserler arasında yer alır. Kollwitz, bu eserden yola çıkarak maden işçilerinin zorlu yaşam koşullarını işlediği desenler yaptı. Rudolf Mayer'den gravür, baskı teknikleri ve grafik üzerine dersler aldı. Heykel alanında da kendisini geliştirmek için bir dönem Fransa/Académie Julian'da derslere girdi.

K. Marx ne diyordu: "İnsan tarihin öznesidir, değişir değişir." Kollwitz, yeteneğinin farkındaydı ve kişisel gelişimine çok önem veriyordu, sürekli sanatını daha etkin bir şekilde icra edebilmek için yeni teknikler denedi. Sürekli değişti ve değiştirmeye devam etti.

Kollwitz, 24 yaşına geldiğinde (1891) Karl Kollwitz ile evlendi.



Karl Kollwitz / Käthe Kollwitz

Karl, doktordu, birlikte Berlin'e yerleştiler. Karl burada bir muayenehane açtı. Kollwitz, tıpkı çocukken babasının işyerinde yaptığı gibi eşinin muayenehanesine gelen işçileri köylüleri gözlemliyor, onları resmediyordu. Kollwitz'in 1892'de Hans, 1896'da Peter isimli iki oğlu oldu.



Käthe Kollwitz / Ebeveynler / The Parents / 1921-22 / 35.2 x 42.9 cm
The Metropolitan Museum of Art

Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, her ne kadar “Oğullarım böyle bir çılgınlığa katılmayacaklar” dese de oğulları Hans ve Peter savaşa gönüllü olarak katıldılar. Savaş başlayalı henüz iki ay olmuştu ki 18 yaşındaki Peter’in (Ekim 1914’te) ölüm haberi geldi. Evladının kaybı Kollwitz’i derinden etkiledi. İkinci Dünya Savaşı/Doğu Cephesi’nde torunu Peter de ağır yaralanıp hayatını kaybedecek onu da bir dipnot olarak düşeyim.

Ebeveynler adlı çalışmasında, savaşta evlatlarını kaybettikleri için dizlerinin üzerine çökmüş ağlayan anne ve babayı görüyoruz. *Ebeveynler*’de derin bir keder ve üzüntü var. Baba sol eliyle anneyi tutarken sağ eliyle yüzünü kapatmış. Anne ise kafasını, eşinin göğüs ve kollarına doğru sokarak ağlıyor.



Käthe Kollwitz / *Woman with Dead Child* / 1903 / 55.9 x 71.1 cm The British Museum

Kollwitz, *Woman with Dead Child* çalışmasını 1903 yılında yapmıştı. Ölü çocuğuna sarılıp onu bağrına basan kadın. 11 yıl sonra tıpkı resmettiği kadın gibi kendi de evladını kaybetti. Bu saatten sonra sanatının dilini iyiden iyiye keskinleştirdi. Meşhur (dokuz parçadan oluşan) savaş serisini oluşturdu.

O her şeyden önce savaşta bir evladını kaybetmiş, başka çocuklar ölmesin diye mücadele eden toplumsal duyarlılığı yüksek aktivist bir kadın sanatçıydı. Yaşamda daha az şanslı olanlara karşı duyduğu empati ve merhamet onun için her zaman motivasyon kaynağı oldu.

Bu arada tahta baskı yöntemine ağırlık vermişti. Tüm zamanların en etkileyici savaş karşıtı çalışmaları bu dönem çıktı.



Kathe Kollwitz / Mahkumlar / The Prisoners (1908)

1902-1908 yılları arasında meşhur *Köylü Savaşları* serisini yaptı. 16. yüzyılın ilk yarısında feodal beylere ve Kilise'ye karşı

ayaklanan köylüler. Resimde aralarında çocukların da olduğu bir dizi köylü elleri bağlı vaziyette dikenli tellerin ardında bekliyorlar. Bir süre sonra idam edilecek veya çeşitli cezalara çarptırılacaklar, buna rağmen herhangi bir umutsuzluk yok son derece gururlular. Bir aradalığın ve dayanışmanın önemini farkındalar, bu sefer yenilmiş olabilirler ama bir arada olurlarsa bir gün mutlaka kazanacaklarını biliyorlar.



Käthe Kollwitz / Kurban / The Sacrifice / 1922-1923 / 37 x 40.2 cm / Brooklyn Museum

Kurban adlı resimde çıplak bir kadın elindeki çocuğu gözü kapalı bir şekilde karanlığa doğru uzatıyor. Cephede ölenlerin yerine yeni canlar üreten, tamamıyla bir doğum makinesine dönüşmüş bir kadın imgelemi. Çocuğun kimliğinin önemi yok, ölen birinin yerinin başka bir beden ile doldurulması yeterli.



Käthe Kollwitz / Gönüllüler / The Volunteers / 1922

Gönüllüler adlı resminde savaşa gönüllü katılan beş genci resmetti. En sağlarında ölüm var, oğlu Peter de ölümün yanında yerini almış. Ölüm elinde bir davul çalıyor ve gençleri ölümün ritmine sokup, hepsini uygun adım ölüme götürüyor.



Käthe Kollwitz / Savaş Meydanı / Battlefield (1907)

Savaş Meydanı adlı eserinde savaş meydanındaki bir annenin ölü oğlunu bulduğu o korkunç anı resmetti. Bu resimden yaklaşık 7 yıl sonra kendisi de savaş meydanında evladını kaybedip, ne yazık ki sürekli empatisini kurduğu o korkunç gerçeklikle yüzleşmek zorunda kaldı.



Kathe Kollwitz / Anneler / The Mothers / 1922

Geride kalan anneler, dullar ve küçük çocuklar. Gravürde; anneler birbirlerine sarılmış, bir dayanışma halindeler. Küçük çocuklar annelerinin kollarının arasından (korku dolu gözlerle) etrafa bakıyorlar.



*Kathe Kollwitz / Anne ve İki Çocuğu / Mother With Two Childs
Kathe Kollwitz Museum*

Çocuklarını kolları ve bacakları arasında saklayıp, gövdesini onlara kalkan eden bir ebeveyn. Bir taraftan da çocuklarını kok-luyor. Bir Kollwitz resmini, heykelini veya oyma baskılarını gören bir insan bu çalışmaları bir daha aklından çıkartamaz.



Käthe Kollwitz / *Almanya'nın Aç Çocukları*
Deutschlands Kinder Hungern / 45.1 x 33.6 cm (1923)

Almanya'nın Aç Çocukları adlı litografi (taşbaskı) çalışmasında ellerindeki boş kapları ileriye doğru uzatarak (çaresizce) yemek isteyen çocukları görüyoruz. Kollwitz, çok yönlü bir sanatçıydı; resim, litografi, grafik sanatlar (afiş), heykel ve kendisini en iyi ifade ettiğini düşündüğü tahta baskı ustasıydı. Heykelde de en az resimde olduğu kadar iyiydi. Heykel demişken Kollwitz, 1904 yılında Paris'e gittiğinde orada Auguste Rodin ile tanışma fırsatı bulmuş, ilk heykel deneyimini de o görüşmeden 6 yıl sonra yapmıştı. Bunu da bir dipnot olarak düşeyim.



*Käthe Kollwitz / Yastaki Ebeveynler / The Grieving Parents
West Flanders, Belçika 1932*

Ve, oğlu Peter'in de gömülü olduğu Belçika'daki Alman askerlerinin mezarlığının kapısında bulunan *Yastaki Ebeveynler* heykelleri. Kollwitz bu heykeller üzerinde yaklaşık 15 yıl çalıştı.

Oyma baskı teknikleri Kollwitz'den önce de sıklıkla kullanılıyordu. Kollwitz, düşüncelerini ifade ederken en iyi hangisiyle anlatabileceğini düşündüyse o tekniği kullandı. Oyma baskıysa oyma baskı, karakalemse karakalem, heykelse heykel. Genellikle çalışmalarından ekspresyonist olarak bahsedilir ama Kollwitz için herhangi bir akıma dahil olmak önemli değildi, çok yönlüydü o, çalışmalarını yaptı, insanlar onu birtakım akımlar içerisinde değerlendirdi.



Käthe Kollwitz

Naziler özellikle ekspresyonizmi dejenere sanat olarak görüyorlardı ve ekspresyonist sanatçılara karşı çok acımasız davrandılar. Örnek vermek gerekirse Kirchner'in çeşitli müzelerden toplanan 600 civarında resmi bir meydanda yakıldı. Kirchner, bu travmayı atlatamayıp intihar etti.

Bu baskıyı Kollwitz üzerinde de fazlasıyla hissettirdiler. 1920'de Prusya Güzel Sanatlar Akademisi'ne üye olup, profesör unvanını aldı. 1933'te baskılar artınca Akademi'den (zorla) uzaklaştırıldı, artık konferans vermesi de yasaklanmıştı. Daha önce *Dokumacıların İsyanı* adlı eserine verilen ödül de Kayser II. Wilhelm tarafından engellenmişti. 1912'de Berlin'deki evsizliği anlattığı afişi ve 1918'de savaş karşıtı yaptığı afişler yasaklandı ve toplatıldı. 1936'da çalışmalarına devam etmesi durumunda toplama kampına gönderilmekle tehdit edildi. Eserlerinin sergilenmesi (tekrar) yasaklanıp müze ve galerilerden kaldırıldı. 1943 yılında Berlin

hava saldırısına uğradığında evi ağır hasar alıp, birçok eseri enkaz altında kalınca o çok sevdiği Berlin'i terk etmek zorunda kaldılar.

Yazının başlığında kullandığım "Tohum öğütüldü ama un olmadı" nedir acaba diye merak edenler olabilir. "Reşit olmayan" gençlerin silah altına alınmasını protesto ettiği (kısıtlı miktarda basılan) afişinin sloganıydı bu. Yolunuz düşerse, Kollwitz ve çalışmasına adanmış olan Berlin ve Köln'deki Käthe Kollwitz müzelerini gezmenizi öneririm.



Never Again War, 1924

Özellikle "Never Again War" adlı afişi yıllarca etkisini sürdürecektir. 1945 yılında savaş bitmeden çok kısa bir süre önce son nefesini verirken yanında olan torunu Jutta Kollwitz'e "Günün birinde yeni bir ideal ortaya çıkacak ve tüm savaşlar sona erecek, belki zorlu bir uğraş olacak ama başarılacak" diyecektir. Kendisi, bakanın yüreğine ok gibi saplanan o siyah beyaz eserleri ile yaşayıp, insanlık var olduğu sürece hatırlanıp, saygı ve sevgi ile anılacaktır. Selam olsun.



Amedeo Modigliani

(1884 - 1920)

“Kayıp Yaşamlar”

199

Kollwitz'den sonra Modigliani'ye kısaca değineceğim, ikisinin hayat hikâyesi birbirinden trajik. Bunları peş peşe işleyerek umarım sizleri sıkıntıya sokmam.

Amedeo Modigliani 1884 yılında İtalya'nın Livorno kentinde dört çocuklu Yahudi bir ailenin en küçük ferdi olarak dünyaya geldi. Yahudi olduğunu özellikle belirtiyorum bu konuya tekrar döneceğim. Babası ticaret ile uğraşıyor fakat işleri pek iyi gitmiyordu. Annesi kültür seviyesi yüksek, vizyon sahibi bir kadındı. Haliyle, Modigliani'nin hayatında babasından daha etkili oldu.

Modigliani tıfıl bir çocuktü, henüz 11 yaşında tifoya yakalandı. Zamanında ben de yakalandığım için çok iyi biliyorum Tifo haki-katen çok lanet bir hastalık, tünelin sonundaki ışığı gördüm geri geldim öyle söyleyeyim. Askerde tatbikat sırasında içtiğim sudan kapmıştım, hey gidi. Neyse kimsenin zerre umurunda olmayan askerlik anılarımı bir kenara bırakıp konumuza dönüyorum:)

Modigliani 11 yaşında tifo, 17 yaşında da tüberküloza yakalandı, hastalıklardan mütevellit ciğerleri zayıftı. Anne, oğlunun yeteneğinin farkındaydı, Modigliani de annesine sık sık ressam olmak istediğinden bahsediyordu. Annesi onu çok küçük yaşta bir sanat okuluna kaydetti. Modigliani burada Rönesans ve İtalyan sanatçılarla tanıştı. Modigliani bu resim okuluna yazıldığında henüz 13-14 yaşlarındaydı.

Sonrasında resmini geliştirmek üzere Floransa ve Venedike gitti. Yaş 17 bakın bunlar çok önemli. Floransada Michelangelo heykelleri ile tanıştı ve 19 yaşında (1903) heykel çalışmalarına başladı. Michelangelo heykellerini görüp şevke geldi ama mer-

200 merleri oymak, işlemek çok zordu ve zaman istiyordu. Üstelik ciğerlerinden rahatsızdı, yuttuğu tozlar onu tehdit ediyordu.

Heykel çalışmalarına tekrar devam etmek üzere ara verip 22 yaşında (1906) Paris'e gitti. Paris'e gittiğinde kendisini sanatsal anlamda geliştirmek için İtalyan heykeltıraş Filippo Colarossi tarafından kurulan Academie Colarossi'ye kaydoldu. Akademi'den geri kalan zamanlarında da müze ve galerileri gezip kendisine çevre edinmeye çalışıyordu.

Sonrasında dönemin Picasso, Max Jacob ve Andrei Salmon gibi önemli sanatçı ve yazarlarının takıldığı Bateau Lavoire geçti. Burada Picasso ve diğer sanatçılarla tanışma imkânı buldu. O dönem Picasso da çok genç, henüz 25 yaşında. Sonrasında da Paris'e gitmeye karar veriyor (sene 1906). Paris'e gittiğinde yaş 22. Picasso da o dönem çok genç 25 yaşında.



Amedeo Modigliani, Picasso ve Andre Salmon / Paris 1916

Picasso da resme çok erken yaşlarda başladı, 8-10 yaşlarında usta ressamlar gibi resimler yapıyordu. Picasso 12 yaşına geldiğinde resim öğretmeni olan babası çocuğum artık beni geçti diyecektir. Modigliani'nin yaşı henüz 22, yaşını empati yapılınsı diye ısrarla söylüyorum. Paris o dönem sanatın merkezi. Picasso, Matisse, Vlaminck, Braque ve Chagall gibi birçok ressamın üretim yeri. Modigliani, resmen ölüm grubuna düşüyor.

Picasso da çok genç fakat ünü almış yürümüş. Şunu da belirtiyim yaşadığı dönem gerçek ilgi alakayı görmüş, iyi paralar kazanmış ender ressamlardan birisidir Picasso.



Picasso, Avignonlu Kadınlar / Les Femmes d'Alger / 244 x 234 cm / 1907
Museum of Modern Art, New York

Picasso o dönem Avignonlu Kadınlar (Les Femmes d'Avignon) üzerinde çalışıyor. Duchamp'tan bahsederken değinmiştim.

Picasso da o zamanlar modern sanatın babası sayılan Cezanne'in etkisinde. Cezanne için dönem sanatçıların hepsi etkileniyor dersek yanlış olmaz. Modigliani böyle bir ortama, kurtlar sofrasına çok küçük yaşlarda ve gerçekten sahipsiz olarak girmeye çalışıyor. Bu arada, kendisini her an yarı yolda bırakacağını bildiği hastalıklı ciğeri de durmadan kendisini hatırlatıyor. Modigliani, Paris'e ilk geldiğinde izlenimcilerden, Matisse, Picasso ve Lautrec'in çalışmalarından etkilendi. Sanatı tam olarak oturmamış bir arayış içerisinde. Modigliani o dönem ekspresyonizm etkisiyle oluşturduğu *Yahudi Kadın*/*The Jewish Woman* ve *Şapkalı Kadın*/*Head of a Woman with a Hat* resimlerini yapıp bazı galerilerde sergileme imkânı buldu ama resimleri ilgi görmedi.



Amedeo Modigliani



Yahudi Kadın
The Jewish Woman / 1908



Şapkalı Kadın
Head of a Woman with a Hat / 1907

Modigliani çok genç ve yakışıklı. Kadınların ilgi odağı durumundaydı. Sanatının ilgi görmemesi alkol tüketimini artırmasına neden oldu. Sadece günlük ihtiyaçlarını karşılamak için galerilere yok pahasına resimler bırakmaya başladı. Kayıp bir yaşamdı onunki. Dâhilik sınırında dolaşan bir yeteneğe sahip olsa da bohem ve düzensiz yaşam şekli onu adım adım uçuruma sürüklemeye başlamıştı.

Picasso çok farklı bir noktada, Modigliani gerçekten umurunda değil. Aslında Modigliani sürekli içip gürültü patırtı çıkarttığı için özellikle uzak duruyor kendisinden. Buna rağmen Modigliani Picasso'ya ulaşmaya çalışıyor, hatta bir gün Picasso'ya resmini hediye ediyor. Picasso gecenin bir yarısı tuvali bittiği için Modigliani'nin resmini kazıyıp üzerine kendi resmini yapıyor. Bu olay Modigliani ile ilgili kimi film ve tiyatro oyunlarında da işlenir. Picasso eğer dönem ressamı arasında kıyaslanacaksa belki bu Matisse olabilir. Picasso resimleri her türlü üstelik fahiş fiyatlara alıcı buluyordu biraz da bunun etkisi var.



Constantin Brancusi

Modigliani'nin sanat hayatı heykaltıraş Constantin Brancusi ile tanışmasından sonra olgunlaşmaya başlıyor. Bu tanışmanın Modigliani üzerinde hem resim hem heykel anlamında olumlu etkileri oluyor. Modigliani Michelangelo ile tanıştıktan sonra heykele yöneldiğinden bahsetmiştim benzer bir etki 1909'da Brancusi ile tanıştıktan sonra da oluyor ve tekrar heykele yöneliyor. Bakın burası çok önemli. Modigliani o dönem resimlerindeki uzun boyunlu uzun yüzleri esinlendiği, aynı zamanda, resimlerinin genel karakteristiğini oluşturan Afrika maskları ile tanışıyor.



Afrika Maskları



Modigliani Heykelleri



Modigliani Resimleri

Etkileşimi görüyorsunuz, her sanatçı kendisine bir çıkış noktası bulur Modigliani'nin çıkış noktası da bu masklar olmuştur. Picasso'da bu masklardan ziyadesiyle faydalandı. Bir önceki say-

206 fadaki *Avignonlu Kadınlar*'ın yüzlerine bakın orada da Afrika masklarını göreceksiniz.

Heykel işi çok zordur onun tozunu yutmamak için heykel-tıraşlar çeşitli maskeler kullansalar da o tozlardan kaçamazlar. Modigliani'nin ciğerleri zaten hassas bir süre sonra (mecburen) heykeli bırakıp tekrar resme yöneldi.



Amedeo Modigliani / Paul Guillaume
100 cm x 75 cm / 1915



Amedeo Modigliani
Jacques and Berthe Lipchitz
81 cm x 54 cm / 1917

30 yaşında (1914) sanat simsarı Paul Guillaume ile tanıştı. Guillaume, Modigliani'nin birkaç resmini satın aldı. Bu durum yeni bir umut gibi görünse de resimleri çok ucuz fiyatlara satılıyor, bu arada yetersiz beslenme ve alkole bağlı olarak sağlık durumu kötüye gidiyordu.

Resimleri ucuza satılıyordu derken günümüzden bir iki örnek vermek istiyorum. Modigliani'nin *No Couche/Yatan Çıplak* resmi 2018 yılında 157,2 milyon dolara satıldı. Şu an için Picas-

so'nun 179 milyon dolara satılan *Women of Algiers/Cezayirli Kadınlar resmi* ile birlikte tüm zamanların en pahalıya satılan tabloları arasında yer alıyor ne kadar acı değil mi?

207



Jeanne Hebuterne

Bu arada aşk hayatı da son derece fırtınalı. Yakın dostluk kurduğu şair Zborowski'nin aracılığıyla güzeller güzeli Jeanne Hebuterne ile tanışıyor. Jeanne'in ailesi koyu Katolik olduğu için bir Yahudi ressamı üstelik alkolik olduğu bilinen birisini damatlığa kabul etmiyorlar. Özellikle baba bu ilişkiyi onaylamıyor. Her şeye rağmen bu evliliğin önüne geçemiyorlar. 1918'de bir kızları oldu. Kızlarının ismini annesinin ismi olan Jeanne koydular.

Modigliani, Van Gogh'ta olduğu gibi bir türlü resimlerini satamıyordu, sattığı resimler söylediğim gibi çok ucuza gidiyor. En son 1917'de ölümünden 3 yıl önce Zbrowski'nin desteği ve kişisel ilişkileri sayesinde Galerie Berthe Weill'de ilk kişisel sergisini açıp yaklaşık 30 civarı resmini sergilemeyi başardı. Hayatındaki belki de en önemli kırılma noktalarından birisini burada yaşadı. Tam bir çıkış noktası bulmuşken, ağırlıklı olarak çizdiği nü resimleri uygunsuz bulunduğu için sergi kapatıldı.



Amedeo Modigliani
Portrait of a Young Woman / 1918



Amedeo Modigliani
Madame Hanka Zborowska
55 x 38.3 cm / 1917

Maddi imkânsızlıklar, sağlık sorunları, alkol bağımlılığı Modigliani'yi bitirme noktasına getirdi. Sonrasında Paris'i terk edip bir süre Nice'te yaşadı, orada da yapamadı, son bir umutla tekrar Paris'e döndü.

Modigliani 24 Ocak 1920 tarihinde yaşamını yitirdi. Öldüğünde henüz 35 yaşındaydı. Ölümünden sonra yıllar içerisinde eserleri yeniden keşfedildi, bir anlamda yeniden doğdu. Trajedi Modigliani'nin ölümüyle bitmedi. Hamile eşi güzeller güzeli Jeanne Modigliani yaşadığı travmayı atlatamayıp Modigliani öldükten iki gün sonra (26 Ocak 1920) evinin penceresinden atlayarak intihar etti.

Geride kalan 15 aylık kızları Jeanne evlatlık verildi. Büyüyünce sanat tarihçisi olan kızı Jeanne 1958'de babasını anlatan *Man and Myth* (Adam ve Efsane) isimli bir kitap yazdı. Bu arada Jeanne Hebuterne'nin babası ikna edilip yaklaşık 10 yıl sonra Modigliani ve eşini aynı mezara koydular.



Jeanne Modigliani



Çok büyük bir yetenek böyle kısa ve yitik bir yaşamla aramızdan ayrıldı. Şu an Norbert Lynton'ın *Modern Sanatın Öyküsü*'nde ve E. H. Gombrich'in *Sanatın Öyküsü*'nde kendisinden bir cümle dahi bahsedilmez. Modigliani, şu an popüler bir isim olup 20. yüzyılın önemli portre ressamı arasında gösterilse de düşük omuzlu ve eğik yüzleri ile kişilerin psikolojilerini yakalamaya çalışan portreleri ile son derece trajik yaşam öyküsü ve dâhiyane yeteneğine karşın Sanat Tarihi'nde ne yazık ki (bence) hak ettiği yeri alamamıştır. Selam olsun...



Paul Delaroche

(1797 - 1856)

“Akademik Resmin Öncüleri”

Avrupa akademik resmin en önemli temsilcilerinden Fransız ressam Delaroche'den bahsedip birkaç resmini inceleyeceğim. Avrupa akademik resmin William Adolphe Bouguereau ve Polonyalı ressam Henryk Siemiradzki gibi çok önemli temsilcileri var. Delaroche, Siemiradzki'den bir kuşak öncesi. Siemiradzki daha çok Antik Yunan ve Roma dönemlerini resmediyordu Delaroche ise ekseriyetle 16 ve 17. yüzyıl yakın dönem Avrupa tarihini resmetti. İngiltere ve Fransa'daki tarihsel olayları. Bu işin öncülerinden.



Paul Delaroche / *The conquerors of the Bastille in front of the City hall 1789 / 1830*
400 x 435 cm / Petit Palais

Neoklasik tarzda çalışmalar yaptı, birçok ressamın başına gelen anlaşılama sıkıntısı yaşadığı dönem Delaroche'nin başına da geldi. Ölene kadar resim yapmaya devam etse de eleştirmenler eserlerini beğenmeyince son 20 yıl neredeyse hiç resim sergilemedi. Tüm hayatını Paris'te geçirdi. J. F. Millet ve Gerome gibi tüm zamanların en önemli ressamlarına danışmanlık yaptı. Birçok İngiliz ressam yetiştirdi. Géricault ve Delacroix gibi isimlerle yakın arkadaştı. Bunlar hakikaten çok önemli isimler. Vernet ailesi var ailecek sanatçılar, Joseph Vernet çok önemli bir deniz ressamıdır, torunu Horace Vernet de bir o kadar önemli savaş ressamı. İşin magazinine giriyor gibi olmayayım da o Horace Vernet, Paul Delaroche'nin kayınpederidir. Eşi Louise Vernet, Horace Vernet'in kızı. Babası Horace Vernet'in yaptığı resmini görelim. Omuzları ne kadar düşük.



Horace Vernet / Kızı Louise Vernet / 1828-1833 / Louvre



*Paul Delaroche / Ölüm Döşesindeki Karısı Louise Vernet
1845-46 / 62 x 74.5 cm / Musee des Beaux*

Kocası Delaroche de kendisini ölüm döşğinde resmetmişti. Onu da görelim. Kafasını yüksekçe bir yastığın üzerine koyup, arka planını koyu tutarak eşinin güzel yüzünü ön plana çıkarmış. Ağzı hafif açık olsa da artık nefes almıyor, sağ gözünde de hafif bir açıklık var. Cildi son derece solgun, buna karşın omuzlarından aşağıya dalga dalga dökülen kıvil saçları parlak ve canlı. Kafasının üzerinde bir de hale var. Sanatçının yaptığı en zor resim diyebiliriz.

Delaroche'nin resimleri tarihsel gerçeklikleri konu edinir, biraz iç karartır o konuda uyarayım. Kral Edward'ın oğullarının ölümünü anlatan *Kuledeki Prensler* ile devam ediyorum.



Paul Delaroche / Kuledeki Prensler / The Princes in the Tower / 1831

181 × 215 cm / Louvre Müzesi

Resimde Londra Kulesi'ne hapsedilmiş iki erkek çocuğu görüyoruz. Kral IV. Edward'ın çocukları. 12 yaşındaki V. Edward ve 9 yaşındaki kardeşi. Ahşap oymaları olan kocaman bir yatağın üzerinde oturuyorlar. Buradaki yazıdan anlaşılacağı üzere Kral Edward'ın yatağı.

Sağdaki çocuk bize bakıyor, parmaklar kenetli, kolu kardeşinin omzunda. Kardeşi de elindeki kitabı onun dizlerinin üzerine koymuş, gözü kapıda, yüzler düşük ve bembeyaz. Son derece tedirginler.

Köpek kapının altından gelen kişinin gölgesine bakıyor. Korkunç bir an. Kral IV. Edward 1483'te ölünce oğlu V. Edward tahta çıktı fakat amcası onu tahttan indirip kendi tahta oturup, çocukları gayrimeşru ilan edip öldürttü. Shakespeare'in *III. Richard* adlı oyunu bu olayı anlatır.



Paul Delaroche / Genç Kurban / The Young Martyr / 1855 / 171 cm x 148 cm

Louvre Müzesi

Buradaki resimde, Roma İmparatoru Diocletianus zamanında (MS 3. yüzyıl) elleri bağlanarak Tiber Nehri'ne atılan genç bir

216 (Hristiyan) kadını görüyoruz. Kadının üzerinde gelinliği andıran beyaz bir kıyafet var. Son derece masum görünüyor. Eller çapraz olarak bağlanmış. Petrol mavisi ve siyah renklerin hâkim olduğu nehir sularının hafif dalgaları arasında sürükleniyor.

Resmin genelinde büyük bir dram ve duygusalılık hâkim. Tarz olarak Romantik bir resim. Kol ve yüz çizimi Neoklasik'tir. Dalgaların yavaş yavaş elbisenin üzerinden geçmesi, elbisenin ucundaki kabarıklık müthiş.

Arka planda siyah siluetin içerisinde bir adam ve kadın görünüyor. Dikkatli bakarsak kadının acı ile adama doğru sokulduğunu görebiliriz. Genç kızın ebeveynleri. Burada, resmin solunda kıyıya bağlı bir tekne var ama (o kısım koyu olduğu için) pek fark edilmiyor.

Tam arkalarında gün doğuyor, güneş gökyüzüne doğru çıkıyor, hava kızılılaşmış. Sabahın ilk saatleri bunlar. Sabaha kadar çocuklarını arayan çift günün ilk ışıklarıyla çocuklarını buluyorlar.



Paul Delaroche / Genç Kurban / The Young Martyr / 1853 / 73,5 x 60 cm
Hermitage Müzesi

Delaroche, bundan iki sene önce (1853'te) aynı konuyu bir daha resmetmişti. Eski çizim ebat olarak daha küçüktür. Bizim işlediğimiz ikinci versiyonu Louvre, birinci versiyonu Hermitage Müzesi'nde.

Bir iki detay için ilk versiyona da bakalım. Diğer resimden farklı olarak burada ebeveynlerin arkasında iki tane yıldız görünüyor. Aslında bu yıldızlar ikinci versiyonda da var fakat daha küçük resmedilmiş, bu kadar belirgin değil. Burada tekne de daha belirgin. Bu yıldız "Gün Yıldızı" veya İncil'deki "Sabah Yıldızı"na bir gönderme. Diğer taraftan Hristiyan inancında şeytani temsil eden "Lucifer"e bir atıf var. Lucifer de Eski Ahit'te "Sabah Yıldızı" olarak geçer. Yeryüzünde kötülük ve şeytani uygulamaların varlığına vurgu yapılıyor. Diğer görünen de Kutup Yıldızı.



Paul Delaroche / Lady Jane Grey'in İnfazı / The Execution of Lady Jane Grey
246 cm x 297 cm / 1833 / National Gallery, London

Delaroche'nin bir diğer önemli eseri 9 gün tahtta kaldıktan sonra (bir dizi iftira ve entrika sonucu vârisi Mary Tudor tara-

findan tahttan indirildi) henüz 16 yaşında kafası kesilerek idam edilen İngiltere Kraliçesi Jane Grey. Jane Grey ismine sinemadan da aşına olanlar olabilir, bir iki defa sinemaya aktarıldı. 15 yaşında evlendiriliyor, kocası o dönem 18 yaşında. Jane'in beyaz üzerine beyaz saten kıyafeti onun masumiyetine bir gönderme. Jane'in gözleri bağlandıktan sonra elleriyle kafasını koyacağı bloku bulamadığı, birkaç kez yokladığı bilinir, resimde tam olarak bu sahne resmedilmiş. Her ne kadar birazdan kafasını kesecek olsalar da dizlerinin altına yumuşak bir minder koymayı ihmal etmemişler.



Paul Delaroche / Lady Jane Grey'in İnfazı / Detay

Kanı emsin diye tahta blokun altına buğday ve saman konmuş. Kocası da Jane ile birlikte idam edildi, onu da bir dipnot olarak düşeyim. Babası da 10 gün sonra idam edildi. Sağ taraftaki cellat yukarıdan hafif kaşları çatık vaziyette olup biteni izliyor. Baltanın sapını sol elinin parmak uçlarıyla tutuyor Sol arkada perişan vaziyette iki kadın görünüyor. Bunlar Jane Grey'in mürebbiyeleri. Yere çöken mürebbiyenin elinde az önce Jane Grey'in boynundan çıkartılan takıları var. Lady Jane Grey burada görüldüğü gibi kapalı bir mekânda değil açık alanda infaz edildi onu da belirtiyim.

İngiltere ve İrlanda Kraliçesi I. Elizabeth'in ölümü ile bağlayalım. Kraliçe için yapılacak pek bir şey kalmamış. 24 Mart 1603, Richmond Sarayı'nda gece yarısı 02.00 civarında bu dünyadan ay-

rılıyor. Resminde kraliçeyi yere yığılmış bir vaziyette görüyoruz. 219
Hemen sağında bulunan kırmızı kıyafetli kişi dönem hükümeti-
nin lideri Robert Cecil, onun arkasındaki karanlığın içinde duran
üç kişi ise İngiltere Privy Konseyi'nin diğer üyeleri.



Paul Delaroche / İngiltere ve İrlanda Kraliçesi I. Elizabeth'in Ölümü
The Death of Elizabeth I, Queen of England / 422 x 343 cm / 1828 / Louvre Müzesi

Resmin sol tarafı daha aydınlık diğer yarısı karanlığa doğru gi-
diyor. Elizabeth'in arkasında bulunan kadınlar oldukça üzgünler.
Tüm bu detayları bir tarafa bırakın sırf şu işlemler, inciler, saten
kumaşlar için bile saatlerce incelenecek bir resim. Selam olsun.



Gustav Klimt

(1862 - 1918)

“Altın Çağ”

Güzellik çağlar boyu sanatın merkezinde olmuştur, sanatçılar kendi estetik kaygıları ile eserine yaklaşmış ve en güzele ulaşmaya çalışmışlardır. Bu anlamda uğurlarına çağlar boyu en güzel resimlerin yapıldığı, şiirlerin ve romanların yazıldığı kadın estetiğini tuvaline en iyi yansıtan sanatçıların başında Gustav Klimt gelir. Kadın bedeni her zaman Klimt'in sanatının merkezinde oldu. Kadın güzelliğine olan tutkusu ve bunu tuvallerinde cesurca kullanımı zamanın akademik çevrelerince tepkiyle karşılanmış, resimlerindeki erotizm fazla bulunmuştu. Klimt gibi sanatçılara ne yapacağını söylemek doğru değil. Klimt bunun üzerine bir grup arkadaşıyla akademiden ayrılıp Viyana Secession Grubu'nu kurdu ve sanat çalışmalarına buradan devam etti. Resimdeki kadının estetiği ve erotizm konusunda sorun yaşayan bir başka büyük ressam da yine Avusturyalı Egon Schiele'dir. 27 yaşında İspanyol gribinden hayatını kaybeden Egon Schiele, Klimt hayranıydı ve sanatında Klimt'ten büyük ölçüde izler taşıdı. Klimt de Van Gogh ile birlikte Japon sanatından etkilenen sanatçılar arasındadır.

Sanatçıya yapacağı işi söylemeyle ilgili bir örnek daha vereyim, ünlü Fovist ressam Matissee meşhur *Kırmızı Oda* resmi sipariş verildiğinde resimde ağırlıklı rengin mavi olması istenmişti. Matisse resmi kırmızı ağırlıkta yaptı. Şu an en önemli resimleri arasında gösterilir. Bu seviyedeki sanatçılar her zaman yol gösteren olmuşlardır. Bu anlamda; Avusturyalı ressam Gustav Klimt'in en önemli eserlerini verdiği Altın Çağ'ından üç eserine değinmek istiyorum. Bir tanesi duvarları en çok süsleyen sanatçının bilinirliği en yüksek ikongrafik eseri *The Kiss*, bir diğeri Avusturya'nın

222 *Mona Lisa'sı* sayılan Adele Bloch-Bauer'ın portresi, bir diğeri de Eski Ahit'te geçen Judith ve Holofernes.



Gustav Klimt / Adele Bloch-Bauer'ın portresi / Portrait of Adele Bloch-Bauer
140 cm x 140 cm / 1907 / Neue Galerie, New York

Öncelikle, Avusturya'nın *Mona Lisa'sı* olarak bilinen Adele Bloch Bauer'e bakalım. Gustav Klimt, Adele'nin 1907 ve 1912 yıllarında iki kez portresini yaptı. Benim inceleyeceğim resim 1907 tarihli olan. Meşhur *Judith ve Holofernes* resminde yine Adele'yi model olarak kullandı. Son olarak onu da göreceğiz.

Adele, dönemin varlıklı kişilerinden Ferdinand Bloch-Bauer'in eşi idi. Ferdinand Bloch-Bauer, Klimt'in arkadaşıydı bu vesileyle Klimt'e eşi Adele'nin birkaç resmini yaptırttı. Adele'nin

çocuğu olmuyordu, o da tüm uğraşısını sanatsal aktiviteler ile geçiriyordu. İlk resimden sonra Adele ile Klimt yakın arkadaş oldular. Dönemin varlıklı Yahudi ailelerinden birinin ferdi olan Adele, Klimt'in fetiş modellerinden biri haline geldi. Yahudi kısmını özellikle vurguluyorum çünkü İkinci Dünya Savaşı'nda Naziler, bu resme el koydular. Birçok Klimt eseri tahrip edildi. O dönem Almanya'dan Amerika'ya kaçmak zorunda kalan Adele'nin yeğeni Maria Altmann yıllar sonra resmin kendilerine ait olduğunu söyleyerek dava açtı.



Maria Altmann

Resim Klimt'in memleketi olan Viyana'daydı. Avusturya'nın Mona Lisa'sı olarak adlandırılan eser müzenin en nadide parçalarından biriydi, eseri vermemek için çok direndiler ama 1998'de mahkeme eserin Maria Altmann'a verilmesine karar verdi ve eser New York'a götürüldü. New York'taki Neue Galerie'nin sahibi Lau-der resmi 135 milyon dolara satın aldı. Halen de oradadır.

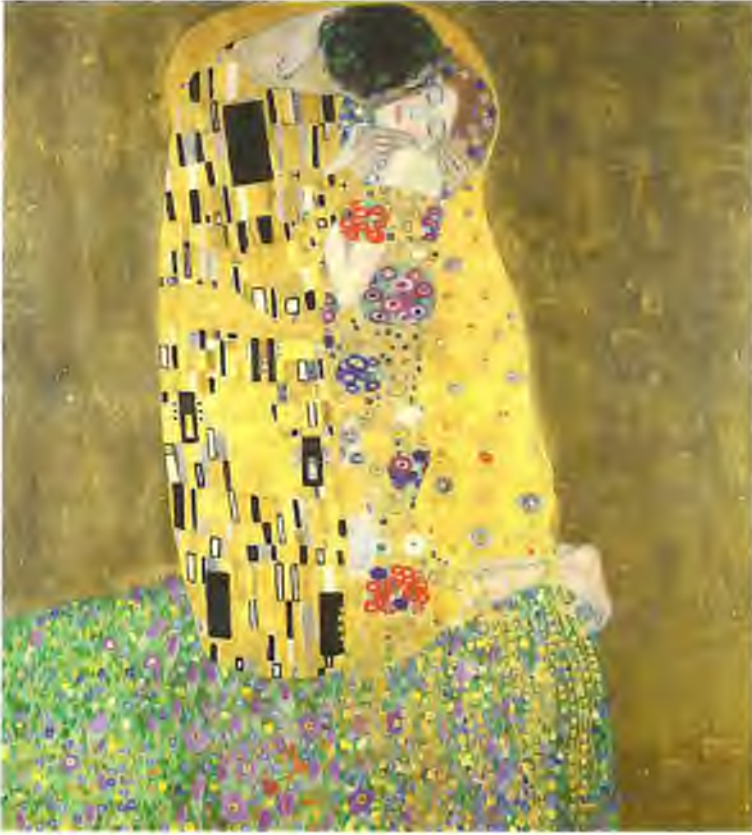
Bu genel girişten sonra resmin kendisine geçelim. Bu resimler için Klimt'in altın çağı deniyor ama buradaki altın hem mecazi hem de gerçek anlamda kullanılır. Klimt'in babası kuyumcuydu, mücevher ustası. Resimde altın varak kullanımının tarihi ortaçağa kadar gider ama Klimt'in altına olan esas aşinalığı babasından geliyor, Klimt bir süre sonra resimlerinde altın tozu, altın varaklar ve ince altın yaprakları kullanmaya başladı.

Resme baktığımız zaman ilk olarak son derece gerçekçi bir betimlemeyle oluşturulan Adele'nin yüzünü görüyoruz. Saçının bir kısmı tuvalin dışına taşmış. Bu dönemin özellikle Kirchner olmak üzere kimi ekspresyonist resimlerinde de görülen bir tarz.



Gustav Klimt / Adele Bloch-Bauer'in portresi / Portrait of Adele Bloch-Bauer / Detay

Adele sol eliyle sağ elini kavramış, bu şekilde bir el hareketiyle sakat olan sağ parmağını da zarifçe gizliyor. Adele'nin boynunda ve kollarındaki mücevherler onun sosyal statüsü hakkında ipuçları veriyor. Bu mücevherler resmin genelindeki altın deniziyle büyük bir uyum içerisinde. Elbisesindeki üçgen desenler ve gözlerde bariz bir Mısır sanatı etkisi göze çarpıyor. Bu resmin sanat tarihi içerisinde gerek hikâyesi, gerekse barındırdığı tüm estetik kaygıları ile çok özel bir yeri var. Klimt resimlerinin olmazsa olmazı dekoratif kompozisyon ve geometrik formlar resme büyük bir akış ve dinamizm katıyor. Resim bugün Adele isminden ziyade *Woman in Gold* olarak biliniyor.



Gustav Klimt / Öpücük / The Kiss / 180 x 180 cm / 1907-1908
Österreichische Galerie Belvedere

Şimdi Klimt'in Altın Çağı'nın zirvesi olarak görülen *The Kiss*'e bakalım. Altın tozu ve yapraklar kullanılan yüzyılın en önemli eserlerinden biri. Klimt bu resme 1907 yılında başlayıp 1908 yılında tamamlıyor.

Resmim tam merkezinde bir kadın ve erkek görüyoruz. Kadın üzeri menekşelerle kaplı bir uçurumun tam ucunda dizlerinin üzerinde duruyor, sağ elini erkeğin boynuna dolayıp, sol eliyle de sağ elini tutmuş. Kendisini erkeğin kollarına bırakıp, yüzünü

226 öpücüğü almak için yaklaşırsa da parmaklarından biraz tedirgin olduğu anlaşılıyor.

Erkeğin kafası daha yukarıda, kadının kafasını iki eliyle kavrayıp yanağına bir öpücük konduruyor. Erkeğin kafasında taç şeklinde yeşil yapraklar, kadının kafasında bahar yaprakları var. Erkeğin kafasındaki yapraklar, antik dönemlere bir gönderme. Resmin geneline yine sarı altın rengi hâkim. Kadın ve erkeğin vücudu birbirine yapışık vaziyette, erkeğin kıyafetindeki dikdörtgen ve köşeli şekillere karşın kadının elbisesindeki formlar daha oval. Klimt bu geometrik formlardan yola çıkarak kadın ve erkek cinsiyetini geometrik formlara indirgemiş. Resimdeki kadın, Klimt'in hayat arkadaşı Emilie Louise Flöge'dir. Resimde ve yazıda altın varak kullanmak ortaçağ kilise resimlerinde de görülüyordu, bu anlamda ilk değildir. Resimlerindeki ikiboyutlu kompozisyonlar ve kullanılan perspektifte yukarıda değindiğim gibi minimalist Japon sanatının etkileri görünüyor.



Francesco Hayez / The Kiss / 110 cm x 88 cm / 1859 / Pinacoteca di Brera

Kadın ve erkeğin formu özellikle erkeğin anatomisi 19. yüzyıl İtalyan ressamı Francesco Hayez'in *The Kiss* adlı resmini çağırıştırır. İsim Klimt veya Picasso olsun mutlaka kendisinden önceki ressamlardan etkilenmeler oluyor.

Etkileşim demişken araya bir tane de 1862 tarihli Gerolamo Induno'nun *Triste Presentimento* resmini sıkıştırmak istiyorum. İki resim arasında yaklaşık 3 yıl var.



Gerolamo Induno / *Triste Presentimento* / 67 x 86 cm / 1862
Pinacoteca di Brera, Milan



Gerolamo Induno / Triste Presentimento
1862 Detay



Francesco Hayez / The Kiss
1859 Detay

Induno resminin duvarından bir detay alalım. Etkileşim ve saygı duruşu her yerde.



GustavKlimt / Judith ve Holofernes / 84 cm x 42 cm /1901
Österreichische Galerie Belvedere

Son olarak Eski Ahit'ten bir konuyu işlediği resmi *Judith and Holofernes*'e bakalım. Resmin yapım yılı 1901, model olarak Adele Block Bauer kullanılmış. Resimde, yüzünde hafif bir zafer sarhoşluğu gözlenen yarı çıplak bir kadın var. Sağ kolunu takip ettiğimiz zaman resmin sol altında bir erkek kafası görüyoruz. *Judith and Holofernes*'in hikâyesine Caravaggio'yu işlerken değinmiştim o kısmı geçiyorum. Resimdeki erkek figürünün yüzünün yarısı tuvalin dışına taşmış, diğer taraftan desenler, dekoratif süsler yine oldukça büyük bir yer kaplıyor. Klimt bir tarihi olayı işlese erkeği olabildiğince kompozisyonun dışına itip kadın bedeni ve güzelliğini ön plana çıkarmış.



Gustav Klimt

Sembolist resmin en önemli isimlerinden biri olan Klimt mütevazı yaşamı ile biliniyordu, evinde çoğu zaman boydan bir bornozla dolaşırdı, aynı zamanda iyi bir hayvan severdi, kedisini yanından ayırmazdı. Birçok sevgilisi oldu ama hiçbir zaman sansasyonel olaylarla anılmadı. Birkaç kez Venedik'e gitmek dışında evinden pek çıkmazdı. 1918'de âşık olduğu şehir Viyanada gözlerini yumdu. Selam olsun... Bundan sonraki bölümde resim incelemeleri yapacağım.

Guernica

Picasso (1937)



Pablo Picasso / Guernica / 3.49 m x 7.77 m
Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía / 1937

Resim yorumlarıma klasik bir eser ile başlayacağım: Guernica. Picasso'nun bilinirliği en yüksek çalışması. Üzerine fazlasıyla söz söylenen bir resim olduğu için resmi yorumlarken, yapılan farklı akıl yürütmeler ve çıkarımlara değinip, bir sanat eserine yaklaşım konusunu değerlendireceğim.

1937 yılı, Avrupa'da faşizm yükselişte. Hitler, Mussolini ve Franco kıtayı tehdit ediyorlar, aynı zamanda ittifak halindeler. İspanya Bask bölgesinde küçük bir kasaba olan Guernica'da Cumhuriyetçiler, Franco'ya karşı direniyorlar. Franco bu direnişi kırmak için Hitler'den yardım istiyor.

Hitler iki sene sonra çıkacak olan II. Dünya Savaşı'nda kullanacağı yeni silahlarını ve hava bombardıman uçaklarını deneme fırsatı buluyor ve 26 Nisan 1937'de Guernica kasabasını bombalıyor.



Guernica / 1937

Guernica küçük bir kasaba olduğu için direniş kırılıyor ve 3-4 saat içerisinde tarihin en kanlı katliamlarından biri yaşanıyor. Açıklanan resmi rakamlara göre artı eksi 1650 ölü, 900 civarı yaralı olduğu söyleniyor. Picasso bu sırada Paris'te. Yaklaşık 30 yıldır orada yaşıyor. Haberi öğrenince, haliyle çok üzülüyor. Picasso, katliamdan bir süre önce Paris Dünya Fuarı kapsamında sergilenmek üzere bir resim siparişi almış ne yapacağına karar verememişti. Bu olay üzerine aradığı konuyu bulmuş oluyor. Sonrasında 7.8 x 3.5 m boyutlarındaki bu devasa resmi yapıyor. "Picasso bir duvar resminin geniş çerçevesi içinde, birtakım eylemleri simgeleri anıtsal bir düzenlemeyle bir araya getirdi."⁴⁷ Böylelikle Modern Sanat'ın en önemli eserlerinden birini ortaya çıkarmış oldu.

Yapıldığı dönem pek beğenilmiyor (bu birçok başyapıtın başına gelen olağan bir durum). Şu an için ise: "Bu Bask kasabasının bombalanması bugün daha çok tarihsel bir olay olarak değil, bu resmin konusu olması yüzünden hatırlanmaktadır."⁴⁸ Bu noktada sanatın gücünü hissedin isterim. Resim Frans'a'dan sonra birçok Avrupa ülkesini dolaşıp Amerika'ya (New York'a) götürülüyor. Franco ölene kadar da ülkesine gelemiyor. Picasso bu resmin ülkesine geldiğini göremiyor. Sonrasında Madrid'de Reina Sofía Müzesi'ne getiriliyor.

47 Norbert Lynton / *Modern Sanatın Öyküsü*

48 Norbert Lynton / *Modern Sanatın Öyküsü*



Reina Sofia Müzesi / Madrid / İspanya

Hatta daha sonra Bask bölgesi yetkilileri resmi kendi topraklarına götürmek istiyorlar, yalnız resmin devasa boyutu ve bir nevi sürgün hayatı yaşamasından kaynaklı deformasyonlar olduğu, daha fazla taşınmasının sağlıklı olmayacağı konusunda hemfikir olup vazgeçiyorlar.

Bu kısa girişten sonra yavaş yavaş resmin detaylarına geçeceğim. Bu resimle ilgili onlarca hatta yüzlerce yorum yapıldı. Örneğin resimde bulunan at için insanlığı, boğanın ise faşizmi temsil ettiğini söyleyenler oldu. Bu konu Picasso'ya sorulduğunda siz istediğiniz anlamı çıkartabilirsiniz, ben onu at diğerini de boğa olduğu için çizdim dedi. Söyleyeceğim; insanlar, uluslararası lite-

ratürde yeri olmayan birçok bilgiyi (kendi çıkarımlarını) mutlak 233 doğrularmış gibi yazıp söylüyorlar.



Guernica Detay / 1937

Konumuza dönecek olursak, resmin tam ortasında bir ampul var. Picasso bunu göz şeklinde tasarlamış. Önde gelen sanat tarihçilerinden Modern Sanatın Öyküsü kitabının da yazarı Norbert Lynton bununla ilgili “Picasso’nun resmindeki çıplak ampul bize bunun insan eliyle düzeltilmesi gereken bir insan dünyası olduğunu hatırlatır”⁴⁹ der. Bu resmin bir reproduksiyonu yaklaşık 20 yıldır benim duvarımda asılı. Bana ise bütün bu katliamın dünyanın gözü önünde gerçekleştiğini vurgulamak için yapılmış gibi gelir. Bir diğer yaygın görüş ise bu ampulün işkence odalarına gönderme olduğu şeklindedir. Bu noktada kısa bir açıklama yapayım. Bir sanat eserine herkes kendi birikimi ile yaklaşır. Şimdi Lynton o ampul ile ilgili bir yorum yapıyor, ben de diyorum ki bende uyardırdığı hissiyat farklı, bir başkası bambaşka bir anlam çıkartıyor. Şimdi bir imkân olsa üçümüz gidip Picasso’nun kapısını çalıp desek ki Lynton bu ampulden böyle bir anlam çıkardı ben de böyle bir anlam çıkardım, bu arkadaş da işkence odası lambası olduğunu söylüyor, hangimizin çıkarımı doğru? Sanatçı bu noktada at ve boğada olduğu gibi ben resmi yaparken üçünüzün dediği şeyi de düşünmedim, aklımda sadece ampul vardı diyebilir.

Biraz yapısalcı bir yaklaşım olacak ama bir sanat eseri sanatçı-

49 Norbert Lynton / Modern Sanatın Öyküsü

234 sından çıktıktan sonra, sanatçı o eserin algılayıcısı durumuna düşer. Ortada bir tane obje, onlarca yüzlerce süje oluşur. Yani senin benim çıkardığım sonuç sanatçının kafasındaki ile örtüşme bile yanıltır denilemez. Sanatın zenginliği de bir anlamda buradan gelir. Özellikle iletisi kapalı resimler için söylüyorum bunu. Bir sanat eserine yaklaşımı farklı örnekler üzerinden anlatabayım. Bu bir plastik bardak veya peçete olabilir hiç fark etmez. İkisini de örneklendirebiliriz. Bende kavram kargaşası yok, olabildiğince yalın ve basit bir şekilde anlatacağım. Bir plastik bardak ile çay geldiğini düşünün, bunun hakkında fikir yürütmemiz gerekirse ne deriz? Atıyorum; bu plastik bardaklar sağlıksız, kanserojen olabiliyor, aynı zamanda el yakar tutması zor olur, bunun karton olanları var daha kullanışlı, aslında cam bardak tercih edilmeli gibi. Ama ince cam bardak tercih edilirse daha iyi olur, kalın cam bardak çayı soğutur veya kulplu cam bardak da olabilir, bunun bir de kupası, porselen olanları var, askerde paslanmaz çelik bardak kullanırdık hey gidi gibi şeklinde uzayıp gider. Sadece bardağa bakarak kırk tane fikir geliştirebilirsiniz. Bu, plastik bardaktaki çayı götürüp bir Amazon yerlisine verdiğinizi düşünün veya cam bardak olsun. Daha önce hiç çay içmemiş, cam bardak kullanmamış birisi konuyla ilgili deneyimi olmadığı için çaya bir anlam veremez, bardak elini yaktığı için belki direkt atar, cam bardak kırılırsa da korkabilir, çünkü bu nesneden gelen bilgileri süzebileceği deneyimlenmiş geçmiş bilgisi yoktur. Peçete hakkında fikir yürütmemiz gerekirse bakarız, bunun ev için ayrı restoran için ayrı olanı var deriz. Dikdörtgen olanı, kare olanı, daha kalını, havlu şeklinde olanı, masa silmek için olanı, mendil olarak kullanılanı, cepte taşınanı, baskılı olanı, baskısız olanı, yumuşak olanı, ince kat kat olanı var deriz değil mi? Atıyorum tabii, basit bir peçeteye bile deneyimlenmiş birçok bilgiyle yaklaşırız. Sanat eserine yaklaşımın çay bardağına veya peçeteye yaklaşımdan hiçbir farkı

yoktur, bir çay bardağına nasıl yaklaşıyorsan sanat eserine de öyle yaklaşırsın. Peçeteyle anlattım, çay bardağıyla anlattım daha basit nasıl anlatayım:) Bir sergiye gittin veya bir katalogdan herhangi bir resme bakıyorsun diyelim. Beyin geriye doğru tarama yapar, onların ışığında yaklaşmak için konuyla ilgili birikimlerini kontrol eder. O zamana kadar kaç tane ressamı incelemişsin, kaç tane resme, heykele gerçekten bakıp üzerine kafa yormuşsun? Sanatçılar ve sanat akımları hakkında ne kadar bilgi sahibisin, konuyla ilgili hangi kitapları okumuşsun? Estetik beğeni seviyen hangi düzeyde, kompozisyon, perspektif, renk bilgin var mı? Diğer sanat dallarıyla nasıl bir bağ kurdun, hangi edebi eserleri okudun, fotoğrafla, şiirle, müzikle sinemayla aran nasıl? Hepsi ön plana çıkar. Öncesinde bunlarla kurduğun bağ nasılsa, karşıdaki esere de o bağ ekseninde yaklaşırsın. Bu noktada “Sanattan zevk almak istiyorsan eğer, sanat kültürüne sahip biri olman gerekir”⁵⁰ diyor Marx.

Zevkler ve renkler tartışılmaz gibi kolaycı bir üslup da geliştirmeyin. Gombrich ne diyor: “Beğeni tartışılmaz ama geliştirilebilir.” Beğenilerimizi geliştirelim, devam edelim.



Guernica Detay / 1937

Ampulün hemen altında bir at figürü var. Bu at için insanlığı temsil ediyor vb. gibi farklı yorumlar yapılıyor, yalnız Picasso'nun

50 Marx-Engels-Lenin / Sanat ve Edebiyat

236 dediği gibi bu sadece bir attır, tam göğsüne mızrak saplanmış dili hançer gibi acı çeken bir at.

Savaşlar sadece insanlar için yıkım getirmez, diğer canlılar için de bir yıkımdır. Sadece insanlar ölmez, hayvanlar da telef olur. Bu at figürünü biraz zorlarsak çeşitli yerlerinde (burnu ve dişi) kafatasına benzer şekiller görebiliriz. Zorlama olur, yapmayalım.



Guernica Detay / 1937

Resmin sol tarafında bir boğa görüyoruz, o da çok zor durumda ve acı çekiyor, kulakları hançer gibi resmedilmiş, kuyruğu neredeyse alev almış. Boğa figürü Picasso'nun sıklıkla kullandığı bir şey biliyorsunuz, İspanya kültüründe de boğanın yeri ayrı. Boğa başının hemen sağında bir kuş var, belki barış güvercini belki de telef olan bir kümes hayvanı.

Şimdi resmin en can alıcı yerine geliyoruz. Boğanın hemen altında çocuğunu yitirmiş bir kadın görürüz. Kucağındaki çocuğun kafasının geriye doğru düşmesinden ölü olduğu anlaşılıyor, kadın yukarıya doğru çılgınlık atıyor. Bir resim ancak bu kadar ustalıkla yapılabilirdi. Yüzdeki anatomik detaylara dikkat edin Picasso basit birkaç çizgiyle neler anlatmış, bakın bu hiç de kolay bir şey değil çok ciddi anatomi bilgisi ve yetenek istiyor.



Guernica Detaylar / 1937

Kadın figürünün hemen alt tarafında bir başka insan görünür, o da ölü (veya yaralı) bir şekilde yerde yatmakta. Yorumu açık.

Resmin en önemli figürlerinden birisi de tam ortada yerde bulunan kırık bir kılıcı tutan etrafında çiçeklerin olduğu kesik bir kol. O kol kaybedilmiş bir savaşı simgeler. Toptan bir yıkımdır bu, yaşama dair ne varsa yok olur.



Guernica Detay / 1937

Bu bombardıman gecenin bir yarısı gerçekleşti, insanlar hâzırlıksız yakalandılar ve bombardıman başlayınca kapıdan pencereden herkes kendisini dışarıya atmaya çalıştı. Atın hemen sağındaki kişi elinde bir gaz lambasıyla dışarıya çıkıyor. “Elektrik ışığı, gaz lambası ve yangın, resme hemen hemen hiç ışık vermez gibidir.”⁵¹



Guernica Detay / 1937

Resmin en sağında yine gökyüzüne karşı haykıran insanlar, yanan evler, yok olan yaşamlar. İnsanlar can havliyle kendilerini dışarıya atmış, gözler yukarıda.

51 Norbert Lynton / *Modern Sanatın Öyküsü*

Çok detaya girmek istemiyorum fakat bu resimle ilgili yapılan yorumlarda bunun kübik bir resim olduğundan bahsedilir. Arkadaşlar bu resimdeki tarz kübizmden ziyade ekspresyonisttir. Dışavurumcudur. Anlatımcıdır. Belli bir sembolist dilden bahsedilebilir o kadar. Picasso'nun yaptığı her resme kübik demeyelim.

Kübizm kendi içerisinde Analitik ve Sentetik Kübizm olarak ikiye ayrılır. Bu resimdeki bazı noktalar atın gövdesi üzerindeki çizgiler Sentetik Kübizme yakındır. Sentetik Kübizm'de kolaj vardır, buradaki çizgilerle bir çeşit gazete kolajı görüntüsü yakalamış istemiş olabilir. Bu da dönemin katliamı görmeyen duyurmayan basınına medyasına bir çeşit eleştiri olarak okunabilir. Bunlar varsayım tabii.

Kübizm Picasso ve Barque'nun öncülüğünde gelişti fakat Picasso her resminde kübizme sadık kalmadı, öyle bir derdi olmadı. Braque ve Leger daha kübisttir. Üstelik bu resim yapıldığında kübizmin altın çağı çok gerilerde kalmıştı. Yapılan yorumlara şüpheyle bakın diye kısa açıklamalar yapıyorum. Bu resmin bire bir boyutlarındaki bir örneği Birleşmiş Milletler binasında bulunur.

Amerika 2003'te Irak'ta kimyasal silah olduğunu açıklarken Colin Powell bir basın açıklaması yapmış, bu sırada fonda bulunan Guernica resmi bir örtüyle kapatılmıştı. Sonrasında resimdeki sahnelerin ekrana sağlıklı yansımadağı, kötü görüldüğü için basın mensupları tarafından kapatılması istendiği söylendi. Pek ikna edici değil tabii. Resimle ilgili son bir anekdot ile bağlayalım. Picasso resmi siyah, beyaz ve gri tonlarda yapıyor. Siyah beyaz dramatik yapıyı güçlendiriyor, bir de o kapkaranlık geceye renk vermeye gerek duymuyor. Picasso sadece o ölü bebeğin gözlerinden kırmızı bir kan akıyormuş gibi eskizler yapıyor, sonradan resme renk vermekten tamamıyla vazgeçiyor. İyi de yapıyor. Selam olsun Picasso ve Guernica'ya.

Marat'nın Ölümü

"The Death of Marat"

Jacques-Louis David (1793)



Jacques-Louis David / Marat'nın Ölümü / *The Death of Marat* / 1.62 m x 1.28 m
Oldmasters Museum

Resimde görünen kişi Marat, Fransız Devrimi'nin en tutkulu "Jakoben" liderlerinden biriydi, çok yönlü bir insandı. Doktor, yazar, gazeteci, politikacı aynı zamanda iyi bir retorik ustasıydı. Ma-

rat aynı zamanda Cordeliers Kulübü üyesiydi. Cordeliers Kulübü öncelikle insan hakları derneği olarak başlayıp sonradan devrime önyak olan sivil isyanın merkezi durumuna gelmişti.

Marat, David'in de çok yakın arkadaşıydı. Jakoben ve Jiron- denler Fransız Devrimi'nin iki önemli unsuruydu, bir de Anaya- sacılar var. Jiron- denler krala daha yakın, Jakobenler ise Maximi- lien Robespierre liderliğindeki radikal ve keskin devrimcilerdi. Bunlar monarşiye karşı birlikte hareket etseler de sonrasında ayrı düştüler. 1789-1791 kurucu meclisinde üç önemli fraksiyonu, si- yasi grubu temsil ettiler. Zamanla Anayasacılar egemenliği Jiron- denlere onlar da Jakobenlere bıraktı. Jakobenler de 1793-1794 yıl- ları arasında yaklaşık bir yıl iktidarda kaldılar. İşin tarihi kısmına çok girmeden resim ile devam ediyorum.

Marat sıkı bir devrimciydi, hükümet polisinden kaçmak için kanalizasyonda sıkça vakit geçirmek zorunda kalıyordu. Kanali- zasyonda geçirdiği zaman içerisinde bir çeşit cilt hastalığına ya- kalandı. Bu hastalığın en büyük ilacı ise suydı. Bunun için evde kaldığı zamanın büyük çoğunluğunu su dolu küvette geçiriyordu.



Jacques-Louis David / Marat'nın Ölümü / The Death of Marat / Detail

242 Hatta kendisine bir de ufaktan masa ayarlamış onun üzerinde yazıp çiziyordu. Bir gün yine küvetinde çalışırken kapı çaldı, gelen Jironden sempatizanı Charlotte Corday'di. Marat'yı görmek istiyordu, eşi, Marat'ın müsait olmadığını söyledi. Charlotte; Marat'ya göstermem gereken çok önemli belgeler var diyerek ısrar edince Marat bu sesleri duydu ve bırak gelsin diye seslendi. Charlotte içeri girdi, Marat küvetinde karşıladı onu, kusura bakma lütfen seni böyle karşılamak istemezdim deyince hiç önemli değil efendim beni kabul etmeniz büyük incelik dedi. Konuşmaya başladılar Charlotte elindeki belgeyi Marat'ya verdi.



Jacques-Louis David / Marat'ın Ölümü / The Death of Marat / Detay

Marat "Benim derin mutsuzluğum, sizin iyi yüreğinize ulaşmama vesile olacak" yazan belgeyi okurken, Charlotte yanında getirdiği bıçağı Marat'ya sapladı. Marat'ın elindeki kâğıda kan sıçradı. Marat, eşinden yardım istemeye çalışsa da sesini duyuramadı. Çok ağır yaralanmıştı, kan kaybından hayatını kaybetti (13 Temmuz 1793).

Marat'ın sol eliyle tuttuğu not tüm zamanların en ikonik politik imgelerinden biri haline geldi. Charlotte Corday, devrim fikrinden hiç memnun değildi. Marat'yı öldürerek (kendince)

masum kurbanların intikamını almak ve binlerce hayat kurtarmak istiyordu. Ayrıca Marat'ın ölümü bu işi sekteye uğratacak, devrimin diğer önderleri bu olaydan sonra korkuya kapılacaklar diye düşündü.

Charlotte Corday, bu cinayetten 4 gün sonra (17 Temmuz 1793'te 24 yaşında) giyotinle idam edildi. Daha önce söylediğim gibi David, Marat'ın çok yakın arkadaşıydı, hatta bir gün önce Marat'ın evine ziyarete gelmişti. Ertesi gün böyle bir olay yaşanınca David haliyle çok üzüldü ve etkilendi.

Akabinde böyle bir resim yapmaya karar verdi. "Bu resim yalnızca onun ölümünü gösterir. David cinayeti anlatmak için yalnızca en önemli öğeleri kullanmış: cansız beden, kanlı yara, cinayet aleti ve katilin eve girmesini sağlayan mektup. Bu ayrıntılar parlak ışık ve buna karşıtlık oluşturan düz, koyu renk arka planla vurgulanmış. Klasikçilik ideallerine dönüşü öncülük etmiştir. Bunlar, gerçeklik, güçlü bir kompozisyon duygusu ve boyanın temiz kullanımıdır."⁵²



Jacques-Louis David / Marat'ın Ölümü / The Death of Marat / Detay

Çalışma masasının üzerinde bir not ve çek görünür. Bu çekin yanındaki notta kocası bu ülkeyi savunurken ölmüş beş çocuklu kadına verilecek diye yazar.



Jacques-Louis David / Marat'ın Ölümü / The Death of Marat / Detaylar

Marat, imkânlar dahilinde insanlara yardım etse de, kendisi yamalıkla perde kullanmaktadır. Resmin bu bölümü önemli, katilin silahı ve Marat'ın tüylü kalemi yan yana. Marat, benim silahım kalemimdi diyor.

David, Marat'ın çalışma masasının yanına Marat'ya ithafen yazıp, altına da tarih attı.

Bu bir resimden çok daha fazlasıdır, Marat'ın ölümü ve du-
ruşu bir yığın tarihi gönderme içerir. Şimdi benzer birkaç resimle
karşılaştırma yaparak bu göndermelere bir göz atalım. Öncelikle
Caravaggio'nun *The Entombment of Christ* / İsa'nın Mezara Ko-
nulması'nı görelim.



Caravaggio / İsa'nın Mezara Konulması / *The Entombment of Christ*
1602-1603 / Vatikan

246 Şimdi Caravaggio ve David'in resim detaylarını yan yana görelim.



İsa'nın Mezara Konulması / Detay



Marat'ın Ölümü / Detay



Raphael / *The Descent from the Cross* / 1507 / 184 cm x 176 cm / Galleria Borghese, Rome

Raphaël'in *The Descent from the Cross* resmine bakalım, kolun düşüşü ve yaraya dikkat. David, Marat'yı bu şekilde resmederek ona bir çeşit kutsallık atfetti.



Michelangelo / Pietà / 1498-1499 /
1.74 m x 1.95 m / St. Peter's Basilica



Paul-Jacques-Aimé Baudry / Charlotte
Corday / 1860 / 203 cm 154 cm

En önemlilerinden birisi de Michelangelo'nun meşhur *Pietà*'sıdır. Onu da görelim.



Jean-Joseph Weerts / L'Assassinat de Marat / 1880

Marat'nın ölümünü birçok ressam işledi, gidip görme imkânı olanlar için Jacques-Louis David'in resminin Belçika/Oldmasters Müzesi'nde olduğunu hatırlatıp sonlandıralım.

Sabineli Kadınların Müdahalesi

"The Intervention of the Sabine Women"

Jacques-Louis David (1796-99)



Jacques-Louis David / Sabineli Kadınların Müdahalesi /

The Intervention of the Sabine Women

385 cm x 522 cm / 1796-1799 / Louvre Museum

David'in hazır Marat'nın Ölümü'nü işlemişken Sabineli Kadınların Müdahalesi ne de kısaca bakalım. Horas Kardeşlerin Yemini ve Sokrates'in Ölümü ile birlikte en önemli eserleri arasında. David, tarihi ve mitolojik konulu resimler yapmayı çok seviyordu, bu alanın önemli isimlerinden biridir.

Öncelikle resmin konusuna ilişkin kısa bir giriş yapayım, sonra birkaç detay alacağım. Roma mitolojisinden esinlenilen enfes bir resim. Remus ve Romulus MÖ 753'te Roma İmparatorluğu'nu kurduktan sonra Remulus kardeşi Remus'u öldürüp tek başına



Romulus ve Remus / Roma Mitolojisi

tahta geçiyor. Remus ve Romulus'un bir kurt tarafından emzirmesi olayının Roma mitolojisine Etrüsklerden geçtiği tahmin ediliyor. Biliyorsunuz bunun çok benzeri bizde de var. Roma kurulmuştu ama en büyük sıkıntılardan biri nüfus kıtlığıydı. Kadın nüfusu azdı. Efsaneye göre bu duruma kendince bir çözüm bulan Romulus Tanrı Concsus adına bir şenlik düzendi. (Consus; tahılların koruyucusu veya hasat tanrısı.) Civar kabilelerden Sabinelilerin de davet edildiği bu şenlikte kargaşa çıkartılıp Sabine'li kadınları kaçırdılar. O dönem kanun kaçaklarına vatandaşlık verilmesi dahil, nüfusu artıracak her türlü yol deneniyordu. Bu olay sonrası kaçırılan kadınlar Romalılarla evlendirilip, çoluk çocuk sahibi oldular. Kaçırılan kadınlara iyi davranıldığı rivayet edilir. Bu Sabine'lilerin kabul edebileceği bir durum değildi tabii. Kadınlarını kurtarmak için birçok girişimde bulundular. Biraz sonra detaylandıracağım resim Sabine'lilerin son girişimini gösterir.

Öncelikle resmin geneline bakalım, kalabalık bir grup savaşıyor, mızraklar, kılıçlar çekilmiş, insanlar kalede ve aşağı meydan-da yoğun bir çatışma halindeler. Erkek çıplaklığının ön planda olduğu bir resim, Romulus'un kıcı, Tatius'un da ön tarafı açıkta ama David, kılıcın kılıfı ile o bölgeyi ustalıkla kamufle etmiş. Tabii buradaki figürlerde bir Yunan Sanatı etkisi var. David, Fransız

250 Devrimi'nden sonra sıkıntılı zamanlar geçirip, eşi Marguerite-Charlotte'den boşandı ve Robespierre destekçisi olduğu için hapse atılmıştı. Bu resmi yapmaya da hapiste eşi Marguerite-Charlotte onu ziyarete geldiğinde karar verdi. Karar verdi derken bu konu birden aklına gelmiyor tabii, kendisinden yaklaşık 160 yıl önce Poussin de aynı konuyu işlemişti, yazının sonunda o resmi de paylaşacağım. Bu anlamda David'in resmi bir çeşit devam niteliğindedir. Resim, her ne kadar tarihi/mitolojik bir olayı anlatsa da devrim sonrası Fransa'da (artık) kan dökülmemesine göndermeler içeren bir çeşit özür niteliği taşıyor. Napolyon bu resimdeki betimlemeleri çok beğendi, David'i olası propaganda resimleri için korumaya aldı. Kraliyet yanlısı eski eşi Marguerite-Charlotte de bu resimden sonra yumuşadı ve David ile tekrar evlenmeyi kabul etti. Üç tane de çocukları oldu. Bazı sanat kitaplarında (zamanın) Robespierre destekçisi David'den sıkı bir Napolyon hayranıydı diye bahsedilir.



Jacques-Louis David / Sabineli Kadınların Müdahalesi / Detay

Resmin ortasında beyaz boydan kıyafeti ile Hersilia görünüyor. Hersilia, Sabine kralının kızı. O da zamanında kaçırılanlar arasındaydı. İki kolunu sağa sola açmış savaşı durdurmaya çalışıyor.



Jacques-Louis David / Sabineli Kadınların Müdahalesi / Detaylar

Bize göre solundaki Sabine Kralı Titus Tatius. Sağdaki de Roma'nın kurucusu Romulus. Kocaman mızrağı kaldırmış Tatius'a doğru atmak üzere. Romulus, aynı zamanda Hersilia'nın kocası. Hersilia burada kocası ve babasının arasına girmiş. Bir tarafta Sabineliler diğer tarafta Romalılar. Romulus'un kalkanının üzerindeki emziren kurt detayına dikkat.



Jacques-Louis David / Sabineli Kadınların Müdahalesi / Detaylar

Guernica misali, ölen bir askerin kılıcı ve yere düşen çocuk. Kadınlar, çocuklarını havaya kaldırıp devam etmeyin, bitirin bu savaşı diyorlar.



Jacques-Louis David / Sabineli Kadınların Müdahalesi / Detaylar

Kadınlar çocuklarını getirmiş, yapmayın diyorlar, biz burada aile kurduk, çocuk sahibi olduk, mutluyuz. Sizler de akraba sayılırsınız.

Kadınlardan biri sol koluna çocuğunu almış, sağ koluyla Titus Tatius'un bacağına sarılıyor. Titus Tatius'un bacaklarının arasından görünen mermerde David'in imzası var.

Kadınların yoğun çabası işe yaramaya başlıyor, komutanlar ellerini kaldırıp mızrakların arasından durun işareti yapmaya başlıyorlar. Diğer tarafta miğfer ve kılıçlarını kaldırıp barış işareti yapan askerler var.

Bazı askerler kılıcını kınına sokuyor. Özellikle bu tip resimlerin hikâyesini bildiğimiz zaman resmi anlamamız, resmin içine girmemiz çok daha kolay olur.



Jacques-Louis David / Sabineli Kadınların Müdahalesi / Detaylar



Nicolas Poussin (1633) tarihli "Sabine Kadınlarının Kaçırılması"
"The Abduction of the Sabine Women"

Sonuç olarak, kadınların müdahalesiyle barış sağlanıyor. Romalılar ile Sabineliler birleşiyor. İlk etapta Tatius ve Romulus devleti birlikte yönetseler de Tatius'un ölümü üzerine yönetim Romulus'a kalıyor. Resmin Louvre Müzesi'nde olduğunu tekrar hatırlatayım. Son olarak bu resme ilham veren Poussin resmini de görelim. David'in resmine gereken önemi verelim ama nereden etkilendiğini de bilelim. Jacques-Louis David ve Sabineli kadınlara selam olsun.

Kardaki Avcılar veya Avcıların Dönüşü

“The Hunters in the Snow”

Pieter Bruegel (1565)



*Pieter Bruegel / Karda Avcılar / The Hunters in the Snow / 1565 / 1.17 m x 1.62 m
Kunsthistorisches Müzesi / Avusturya*

Bruegel benim en sevdiğim üç sanatçıdan biridir, ressamlar bölümünde değinmedim ama resim incelemelerinde kendisine biraz ağırlık vereceğim. *Kardaki Avcılar* da Bruegel'in en sevdiğim resmi.

Şimdi kısaca resmin hikâyesinden bahsedip detaylara geçiyorum. Bir 16. yüzyıl peyzajı, kuzey Rönesans resmi. Bruegel bu resmi bir sipariş üzerine yapıyor. Antwerp'in oldukça zengin tüccarlarından Nicolaes Jonghelinck (aynı zamanda çok da iyi bir resim koleksiyoneridir kendisi) Bruegel'e mevsim ve mevsim geçişleriyle ilgili bir sipariş veriyor. Mevsim geçişleri diyorum çünkü altı resimlik bir seri bu, bahar ve bahar sonu gibi. Bu arada resimlerin

beş tanesi günümüze ulaştı. Bahar sonu ile ilgili olan resim kayıp. Resme biraz yukarıdan, her şeye hâkim bir noktadan bakıyoruz. Bruegel'in hemen her resminde aynı bakış açısı vardır. Resmin sol tarafında üç avcı avdan dönüyor, ellerinde mızraklar var, başlar öne eğik, av son derece başarısız geçmiş evlerine dönüyorlar.



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detaylar

Sadece birinin sırtında tilki var. Bazı kaynaklar buna tavşan diyor ama bu bildiğin tilki. Avcıların bellerinde torbalar ve çeşitli tuzak malzemeleri görülüyor.



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detaylar

Bu moral bozukluğu köpeklerle de sirayet etmiş, onlar da başlarını öne eğmiş, moraller bozuk, içlerinden bir tanesi dönmüş mahcup bir ifadeyle bize bakıyor.



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detay

Resmin hemen sağ altında iki kadın donmuş derede kızak kayıyorlar. Sollarında bir adam kuş avlıyor.



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detay

Az ilerideki değirmenin koca çarkı buz tutmuş. Hemen yanındaki köprüden sırtında çalı çırpı ile bir kadın geçiyor.



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detay

Kar serpiştirmiş, yapraksız kuru dalların üzerinde kuşlar var. Bruegel bu iç içe geçmiş kuru dallar ile kış atmosferini güçlendirmiş. Bu kısmı bir detay olarak aldım ama sadece şu dallar bile başlı başına bir resmin konusu olabilir.



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detaylar

Hemen solda bir hanın kapısında ateş yakan insanları görüyoruz. Birisi koca bir masayı kucaklamış getiriyor. Bu insanlar ısınmak için değil bir çeşit eğlence hazırlığında oldukları için bu ateşi yakmışlar. Yalnız şu hanın tabelasını tamir etseler iyi olacak,

258 düşüp birini sakatlayabilir. Tabelada bir geyik ve insan figürü görünüyor. Diğer taraftan şöyle oklarla belirttim, resme baktığınız zaman o ana figürlerin olduğu yerden aşağıya doğru bir akış görüyoruz. Ağaçların ve arka plandaki evlerin aşağıya doğru sıralanışı gözün de aşağıya doğru kaymasını sağlıyor.



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detaylar

Az ilerideki düzlükte kocaman bir göl buz tutmuş insanlar üzerinde eğleniyorlar. Topaç çeviren çocuklar, kayanlar, curling

ve buz hokeyi oynayanlar tam bir panayır alanı. Kışın eğlence amacıyla yapılan aktivitelerinin tamamı Bruegel'in eşsiz gözlemi ile tuvale aktarılmış. 259



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detay



Yalçın Gökçebağ

Gölün hemen solundaki karlı yoldan üzerinde kuru dalların olduğu bir at arabası geçiyor. Bu araba Yalçın Gökçebağ resimlerini hatırlattı, bir tane de ondan görelim. Yalçın Gökçebağ da resimlerine burada olduğu gibi belli bir yükseklikten bakar.



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detay



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detay

Az ileride, yüksek çan kulesi ile ortasından yol geçen bir köy görünüyor. Köyün az ilerisindeki şu evde bir hareketlilik var, bacası alev almış insanlar müdahale için merdivenlerle çatıya çıkmaya çalışıyorlar. Solda sırtında merdivenle yardıma koşan iki kişi görünüyor. Bu detayları ana resimde bulmaya çalıştığınız zaman zorlanabilirsiniz. Resme bakan kaç kişi o bölgedeki hareketliliği görüp çatıya çıkan ve merdiven sırtında yardıma koşan kişiyi fark edebilir? Birincisi biz bu resimleri dijital ortam ve kitaplarda küçük ebatları ile görüyoruz, fark etmek için belli bir şekilde züm yaparak incelememiz gerekir. Reprodüksiyonlarda da bir çok detay küçülüp kayboluyor. Diğer taraftan söylediğim gibi bu resimlerin orijinal ebatları barındırdıkları detaylara karşın büyük değil. Tüm bu handikaplara rağmen Bruegel bir Flaman sanatçıya yakışır şekilde detaylar konusunda son derece titiz çalışmış.



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detay



Pieter Bruegel / Karda Avcılar / Detay

Sol alttaki detayda dalların arasından ilerideki köyleri görebiliriz. Tablodaki manzara buz tutmuş nehirle birlikte dağların eteklerine doğru ilerliyor. İlerideki dağların eteklerinde yine bir köy, taş yapılar ve sivri dağlar var. Hollanda'da bu dağlardan yok. Bu resim bir kurgu, yani Bruegel bir yere oturup gördüklerini yapmıyor, hayata ilişkin gözlemlerini bir resimde topluyor. Bu dağlar İtalyan Alpleri, zamanında yaptığı İtalya yolculuğunda İtalyan sanatından ziyade doğasından etkilenmişti, bunu da sanatında kullandı.

Bağlarken şunu da belirtiyim bu resim Andrei Tarkovsky'nin Ayna (The Mirror), Solaris ve Lars Von Trier'in Melancholia gibi birçok filmde kullanıldı.

Köy Düğünü

“The Peasant Wedding”

Pieter Bruegel (1566 -1567)



Pieter Bruegel / Köy Düğünü / The Peasant Wedding / 1566-1657 / 114 cm x 164 cm /
Kunsthistorisches Müzesi - Avusturya Viyana

Pieter Bruegel'in Köy Düğünü ile devam edelim. “İzleyici köylü bir çiftin düğün şölenine sokuluyor. Resimde bol ayrıntı var: Solda şarap testisini dolduran figür, masaya bir kapı üstünde getirilen turtalar ve yemeğe aç gözlerle bakan gayda çalgıcısı. Tüm Bruegel'in köylülerin dünyeviliğini yakalamadaki yeteneğini gösteriyor.”⁵³ Günlük yaşam resminin 16. yüzyıldaki en önemli temsilcisidir, H. Bosch ile birlikte belki de yaşadığı yüzyılın en iyisiydi kendisi. “Bruegel'in yaşamı üzerine çok az şey biliyoruz. Bildiğimiz; çağının birçok kuzeyli sanatçısı gibi onun da İtalya'ya gittiği, Anvers ve Brüksel'de yaşayıp çalıştığı ve tablolarının çoğunu 1560-1570 yılları arasında, yani Benelüks ülkelerine sert

Alva Dükü'nün geldiği on yıllık dönemde Brüksel'de yaptığıdır.”⁵⁴ 263
Örneğin bir başka Flaman ressam olan Rembrandt'ın resimlerine baktığımız zaman yoğun bir Caravaggio etkisi görürüz. Bruegel bu anlamda etkilenenden ziyade etkileyen olmuştur.



Pieter Bruegel

Eserleri çok incelikli ve usta işiydi. Bazı yerlerde ismi Brueghel olarak yazılır. Eskiden Brueghel'di, sonradan soy ismindeki h harfini attı. Bruegel'in köylülerin eğlencelerine katılmak için kılık değiştirdiği söylenir. Bu nedenle kendisine Köylü Bruegel lakabı takılmıştı. Bir süre sonra kendisi de sanki bir Flaman köylüsüymüş gibi görülmeye başlandı. Bu noktada yine Gombrich şöyle söyler:

“Eğer Bruegel bir köylü olsaydı, çizdiği gibi çizmezdi köylülerini. Kuşkusuz kentli birisiydi. Onun köy yaşamına karşı tavrı, birçok noktada Shakespeare'inkine benziyor olasılıkla.”⁵⁵ Yani diyor ki Shakespeare ne kadar şehirliyse Bruegel de en az onun kadar şehirlidir. Lakabı köylü olsa da kendisi çok derin ve entelektüel bir kişilikti.

54 E.H. Gombrich / *Sanatın Öyküsü / Sanatın Bunalımı*

55 E.H. Gombrich / *Sanatın Öyküsü / Sanatın Bunalımı*

Tekrar resme dönecek olursak, geniş katılımlı yemekli bir köy düğünü görüyoruz. Arka plandaki yığılı samanlardan anladığımız kadarıyla büyükçe bir ahır burası. Katılımcılar uzun ahşap bir masanın etrafına oturmuş, kutlama yemeği yiyorlar. Bir taraftan da gelen insanlar var. Şimdi birkaç detay alacağım.



Pieter Bruegel / Köy Düğünü / Detay

Burada yeşil bir örtünün önünde oturan gelini görüyoruz, son derece sakin, ellerini birleştirmiş yüzünde tatlı bir gülümseme var. 16. yüzyıl Flaman âdetlerine göre damatlar gelinin yanına oturmazdı, bunun için tabloda damadı bulmak biraz zor. Damatlar gelinin yanına oturmazlardı, bazı eğlencelere de hiç katılmazlardı. Bu eğlencede damat olmayabilir o da bir ihtimal. Yine de damadın kim olduğuna ilişkin birkaç yaygın görüş var. Bu konuda ben genel görüşten biraz ayrılıyorum.

Gelinin hemen yanında oturan annesi, onun yanında kendisine özel bir sandalye tahsis edilmiş olan, şapkalı şık giyimli kişi ise babası.



Pieter Bruegel / Köy Düğünü / Detay

Bu noktada damat olduğu varsayılan kişilere bakalım. Bir tanesi gelinin sol çaprazında oturan kırmızı başlıklı adam. Yulaf ile yapılan bir çeşit tatlıyı masaya servis ediyor.



Pieter Bruegel / Köy Düğünü / Detaylar

Diğer damat adayları bunlar. Soldaki boş testilere şarap dolduruyor. Bu kişinin şık kıyafeti ve masada olmaması damat olma ihtimalini güçlendiriyor. Diğeri ise gelinin tam karşısında oturan, kendisine içki servisi yapılsın diye sağa sola bakan şapkalı, koyu kıyafetli kişi. Ben damadın bu kişi olduğunu düşünüyorum, tabii bunlar hep hipotez.



Pieter Bruegel / Köy Düşünü / Detaylar

Düşünde iki tane gayda çalan müzisyen var. Kırmızı kıyafetli müzisyenin ağzı kurumuş, kendisine de servis yapılacak mı diye bakıyor. Diğer müzisyenin belinde bir süngü var. Müzisyenler gezgin oldukları için güvenlik amaçlı bu tip silahlar taşıyorlardı.



Pieter Bruegel / Köy Düşünü / Detaylar

Masanın sağ başında din görevlisi ile askeri yetkili koyu bir sohbet içerisindeler. Yemekleri getiren kişinin şapkasının arasını da tahta kaşık görünüyor, bu gibi yerlerde tedarikli olmakta fayda

var. Diğer tarafta çocuğun biri yere oturmuş, parmağıyla tabakların diplerini sıyrıyor. Şapkasına taktığı tüyden anlaşılaçağı üzere çevrede tavus kuşları olabilir.

267



Pieter Bruegel / Köy Düşünü / Detaylar

Mönü zengin, sadece yulaf tatlısı değil, masada et yemekleri de var. Bu kısma kaburga düşmüş. Boş testiler sepetin içerisinde doldurulmayı bekliyor.



Pieter Bruegel / Köy Düşünü / Detay



Pieter Bruegel / Köy Düğünü / Detay

Yeme içme bol, bitiren bir tabak daha istiyor. Bu arada yemeklerden herkes nasipleniyor.



Pieter Bruegel / Köy Düğünü / Detaylar

İçerisi dolu ama insanlar bir taraftan gelmeye devam ediyorlar. Giriş kapısının üzerindeki sepetin içerisinde olup bitenleri izleyen bir kuş var, insanlar dağılınca o da karnını doyuracak. Askeri yetkilinin oturduğu yerin hemen altında bir tane zar görünüyor, birileri burada kumar oynamış olabilir.



Pieter Bruegel / Köy Düğünü / Detay

Son olarak gelinin sol çaprazında saman yığınlarına tutturulmuş ekinlerden yapılmış kurdeleyi görelim, imkânlar kısıtlı ama bunlar yaratıcılığın önünde engel değil. Çok şık duruyor.

Hasat Zamanı

"The Harvesters"

Pieter Bruegel (1565)



*Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / The Harvesters / 1565 / 119 cm × 162 cm
The Metropolitan Museum of Art*

Daha önce Bruegel'in *Karda Avcılar* resmini incelerken bunun mevsimler ve mevsim geçişlerini anlattığı altı resimlik bir seri olduğundan bahsetmiştim. Tekrar edeyim dönemin önemli tüccar ve resim koleksiyoneri Nicolaes Jonghelinck'in siparişi üzerine yapılıyor bu resimler. Ebatlar hemen hemen aynı. Kuzey Rönesans'ın bu büyük ustasının resimlerinde çok daha fazla detay olmasına karşın resimlerinin ebadı Güney Rönesans sanatçılarına göre daha küçüktür.

Ana resme bakıldığı zaman o detayların bir kısmı atlanabilir, onun için paylaşacağım detayları ana resimde bulup karşılaştırma yaparsanız daha sağlıklı olur. Resmin içerisinde biraz gezineceğiz,

hasat zamanı bu serinin yaz sonu kısmını oluşturuyor. Bruegel yine olup bitenlere belli bir yükseklikten (tüm olup bitene hâkim bir noktadan) bakıyor. Resmin tam ortasında alta bir kişinin armut ağacının dibinde yattığını görüyoruz, daha doğrusu yorgunluktan uyuyakalmış.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detaylar

Armut ağacının dibinde uyuklayan kişinin hemen sağında kalabalık bir grup yemek yiyor. Açık havada çalışmak zordur, ciddi su kaybı olur, bol bol su içmek lazım. Ayrılanı çorba içiyorlar, kırsal bölgelerde sıklıkla yapılır, soğuk içilir. Bir kişi sepetin içerisine buğday ekmeği dilimliyor, o yorgunluğun üzerine pasta gibi gelir. Piknik sepetinin içerisinde ekmek ve tabaklar var, Bruegel o üstün gözlemci gücünü konuşturmuş.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detaylar

Az ileride çalışan insanlar görüyoruz. Bir kadın eğilmiş yerdeki ekinleri kucaklıyor. Hemen ilerisindeki adam diziyile bastıracağı ekinleri bağlıyor.



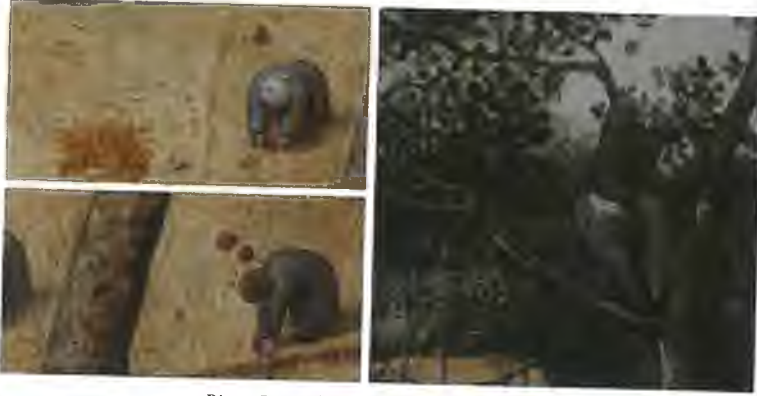
Van Gogh / Köylü Kadın / Peasant Woman / 1885

Bu noktada araya aynı coğrafyanın bir başka ressamı olan Van Gogh resmi sıkıştırmak istiyorum. Aradan geçen 320 yılda pek bir şey değişmemiş, eteğin şekli bile neredeyse aynı.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detaylar

Kadın ve adamın az ilerisinde solda bir kişi tek başına tırpanla çalışıyor. Kolların tırpanı iki noktadan tutuşu, bacakların durumu, vücudun öne doğru eğilmesine dikkat. Figür ne kadar küçük olursa olsun Bruegel anatomik detaylar konusunda her zamanki gibi çok hassas.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detaylar

İleride sağda elma ağacının dibinde bir kadın ile erkek merdivenlerini bırakmış yere düşen meyveleri topluyorlar. Sağdaki detaya dikkatli bakarsanız meyveleri kimin düşürdüğünü görebilirsiniz.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detaylar

Ağaçların arasından ileride Bruegel resimlerinin olmazsa olmazı bir kilise görünüyor. Diğer tarafta tarlanın ortasından su getiren birisi var. Su önemli.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detaylar

Sol tarafta iki kişi çalışmaya devam ediyor. Su testisinin üzerini kapatıp ekinlerin içerisine (gölgeye) koymuşlar. Hemen ileride ekinlerin arasından iki tane bıldırcın uçarak uzaklaşıyor. Kanat seslerini duyuyor musunuz?



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detaylar

Bıldırcınların sağ tarafında bulunan iki kadın sırtlarında ekin balyalarını taşıyorlar. Arkadaşlar burada tarlada geçirilen zamanın hepsine kısa kısa değinilmiş. Çalışanlar, dinlenenler, yemek yiyenler figürlerin toplamı bir gün içerisinde tarlada geçirilen zamanın bütünü oluşturuyor. Tarlanın ilerisindeki düzlükte kalabalık bir grup göze çarpıyor. Bir kazı ayağından asmış tahta atma oyunu oynuyorlar. Bir 16. yüzyıl Flaman oyunu. Evlerimizde denemeyelim lütfen.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detay

Daha ileride otlayan hayvanlar var. Soldaki hayvanın hemen arkasında çobanın kafasını görüyoruz, sağ ileride bir kadın ço-

276 cuğunu gölgelik bir yere bırakmış çitlerle uğraşılıyor. Kırsalda her işin başına biri lazım.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detay

Daha ileride bir koy ve gemiler görünüyor. Bir tarafı sap sarı ekinler bir taraf masmavi deniz. Tabii çok uzak olduğu için puslu, insan gözünün sınırları içerisinde çizilen atmosferik perspektif bu. Bu perspektifin mucidi Leonardo da Vinci'dir. Kısaca şöyle söyleyeyim Leonardo'dan önce yapılan peyzajlarda yakın ve uzak-taki yerler eşit netlikte olurdu, iki boyuttan üç boyuta geçiş.

Tarlanın sol köşesinde çalışan biri daha var. Su testisi yine gölgeye bırakılmış.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detaylar

Az ileride iki büyükbaş hayvanın çektiği saman dolu bir araba görünüyor. Saman arabasının ilerisinde üç kişi bahçede uğraşıyorlar.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detaylar

Daha ileride küçük çaplı bir şato görünüyor, ne güzel mimari. Solda ileride tarla göz alabildiğine uzanıyor, ileride küçük bir kulübe var ve insanlar yol boyu çalışmaya devam ediyorlar. Ön tarafındaki küçük gölette kadınlar yüzüyorlar.



Pieter Bruegel / Hasat Zamanı / Detay

Şöyle bir de genel olarak bakıp bağlayalım, sarıdan yeşile doğru giden tam bir mevsim geçişi. Selam olsun.

Babil Kulesi

“The Tower of Babel”

Pieter Bruegel (1563)



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / The Tower of Babel / 1563 / 114 cm × 155 cm
Kunsthistorisches Museum

Resme geçmeden önce kısa bir giriş yapayım, sonra detaylara geçeriz. Bu resmin o kadar çok bileşeni var ki neresinden başlasam, hangi kısmına değinsem bilemiyorum. Öncelikle şunu söyleyeyim Bruegel bu resimden iki adet çalıştı. Bir tanesi Viyana Kunsthistorisches Müzesi'nde diğeri Rotterdam'da. Biz Viyana versiyonunu işleyeceğiz. Rotterdam versiyonunun ebadı 60x75 cm, o daha küçük. *Babil Kulesi*'ne dönersek, resim konusunu kutsal kitaplardan alıyor.

Bakın Tevrat'ta Babil Kulesi'nden nasıl bahsediliyor:

279

Bölüm 1-11/Babil Kulesi.

1/Başlangıçta dünyadaki bütün insanlar aynı dili konuşur, aynı sözleri kullanırlardı. 2/Doğuya göçerlerken Şinar bölgesinde bir ova bulup oraya yerleştiler. 3/Birbirlerine, “Gelin, tuğla yapıp iyiye pişirelim” dediler. Taş yerine tuğla, harç yerine zift kullandılar. 4/Sonra, “Kendimize bir kent kuralım” dediler. “Göklere erişecek bir kule dikip ün salalım. Böylece yeryüzüne dağılmayız.” 5/RAB insanların yaptığı kentle kuleyi görmek için aşağıya indi. 6/“Tek bir halk olup aynı dili konuşarak bunu yapmaya başladıklarına göre, düşündüklerini gerçekleştirecek, hiçbir engel tanımayacaklar” dedi. 7/“Gelin, aşağı inip dillerini karıştıralım ki, birbirlerini anlamasınlar.” 8/Böylece RAB onları yeryüzüne dağıtarak kentin yapımını durdurdu. 9/Bu nedenle kente Babil adı verildi. Çünkü RAB bütün insanların dilini orada karıştırmış ve onları yeryüzünün dört bucağına dağıtmıştı.



Marduk

Babil: İbranice “Kargaşa” sözcüğünü çağırıştırır. Sümer dilinde ise “Tanrı Kapısı” anlamına geliyor.

Babil Kulesi'nin Babil şehrinin baş tanrısı Marduk adına bundan yaklaşık 4000 yıl önce yaptırıldığı düşünülüyor. Yapımında 85 milyon tuğla kullanılan, 7 katlı 90 metre yüksekliğinde bir

280 kule bu. Katlar aşağıdan yukarıya sırasıyla taş, ateş, bitki, hayvan, insan, gökyüzü ve son kat melekleri sembolize ediyor. Herhangi bir arkeolojik kanıt olmamasına karşın Babil Asma Bahçeleri'nin yanında yer aldığı sanılır. Tevrat'ta kulenin nasıl yıkıldığına ilişkin bilgi yok, Tanrı tarafından oluşturulan bir fırtınayla yıkıldığı düşünülüyor. Tarihi kaynaklar kulenin orayı işgal eden Persliler tarafından yıkıldığını söylüyor, sonrasında tekrar tekrar yapıldı, yıkıldı. En son Büyük İskender'in Babil'i fethettikten sonra kuleden çok etkilendiği ve 10 bin kişilik bir ekiple bu kuleyi onarmaya çalıştığı söylenir. Konu Tanah'ta da geçiyor (Tevrat ve Zebur'u da kapsayan, Musevilik dininin kutsal kitabı). Orada da Nuh'un oğullarının büyük tufandan sonra Sümer'e yerleştikleri, burada bir kule yapmak istediklerinden bahsediliyor.

Konuyu çok dallandırmadan özetlersek cennete ve Tanrı'ya daha yakın olalım diye yaptırılan bu kule Tanrı'nın hoşuna gitmiyor. Tanrı bu girişimi bir çeşit küstahlık olarak değerlendiriyor. Ve (o zamana kadar) tüm yeryüzünde tek dil kullanan insanoğlunun her birine farklı bir dil vererek cezalandırıyor. Herkes farklı bir dil konuşunca haliyle, büyük bir kargaşa ve kaos ortamı oluşuyor. Kule yarım kalıyor. Mite göre geçmişten günümüze konuşulan tüm dillerin kaynağı da buradan gelir. İnarritu'nun *Babil* (Babel) filmi hatırlarsak o da bu iletişimsizlik üzerine ilerliyordu.

Resmin hikâyesi kısaca böyle. Resimde kulenin inşasının devam ettiğini görüyoruz. Yukarıda Bruegel'in *Kardaki Avcılar* resmini anlatırken Bruegel'in İtalya'ya yaptığı yolculuk sırasında oranın sanatından ziyade doğası ve mimarisinden etkilendiğini söyleyip resimdeki dağları, Alp'leri baz alarak oluşturduğunu söylemiştim Kolezyum da etkilendiği yapılardan biridir. Babil Kulesi'nin orijinalinin kare olduğu rivayet edilse de Bruegel kuleyi Kolezyum etkisiyle oval olarak yaptı. Kolezyum'u da görelim. Resimdeki mimari ile benziyor.



Kolezyum / Colosseum / Roma İtalya

Bu detayları bilmezsek resmin içerisine giremeyiz. Resimde insanoğlunun yaptığı güç gösterilerinin, Tanrı nazarında pek bir karşılığının olmadığını görüyoruz. Hatta fazlaya kaçılırsa ters tepiyor.

Şimdi yavaş yavaş detaylara geçiyorum. Resmin geneline baktığımız zaman tam ortasında devasa bir inşaatın yükseldiğini görüyoruz. Yedi kat çıkılmış, çalışmalar halen devam ediyor. Kulenin üstü bulutlara ulaşmış. Soldan kayalıklara oturtulmuş, temeli sağlam görünüyor ama dikkat edersek hafiften sola doğru bir eğimi var. Hemen yanında yükseldiği Anvers şehrine doğru yıkılacak gibi duruyor.

Kitaba almadım ama Bruegel, *Masumların Katliamı* adlı resminde Kudüs yakınlarında geçen olayı bir Flaman köyünde geçiriyor gibi resmedip oraya uyarlamıştı. Burada da aynı durum söz konusu. Babil Kulesi'ni bir liman kenti olan Anvers'e oturtmuş. Kulenin mimarisi tamam Kolezyum'a benziyor dedik ama burada

- 282 bir rampa sistemi var. Bu rampa sisteminin piramitlerin inşasında da kullanıldığı söyleniyor. Kenarlardan döne döne yukarı çıkma. Babil Kulesi bir çeşit karınca yuvası gibi duruyor, insanların her biri kulenin üzerine yayılmış birer karınca gibi çalışıyorlar.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detay

Burada bir kralın taş ustalarını denetlediğini görüyoruz. Ustalar dizlerinin üzerinde krala saygılarını gösteriyorlar. Kaynakların birçoğu bunun Kral Nemrut olduğunu söylüyor. Olabilir de olmayabilir de çok önemli değil. Kuleyi inşa ettiren kişi diyelim.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Kralın hemen arkasında bulunan taş ustaları, koca koca taşla-

rı sanki birer peynir kalıbı gibi kesmişler. Kaybolmaya yüz tutan mesleklerden biri bugün taş ustalığı. Hemen sağlarında, kesilen kayaları aşağıya taşıyan insanlar var. Aşağıdaki kumsaldan at arabalarıyla inşaata kum taşınıyor. İnşaatta sahil kumu kullanırlarsa o kule sağa sola yatar tabii.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Burada yorgunluktan çimlere uzanmış insanlar var. İleride sağda sıva yapılıyor, yanlarından küçük bir hark geçiyor. İleride birisi eğilmiş bir kova su alıyor. Soldaki taşın üzerinde de Bruegel'in imzası var. Sıvacılar çok yoğun çalışılıyor, hepsi bir işin ucundan tutmuş.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Sol ileride derme çatma bir ev var, bu evden yola çıkarak kulenin büyüklüğünü tahmin edebilirsiniz, gemi ve evler kıyas im-

- 284 kânı sağlıyor. Biraz daha ileride bir ev ve iki kulübe görünüyor. Sağdaki kulübenin demir atölyesi olduğunu düşünüyorum, kulübenin sağında uzun bacalı bir ocak ve demir dövmek için kullanılan örs görünüyor.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

İlerisi iç içe geçmiş evleriyle Anvers şehri. Şehrin ortasından bir nehir geçiyor. Daha doğrusu su kanalı, bir taş köprü ve su değirmeni görünüyor.

Şehrin etrafı surlarla çevrili, surların ilerisinde yine su kanal-

ları var. Biraz daha ileride gotik bir yapı ve sağda yel değirmeni 285
görünüyor. Muazzam detaylar var.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Sağ altta gemilerdeki malzemeleri kıyıya taşımak için kullanılan üzerinde üç kişinin olduğu bir sal var. Anvers Limanı'ndaki gemiler, burası yukarıda söylediğim gibi bir liman kenti.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

İleride görünen şato Babil Kulesi'nin yanında ne kadar küçük kalmış. Şehir bu kısımdan surlara doğru uzanıyor. Bu açıdan bakınca bir sürü çatı görüyoruz, şehrin bittiği yerden tarlalar başlıyor.

Daha ilerisi deniz, karşı kıyılarda belli belirsiz yapılar ve sağ ilerde bir ada var.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detay

Burada bir şato var, hepsi kulenin gölgesinde kalmış onun ihtişamı altında eziliyorlar.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Tuğlaları taşıyan insanlar. Solda koca bir kayayı ilkel bir vinç yardımıyla yukarıya çekmeye çalışıyorlar. O yuvarlak çarkın içerisindeki insanlar hemstır gibi yürüyerek çarkı çevirmeye çalışıyorlar.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detay

Bir üst kata alınan kayalar burada toplanıyor. Buradan da bir üst kata taşınacak.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Kulenin oturtulduğu kaya parçasının üzeri insan dolu. Herkes çalışıyor, kaytaran bir kişi bile bulamazsınız. Müthiş bir emek, iş-gücü var. Kat aralarında küçük evler yapılmış. Şantiye gibi düşünün, geçici yapılar.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

İskeleler kurulmuş, dış cephe taş, kerpiç, sıva; içerideki bölümler dolgu tuğla. İskelede çalışan sıvacı ustaları, merdivenler, ip ile bağlanıp üst katlara çıkartılmaya çalışılan malzemeler. Kulenin her yerinde aynı yoğun çalışma var.

At arabalarıyla getirilen malzemeler işlenip kuleye çıkarılıyor. Bizim hemstırlar yine döne döne çalışıyorlar. Müthiş bir ortak işgücü söz konusu, koşullar son derece ilkel olsa da büyük bir özveriyle çalışıyor. Kayalar oyulmuş, katlar arasına merdivenler uzatılmış, kadını erkeği herkes orada.

Kimi dış kısımlar bitmiş, o kısımlara ince işçilik yapıp oyma desenler veriliyor.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Koca koca çarklar kurulmuş, malzemeler bir üst kata çıkartılıp, oradan da sırtlarında ustaların yanına taşınıyorlar. Pencere-lerde kadınlar görölüyor, solda çamaşır sermişler. O küçük evlerde yaşıyorlar, bildiğin sokak olmuş burası.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Kulenin sol tarafı büyük ölçüde tamamlanmış, diğer tarafta kırmızı dolgu tuğla ile yapılmış iç bölümler görünüyor, perspektif harika.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Sağ taraf kayalık, kulenin temelini kayaya oturtuyorlar. Temel sağlam ama kule sola doğru kaymaya başlamış, henüz bunun farkında değiller. Sağdaki ikonografik sahneye bakın, sanki Bergman'ın *Yedinci Mühür* filminden bir sahne gibi.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

İçerisi bölüm bölüm, birçok oda var, sol taraftan örererek geliyorlar.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Oval mimari üzerine kurulan koca iskeleler, yavaş yavaş tepeye ulaştık.

Soldan kadrāja bulutlar girmeye başladı bile, at arabalarını rampalardan bu kata kadar çıkarmışlar.



Pieter Bruegel / Babil Kulesi / Detaylar

Evet bu kısım bitmiş. En tepeye şöyle genel bir bakış yapalım. Kule, bulutları delmiş gidiyor. Görüyorsunuz bu sadece bir resim değil, çok daha fazlası. Bu resimdeki detaylar bitmez, selam olsun Bruegel ve Kuzey Rönesans'ın bütün ustalarına.

İkarus'un Düşüşü

"Landscape with the Fall of Icarus"

Pieter Bruegel (1558)



Pieter Bruegel / İkarus'un Düşüşü / Landscape with the Fall of Icarus/ 1558
73 cm x 1.12 m / Royal Museums of Fine Arts of Belgium

Bruegel'in Yunan mitolojisinde geçen İkarus efsanesini konu edinen resmini inceleyeceğim, olaylar yanı başımızda Ege'de geçiyor.

İkarus'un babası Daedalus mucit ve mimar, yine mucit olan yeğeni Talos ile birlikte çalışıyorlar. Talos bunun çırağı, çok yetenekli ve çalışkan biri, zamanla Daedalus'u geçmeye başlıyor. Özellikle yılan ağzından esinlenerek yaptığı testere mükemmel oluyor. Bu durum Daedalus'ta çok az, hafif bir kıskançlığa neden oluyor. Belli belirsiz bir kıskançlık bu.

Bir gün yeğenine diyor ki gel seninle biraz gezelim. Talos'u götürdüğü kayalıklardan aşağı atıyor. Ufak tefek kıskançlıklar. Bu olay bir süre sonra ortaya çıkınca İkarus'u da yanına alıp Girit Adası'na kaçıp Kral Minos'a sığınıyorlar.



Daedalus



Gustave Dore / Minos



Minotaur

Girit kralının da kendi çocuğuyla ilgili sıkıntıları var. Kendi çocuğu derken karısı Pasiphae bir boğa ile çiftleşip bu çocuğu doğuruyor (Minotaur). Bu işi yapmasını da Minos'a kızan Poseidon sağlıyor, nasıl sağlıyor Eros ile işbirliği yaparak. Minos'un karısını boğaya âşık ediyorlar. Çocuk yarı insan yarı boğa şeklinde doğuyor. Minos, Daedalus'a diyor ki bana bir kule yap, bu çocuğu içerisine hapsedeceğim. Daedalus, çıkış yolunu bulmanın imkânsız olduğu içerisi labirentlerle dolu bir kule inşa ediyor. Kulenin yapımı bittikten sonra çocuğu içeriye hapsediliyorlar. Zamanla bu kuleye erkek ve kadınlar atılarak Minotaur'a kurbanlar verilmeye başlanıyor. Üçer beşer bu çocuğa yem olmaya başlayınca, halk bu durumdan rahatsız olmaya başlıyor. Çocuk dediysem boğa başlı canavar.

Bir gün Theseus adında biri çıkıp bu canavarı öldürüyor. Burada küçük bir nüans var, Theseus labirentte yolunu kaybetmesin diye Daedalus ona yardım ediyor. Al diyor şu bir yumak ipi bağla kapıya, gittiğin yere kadar git, geri takip ederek gelirsin. Her şeyi bana sormayın, bazı şeyleri de siz akıl edin diye ekliyor. Theseus'a yardım ettiğini duyan kral bu sefer Daedalus ve İkarus'u kuleye

hapsediyor. Çok detaya girmeden gidiyorum, Daedalus mucit ya kuleye konan kuşların kanatlarını toplayıp balmumuyla yapıştırarak kendilerine kanat yapıyor. Yaptığı plana göre bu kanatları sırtlarına takıp kuleden uçarak Ege Denizi'ni geçip kurtulacaklar. Bakın dananın kuyruğu burada kopuyor. Daedalus, oğluna diyor ki suya çok yakın uçarsan kanatların nemlenir, ağırlaşır düşersin, çok yüksek uçarsan da bu sefer kanatlarındaki balmumu erir yine düşersin, dikkat et bunlara. Tabii ki dikkat edeceğim babacığım, ne demek istediğini çok iyi anladım diyor İkarus.



Theseus

Neyse İkarus kulenin penceresinden uçuyor, kendi kanatlarıyla uçmak ona o kadar keyif veriyor ki o hazzın etkisiyle farkında olmadan güneşe çok yaklaşıyor ve balmumları eriyor. Kanatları deforme olan İkarus hızla Ege Denizi'nin karanlık sularına çakılıp hayatını kaybediyor. Anlayacağınız, İkarus, tutkusunun ve uçabilme özgürlüğünün kurbanı oluyor. Efsane kısaca böyle, bu olay sanat tarihi içerisinde birçok esere konu oluyor. Bruegel'in

- 296 resminin ön planında bir köylü toprağı sürüyor, hemen arkasında koyunlarını otlatan bir çoban var. Denizin üzerinde (minyatür görünümlü) gemiler, sol ileride bir sahil kasabası görünüyor. Deniz yüzeyi sağdaki beyaz toprak parçası yüzünden oval şekilde ilerliyor, bu da sanki balıkgözü mercekten bakıyormuş hissi uyandırıyor. Sağ altta balık tutan biri daha var, İkarus hemen o balık tutan kişinin ilerisinden suya düşüyor. Daha doğrusu çakılıyor. İkarus'un bacakları görünüyor, tüyü dağılmış. Diğer Bruegel resimlerinde olduğu gibi biz bu resme biraz yukarıdan hâkim bir noktadan bakıyoruz.



Pieter Bruegel / İkarus'un Düşüşü / Detay



Pieter Bruegel / İkarus'un Düşüşü / Detaylar

Resmin ismi İkarus ama resimde İkarus çok kıyıda köşede kalmış. Herkes rutin işlerine devam ederken İkarus bir köşede suya düşüyor. Açıkçası kimsenin umurunda değil. Çoban tam tersi yöne uzaklara bakıyor, toprağı süren çiftçi yine aksi yöne doğru ilerliyor, hemen dibindeki balıkçı bile onu fark etmiyor. Bruegel burada efsanelerin sıradan insanların hayatına pek de dokunmadığına vurgu yapıyor. Bu resmin taslağı Bruegele ait ama resmi kendisi mi yaptı öğrencilerinden birine mi yaptırdı o kısım kesin değil. Bir Bruegel resminde detaylar bitmez, atın az ilerisinde sırtüstü yatırılmış ölü bir adam var, kafası görünüyor ve çiftçinin hemen solunda toprağın üzerine bırakılmış bir kılıç, bununla bağlayalım, selam olsun Pieter Bruegele.

Flemenk Atasözleri

"Netherlandish Proverbs"

Pieter Bruegel (1559)



*Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Netherlandish Proverbs / 1559 / 1.17 m x 1.63 m
Berlin State Museums*

16. yüzyıl Flemenk atasözlerinden oluşan tipik bir Bruegel resmi, her bir karesi cıvılcı. Resmin içerisinde yaklaşık yüz adet atasözü ve deyim var. Resmi parçalara ayırıp o parça içerisinde yer alan atasözlerini toplu olarak açıklayacağım. Bütün açıklamaları okuyup, ana resme döndüğünüz zaman hemen her köşesi size tanıdık gelecektir, sonrasında bir resmi okumanın ve anlamlandırmanın estetik hazzını yaşayabilirsiniz.

Bruegel köy yaşantısını çok seviyordu biliyorsunuz, deyimler, davranış biçimleri, atasözleri, yapılan türlü sakarlık ve ahmaklıklar onun ilgi alanına giriyordu. Haliyle bunların birçoğu tuvalindeki yerini aldılar. Buradaki figürler birbirinden bağımsız olsalar

da toplamda bir kompozisyonun parçalarını oluşturuyorlar. Bruegel mekân olarak bir sahil köyünü seçmiş. Ortasından dere akan, gündelik yaşam biçimlerinin resmedildiği bir (16. yüzyıl) Flaman (sahil) köyü. Her bir figüre farklı anlamlar yüklenmiş, bazı figürler birden fazla atasözü ve deyim içeriyor.

299



Pieter Bruegel Kendi Portresi 1565

Bosch resimlerinde olduğu gibi Bruegel'in resmi de onlarca sembolik anlatım ve öge içeriyor, bu öğeler günümüze kadar çeşitli şekillerde yorumlandı. Şimdi yapılan yorumlara bakacağız, hangi figür zaman içerisinde ne şekilde anlamlandırıldı, bize anlamlı geliyor mu veya bize çağrıştırdıkları nelerdir? Aradan geçen zamanla birlikte toplumsal yaşam koşullarının değişimine paralel olarak tanımlar ve deyimler de değişti. Bu resimdeki deyimlerin bazıları zamana direnemeyip güncelliğini yitirdi, bazı anlatımlar sıcaklığını korudu.

Atasözleri ve deyimler içerisinde çıktığı toplumlara ait spesifik şeyler olsa da insan her yerde insan, şimdi incelemeye başlayınca kendimizden de birçok şey bulacağız. Resmi incelerken yapılan genel yorumlara katılıp katılmadığım yerler olacak, onları da belirteceğim. Açıklamasını yaptığım atasözünü resimde bulup sağlamlasını yaparsanız sağlıklı bir şekilde ilerleriz.



Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Detay

Duvarın üzerindeki zırlı kişiye bakalım. Kediye çingırak bağlıyor. “Kediye çingırak bağlamak”, duyulmasını istemediğin şeyi duyurmak. Bir diğeri “plan yaparken düşüncesiz olmak”, kişinin zırlı ve ağzında bıçak olması. “Öfkeli ve ağır silahlı olmak”, ağzına kadar zırlı ve silahlı gibi.

Duvara kafasını vuran adama bakalım, buradan birçok anlam çıkarılabilir, öncelikle bizdeki düz anlamıyla “kafasını duvarlara vurmak”, sonra “yapabileceğinden büyük işlere kalkışmak”, “hatalardan ders çıkarmamak”. Adamın bir ayağının çıplak diğeri ayakkabılı olması “dengeli olmak”. Yukarıda bazı figürler birden fazla atasözü ve deyim içeriyor derken bundan bahsediyordum.

Sağ arka tarafta iki yaşlı kadın görüyoruz, birinin eğirdiğini diğeri örerek sarıyor. “Dedikodu yapmak.” Aralarına kara köpeğin girmesi “fitne yaymak” anlamında.

Duvarın dibinde koyun ve domuz kırkın adamlar “toplumsal adaletsizlik” anlamında, hiç koyun kırmak ile domuz kırmak bir olur mu? Kimileri daha kolay işler yaparken kimilerine daha

zorlu işler düşüyor. Yanlarında yatan kuzu, “kuzu gibi yatmak”, bu detay eli kolu bağlı olmak ve kuzu gibi nazik ve sakin olmak olarak da yorumlanıyor. Bu resimler her zaman için yoruma açıktır.

Sol tarafta bir elinde su, diğerinde köz taşıyan kadın “ikiyüzlü olmak”.

Hemen üst tarafında tıpayı açan domuz “tedbirli olmak”.

Sol alt kısımda şeytanı yastığın üzerine yatırmak: “Azimli olursan her işi başarabilirsin.”

Hemen arkasındaki kalası ısırın adamı “din konusunda gösterilen ikiyüzlülük” olarak yorumlayanlar çoğunlukta ama ikiyüzlülükten ziyade Tanrı aşkı ile kendinden geçmedir. “Meczupluk.” Bu kısmı geçelim.



Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Detay

Kürekle kuyuyu kapatan adam detayı bizi anlatıyor. Dana boğulduktan sonra kuyuyu kapatmak, “iş işten geçtikten sonra önlem almak”.

Sol üstte yaşlı kocasına mavi pelerin giydiren kadın “aldatmak”. Burada dikkat etmemiz gereken şey kadının kıyafeti kır-

302 mızı, erkeğinki mavi. Kırmızı, günah. Mavi, aldatmak. Renklere yüklenen anlamlar, kırmızı hâlâ şehvet uyandıran bir renk olarak görülür.

Kadının hemen sağındaki adam, domuzlara gül veriyor, “anlamayacak kişiler için çaba sarf etmek”.

Ön planda dünyaya girmek için eğilen adam, “bazı işleri yaparken kendinden ödün vermek”.

Hemen sağında bulunan kişi, sol parmağının üzerinde dünya var, “dünyayı parmağında oynatmak”.



Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Detay

Bu kısmın tam ortasında, sol elini kafasına götürmüş sağ eliyle yere dökülen lapayı toplamaya çalışan biri var. Buna sütlaç, süt veya yoğurt diyenler var, ne olduğunun önemi yok, “Olmuşa çare yok” anlamında.

Hemen sağındaki kişi sol eliyle bir somunu tutarken, diğer eliyle başka bir somuna ulaşmaya çalışıyor. Bu bizdeki “iki yakayı bir araya getirememek”, hesapsız davranmak anlamında.

Masanın üzerinde bulunan sapsız çapa “işe yaramamak”.

Masanın altında fener yardımıyla balta bulan adam, “elindeki imkânlarından faydalanmak”.

Bir şeyler çekiştiren insanlar, uzun uçtan yakalamaya çalışmak, “avantaj sağlamak”. Buradaki kırmızı para çantası içirse “Para çantasının olduğu yerde aşk bir kenara itilir” yorumu yapılır. Yorumu açık.

Onların hemen arkasında İsa’ya yapay sakal takmak, “din ile kandırmak”.

Sol üstte bir kemiği yiyen iki köpek, bir konu hakkında tartışmak, “uzlaşmamak”.



Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Detay

İsa’nın hemen üst tarafında, sıcak kömüre oturmak, “sabırsızlık”. Mangal başında sabırsız olmak, bu duruma aşınayız. Burada başka bir detay daha var, mangalın, eliyle balık tutan adamın hemen yanına kurulması, “başkalarının çalışmasından faydalanmak” anlamında kullanılır, biri tutuyor diğeri yiyor.

304 Sağ tarafta sepetin içine düşmek, “bir aldatmacanın ortaya çıkması”.

Sepetin içine düşen adamın az ilerisinde suyılanının kuyruğundan tutmak, “yapılan zor işler” ve “genel düşünce biçimlerine karşı durmak”.

Yılan tutan adamın hemen sağında bir adam elindeki alet ile kemer kesiyor, “En geniş kayışlar, başkasının derisinden yapılır” diyor. Başkasının malını daha rahat ve hor kullanmak.

Yılanın hemen ilerisinde birisi yüzüyor, “akıntıya karşı yüz-mek”.

Yılanın solunda suda güneşin yansımasını görmemek, “insan-ların başarısını kıskanmak”.

Onun hemen solunda da 450 yıldır değişmeyen bir atasözü var: “Büyük balık küçük balığı yutar.”



Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Detay

Bu detayın sol altından başlayalım, paraları suya atmak, “pa-

raları boşa harcamak, savurganlık". Zaman zaman hepimiz yapıyoruz.

Savurgan adamın hemen solunda enteresan bir ayrıntı var, kışlarını ortak bir yerden çıkartıp pisleyen iki kişi. Bu bizdeki başını kuma gömen devekuşlarını çağrıştırıyor. Kafaları içeride olduğu için görünmediklerini sanıyorlar ama kışları dışarıda. Yapılan eylem ve iki kişi olmaları bunun bir suç ortaklığı olduğunu da gösteriyor.

Onların hemen üzerinde bir kişi camdan sarkarak sinek öldürüyor. Bir vuruşla iki sinek öldürmek, bizdeki "bir taşla iki kuş".

Akıntıya karşı yüzen adamın hemen üst tarafında "cüppeyi çite takmak", "lazım olabilecek bir şeyi düşünmeden atmak".

Cüppeli adamın az ilerisinde "dans eden iki ayı görmek", "başboş olmak, aylaklık", ancak aylaklık yapan biri dans eden iki ayı görebilir.

Onların az ilerisinde bir adam bu kazların ayağı niçin çıplak diye kafa yoruyor, "lüzumsuz işler ile ilgilenmek", bir de "değiştiremeyeceğimiz olaylara gereksiz müdahalelerde bulunmak" anlamında.

Detayın ortasında anlamsız işler yapan iki figür var, birisi iple bağladığı bir ağaç bloku sürüklüyor, diğeri de atın dışkısını sepete alıyor, "Dışkı incire benzeyebilir ama görüntüsü sizi aldatmasın" diyor.

Anlamsız işler yapan kişinin hemen solunda bir yangın var, yangında bir asker ısınıyor. Diyor ki: "Sen ısınıyorsan, kimin evinin yandığının önemi yok."

Sağ ilerideki yelkenin üzerindeki göz "uyanık ve ayık olmak".

Yelkenlinin biraz daha ilerisinde affedersiniz "darağacına sıçmak", "ceza almak" olarak da okunuyor, "ceza almaktan korkmak" veya "hiçbir ceza karşısında yılmamak".



Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Detay

Şimdi sol ileriye bakalım. Buradaki detaylar biraz uzak kaldığı için ekstra detay alacağım, burada göstermek istediğim bir şey var.

Yaşlı kadını kovalayan köpekleri görüyoruz. Yaşlı kadının kordudan koşmasından yola çıkarak, “Zorunda olursan (mecbur kalırsan) yaparsın” diyor.

Yaşlı kadının sağ ilerisinde “birbirine kılavuzluk eden körler” var. “Aynı özellikteki kişilerin birbirine kılavuzluk etmesinin faydası yok”. Bruegel bu detayı yaklaşık 10 yıl sonra 1568’de tekrar resmetti. Bir sonraki konu o, iki resmi kıyaslama imkânınız olsun diye art arda işleyeceğim.



Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Detay

Bu bölümdeki atasözlerine üstteki figürlerden başlayarak bakalım. Buradaki figürlerde hemen hemen aynı konuya gönderme var. “Verimsizlik ve boş işler.” Penceredeki kişi leylek izliyor, “boş iş”. Sepetteki tüyleri rüzgârda savurma yine “verimsiz iş yapmak”. Pelerinini rüzgârda savurmak, bu biraz oportünist bir arkadaş, rüzgâra göre yön tayin etmek.

Onların hemen alt tarafında enteresan ayrıntılar var, kapı tokmağını yalamak, “yalakalık”. Yem yiyen eşeğin sırtına atlamak. Öküz de yem yiyor, “haksız rekabet”. Kıçını kapıya yaslamamanın değişik anlamları var, birincisi “hafifçe tedavi etmek”, kaşımak gibi. Diğeri de “Seni önemsemiyorum” demek.

Onların hemen alt tarafında balık tutmak, “fırsatçılık”.

Keman çalmak, bir çeşit ifşa etme, olumsuz davranışları duyurmak.

Kemancının hemen üst tarafında, kapıyı açık unutursan domuzlar ekine girer: “Dikkatsizlik afetlere yol açabilir.” Kıcı tutuşmak, “büyük sıkıntıda olmak”.

Kemancının sol altında “köpüksüz tıraş etmek”, “kandırmak”. Arkada iki kişinin giydiği kapüşonlu mont kandırma eyleminde işbirliği yapıldığını gösteriyor.



Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Detay

Peş peşe boşluğa ok atmak, “yapılan hataların tekrarlanması”.

Diş ağrısını abartılı bir şekilde sargılayan adam, “yalancı hastalık”.

Dişini sargılayan adamın altındaki duvarda kap asılı. Duvara kap asmak, “yapılması gerekenin tam tersini yapmak”.

Duvardaki kabın hemen solunda “sepete yumurta koymak”, “tedarikli olmak”, “rezervde bir şeyler tutmak”.

Süpürgealtında durmak, “evlenmeden birlikte yaşamak”. Süpürge asmak ayrıca tembellik, “evin sahiplerinin uzakta olduğu” anlamına da gelir.

Parmaklarıyla gözlerini kapatmak, “göz yummak”. Bu adam ana resimden bakarsanız az önceki süpürgeli resmin hemen altında duruyor. Asılı bıçak, “meydan okumak”. Cam pervazındaki takunyalar, “boşuna beklemek”.

İçeride görünen iki kişi birbirinin burnunu tutmuş. Burun tutmak “aldatmak”. Palyaço kılıklı herifin ters dönmüş dünyaya pislemesi de “karamsarlık” veya “kötümserlik”.



Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Detay

Bu bölümde yine güzel atasözleri ve deyimler var. Soldaki sepetli, gününü sepette taşımak, “zamanını boşa harcamak.”

310 Sepet taşıyanın ilerisinde iki figür var. Sağdaki şeytana günah çıkartıyor, “sırlarını düşmana ifşa etmek”. Diğeri şeytana mum tutmak, “yanlış kimselerle arkadaşlık kurmak”.

Sağ tarafta domuzu (karnından) bıçaklamak, “yapılan işleri geri alamamak”.

Daha ileride bir masada yemek yiyen turna ve tilki görüyoruz. Turnanın kabı gagasının gireceği şekilde, tilkinin kabı daha yavan. Burada “kendi çıkarını koruma, kendi avantajına göre hareket etme” vurgulanmış.

Tilkinin hemen arkasında bir kevgir duruyor, “asalak olmak” anlamında.



Pieter Bruegel / Flemenk Atasözleri / Detay

Pencereye makas asmak, “kandırmayı düşünmek”.

311

Makasın hemen sağında tavukları yoklayan adam, “yumurta gelmeden düşlemek”. Bizdeki dereyi görmeden paçaları sıvamanın bir benzeri.

Sol tarafta birkaç gönderme var. Balık pişiren adam sol eliyle dumanı dağıtmaya çalışıyor. “Dumanın çıkmasını engelleyemezsin, bunun için çabalama” diyor. Kafasının üzerinde kapak olması “sorumluluk almak”. Yanında iki iskemle arasında oturan adam, “kararsız olmak”.

Görüldüğü gibi içerisinde onlarca deyim ve atasözü bulunan muazzam bir resim bu. 16. yüzyılın bu büyük ustasına selam olsun.

Birbirine Kılavuzluk Eden Körler

"The Blind Leading the Blind"

Pieter Bruegel (1568)



Pieter Bruegel / Birbirine Kılavuzluk Eden Körler / The Blind Leading the Blind / 1568
85 cm x 1.54 m / Museo e Real Bosco di Capodimonte

Bu resim *Körün Kıssası*, *Körlerin Yürüyüşü* veya *Birbirine Kılavuzluk Eden Körler* olarak farklı birkaç isimle bilinir. İsmi çok önemli değil. Bruegel, Flemenk Atasözleri adlı resminde uzakta belli belirsiz bir ayrıntı olarak kullandığı konuyu burada tek başına işledi.

Oradaki detayı "Aynı özellikteki kişilerin birbirine kılavuzluk etmesinin faydası yok" olarak tanımlamıştım. Bu konunun esas çıkış noktası İncil'de geçen "Bırakın onları; onlar körlerin kör kılavuzlarıdır. Eğer kör köre kılavuzluk ederse, her ikisi de çukura düşer" sözüdür. Bruegel resmini bu sözü referans alarak (ölümünden bir yıl önce) yapıyor. Ölümü demişken Bruegel hem Köylü

Bruegel hem de Yaşlı Bruegel olarak bilinir. Oğulları da kendisi gibi resimler yaptığı için yaşlı denilerek ayırt ediliyor. Giriş bölümünde kullandığım Bruegel resimlerine bakıyoruz, yaşlı tanımlarına sanki çok uzun yıllar yaşamış gibi bir algı oluşuyor ama kendisi 44 yaşında öldü. Dönem yaş ortalaması 25-30 arası olduğunu düşünürsek yaşlı sayılır ama şu an için çok genç. Bruegel bu resmi ölümünden bir yıl önce yaptı demişken kısa bir dipnot düşeyim. Resim, edebiyat veya müzik ile uğraşan, yazan, çizen, söyleyen insanlar için emeklilik diye bir şey söz konusu değildir. İsim ister Bruegel, ister Caravaggio, isterse Jacques Lacan veya Ajda Pekkan olsun hiç fark etmez, sağlıkları elverdiği sürece sanatlarını icra etmeye, yazmaya, çizmeye, anlatmaya, sahnede olmaya devam ederler. Sahnede olmayı podyum olarak düşünmeyin, hayatın her anı için kullanıyorum. Çünkü sanatçı derdi olan insandır ve bu derdin anlatımı çoğunlukla bir ömür alır.



Pieter Bruegel / Birbirine Kılavuzluk Eden Körler / Detaylar

Körler hemen hemen aynı tip sopalara ve birbirlerinin omuzlarına tutunarak ilerliyorlar. Bellerinde topladıkları paraları koydukları keseleri var.



Pieter Bruegel / Birbirine Kılavuzluk Eden Körler / Detaylar

En önde gidenin ayağı takılıyor ve sırtüstü yere düşüyor. Bu en önde giderken düşen kişinin belinde dilenirken çaldıkları müzik aletini görüyoruz. Onun hemen arkasından gelen de en önündekine takılıp tökezliyor. Öndeki olağandışı hareketlilik arka tarafa bir korku dalgası olarak yayılıyor.

Yüzler yukarıda, olup biteni anlamaya çalışıyorlar. Gözlere dikkat edelim hepsinin durumu farklı. İleride evler, tepenin ar-
dında gotik yapılar var.



Pieter Bruegel / Birbirine Kılavuzluk Eden Körler / Detaylar

Diğerleri bir çeşit kornea hastalığı geçirip kör olsalar da ikinci sırada bulunanın gözleri oyulmuş.



Pieter Bruegel / Birbirine Kılavuzluk Eden Körler / Detay

Remin sol arka tarafında kırmızı tuğlalı bir ev ve ağaçlar var. Manzara ağaç dalları arasından tepelere doğru uzanıyor. Şimdi resmin esas mesajına gelelim. Ana resme baktığımız zaman bahçesinde hayvan otlatan bir insan, kazlar ve bazı büyükbaş hayvanların olduğu bir kilise görüyoruz. Kiliseler söylemiştim Bruegel resimlerinin olmazsa olmazı. Kilise arkada kalmış, körler aksi bir istikamete doğru ilerliyorlar ve gitgide kiliseden uzaklaşıyorlar. Okumaya açık bir resim ama buranın alt metninde kilise ve Tanrı'dan uzaklaşma vurgusu var. Bruegel resminde, Tanrı'dan uzaklaşırsanız cezalandırılırsınız diyor.

Elçiler

“The Ambassadors / 1533”

Hans Holbein



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / 1533 / 2.07 m x 2.1 m / The National Gallery

Hans Holbein 16. yüzyılın en önemli portre sanatçılarından biridir. Kendisi Alman olmasına karşın hayatının ikinci yarısını daha çok İngiltere’de çalışmalar yaparak geçirdi. Özellikle ayrıntılar üzerindeki gerçekçi çizimleri muhteşemdir. Bu resim Londra Ulusal Sanat Galerisi’nde bulunuyor. Resim altına yazdım ama olur da yolunuz o taraflara düşerse görmeden gelmeyin. Trafalgar Meydanı’nın kuzey ucunda, kime sorsanız gösterir.

Holbein'ın babası da ressamdı ve aynı adı taşıyordu. Bunun için kendisi genç Holbein olarak geçer. Baba, dini konuları severdi, genç Holbein ise daha çok burjuva ve kentsoyluları resmetti. Bruegel ailesinde de öyledir, oğulları da ressam olduğu için isimlerinin başına (elder/young) ibareleri eklenir.

Elçiler hakikaten muhteşem bir resim, sanat tarihinin en gizemli eserlerinden biri. Resmin içerisinde onlarca detay var.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detay

Öncelikle resimde bulunan iki kişiyi tanıyalım. Soldaki Fransız'ın İngiltere büyükelçisi Jean de Dinteville. Aynı zamanda resmin siparişini veren kişi.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detay

Jean de Dinteville, o dönem henüz 29 yaşında. Elinde tuttuğu altın varaklı hançer kılıfında yaşı yazıyor. Daha yakından bakalım.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detay

Sağdaki de Lavaur Kardinali Georges de Selve. O da Venedik ve İngiltere'de büyükelçilik yaptı. Her hallerinden son derece önemli kişiler oldukları belli oluyor. İki katlı bir düzeneğin önünde gayet kendilerinden emin bir şekilde poz vermişler.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detay

George de Selve de o dönem 25 yaşında. Dirseğini dayadığı kitapta Selve'in yaşı yazıyor onu da görelim.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detay

O iki katlı düzenekte bulunan güneş saatleri, aritmetik kitabı, küre vb. şeyler dönem içerisinde yapılan bilimsel keşifler için bir gösterge, ayrıca elçilerin gittikleri yerlerden topladıkları eşyaları gösteriyor. "Güneş saati resmin, 11 Nisan sabahı 10.30'da yapıldığına işaret ediyor."⁵⁶ Sol başta bulunan bir silindir, güneş saati, yanında ekvatorial ve çok yönlü güneş saatleri bulunuyor.

56 Sanat Kitabı / Hans Holbein / Elçiler



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detay

Bu cihaz gökcisimlerinin yerini ve konumunu hesaplamada kullanılan bir çeşit astronomi aleti. Torquetm. Önünde durdukları rafın üst bölümü gökbilimiyle ilgili, alt bölüm de dünyevi eşyalarla dolu.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detay

Şu kürenin işçiliğine bakar mısınız? Hakikaten yok böyle bir şey.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detay

Tezgâhın üzerinde bir Türk halısı var. O dönem Ege'den (Uşak) Avrupa'ya ithal edilen halılardan. Holbein'in birçok resminde kullanıldığını da belirtiyim. Holbein da resmini Uşaklı halı ustaları gibi ilmek ilmek işlemiş.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detay

Alt kata bakalım. Burada bulunan ut benzeri çalgının adı lavta.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detaylar

Dikkatli bakarsak bir telinin kopuk olduğunu görürüz. Bu kopma ölümlü dünyaya bir gönderme gibi duruyor. Bu tip sembolik ve alegorik anlatımlara zaman zaman rastlıyoruz. Bu kopuk tel için sanat tarihçileri ağırlıklı olarak dönem içerisindeki dini kavgalara ve Kilise içerisindeki karışıklığa vurgu yapıldığını söylüyorlar. Lavtanın hemen yanında açık vaziyette Martin Luther'e ait bir ilahi kitabı bulunuyor.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detaylar

Lavtanın solunda bulunan Peter Apian'ın aritmetik kitabı. Kitabın arkasında denizyollarının gösterildiği bir küre var. Malum keşif yılları. Sağdaki detaya bakar mısınız, her bir ip ve tüy tek tek çizilmiş.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detay

Ve gelelim, yerde duran şu anamorfik şekle. Perspektifin etkisiyle formu bozulmuş. Ressamın ısmarlama bir resme böyle bir şekli niçin eklediği merak konusu oluyor, araştırmalar sonrası bu şeklin deforme edilmiş bir kafatası olduğu ortaya çıkıyor.

Belli bir açıyla bakıldığı zaman görülebiliyor. Zaman içerisinde, resmin içerisine gizlenen bu kafatası ile ilgili çeşitli teoriler ortaya atıldı. Kafatası dünyanın her yerinde ölümün simgesi olmuş, bir olumsuzluk imgesidir.

“Holbein, elçilerin göz kamaştırıcı zenginliğini ölüm simgeleleriyle (lavtanın kopuk teli, resmin yalnızca bir yanından bakınca anlaşılan biçimi bozulmuş kafatası) karşılaştırarak tüm bu görkemin ve kibirliliğin ölümlü olduğunu vurguluyor.”⁵⁷ Resmin sol üst köşesine gizlenen haç ve İsa figürü de bunu destekliyor.

Bu perspektife edilmiş kafatasıyla ilgili bir diğer yorum da (kısmen mantıklı) resmin bir merdiven üzerine yerleştirileceği, merdivenden çıkan insanların resmi görmeden kafatasını göreceği şeklindedir. Olabilir.



Hans Holbein / Elçiler / The Ambassadors / Detaylar

Bu olayla ilgili onlarca yorum var, benim şahsi düşüncem ise şöyledir (inanmak istediğim diyeyim) Bu elçiler dönemin erkini, iktidar gücünü temsil ediyorlardı. Gittikleri yerleri sömürgeleştirip zenginliklerini (ç)aldıkları için her yere ölüm ve acı götürdüler. Ben Holbein'in her ne kadar saray ressamı olarak çalışsa da bu gizemli kafatasını resme bu tip (olumsuz) olayları düşünerek eklediğini düşünüyorum.

Guernica'yı işlerken bahsettiğim gibi resimde iletisi kapalı bir yer varsa orası ile ilgili onlarca yorum ve çıkarım yapılabilir. Bu çıkarımların sanatçının kafasındaki fikir ile örtüşüp örtüşmediğini bilemeyiz. Holbein belki de sadece sanatının inceliklerini ve ustalığını göstermek için böyle bir şey yaptı, bunu ben dahil kimse bilemez. Ben bilmiyorsam tahmin edersiniz ki kimse bilemez. Yani şöyle söyleyeyim ben bilmiyorsam başka birinin bilme ihtimali katıyen yoktur. Ya da şöyle ifade edeyim, ben bilmiyorsam öyle bir bilgi hiç olmamıştır:) Selam olsun Holbein'a ve tüm 16. yüzyıl ressamlarına.

Tüccar Georg Gisze

“The Merchant Georg Gisze / 1532”

Hans Holbein



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / The Merchant Georg Gisze

85.7 x 97.5 cm / 1532

Gemäldegalerie, Staatliche Museen zu Berlin

Yine bir Hans Holbein resmi ile devam edeceğim. Tüccar Georg Gisze. Elçiler resminden bahsederken, Holbein'ın 16. yüzyılın en önemli portre sanatçılarından birisi olduğunu, ağırlıklı olarak burjuva ve kentsoyluları resmettiğini söylemiştim. Tüccar Georg Gisze yine böyle bir kişilik. Gisze; resim yapıldığında henüz 34 yaşında. Merkezi Londra'da olan bir grup tüccarın korsanlardan korunmak için kurdukları Hansa Ticaret Birliği'nin üyesi.

Holbein bu gruba dahil birçok tüccarın portresini yaptı, Gisze'nin portresi bu serinin ilk resmi olduğu ve biraz daha fazla detay içerdiği için bunu seçtim. Bu resimdeki başarısı üzerine diğer üyelerin resimlerini de yaptı, o açıdan da önemli. Detaylara baktığımız zaman bunun bir portre resminden çok daha fazlası olduğunu göreceksiniz.

Hans Holbein, tüccar Georg Gisze'yi çalışma odasında yeşil ahşap bir arka plan önünde hafif soldan belli bir açıyla resmetmiş.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detaylar

Gisze; kasketi, kıvrır kıvrır saçları kendinden emin duruşu, parlak gözleri ve çok derinlerden gelen hafif gülümsemesiyle yandan yandan bize bakıyor. Holbein bu resmi ahşap üzerine yağlıboya ile yapıyor, resim üzerindeki boya çatlakları görülebilir.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detaylar

Saçlar, her bir kıl tanesi tek tek çizilmiş. Detaylar konusunda hakikaten çok iyi.

Yakasındaki dikiş izi ve solda kıvrılan ipliğe kadar hiçbir detay atlanmamış.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detay

Kıyafetindeki ipek saten kumaşın parlaması. Bu arada elindeki aparatla kendisine gelen bir mektubu açıyor.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detaylar

Burada kollarının arasında anahtarlar görünüyor. Sağ üst köşede de asılı olan bazı anahtarlar var. Masanın üzerinde tüccar Gisze'nin kullandığı eşyaların bir kısmını görüyoruz. Bunlar kişinin statüsü ve hayat standartlarıyla ilgili bilgiler veriyor.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detaylar

Bu detay önemli. Masanın üzerinde soğuk mührü duruyor. Mührün ucundaki şekle dikkat edelim lütfen.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detaylar

Bunlar tüccar Georg Gisze'nin mektupları/yazışmaları, bunların üzerinde mührün ucundaki şekil var. Sağdaki mektubun üzerinde (pişman olmaktan zevk almayacağım) gibi yazılar var.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detaylar

Masanın üzerinde bir saat duruyor. Bu saat üzerinden çeşitli çıkarımlar yapılabilir. Zaman akıyor, görünen tüm bu maddi şeylerin bir sonu var gibi. Sağda kaz tüyünden yapılmış divit kalemi.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detaylar

Kalemin hemen yanında masanın üzerinde duran altın bir yüzük. Bu yüzüğe genel fotoğraf üzerinden baktığınız zaman ne kadar küçük bir yer kapladığını göreceksiniz. Çok küçük, dikkatli bakılmasa belki de fark edilmez. Sanatçı bu kadar küçük bir yüzüğü üzerindeki en ufak renkli taşlara kadar ince ince detaylandırmış, gel de şu işçiliğe saygı duyma.

Yüzüğün hemen sağında metal bir kap içerisinde bozuk paralar görünüyor.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detay

Para kutusunun az ilerisinde, ısıtılıp üzerine damga vurulan kırmızı mühür mumu, kalemler ve makas görünüyor. Masanın bittiği yerde muhtemelen yazışmaların saklandığı kilitli bir klasör var.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detay

Dikkatinizi çekmiştir, tüm bunlar bir önceki *Elçiler* resminde olduğu gibi masanın üzerinde serili olan bir Türk halısının üzerine yerleştirilmiş. Bakın her ilmeği tek tek resmetmiş. İnsan değilsin Holbein.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detay

Tüccar Georg Gisze'nin hemen sağ kolunun bitişiğinde masanın üzerinde cam bir vazoda çiçekler görünüyor. Burada üç çeşit çiçek var, yukarıya doğru çıkanlar karanfil, diğerleri zufa otu ve biberiye (rosemary). Müthiş incelikli tasarlanmış içerisi su dolu cam bir vazonun içerisinde duruyorlar.

Bu çiçekler üzerinden de (saatte olduğu gibi) ölümlü dünya göndermesi yapılmış. Sanatçı, vazo ne kadar güzel olursa olsun çiçekler bir süre sonra solacak, bu maddi şeylerin, şatafatın hiçbir kalıcı olmayacak diyor.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detay

Az yukarıda yeşil ahşap arka plan üzerine atılmış Georg Gisze imzasını görüyoruz.

İmzanın hemen sağında rafa asılı duran bir hassas terazi var. Tüccar oldukları için muhtemelen kıymetli mücevherleri tartıyorlar. İlkel bir kuyumcu terazisi de denilebilir. Biraz daha yakından bakalım.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detay

Rafın üzerinde sayfa arasına kâğıt konmuş bir defter var. Onun da üzerinde yuvarlak bir kutu. Hemen sağından aşağıya doğru bir metal damga sarkıyor.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detay

Tüccar Georg Gisze'nin kafasının hemen sağında üzerinde desenler ve lord yazısı olan iple yukarıya tutturulmuş estetik bir küre var. İp kürenin altından çıkıp aşağıya doğru sarkıyor.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detay

Kürenin hemen altında asılı olan şerit ve mühürler.



Hans Holbein / Elçiler / Tüccar Georg Gisze / Detay

Kürenin hemen sağ üstünde rafta asılı altın yüzükler görünüyor. Resimdeki belli başlı detaylara değinmiş olduk. Holbein resimlerinde İtalyan gerçekçiliği ile Flaman usulü ayrıntıcılığı kaynaştırıyordu.

Holbein'ın resimlerinde, kuzeyden Van Eyck, güneyden Raphael etkisi görülür. Holbein'a selam olsun. Van Eyck demişken onun bir resmi ile devam edeceğim.

Arnolfini'nin Evliliği

"Arnolfini Portrait / 1434"

Jan Van Eyck



Jan Van Eyck / Arnolfini'nin Evliliği / Arnolfini Portrait / 82 cm x 60 cm / 1434

The National Gallery



Jan Van Eyck / Self Portrait / 25.9 x 33.1 cm / The National Gallery, London / 1433

Jan van Eyck'in Arnolfini'nin Evliliği ile devam edelim. Jan Van Eyck, sanat tarihine yön veren öncü ressamlardan biridir. "Resmin düzgün, mine gibi işlenmiş yüzeyi, beziryağı ile karıştırılmış pigmentsının sayısız kere uygulanmasıyla elde edilmiş; daha sonra cilalanmıştır. Bu tekniği kullanan Jan van Eyck ve kardeşi Hubert yağlıboya resmi 'icat' etmiş sayılmaktadır."⁵⁸ Buradaki kitapta kardeşi olarak geçiyor, tamam kardeşler ama yanlış anlama olmasın kendisi Van Eyck'in yirmi yaş büyük ağabeyi Hubert van Eyck'tir, o da ressam. Kendisi hakkında fazla detaylı bilgi yok. Bilgilerin çoğu günümüze ulaşan 20 civarı resminden yapılan çıkarımlardan oluşuyor. Kesin olan bir şey varsa o da ken-

58 Sanat Kitabı / Jan van Eyck / Arnolfini'nin Evliliği

disinin Kuzey Rönesans sanatının en önemli temsilcilerinden biri olduğudur. Belki de en önemlisi. Aynı zamanda erken Hollanda resminin de kurucularındandır. Bruegel'den yaklaşık 130 yıl öncesi. Bruegel hakkında bile öyle aman aman bir bilgi yok, Van Eyck hakkında olmaması normal. Arnolfini'nin Evliliği barındırdığı tüm ayrıntılar ve simgesel detayları ile sanat tarihi içerisinde hakikaten çok özel bir yerde durur. Karşısına geçip saatlerce hayranlıkla inceleyip, detayların içerisinde kaybolabilirsiniz.



Jan Van Eyck / Arnolfini'nin Evliliği / Detay

“Jan Van Eyck, resimlerini ayrıntılarla zenginleştirmek için dışbükey aynalar ve mercekler gibi optik teknolojiyi geniş ölçüde kullanan ilk Rönesans sanatçılarından biridir.”⁵⁹ Öncelikle resmin arka planında görünen aynaya bakalım. Dışbükey ayna üzerinde mekânın yansımaları görüyoruz. Yansımada üçüncü bir kişi görünüyor, bu Van Eyck'in kendisidir. Bu ayna sayesinde kendisini de resme dahil etmiş. Bir anlamda düğünün şahidi olmuş. Aynanın solunda duran tespîh, bizde olduğu gibi dindarlığı sim-

59 Madelynn Dickerson / *Adan Z'ye Sanat Tarihi*

geler. Bu ayna esprisinin benzerlerini yaklaşık 130 yıl sonra Diego Velázquez'in *Nedimeler* (Las Meninas) ve sonrasında da Escher'in kürelerinde göreceğiz.

Yansıma esprisi bir tarafa aynanın etrafındaki yuvarlaklarda on adet dini motif var. Bu ayna ve çerçevesi resimde küçük bir yer kaplamasına karşın içerisindeki detaylar muazzam. Yakından bakınca yuvarlakların her birinin içerisinde farklı farklı çizimlerin olduğunu görüyoruz. Bu kişiler boşuna Van Eyck olmuyor.

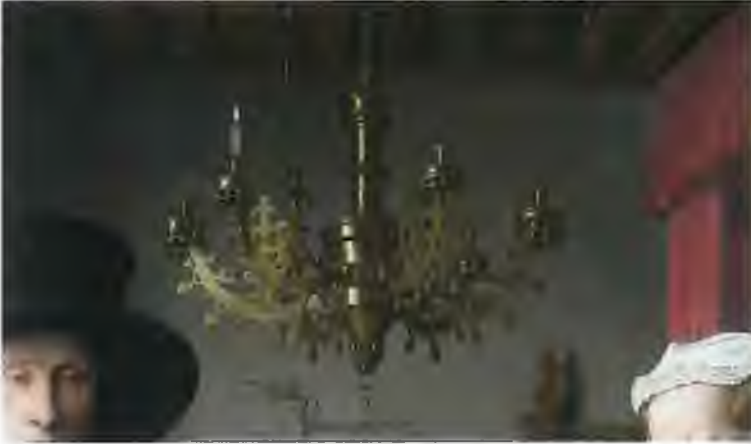


Jan Van Eyck / Arnolfini'nin Evliliği / Detay

Aynanın tam üzerindeki duvarda “Van Eyk Buradaydı” yazar ve tarih görünür.

Çiftin ayağının dibinde bir tane köpek görünüyor. Neredeyse bütün kılları tek tek çizilmiş. Bakın sabrı geçtim bu deli işi. Giovanni Arnofini Brugg’da yaşayan İtalyan tüccardı, o dönem evde köpek beslemek belli bir zenginlik göstergesiydi. Bu insanın gözünün içine bakan tatlı köpecik hakkındaki genel kanı zenginlikten ziyade sadakattir. Bakın 15. yüzyıldan beri köpekler ve sevgi üzerinden tanımlamalar yapılıyor. “Köpek gibi sadık”, “Köpek gibi seviyor” gibi. Resimde bulunan herhangi bir figüre veya nesnelere birden fazla anlam yüklenebileceğini Bruegel’in Flemenk

340 Atasözleri'ni incelerken bahsetmiştim. Burada da benzer bir durum söz konusu. Bu köpek, zenginlik, sadakat dışında pahalı bir düğün hediyesi de olabilir. Bu anlamlar artırılabilir.



Jan Van Eyck / Arnolfini'nin Evliliği / Detaylar

Avize metalinin dokusu ve parlaması usta işi. Avizede sadece bir mum yanması bu evliliğin Tanrı'nın huzurunda yapıldığına işaret, diğer taraftan avize de evdeki zenginliği simgeleyen detaylardan biridir.



Jan Van Eyck / Arnolfini'nin Evliliği / Detaylar

Giovanni Arnolfini ve eşi Jeanne de Chenay'nin kıyafetleri son derece özenli görünüyor. Arnolfini'nin kürklü bir cüppe ve siyah kocaman bir şapkası var. Eşinin yeşil kıyafeti umudu, beyaz başlığı onun saflığını, bekâretini simgeliyor. Bu renklere yüklenen anlamlar yüzyıllardır aynı. Öncesinde Kilise'nin emrinde olan sanat (bu tip siparişler ile) yavaş yavaş burjuvaziye de hizmet etmeye başlıyor. Giovanni, eşinin elini büyük bir nezaketle tutmuş. Gelinin kıyafetinin biraz kabarık olması acaba evlenmeden önce hamile mi kaldı dedikodularına yol açmıştı.



Jan Van Eyck / Arnolfini'nin Evliliği / Detay

Pencere pervazında ve komodinin üzerinde çeşitli meyveler görülüyor. Bu hem bereket hem de ticaretle uğraşan Giovanni'nin işine bir göndermedir.



Jan Van Eyck / Lucca Madonna / 1437 / 49.6 x 65.7 cm / Städel Museum

Bu noktada Jan van Eyck'in *Lucca Madonna* resminden örnek vermek istiyorum. Bakın pencere pervazında yine portakal var.



Jan Van Eyck / Arnolfini'nin Evliliği / Detaylar

Sol altta takunyalar, ileride bir çift kırmızı terlik var. Terlik evliliğin kutsallığını simgelerken az önce Giovanni Arnolfini'nin ayağından çıkan takunyalar saygıdır. Gördüğünüz gibi hiçbir şey tesadüfen orada değil. Terliğin yanındaki kilim desenlerine dikkat, ince ince işlenmiş. Van Eyck'in sanatı hakikaten ulaşılmaz bir noktada.



Jan Van Eyck / Arnolfini'nin Evliliği / Detaylar

Penceredeki boşluktan dikkatli bakarsanız bahçedeki kiraz ağaçlarını görebilirsiniz. Kiraz sevgidir, aynı zamanda evlilik merasiminin yapıldığı yaz mevsimiyle ilgili ipuçları verir. Açık pencerenin üzerindeki vitray ve duvara asılı süpürgeyi de unutmayalım. Süpürge yatak başındaki (hamile ve çocukları koruyan) Aziz Margaret heykeline asılmış. Barındırdığı birçok simge ve detay ile inceleyen kişiyi estetik hazzın doruklarında gezdiren bir eser. Selam olsun.

Shalott'un Hanımefendisi

The Lady of Shalott / 1888

John William Waterhouse



John William Waterhouse / The Lady of Shalott / 1.53 m x 2 m / 1888

Tate Britain, London

The Lady of Shalott, bu resmin büyükçe bir reproduksiyonu uzun yıllar duvarımı süsledi. Onun için bende yeri biraz ayrıdır, şimdi kısaca hikâyesine ve detaylara bakalım.

John William Waterhouse, bu resmi Victoria dönemi şairlerinden Alfred Lord Tennyson'un (1832'de yayımlanan) aynı adlı şiirinden yola çıkarak yapıyor. Resimde kullanılan kızıl saçlı model, sanatçının eşiştir.

Burada olduğu gibi (kimi zaman) bir şiirden yola çıkarak resim yapıyor, bir resimden yola çıkarak sinema filmi çekiliyor, bir roman sinemaya, tiyatroya aktarılıyor. Sinema zaten kole-

tif sanat resim, fotoğraf, müzik, edebiyat hepsinden besleniyor. Sanat dalları arasındaki bu etkileşimi, birbirlerine elvermelerini çok seviyorum. Efsaneye göre Elaine, Camelot şehri yakınlarında Shalott adlı adada bulunan kulede yaşamaktadır. Yalnız Elaine'in bir laneti vardır. Hiçbir zaman kuleden dışarı bakmaması gerekmektedir, baktığı zaman ölecektir. Elaine, bu duruma kendince bir çözüm bulur ve dışarıda olup bitenleri izlemek için bir ayna kullanmaya başlar. Elaine, kulede dokumacılık yapmaya mahkûm edilmiştir. Kuledeki tek uğraşısı da odur. Bir sabah, dışarıdan gelen şarkı sesini duyar, kimin söylediğini çok merak eder.

Aynadan bakar, bir şövalye (Sir Lancelot), kendisinden çok etkilenir. Kendisini çıplak gözle görmek ister, âşık olmuştur. Pencereden bakar, o sırada Lancelot atının üzerinde kulenin yanından geçmektedir. Bu arada dışarıya bakmak için kullandığı ayna çatlar.



John William Waterhouse / The Lady of Shalott / Detay

Lanet gerçekleşmiştir, ölecektir. Hızla merdivenlerden iner, kulenin dibindeki kayığa atlar ve Lancelot'a yetişmek için yola çıkar. Bir süre sonra Camelot yakınlarında bir kayığın içinde sırtüstü yatmış vaziyette ölü olarak bulunur. Sir Lancelot'a ulaşmadan hayatını kaybetmiştir. Hatta bir Yuvarlak Masa Şövalyesi olan Lancelot da kayığın başına gelir. Elaine'in kendisi için öldüğünden habersiz çok güzelmış, ne oldu da hayatını kaybetti acaba diye düşünür. Hikâyesi kısaca böyle, resmin detaylara bakalım.

Waterhouse, Tennyson'un şiirini enfes bir şekilde tuvaline aktarmış. Elaine'in yüzü oldukça endişeli, bembeyaz kıyafeti içerisinde ne kadar masum görünüyor. Acaba ölmeden Lancelot'a ulaşabilecek mi?



John William Waterhouse / The Lady of Shalott / Detay

Kayığın üzerinde bulunan üç mumdan ikisinin sönmüş olduğunu görüyoruz, kayığın ucunda bir de boylu boyunca yatan Hz. İsa heykeli var. Ölüm hemen yanı başında zamanı hızla daralıyor.



John William Waterhouse / *The Lady of Shalott* / Detay

Elaine'in sağ eliyle tuttuğu zincir kulede yaşadığı tutsaklığı simgeler. Sol tarafta uçan kırlangıca dikkat. Su yüzeyindeki sarı ve kuru yapraklar hüznü atmosferi güçlendiriyor.

Kayığın üzerindeki dokumada Sir Lancelot ile ilgili figürler vardır. Ayrıca kuledeki uğraşısına bir gönderme yapılır.

The Lady of Shalott çok popüler bir konu olduğu için bunu Waterhouse dışında resmeden onlarca sanatçı oldu, Loreena McKennitt (*The Visit* albümünde) aynı adlı parçayı seslendirdi. Bu tekne görseli adeta ikonlaştı. "Waterhouse, Ön-Raffaellocuları izlemiş, onların şiirlerinden ve mitolojilerinden alınmış sahneleri betimleme geleneğini sürdürmüştür. Dramatik anları yakalama konusunda inanılmaz bir yeteneğe sahip olan sanatçı bu yeteneğini kompozisyon duyarlılığı ve yetkin teknikleri ile birleştirdi."⁶⁰

Selam olsun.

60 Sanat Kitabı / John William Waterhouse / *Shalott'un Hanımefendisi*

Hero ile Leandros

Hero and Leander / 1604

Peter Paul Rubens



*Peter Paul Rubens / Hero ile Leandros / Hero and Leander / 95.8 x 127.9 cm
Yale University Art Gallery*

Sanat Tarihi içerisinde onlarca kez resmedilen, Çanakkale'den Kız Kulesi'ne uzanan bizimle ilgili bir konuyla devam edelim: Hero ile Leandros.

Konu Yunan mitolojisinde geçiyor, olayın geçtiği yer Çanakkale Boğazı. Konunun bu kadar çok resmedilmesi de 16. yüzyıl İngiliz şairi Christopher Marlowe'un olayı bir şiirinde kullanmasının etkisi büyük o da şiirini mitolojiden derlediği bilgilerle yazıyor.

Olayın geçtiği yer Çanakkale Boğazı'nın en dar noktası Kilitbahir ile Çimenlik Kalesi arasındaki bölge. Tam yeri neresi der-

seniz kalenin biraz daha kuzeyindeki Sestos köyü. Hero orada kalıyor, boğazın diğer tarafı da Abydos. Çanakkale Boğazı'nın o zamanki ismi de Hellespont. Leondras, Abydos'ta yaşayan genç, yakışıklı bir delikanlı. Hero da boğazın karşısında bulunan Afrodit (Roma mitolojisinde Venüs) tapınağının güzel rahibesi. Burada her bahar şenlikler düzenleniyor. Hem baharın gelişi kutlanıyor hem de gençler âşık olmak (aşklarıyla karşılaşmak) için dileklerde bulunuyorlar.

Bu şenliklerin birine Leondras da katılıyor, orada güzeller güzeli Hero'yu görür görmez vurulup âşık oluyor. Hero rahibe olduğu için bu tip dünyevi zevklere karşı bir miktar temkinli. Rahibe derken kendisini Aşk Tanrıçası Afrodit'e adanmış. Ama gelin görün ki gönül ferman dinlemiyor, Hero da gönlünü Leondras'a kaptırıyor.

Hero diyor ki benim durumum bu, ben her şeyimle senin olamam! Ben en azından öyle dediğini düşünüyorum. Leondras da tamam seni göreyim, bir sarılıp koklayayım bu bana yeter diyor. Hep öyle derler biliyorsunuz.

Bunlar Afrodit'in yanına gidip durumu anlatıyorlar. Afrodit de zaten aşk tanrıçası, âşıkların halinden anlıyor. Bunlara iffetli olacağınıza söz verirsiniz arada bir görüşmenize izin verebilirim diyor. Bunlar dakikasında söz veriyorlar. Şenlik bitiyor, tekrar görüşmek üzere ayrılıyorlar.

Leondras boğazın karşı kıyısından arada yüzerek karşıya geçmeye başlıyor. Burası Çanakkale Boğazı'nın en dar noktası ama nereden baksan 1,5 km mesafe var. Leondras yüzerken Hero da kalenin tepesinde Leondras'a yol göstermek için bir çeşit deniz feneri görevi görsün diye meşale yakıyor. O ışığı takip eden Leondras karşı kıyıya ulaşıyor, gizli gizli görüşüyorlar.

Aradan aylar geçiyor mevsimler değişiyor. Hero diyor ki artık kış geldi, boğazın suyu çok soğuk, akıntı kuvvetli, bahara kadar

350 görüşmeyelim. Leondras bunu kabul etmiyor. Yok diyor ben yüzerim, seni görmeden duramam. Aşk işte insanda ne akıl bırakıyor ne mantık. Buna bir de libido etkisini ekleyin, insan o havada akıntıya karşı bile yüzer.



Frederic Leighton / Last Watch of Hero / 1880

Yine böyle fırtınalı bir günde Leondras karşı kıyıya geçmek için yüzmeye başlıyor, Hero kalenin tepesine meşaleyi yakıp camda bekliyor, bekliyor gelen giden yok. O gece fırtına Hero'nun meşalesini söndürdüğü için Leondras yolunu bulamıyor ve boğazın serin sularında can veriyor.

Sabah olduğuunda Hero, kıyıya vuran Leondras'ın cansız bedenini görüyor ve o görüntüye dayanamayıp kendisini bulunduğu kuleden aşağı atıyor. Sonrasında kulenin dibinde tarihin en trajik kucaklaşmalarından biri yaşanıyor.

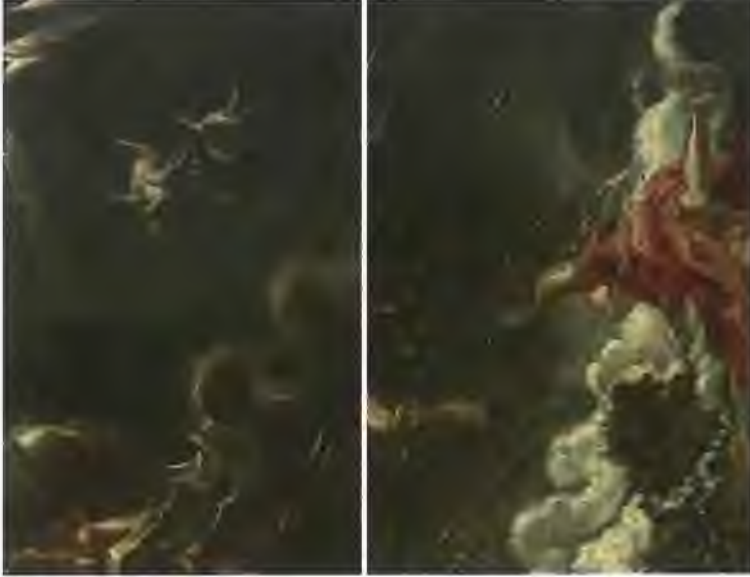
351



William Etty / Hero and Leandros 1829

Bu kucaklaşmaya ilişkin araya bir tane William Etty resmi almak istiyorum, çok trajik bir sahne. Hero ile Leandros hikâyesini zaman içerisinde Kız Kulesi'ne uyarlayanlar oldu, sanki olaylar Kız Kulesi'nde yaşanmış gibi. Biz bazı şeyleri yakıştırmayı seviyoruz biliyorsunuz.

352 Konusu kısaca böyle, bu konu sanat tarihi içerisinde defalarca resmedildi. Tarihi ve mitolojik konular olur da Rubens durur mu? Konuya ilişkin en önemli eserlerden birini de o yaptı. Rubens gibi bir sanatçının bizim yanı başımızda geçtiği rivayet edilen bir olayı resmetmesi ne güzel.



Peter Paul Rubens / Hero ile Leandros / Dertay

Resimde bir iki detay alayım. Rubens, o geceki fırtınalı hava ve dalgaları karanlık bir kompozisyon içerisinde resmetmiş. Son derece dramatik bir sahne. Su perileri çok üzgünler, Leandros'un cansız ve solgun bedenini kıyıya çıkarmaya çalışıyorlar. Resimde on üç su perisi, iki de (yukarıdan olup bitenleri izleyen) melek var.

Ve sağ tarafta kırmızı kıyafetiyle kendisini kaleden aşağı atan Hero. Su perileri kendisini son anda fark ediyorlar ama artık yapacak bir şey yok.

Bu konunun sanat tarihi içerisinde onlarca kez resmedildiğini 353 söylemiştim, bir iki örnek vermek istiyorum.



Jan van den Hoecke / Hero laments the dead Leander / 155 cm x 215 cm / 1635

Leandros kıyıya vurmuş, Hero ve bir melek yanı başında duruyorlar. Arka planda yine dalgalar ve kara bulutlar görünüyor. Karanlık bir kompozisyon olmasına karşın Leandros'un vücudu çok iyi ışık almış.



Domenico Fetti / Hero Mourning the Dead Leander / 1621 / Kunsthistorisches Museum

Son olarak Venedikli ressam Domenico Fetti'nin konuyla ilgili resmini görelim. Leandros'ın cansız bedeni karaya çıkartılırken, Hero kırmızı kıyafetiyle kendisini kaleden aşağıya bırakıyor.

Medusa'nın Salı

"The Raft of the Medusa / 1818-1819"

Theodore Gericault



*Theodore Gericault / Medusa'nın Salı / The Raft of the Medusa / 4.91 m x 7.16 m
1818 - 1819 / Louvre Museum*

Fransız romantizminin önemli isimlerinden Theodore Gericault'un en bilindik eseri *Medusa'nın Salı* ile devam ediyorum. Gericault, henüz 27 yaşında bir delikanlıyken yaptı bu resmi. Aslında 27 yaşında başlayıp 28 yaşında bitirdi, 33 yaşında da öldü.

Gericault, çok küçük yaşlarda İtalyan/Neo Klasikçi ressamlardan dersler aldı, Neo Klasik üsluba (biraz sonra *Medusa'nın Salı*'ndaki figürleri incelerken de göreceğiz) her zaman saygı duydu. Michelangelo'dan oldukça etkilendi. (Michelangelo'dan etkilenmeyen mi var?) Kısacık ömrüne karşın kendisi de Delacroix gibi çok büyük ressamı etkiledi.

Medusa'nın Salı'nda Neo Klasizm'e sadık kalmaya çalışsa da bu resimle birlikte Romantizm yükselişe geçerken Neo Klasizm'den kopuş başlamıştır. Bir dönemin sonu, diğerinin başlangıcını temsil eder o açıdan da önemli bir eser. Medusa'nın Salı'na geçmeden önce ressamın Salpetriere Hastanesi'nde yatan akıl hastalarını resmettiği 10 resimlik bir serisi var onlardan kısaca bahsetmek istiyorum. Bunların 5 tanesi günümüze ulaştı, dönemin kötü ün yapmış hastanelerinden biriydi burası, her türden akıl hastasının üst üste kaldığı, her yıl yüzlerce ölümün yaşandığı, hastalara işkencelerin yapıldığı konforsuz bir yerdi. Bu yaşlı kadın resmi o seriye ait.



Theodore Gericault / La Monomane de l'envie / Deli Kadın / 1822 / 72 cm x 58 cm
Musee des Beaux-Arts de Lyon, Lyon

Uzaktan bakıldığı zaman sıradan yaşlı bir kadın gibi gözükse de yakından bakınca o kıpkırmızı gözkapaklarında hastalığın izleri görünüyor. Bu resme kitap kapaklarında çok denk gelirim, özellikle (nedendir bilinmez) Gorki'nin *Ana'sı* olarak karşıma çok çıkıyor.

Gorki'nin *Ana'sını* bir tarafa bırakıp ana resmimize dönecek olursak Gericault'un bu çok genç yaşta yaptığı resim Fransız Romantizmi'nin başlangıcı ve en önemli eseri sayılıyor. Şu genç yaşta akımlara öncülük etmiş insanların olması ne kadar güzel. Resim yapıldığı yıl Paris Salonu'na kabul edildi ve birkaç çatlak sesi saymazsak çok büyük beğeni topladı. O çatlak sesler de resme sanatsal değil politik eleştiriler getirdiler. Buralara resim kabul ettirmek hakikaten hiç kolay değil, bir sonraki konuda değineceğim Manet'nin *Kırda Öğle Yemeği* resmi sergiye layık bulunmamış, III. Napolyon'un müdahalesiyle "Reddedilenler Sergi Salonu'nda" sergilenmişti. Manet dediğimiz adam bağımsız ressamların öncüsüdür. Gericault ölünce aynı yıl Louvre Müzesi resmi satın aldı (1824). Şu an Louvre'un en önemli yapıtlarından birisi olarak gösteriliyor.

Gericault, ata binmeyi çok seviyordu, at binme sevdasının sanatçının ölümü üzerinde büyük etkisi oldu. Hasta hasta bindiği bir attan düştü ve bir daha kendisini toparlayamadı. Daha önce de ciddi sayılabilecek at kazaları yaşamıştı.



Louvre Müzesi

Medusa'nın Salı'nın trajik hikâyesine geçmeden Louvré'dan bir fotoğraf görelim. Resim hakikaten çok heybetli. Medusa, Fransa'dan Afrika'ya (Senegal) giden bir kraliyet gemisi, daha doğrusu yola çıkan dört gemiden biriydi. Senegal'de bulunan Louis Limanı'nın kontrolünü İngilizlerden almak için gidiyorlardı. Malum sömürge zamanları, geminin içerisinde üst düzey yetkililer dahil yaklaşık 400 asker ve hizmetli vardı.

Geminin içerisindeki 400 kişiye rağmen, 250 kişiye yetecek kadar filika bulunuyordu. Bu geminin kaptanı ise son derece acelemiydi, acemiydi derken uzun yıllardır sefere çıkmamış biriydi. Yola çıktıktan 3-4 gün sonra diğer gemilerden ayrılıp farklı bir rotaya saptı ve gemi kayalara oturdu. Sonrasında bu olay çok ciddi siyasi çalkantılara yol açtı.

Gemi karaya oturunca daha yetkili kişiler gemideki filikalara binip gemide bulunan erzakın büyük bir bölümü de kendi filikalarına taşıdılar. Geride kalan insanlar gemi güvertesi ve direklerini söküp yan yana getirerek büyükçe bir sal yaptılar. Gemi karaya oturduğu için bunları yapmaya fırsatları olmuştu bunu da bir dipnot olarak düşelim. Sal ne kadar büyük olursa olsun nihayetinde birbirine bağlanan gemi direklerinden derme çatma bir şey oldu. Bu sal yapıldığında üzerine yaklaşık 150 kişi bindi, herhangi bir itici gücü olmadığı için salı ip ile diğer filikalara bağladılar. Okyanusun o sert doğa koşullarında bu salı çekmek çok zor olmaya başlayınca bir süre sonra ipleri kesip saldaki insanları kaderleri ile baş başa bıraktılar. Filikalardaki insanlar da kendi canlarının derdine düşmüşlerdi, sal çekerek kaybedecek vakitleri yoktu. Salın yüzeyi 150 kişi için çok dardı, kısıtlı sayıda verilen yiyecekler de hızla tükendi. İlk günün sonunda ellerinde bir iki fıçı şarabın dışında bir şey kalmadı.

Gece olunca insanlar arasında kavgalar çıkmaya başladı, onlarca kişi suya düşerek kayboldu, sarhoş olanlar hezeyanlarla

358 etrafa saldırmaya başladılar, bu arada bazı subaylar yönetime el koydular. Onlar da sıkıntı çıkartanları bir bir vurup denize atmaya başlamışlardı. Açlık dayanılmaz bir hal almıştı, en sonunda ölen kişilerin etlerini yemeye başladılar.



Theodore Géricault / Medusa'nın Salı / Detay

Eski köy yaşıntısına aşina olanlar bilir, bundan yıllar önce henüz köylerde elektrik yokken kesilen hayvanların etleri güneşte kurutularak yenirdi. Küçük küçük doğranır, güneşte kurutulur ve bir süre bozulmadan saklanırdı. Buradaki insan etleri de bu şekilde kurutularak yendi.



Theodore Géricault / Medusa'nın Salı / Detay

Salın üzerinde geçen bu ölüm kalım mücadelesi tam 13 gün sürdü 13. günün sonunda ufukta bir gemi görüldü. Birlikte yola çıktıkları dört gemiden birisi olan Argus'tu bu. Gemi ilk etapta saldakileri görmese de saatler sonra geri dönerek onları kurtardı.

Salda bulunan yaklaşık 150 kişiden 15 kişi hayatta kalmıştı, onların da beşi çok hasta ve yaralıydı, kurtarıldıktan kısa bir süre sonra öldüler. Geriye toplam 10 kişi kaldı. Gericault, resmi yapmadan önce yaklaşık iki yıl sürecektir bir araştırma sürecine girdi, önce bu olayı haber yapan gazetecilerle, sonrasında kazadan sağ kurtulan insanlarla görüşüp ilk ağızdan detayları öğrendi, ölen insanların bedenlerini inceledi. Önce küçük boyutlu örnek çalışmalar, bol bol eskizler yaptı ve sonunda bu enfes resim ile olayı ölümsüzleştirdi. Gericault, bu çalışmaları sırasında kendisine yardımcı olan kazazedeleri ve arkadaşlarını resminde model olarak kullandı.



Theodore Gericault / Medusa'nın Salı / Detay

Saldaki insanlar günlerce açlıkla mücadele vermelerine karşın ressamın Neo Klasizme olan sevgisi figürlerde kendini gösterir. Şunlara bir bakalım. Figürler bir Rönesans resminden fırlamış gibi duruyor. Bir barok eser, Rubens resmi gibi. Kollar, kaslar gayet yerli yerinde, Klasizm'in idealize ettiği kusursuz insan vücuduna sadık kalınmış. Bu resim, Klasizm'den romantizme kusursuz bir geçiştir aslında.



Theodore Géricault / Medusa'nın Salı / Detay

Arka planda bir kişi oturmuş, başını ellerinin arasına almış. Çaresizlik ve ölüm korkusu her yere sinmiş. Herkesin inandığı şeylere sığındığı anlardan biri.



Theodore Géricault / Medusa'nın Salı / Detay

Salın ön planında ölümler boyu boyunca yatıyorlar.

Eller çaresizce düşmüş, yanlarında sal yapımında kullanılan bir balta görünüyor.



Theodore Géricault / Medusa'nın Salı / Detay

Olabildiğince yukarı tırmanıp ellerindeki bez parçalarını sallayarak fark edilmeyi bekliyorlar.

Biraz zorlamayla gemi direğinden bir haç çıkartılabilir.

Géricault, öncesinde (Fransız sanatında) görülmeyen bir şekilde gündelik hayattan aldığı bir konuyu aynı şekilde gündelik hayattan insanları model olarak kullanarak anlatmayı seçti. Fransız sanatı diye belirtiyorum yoksa Caravaggio'yu anlatırken değinmiştim, kendisi azizleri, havarileri resmederken köylüleri, dilencileri, sıradan insanları model olarak kullanırdı.

Biraz da güncel politik ile bağlamak gerekirse, son yıllarda Akdeniz'de mültecilerin derme çatma sallarla (veya botlarla) kendilerini denizin ortasında bulmalarına sıklıkla şahitlik ediyoruz, o yüzden *Medusa'nın Salı* her ne kadar tarihi bir olayı anlatsa da belleklerimizdeki yeri hâlâ canlı. Üzerindeki insanlar değişse de Medusa'nın salı şu an açık denizlerde çaresiz insanlarla yol alma-ya devam ediyor.

Selam olsun Géricault'a ve iz bırakarak giden tüm genç yeteneklere.

Kırdaki Öğle Yemeği

“The Luncheon on the Grass / 1862-1863”

Édouard Manet



Édouard Manet / Kırdaki Öğle Yemeği / The Luncheon on the Grass / 2.08 m x 2.64 m
1862 - 1863 Musée d'Orsay

19. yüzyıl Fransız ressamı Édouard Manet'nin önemli eseri Kırdaki Öğle Yemeği ile devam ediyorum. Manet bir arkadaşıyla Seine Nehri etrafında gezerken yıkanan kadınları görüp böyle bir resim yapmaya karar veriyor. Daha doğrusu bir iki nü çalışma yapmalıyım diye düşünüyor, sonrasında ortaya bu karma eser çıkıyor.

“Ormandaki bir açıklıkta çıplak bir kadın iki genç erkekle kaygısızca piknik yapıyor. Büyük tuval üzerine renk lekeleriyle çalışılmış ve sert ışık figürlerin hacimselliğini iyice azaltmış. Raffaello'nun bir kompozisyonundan yola çıkan Giorgione'nin pastoral

atmosferini yansıtan Manet, bilinçli olarak Rönesans sanatının yüksek ideallerini canlandırmaya çalışmıştır.”⁶¹ Arka planda bulunan bir başka kadın da dereye yıkanıyor. Arka plandaki kadın biraz büyük görünebilir, Manet bilinçli olarak perspektif kurallarına uymuyordu.

Manet, resmin çıkış noktası olarak dereye yıkanan kadınları baz alsa da kendisi de Sanat Tarihi'nde birçok ressamdan etkilenip onların eserlerinden faydalandı.



Titian / *Pastoral Konser* / *Pastoral Concert*
/ 1509 / 105 cm x 137 cm
Louvre Museum



Marcantonio Raimondi
1510-20 / 29.1 x 43.7 cm
The Metropolitan Museum of Art

Bununla ilgili örneklerle bakalım. Öncelikle bir 16. yüzyıl İtalyan ressamı olan Titian'ın *Pastoral Konser* resmine bakalım. Burada bir piknik ortamı var yalnız Rönesans eserlerinde çıplak kadınlar birer tanrıça veya melek olarak tasvir edilirdi. *Kırdaki Öğle Yemeği* resminde günlük hayattan, eğlence amaçlı yanlarında bulunan bir hayat kadını kullanılmış, sıkıntı orada başlıyor. Manet, burada Rönesans sanatının yüksek ideallerine bir saygı durumunda bulunup eski ve yeniye cesurca harmanlamaya çalışmıştır. İkinci örneğe geçelim, taslağını Raffaello'nun yaptığı, oymasını Raimondi'nin yaptığı bir 16. yüzyıl gravürü bu: *Paris'in Yargısı*. Sağ altta yatan figüre dikkat. Hazır gravürü paylaşmışken Yunan mitolojisinde geçen hikâyesine kısaca değineyim. Bizim coğrafyada geçen mitler.

61 Sanat Kitabı / Édouard Manet / Kırdaki Öğle Yemeği



Henryk Siemiradzki / Paris'in Yargısı

Judgement of Paris / 1892 / 99 cm x 227 cm / National Museum in Warsaw

Gravürden takip etmek zor olabilir, bu araya akademik resmin önemli ismi Polonyalı ressam Henryk Siemiradzki'nin aynı adlı resmini alarak başlıyorum. Zeus, anne ve babasının evlilik yıldönümü şerefine bir tören düzenliyor, bu törene Yunan mitolojisinin Fitne Tanrıçası Eris'i çağırıyor (karışıklık ve anlaşmazlık yaratma tanrıça) ama Eris törenden haberdar olarak elinde altın bir elmayla çıkıp geliyor. Açıkçası ben de kutlama yapsam Fitne Tanrıçası'nı çağırmam.

Eris elindeki altın elmayı içinizdeki en güzel için getirdim diyor. Afrodite hemen o benim diye atlıyor. Hera ve Athena hayır biz daha güzeli diyerek bu çıkışa itiraz ediyorlar. Zeus bakıyor olacak gibi değil dürüstlüğüyle ün salmış Truva Kralı Priamos'un oğlu Paris'i yanına çağırıyor ve diyor ki hangisi daha güzel. Paris diyor ki hemen karar veremem bir bakalım. Zeus'un oğlu Hermes, Paris ve üç güzel seçim için İda Dağı'na gidiyorlar. İda Dağı bugünkü (Çanakkale ve Balıkesir illeri arasındaki) Kaz Dağları. Bunlar Kaz Dağları'na çıkıp, önce dağın serin sularında yıkanıyorlar, sonra bu üç güzel bir çeşit yarış içerisine girip Paris'e kendilerini seçmesi için vaatlerde bulunmaya başlıyorlar.

Diğer ikisi Paris'e güç, kuvvet, bilgelik gibi şeyler vaat ederken Afrodit Paris'e güzeller güzeli Truvalı Helen'i öneriyor. Beni seçersen Helen senindir diyor. Libidolarına yenik düşen Paris, tamam seni seçiyorum en güzeli sensin Afrodit, Helen'i getir bana diyor. Sonrasını biliyorsunuz, Helen, Truva Prensi Paris'e âşık olup ona kaçıyor. Yunanlıların Helen'i geri almaya çalışması sonrasında meşhur Truva Savaşı çıkıyor. Olaylar, olaylar.

Konumuza dönecek olursak Raffaello'nun yaptığı taslağı Raimondi oyup gravür yapıyor. Manet de oradaki figürleri kendi resmine taşıyor. Bu anlamda sanat tarihinde herkes birbirinden etkilenerek ilerliyor. Manet de empresyonistleri etkiliyor, bu böyle zincirleme gider. Bazı kaynaklar Manet için empresyonist açıklamasını yapar, empresyonist değildi, kendisi, Tiziano ve Velazquez gibi klasik ustalara hayrandı, klasik konuları modernize etmeye çalışan bağımsız bir ressamdı daha doğrusu.



Edouard Manet / Olympia / 1865 / 130.5 cm x 190 cm / Orsay Müzesi, Paris

Bakın burası çok önemli, kendisi hiçbir empresyonist sergiye dahil olmamıştır. Ayrıca empresyonist ressamların kullanma-

366 dıkları siyah, kahverengi ve gri gibi kasvetli renkleri de sıklıkla kullanırdı. *Kırdan Öğle Yemeği*’nde de siyah renk hâkim. Monet ile ortak çalışmalar yaptı fakat kulvarları farklıdır. Chagall için de sürrealist derler, oysaki Chagall’ın hemen her resminde mutluluk teması vardır, sürrealistler bu temayı işlemez. Biz kategorize etmeyi seviyoruz. Nasıl Dalí’ye bakınca Gala’yı, Almodovar filmlerine bakınca Penelope Cruz’ü görüyorsak Manet’nin resimlerinde de Victorine Meurent’i görürüz. Victorine Meurent, Manet’nin bir diğer önemli eseri olan *Olympia* için de modellik yapmıştı. *Olympia* da zamanında çok ses getirdi, yapıldığı dönem pek beğenilmedi. *Olympia*, boynundaki kurdelesini, ayağındaki terliği, elinde bir buket çiçek tutan siyah kölesi ve ayak ucundaki kambur kedisiyle bir hayat kadını şeklinde tasvir edilmişti. *Olympia*’nın yastıkların üzerine yatırdığı çıplak bedeni bir tanrıçadan ziyade insani özellikler taşıyordu, haliyle büyük tepkiler aldı.



Edouard Manet / Kırdan Öğle Yemeği / Detay

Aynı şekilde *Kırdan Öğle Yemeği*’nde sanki bir Rönesans tablosundan fırlamış gibi olanca çıplaklığıyla resmin merkezinde oturan kişi yine Victorine Meurent’dir. Sağ eli çenesinde, son derece sakın görünüyor. Kafasını çevirip bize bakmış yüzünde çok hafif

bir gülümseme var. Victorine Meurent'nin hemen arkasında görünen kişi heykeltıraş Ferdinand Leenhoff, sonradan Manet'nin kayınbiraderi olacak.



Edouard Manet / Kııda Öğle Yemeği / Detay

Victorine Meurent'nin tam karşıısında çimlere uzanan kişi ise Manet'nin erkek kardeşi Eugene Manet. Bastonu ve şapkasıyla son derece şık. Karşıısındaki kişiye bir şeyler anlatıyor.

Arka planda derenin içerisinde yıkanan kişi heykeltıraş Ferdinand Leenhoff'un ablası Suzanne Leenhoff. Suzanne Leenhoff, sonradan Manet ile evlenip Suzanne Manet oluyor, haliyle heykeltıraş da Manet'nin kayınbiraderi oluyor. Manet, bu resmi yapıp (1863) Paris Salon Müzesi'ne başvurduğunda resim son derece yakışksız bulundu, ortada gayri ahlaki bir durum vardı. İki beyefendinin yanlarına bir tane hayat kadını alıp affedersiniz ormanda sere serpe piknik yapması pek hoş karşılanmadı.

368 Sonradan III. Napolyon ne yapıyorsunuz siz kardeşim, sergileyin şunları diyerek olaya müdahale etti. O dönem yüzlerce eseri bu şekilde ayıklayan heyet, bu resimleri “Reddedilenler Sergi Salonu’nda” sergilemek zorunda kaldı. Resim yine beklenen ilgiyi görmedi. Resimde şahsi fikrim, geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurulmaya çalışılmış. Ortadaki çıplak kadın figürü daha önce söylediğim gibi bir Rönesans tablosundan fırlamış gibi.



Édouard Manet / Kırdaki Öğle Yemeği / Detay

Yerde dağınık durumda bulunan meyveler bildiğin natürmort. Sepetin solunda gelişigüzel atılmış bir şekilde kadının kıyafetleri görünüyor. Sol altta bir tane de kurbağa var, malum açık havadalar.

Arka plan geniş fırça darbeleriyle sanki Barbizon ekolü manzara resimlerini çağırıştırıyor. Manet birçok tarzı bir eserde toplamış gibi. Bu resmi ve Manet’nin sanatını o dönem yakın arkadaşı olan Emile Zola çok savunuyor, bir de ünlü şair Baudelaire.



Édouard Manet / Emile Zola / 1868 / 146.5 cm x 114 cm / Musée d'Orsay

Hatta Manet'nin Zola'ya teşekkür babında yaptığı bir resim var. Onu da görelim. Zola'nın duvar panosunda yukarıda sağda Olympia resmi görünüyor. *Kırdaki Öğle Yemeği* resmi zamanında pek beğenilmese de sonradan modern sanatın başlangıcı olarak kabul edildi. Selam olsun Manet'ye ve kırdaki öğle yemeği yiyenlere:)

Dünyevi Zevkler Bahçesi

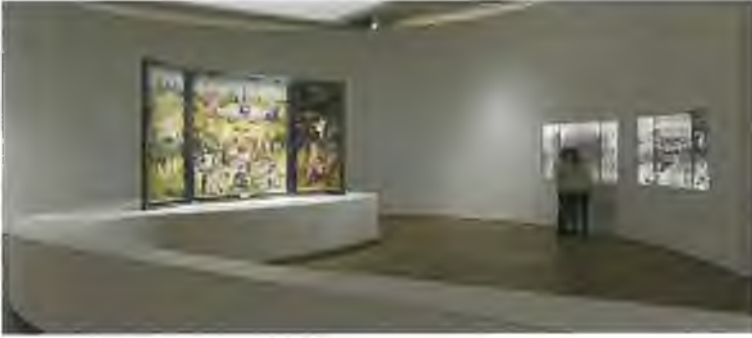
“The Garden of Earthly Delights / 1503–1515”

Hieronymus Bosch



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / The Garden of Earthly Delights
1503–1515 / 2.2 m x 3.89 m / Museo Nacional del Prado / Madrid

Tüm zamanların en önemli ressamlarından biri olan Hieronymus Bosch'tan bahsedip en önemli eseri *Dünyevi Zevkler Bahçesi*ni inceleyeceğim. Bosch'un hakkındaki bilgiler son derece kısıtlı. Doğum tarihi 1450 olarak bilinir. İki sene sonra Leonardo da Vinci doğacak, bir sene sonra Fatih Sultan Mehmet tekrar tahtta çıkıp 3 sene sonra da İstanbul'u fethedecek o dönemler işte. Bosch'un doğduğu erken Hollanda dönemi. Soy ismini de doğduğu Hollanda kenti "s-Hertogenbosch"tan alıyor. Bosch "Kutsal Meryem Kardeşlik Örgütü" üyesiydi. Kendisi ile ilgili bilgilerin bir kısmını bağlı bulunduğu örgütün kayıtlarından öğreniyoruz. Örgüt derken bir çeşit meslek grubu, loncası olarak düşünebilirsiniz. Dönem ressamlarının birçoğu bu tip loncalara kayıtlıydı.



Museo Nacional del Prado / Madrid

“Bosch’un üslubu tamamen kendine özgüdür; Hollanda resim geleneğinde hiçbir benzerine rastlanmaz. Yapıtları Jan van Eyck, Rogier van der Weyden gibi aynı dönemin öteki sanatçılarınkilere hiç benzemez. Bosch’un konularının çoğu Hz. İsa’nın yaşamından sahnelerin ya da şeytanın yoldan çıkardığı azizlerin ya da insanların aptallığı hakkındaki alegori ve özdeyişlerin çevresinde gelişir.”⁶²

Dönemi için alışılmadık üslubu yaklaşık 400 yıl sonra sürrealistlere ilham verecek. Az sayıda eseri günümüze ulaştı, birçok eseri İspanyolların Hollanda’yı işgali sırasında yağmalandı. Bosch’tan en önemli etkilenme (Bosch’un ölümünden yaklaşık 10 yıl sonra dünyaya gelen) Bruegel’de gözlemleniyor. Van Eyck, Bosch, Bruegel bunlar tüm zamanların en önemli sanatçıları arasında. Bruegel’in birçok resminde Bosch etkisine rastlayabiliriz, sadece Bruegel ve sürrealistler değil, H. R Giger gibi çizerleri de derinden etkiliyor. *Dünyevi Zevkler Bahçesi*, Bosch’un en meşhur Triptik resmi. (Böyle birbiriyle bağlantılı üç parça pano şeklindeki resimlere Triptik deniyor.) Resmin yapım yılı tam olarak bilinmiyor ama olgunluk dönemi eserlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Bu eser Madrid’de Museo Nacional Del Prado Müzesi’nde 3 adet meşe panelden oluşuyor. Açıldığı zaman dikdörtgen kapandığı zaman kare oluyor, panel okuması soldan sağa doğru yapılıyor.

62 Sanat Kitabı / Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi

Öncelikle panelin kapalı haline bakalım. Şu Dünya tasvirinin muntazamlığına bakar mısınız? Öncesinde de Dünya'nın yuvarlak olduğunu düşünenler vardı, örneğin Pisagor MÖ 550'de düz mantıkla "Ay yuvarlak ise Dünya da yuvarlak olmalı" diyordu. Diğer taraftan Bosch bu çizimi yaptığında Galileo'nun doğmasına yaklaşık 60 yıl var. Galileo'nun *İki Ana Dünya Sistemi Üzerine Diyalog* adlı kitabı 1632'de basıldı. Kısaca Galileo bu resimden yaklaşık 130 yıl sonra "Dünya yuvarlaktır" dedi. Resmin nasıl bir dâhi tarafından yapıldığını vurgulamak için bu detaylara giriyorum ki Galileo'nun başına gelenleri biliyorsunuz. Bosch'un resmi ni detaylandırırken göreceksiniz öyle aykırılıklar var ki deli diye kimse kendisine dokunmadı herhalde.

Ben, şu şeffaf küreye bakınca, Big Bang'e, her şeyin bir gaz ve toz bulutu olduğu zamanlara kadar gidiyorum. Kürenin rengi yeşil ve gri. Gri çünkü henüz Güneş ve Ay yaratılmamış, Dünya'mız güneş ışığı almıyor. Kürenin içerisinde bulutlar, aşağıda deniz ve kıta parçaları oluşmaya başlamış. İçerisinde insan ve hayvan yaşamına rastlanmayışından kaynaklı olarak yaratılışın 3. günü olduğu düşünülür.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Tanrı da sol üst köşede kafasında tacı elinde İncil ile oturan bir insan şeklinde tasvir edilmiş. Panelin üzerinde soldan sağa “O konuştu ve oldu”, “O emretti ve durdu” yazıyor.

Yavaş yavaş iç panellere geçelim. Sol, orta ve sağ olarak üç ayrı panelden oluşuyor. Sağ ve soldaki paneller daha küçük. Panel-lerin okunması yukarıda söylediğim gibi soldan sağa doğru ar-kadaşlar. En sol panel “Cennet”, orta panel resme ismini veren “Dünyevi Zevkler Bahçesi/Dünya”, en sağ panel de “Cehennem” olarak tasvir edilmiş.

Şimdi bu panelleri açacağım, paneller çok sayıda sembol, fantastik canlılar ve figür içeriyor. Tüm bu semboller, figürler resim yapıldığı günden günümüze yorumlanarak geldi. Ben de şimdi bakıp gördüklerimi, bana çağrıştırdıklarını söyleyeceğim. Resimle ilgili yapılan yorumların içerisinde katıldıklarım da var katılmadıklarım da. Özellikle orta panel hakkında ortak kanıdan farklı düşünüyorum.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Paneli en soldan incelemeye başlayalım. Önce “Cennet”. Sol panelde ilk dikkatimizi çeken Âdem, Tanrı ve Havva üçlemesi oluyor. Evet ortada duran Tanrı. Burada ön kapağa nazaran daha genç ve İsa'nın suretinde resmedilmiş. Tanrı'nın İsa'da vücut bulması. Tanrı Havva'nın sağ kolunu tutmuş onları kutsuyor. Âdem, uykudan yeni uyanmış karşısında Tanrı ve Havva'yı görmenin şaşkınlığı var, gözleri açılmış, merakla Havva'ya bakıyor. Her an günah işlemeye hazır. Herhangi bir renk vermemek için bacaklarını olabildiğince birbirine yaklaştırmış, sağ eli toprakta, ayak uçlarıyla Tanrı'nın kıyafetine dokunuyor.

Âdem'in sol eli, ayaklarıyla Tanrı'ya dokunması, Tanrı'nın sol eliyle Havva'nın sağ kolunu tutuşu ve Havva'nın ayaklarının yine toprağa değmesi oluşan elektriklenmeye bir çeşit topraklama görevi görüyor. Havva'nın hemen arkasındaki tavşanlar doğurganlığı simgeler, Âdem'in arkasındaki ağaç da sonsuz yaşamın simgesi ejder ağacı. Tanrı'nın arkasındaki elma ağaçları işlenecek günahın ve kovulmanın işaretlerini veriyor.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Hemen aşağıda içlerinde türlü türlü canlıların olduğu bir göl var, içerisinde kurbağalar, kuş kanatlı balık ve kitap okuyan bir ördek görünüyor.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Solda iki balıkçıl bir kurbağayı parçalıyor, az yukarısında bir kedi fare yakalamış. Bunlar cennet için olağandışı hareketler,

- 376 cennet sadece insanlar için değil hayvanlar için de sonsuz huzur ve mutluluk alanı olmalıydı. Bu hayvanlarda bir tedirginlik oluşması, saldırganlık, ilk günahın işleneceğinin, cennetin düzeninin bozulacağıının işaretidir.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Burası çok önemli, evrim teorisi Darwinden önce de dile getiriliyordu orası ayrı ama şunu söyleyeyim bu resim yapıldığında Charles Darwin'in doğmasına henüz 300 yıl var. Ben şu detaya bakınca aklıma direkt evrim teorisi geliyor, suyun içerisinde kara-
raya çıkan yaşam formları. Thales etkisi olabilir, o da biliyorsunuz yaşamın kaynağının su olduğunu söylemişti.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Cennet çeşmeleri, hayvanların otladığı yeşillikler, su içtikleri göller. Gölden su içen hayvanlar arasında bir tane de Unicorn görünüyor, az yukarıda bir fil, maymun ve ayı, cennet çeşmesinin tam ortasında olup biteni izleyen bir tane baykuş var.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detaylar

Cennet panosunun en önemli detaylarından biri de sağ altta bulunan ağaca sarılmış yılan. İlk günahın en önemli sembolü. Yılanın sol tarafında bir zürafa var. Zürafanın az ilerisinde bir aslan ceylanı parçalıyor, yukarıda belirttiğim huzursuzluğun devamı.



Ciriaco de'Pizziccolli
Çizimi



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Az önce bir fil görmüştük, fil ve zürafa Bosch'un yaşadığı coğrafyaya ait hayvanlar değildi, Bosch bunları arkeolojinin babası olarak geçen Ciriaco de'Pizziccolli'nin gezi kitaplarından görüp (resmine) alıyor, en azından şu zürafayı. Arka planda mağaradan çıkıp dağların arasından uçuşan siyah kırlangıç kuşları görünüyor, resimlerdeki siyah kuşlar genellikle ölümü ve inançsızlığı simgeler. Van Gogh'un son resminde havada uçuşan siyah kargalar gibi.

Resme ismini veren "Dünyevi Zevkler Bahçesi" yani orta panele geçiyorum. Genel hatlarıyla bakalım, tam bir curcuna alanı. Eğlenenler, egzotik meyveler, fantastik hayvanlar hepsi içe geçmiş. Hemen hepsi çıplak ve belli bir utanma duygusundan arındırılmışlar. Birkaç detay alacağım.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Öncelikle şu üst kısımdan bir detay alayım. Bu orta panel dünya olarak tanımlanır ama burası birinci paneldeki cennetin devamıdır. Burada dağ, tepe ve bitki örtüsü arasındaki geçişkenliği ve uyumu görebiliyoruz. Detaylarla biraz daha açacağım. Cennetin devamı derken olası bir kovulmama durumunda cennette yaşanacakların alegorisi diyeyim.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Burası “Dünyevi Zevkler Bahçesi” değil bir yozlaşma alanıdır, günah işlenmeye devam ediliyor.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Bu kısmın cennet olduğunun en büyük kanıtlarından biri de herhangi bir çocuk ve yaşlıya rastlanmamasıdır. Hemen herkes aynı yaşta, bu herkesin aynı yaşta olması biliyorsunuz cennet ile ilgili yaygın inanışta geçer. Havuzun içerisindeki çıplak kadınlar ve etraflarında çeşitli hayvanların üzerine binerek dönen (akrobatik hareketlerle onların dikkatini çekmeye çalışan) erkekler. Siyah kadının tepesinde tavus kuşu var.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detaylar

Buradaki kadının başında bir çift kiraz görünüyor, kiraz gururdur. Arka planda görünen midye saklamak, gizlemek, aldatmak. Bir grup insan yumurtanın içerisine giriyor, yumurta cinselliktir. Cennet çeşmelerinden içenler, o kürenin altında yine birtakım dolaplar çevriliyor.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detaylar

Egzotik meyvelerin içerisindeki insanlar. Meyvenin içerisine siyah bir fare girmek üzere. Sol taraftaki baykuş olup bitenleri iz-

liyor. Buradaki insanlar kontrolden çıkmış. Özellikle bu orta panelde yoğun bir cinsellik teması hâkim. Siyahi insanlar da göze çarpıyor, Bosch'un yaşadığı dönemde Avrupa'da siyahi insan yok denecek kadar azdı. Diğer tarafta kocaman çileği ısıran bir adam var, açgözlülük devam ediyor. Yanındaki bitkiden dökülen meyveler bozulmamış ahlaka gönderme.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detaylar

Cennet kuşları, burada bize bakan, sol elini yanındaki kadının beline dolayıp sağ elini tutan kişi Bosch. Hemen arkalarında bir kuş insanları besliyor. Sağında küpün içerisinde saklanan bir kişi var.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Burada panonun sağ altında resimdeki tek giyinik kişi görünüyor. Parmağıyla bir kadını işaret ediyor, yaygın inanışa göre

- 382 bunlar Âdem ve Havva'dır. Âdem ağzı kapalı olan Havva'yı işaret ediyor. Havva'nın ağzının kapalı olması onun söylenmemesi gereken bir şeyleri söylemesi veya bir sırrı olduğuna işaret ediyor.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Yukarıda pençesinde bir ayı olan aslan vücutlu, kartal kafalı dev bir yaratık uçuyor, efsanevi yaratık Griffon. Üzerindeki insan üç dallı bir hayat ağacı taşıyor. Sağda da kanatlı bir balık var, üzerinde oltada meyve tutan yarı balık kuyruklu bir şövalye görünüyor.

Bu orta panel genel hatlarıyla böyle. Orta paneldeki cinsel tasvirler rahatsız edici olabilir, bu tasvirlerin yapımında 15. yüzyılda cinsel yollarla yayılan bazı hastalıkların ortaya çıkması ve bunun Tanrı'nın kendilerine verdiği bir tür ceza olarak görülmesinin de etkisi var. Dönem içerisinde yaşanan olaylar bu şekilde alt metin olarak tuvallerdeki yerini alıyor.

Şimdi resmin en önemli ve etkileyici paneline geçiyorum: "Cehennem." Sağ panelde bir anda her şey tersine dönüyor, gökyüzü kararıp zebaniler, ölüm orduları ve ateşten nehirler ortaya çıkıyor. Ortam bütün günahların cezalandırıldığı dev bir arenaya dönüşüyor, Bosch'un hayal gücünün zirvesi.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detaylar

Ölüm orduları bir köprünün üzerinden geçiyor, nehir kan kırmızı. Burada bütün günahlar ayrı ayrı cezalandırılıyor. Sağdaki kapıdan vuran ışık bazı figürleri aydınlatıyor, insanlar ne yapacaklarını bilemez haldeler.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Burada bir çift kulak görünüyor. Ortasından bir bıçak çıkmış. Kulak dedikodu, bıçak cezadır. Hemen sol tarafında ateş kuyuları açılıp, darağaçları kurulmuş.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Burada cezalandırılmak için götürülen insanlar var, arka plan-daki göl ceset dolu.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detaylar

Burada kumar oynanan bir masa devrilmiş yerde iskambil kâğıtları var. Fare kafalı bir zebani adamı kılıçlamak üzere, farenin sırtındaki kalkanda parmak uçlarıyla zar tutan bir ele saplanan bıçağı görüyoruz. Solda gözü bağlı, boynu kılıçla vurulan adam adaletsizlik yapıldığını gösteriyor.



Hieronymus Bosch / D. Zevkler Bahçesi / Detay Hieronymus Bosch / Ağaç Adam 1505

“Cehennem” panelinin ortasında gövdesi kırılmış kuru ağaç şeklindeki figür bir insandır. Bu Bosch’un diğer resimlerinde de

- 386 gördüğümüz Ağaç Adam (Tree Man). O kırık olan yer gövde, yanlarda bacaklar, başını bize doğru çevirmiş, kafasının üzerinde bir disk var.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detaylar

Gövdesinin içerisinde bir meyhane var, insanlar masalara oturmuş, solda bir kadın fıçıdan içki dolduruyor. Kışında ok olan bir zebani merdivenlerden onların yanına çıkıyor. Diskin üzerindeki mide şeklinde tasarlanan bir gayda. Bu kısımda alkol ve oburluk göndermeleri var. Ağaç Adam'ın bize bakan yüzü Bosch'un kendisi.

Ağaç Adam'ın hemen sağında bir bıçak üzerinde duran düz-lemde hayvanlar tarafından parçalanan şövalye ve hemen arkasında elinde kılıç olan balık kafalı bir yaratık. Hayvanlar, insanları ölümcül günahlarından dolayı işkence ederek, cezalandırıyorlar.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detaylar

Bu bölümdeki detaylara toplu halde bakalım. Solda arp ve lute üzerine çarmıha gerilmiş insanlar var, keyif alınan şeylerin bir çeşit işkence aracına dönüştürülmesi dönemin müzik parçalarının erotik çağrışımlar yapmasına gönderme yapılmış. Arkadaki insanlara dikkat, cennetteki rahatlık burada yerini utanmaya bırakmış. O göğüslerini kapatan insanın önündeki kapalı kitap ahmaklık, bilgiye, öğrenmeye karşı gösterilen dirençtir.

Arpın hemen dibindeki kişinin parmağıyla gösterdiği yerde yüzüstü yatan birinin kıcına işlenmiş notaları görüyoruz: “Cehennem Müziği.” Bu notalardan yola çıkarak bestesi yapıldı. Sağda mavi bir trampet davulunun içerisine hapsedilip, gürültüyle işkence yapılan bir kişi. Dünyada ne kadar gürültü çıkardıysa artık.

Tam ortada da bir tane organistrum görünmekte, üzerinde iki erkek altta bir tane kadın var, erkeklerden biri sırtındaki yumurta'yı elindeki bastonla kırmaya çalışıyor, diğer erkek aşağıdaki kadının eşi. Kadın çaresizce eşine sesini duyurabilmek için (halkalar geçirdiği) elindeki üçgen demire vuruyor.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Burada, kafasında kazan bulunan, tahtta oturup insan yiyen kuş kafalı mavi yaratık “Cehennem Prensi” bir taraftan yiyor diğer taraftan şeffaf baloncuklar içerisinde fosseptik kuyusuna çıkartıyor. Cehennem Prensi'nin hemen arkasında tembellik göndermesi yapılan bu kişinin kucağında bir yaratık var bir grup kadın üzerindeki perdeyi kaldırıyor.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detay

Buradaki kadın yanındaki yaratığın kışındaki aynadan yan-sımalarına bakıyor. Kibir ve aşkınlıktan mahrum bir cinselliğin resmi. Hemen arkasındaki yaratık siyah elleriyle onu sarıp sarmalamış.



Hieronymus Bosch / Dünyevi Zevkler Bahçesi / Detaylar

Burada anahtara geçirilmiş bir erkek görünüyor, anahtar bilgidir. Diğer tarafta rahibe kıyafeti giymiş bir domuz var, özellikle dönemi içerisinde düşünürsek çok cesurca bir resim.

Bosch'un sembollerle dolu bu enfes resmini incelemek her detayı anlamlandırıp onun düşünce dehlizlerinde gezinmek haki-katen çok keyifli. Genel hatlarıyla resimdeki sembollere, göndermelere değindim, bir bu kadar da değinmediğim sembol var ama bir yerde bağlamak gerekiyor. Hieronymus Bosch yeri asla doldurulamayacak çağının çok ilerisinde bir sanatçıydı. Selam olsun.

Dante ve Virgil Cehennemde

"Dante and Virgil in Hell / 1850"

William-Adolphe Bouguereau



*William-Adolphe Bouguereau / Dante ve Virgil Cehennemde /
281 cm × 225 cm / 1850 / Musee d'Orsay, Paris*

Hieronymus Bosch'un cehennem tasvirinden sonra, Fransız akademik resmin usta ismi William-Adolphe Bouguereau'nun Dante Alighieri'nin *İlahi Komedya*'sında araf, cennet ve cehenneme yaptığı düşsel gezintiden yola çıkarak oluşturduğu enfes resmine (cehennem tasvirine) bir göz atalım. Resmin ön planında vücutları daha aydınlık olarak resmedilen iki çıplak erkek ölümüne kavga ediyorlar, toplam dokuz kattan oluşan cehennemın sekizinci katındalar. Burada genel olarak sahtekârlar var, sahtekârları biraz daha açacak olursak din sömürücüleri, rüşvet yiyenler, hilekârlar, hırsızlar, ikiyüzlüler, kalpazanlar hepsi burada.



William-Adolphe Bouguereau / Dante ve Virgil Cehennemde / Detay

Kavga ettiği kişiyi boynundan ısırın kızıl saçlı kişi ölü bir adamın kimliğini gasp ederek mirasına konmaya çalışan Gianni Schicchi. Isırılan ise simyacı Capocchio, bu katta günahkârlar birbirlerine kırdırılıyor. Capocchio oldukça zor durumda, beline sert bir diz darbesi almış, Schicchi'nin sol elinin tırnakları vücuduna saplanmış ve boynundan ısırılıyor. O da boş durmuyor tabii, Gianni Schicchi'nin kızıl saçlarını çekiyor.



William-Adolphe Bouguereau / Dante ve Virgil Cehennemde / Detaylar

Gianni Schicchi, Capocchio'nun sol kolunu sıkıca kavrayıp, beline resme bakanın bile canını acıtacak şiddette bir diz darbesi vururken yerde önceki kavgalardan kalma başka suçlular görünüyor. İki vahşi gladyatör gibi girmişler birbirlerine, diz, tırnak, ısırma her şeyleriyle saldırıyorlar, en ufak acıma duyguları yok.



William-Adolphe Bouguereau / Dante ve Virgil Cehennemde / Detaylar

Kırmızı şapkalı, kırmızı yelekli kişi Dante, diğeri ise başında-ki defne yapraklı tacı ile Romalı şair Virgil (Vergilius) cehennem gezisinde Dante'ye eşlik ediyor. İkisi de gördükleri manzara karşısında şaşkınlara, Dante, sol eliyle Virgil'e dokunup ondan cesaret almaya çalışırken, Virgil pelerini ağzına götürüp şaşkınlığını gizlemeye çalışıyor.

İleride kanatlı bir zebani, kollarını birleştirmiş, yüzünde tüm bu olanlardan duyduğu hazzı anlatan sırıtışıyla (yandan yandan) Dante'ye bakıyor. Ortamdaki tek mutlu kişi o. Hilekârlık, hırsızlık, ikiyüzlülük, kalpazanlık ve diğer bütün sahtekârlıklardan sadece zebani kârlı çıkar diyor. Arka planda kavgalar devam ediyor, neresinden bakarsan bak muhteşem, bir o kadar da rahatsız edici bir eser.

Ağıt

"Lamentation / 1304 -1306"

Giotto di Bondone



*Giotto di Bondone / Ağıt / Lamentation / 1304 - 1306 / Fresk / Scrovegni Şapeli
Padua İtalya*

(Erken Rönesans diyebileceğimiz) Rönesans'ın henüz ortaya çıkmadığı dönemin en önemli temsilcisi İtalyan ressam Giotto'nun Lamentation/Ağıt adlı freskine genel bir bakış yapacağım. Eserin bitiş tarihi 1306 gibi görünüyor ama freskler ziyarete açıldıktan sonra 1310 yılına kadar Giotto rötuşlarına devam etti.

Resmin tarihine dikkat edelim: 1306. Van Eyck'in doğmasına 85, Leonardo ve Bosch'un doğmasına 150 yıl var. Şapel denildiği zaman ilk akla gelen Sistine Şapeli'dir (Apostol Sarayı). Bu yazıdan sonra artık aklınıza Sistine ile birlikte Scrovegni Şapeli'nin de geleceğini düşünüyorum. Giotto, Mikelanj doğmadan 170 yıl önce freskler yapıyordu, bu tarihleri Giotto'nun ne kadar

büyük bir sanatçı olduğunu daha iyi kavramanız için veriyorum. Bugün Mikelanj, Leonardo, Bosch ve Caravaggio gibi isimleri sanat tarihinden çıkardığımız zaman onlardan etkilenen Zurbarán, Velazquez ve Rembrandt gibi sanatçıların da yara alacağını varsayarsak kocaman tedavi edilemez bir boşluk oluşacaktır. Bu isimler kendilerinden sonra gelen birçok sanatçıya yol göstermiş, referans olmuşlardır bu anlamda. Giotto'nun kendisine referans alacağı böyle kimseler yoktu, sadece Bizans sanatından etkilendiğini söyleyebiliriz. Her yönüyle birçok sanatçıya ilham veren Batı sanatının en önemli temsilcisi ve öncüsüdür kendisi.



Giotto di Bondone

“Düz bir yüzey üzerinde duygu ve hacim etkisiyle doğalcı bir görüntü betimleyen ilk ressamlardandı. Meryem'in yaşamını anlatan birçok sahneden biri olan bu resim, Batı sanatının gelişmesini sağlayan en önemli yapıtlardan biri kabul edilmektedir. Dönemin kalıplaşmış geleneklerini yıkan sanatçı modern resim anlayışının kurucularından sayılır. 1334'te Floransa Katedrali'nin denetçisi ve kent mimarı olarak atandı. Bu onurlu görev kendisine, mimarlık bilgisinden dolayı değil, ressam olarak sahip olduğu büyük ünden dolayı verilmiştir.”⁶³

Bu resimdeki, perspektif dönemi için devrim niteliğinde. Bundan 170 yıl sonra Leonardo atmosferik perspektifi geliştirecek.

63 Sanat Kitabı / Giotto / Ölü İsa'ya Ağıt



Scrovegni Şapeli / Scrovegni Chapel / Padua İtalya

Resimlerin olduğu İtalya Padova'daki "Scrovegni Şapeli"ni görelim. Burası eski bir arenaya yakın olduğu için Arena Şapeli olarak da bilinir. Scrovegni Şapeli ismini Enrico degli Scrovegni'den alıyor, kendisi Padova kentinin zenginlerinden burayı yaptıran ve Giotto'yu bu freskler için görevlendiren kişi.



Scrovegni Şapeli / Scrovegni Chapel / Padua İtalya

İç duvarlar ve tavan Giotto'nun İsa ve Meryem'in yaşadıkları-
na ilişkin çizimleriyle dolu. İçerideki çizimlerin birçoğunun ko-
nusu yedi günah, yedi erdem gibi kutsal kitaplarından alınmış 37
adet fresk var. Birçoğu diyorum çünkü bazıları Kutsal Kitap dışı
kaynaklara dayanıyor. Mavi rengin hâkim olduğu dev bir resim
akvaryumu gibi, buraya girip saatlerce resimler incelenebilir. Bu-
raya girip derken o işler de o kadar kolay değil, 24 saat önceden
randevu alıyorsunuz, tipinize eşkâlinize bakıp alıyorlar. Bakın,
bizim inceleyeceğimiz resmi sağ alt ortada, bunların hepsi tek tek
incelenebilir.



Giotto di Bondone / Ağıt / Detay



Michelangelo / Pietà / 1498-1499

Resmi tekrar görelim. Pietà dendiği zaman Mikelanj'ın, kuca-
ğında ölü İsa'yı tutan Meryem tasviri akla gelir onu biliyorsunuz.
Bu resim Pietà/Yas resimlerinin de öncüsüdür. Resimde Hz. İsa'yı
çarmıhtan indirilmiş olarak görüyoruz, mezara konulmadan
önce ailesi ve sevenleri etrafını sarmış ağıt yakıyorlar. Resimdeki
beş kişi Hz. İsa ile temas halinde. Hz. İsa çarmıhtan indirilmiş
mezara konulacak, başlardaki haleler kutsallığa atıf.



Giotto di Bondone / Ağıt / Detaylar

İsa'nın ölü bedenini kucaklayan kişi Meryem, üzerinde çivi yaraları görünen ayakları tutan kişi ise uzun kızıl saçlarıyla Maria Magdelana (Mecdelli Meryem). Hepsinin yüzünde ağır bir hüznün var. Gökyüzü mavisi yapıldığı yıllarda çok daha canlıydı, zaman içerisinde biraz soldu.

Freskin sağında bulunan bu iki kişi Aramatyalı Yusuf ve Nicodemus. Hz. İsa'yı çarmıhtan indiren kişiler. Aramatyalı Yusuf, Hz. İsa'nın gizli müritlerinden, Pontius Pilatus ile Hz. İsa'nın cesedini almak için uzun pazarlıklar yapmış, bu anlamda kendisini de riske etmiştir. Nicodemus ise Rembrandt konusunu işlerken bahsetmişim çeşitli baharat ve karışımlar getiren kişi. Onlar biraz daha uzaktan izliyorlar, üzgünler ama diğerlerine göre daha sakin görünüyorlar.



Giotto di Bondone / Ağıt / Detay

Diğer tarafta bize sırtını dönen iki kişi var. Bize göre soldaki avuç içiyle Hz. İsa'nın kafasını tutuyor, diğeri de elini tutmuş. İsa'nın sağ elini tutan kişinin eli öptüğü söylenir.



Giotto di Bondone / Ağıt / Detaylar

Arkada yas tutan kadınlar var, kollarını iki yana açıp bedenini öne doğru eğen kişi ise Yuhanna. (John the Apostle).



Giotto di Bondone / Ağıt

Bu kısım çok önemli, resimdeki kişiler bir tepenin hemen altında tasvir edilmiş. O tepenin en başından aşağıya doğru eğimi

takip ederek indiğiniz zaman, yolun sonu Meryem ve İsa'ya çıkıyor (ok ile belirttim), aynı zamanda resmi ikiye bölerek dünya ve sonsuz yaşamı birbirinden ayırıyor. Tepenin üzerindeki kuru ağaç ise cennetten kovulmaya neden olan ilk günahı simgeler (Bilgi Ağacı), diğer taraftan bu kuru ve meyvesiz ağaç İsa'nın ölümüne karşı doğanın ağıtı olarak da yorumlanıyor. Resimlerdeki her şeyin bir anlamı var ve hiçbirisi tesadüfen orada değil.



Giotto di Bondone / Ağıt / Detaylar

Gökyüzünde ise on tane melek var. Hz. İsa'nın defnedilmesini ve ruhunun gökyüzüne gelmesini bekliyorlar. Onlar da son derece üzgün. Burada sanatçı cennet ve dünyayı yasta birleştirmiş, meleklerin yüz ifadeleri tıpkı yeryüzündeki insanlar gibi keskin hatlarda tasvir edilmiş. Selam olsun Rönesans'a öncülük yapmış bu büyük ustaya.

Mektup

"The Letter / 1930"

Alma Erdmann



Alma Erdmann / Mektup / The Letter / Der Brief / 96 x 134 cm / 1930 / Dorotheum

Alma Erdmann (1872-1930) Alman ressam ve illüstratör, işle-
yeceğimiz Mektup adlı resmi öldüğü yıl yapıyor.



Alma Erdmann / Mektup / The Letter / Detaylar

Sıkıntılı bir durumu anlatsa da izleyici için keyifli bir resim,
detaylar alarak kısaca inceleyeceğim. Genç kızın sevgilisinin gön-

derdiği mektup babasının eline geçmiş. Baba tahta sandalyeye oturmuş, sağ kolunu gergin ve sinirli olduğunu belli edercesine sağ dizinin üzerine koymuş, sol eliyle de mektubu okuyor.

Diğer taraftan da gözlüğünün üzerinden son derece sıkıntılı bir ifadeyle (olacak iş mi bu der gibi) kızına bakıyor. Belli ki bu durumu kızına yakıştıramamış. Annenin de boynu bükük alttan alttan nerede hata yaptık biz der gibi o da kızına bakıyor. Kızının yaptığı şeyin suçunu biraz da kendinde buluyor gibi.



Alma Erdmann / Mektup / The Letter / Detaylar

Anne, mektup olayı ortaya çıkmadan az önce ördüğü örgüyü hâlâ elinde tutuyor, olay henüz çok sıcak. Hemen arkalarında suratında derinden gelen bir gülümsemeyle patates soyan kız kardeş var. Kuytu bir noktadan olan biteni takip ediyor. İçerisinden, ben sana söylemiştim abla dikkat et derken, gülüşünü saklamaya çalışıyor.

Genç kızın başı önünde, ağzının kenarında çok hafif bir gülümseme var. Yine olsa yine yaparım, sevdiğimle haberleşmeyeyim mi, aşk bu ne var bunda diyor. Kendisini susarak savunuyor. Parmaklarıyla eteğiyle oynarken, aklından; sanki siz hiç âşık olmadınız diye geçiriyor. Küçük kız kardeş kendisine en önden yer kapmış ama olup bitene çok uzak, ekmeğine sürdüğü tereyağıyla ilgileniyor. Resmin sol altında da sanatçının imzası var. Selam olsun.

Odin'in Vahşı Avı

"Wild Hunt of Odin / 1872"

Peter Nicolai Arbo



*Peter Nicolai Arbo / Odin'in Vahşı Avı / Wild Hunt of Odin / 1872 / 165.5 cm 240.5 cm
National Gallery of Norway*

Odin'in Vahşı Avı, Norveçli ressam Peter Nicolai Arbo'nun (1831-1892) en önemli resmi. Peter Nicolai Arbo, İskandinav mitolojisi ve tarihi konularda usta bir sanatçıydı. Dolunayın aydınlattığı ıssız geceyi, yarılan göğün içerisinde yeryüzüne doğru süzülen göksel varlıklar dolduruyor. Kurak bir arazinin üzerinden geçen hayalet şövalyeler ile avcılar uzun zamandır yaklaşmakta olan kıyametin habercisi gibiler.

Elinde çekici ve keçiler tarafından çekilen savaş arabasıyla Odin'in oğlu Thor görünüyor. Odin'in kuzgunları avcılara kılavuzluk ediyorlar.



Peter Nicolai Arbo / Odin'in Vahşi Avı / Detaylar

Bir gözü kör olan Odin, sekiz ayaklı atı Sleipnir'i ve mızrağı Gungnir ile bilinir. İskandinav mitolojisinin en baba tanrısı. Gözünün birini bilgelik için Mimir'in kuyusundan su içebilmek için feda etmiştir.



Peter Nicolai Arbo / Odin'in Vahşi Avı / Detaylar

Ön plandaki kadınlar Odin'in habercileri Valkyrie'ler, ölü ruhları topluyorlar. Hepsini değil tabii, yaşamını yitirmiş savaşçıların en asillerini. Ölü ruhları Odin'in hüküm sürdüğü Valhala'ya götürecekler.

Siyah atlı Valkyrie ordusu, Odin için sadece ölü ruhları değil kurban edilecek kişileri de topluyorlar, bunlar Odin'in bilgi arayışını temsilen kutsal korudaki, kutsal olduğu varsayılan ağaçlara asılırlardı. Peter Nicolai Arbo bu konuyu ve Valkyrie'leri birçok kez resmetti. Selam olsun.

Barış ve Savaş
"Peace and War / 1872"
Louis Gallait



*Louis Gallait / Barış / Peace / 1872 /
118 cm 82.3 cm / Walters Art Museum*



*Louis Gallait / Savaş / War / 1872 /
120 cm 83 cm / Walters Art Museum*

Louis Gallait (Belçikalı Ressam 1810-1887) Barış ve Savaş adlı resminde aynı aileyi barışta ve savaşta resmetti.



Louis Gallait / Barış / Peace / Detay

Öncelikle *Barış* adlı resmine bakalım, ailenin bir kızı bir de oğlu var. Çocuklar annenin kucığında, kız çocuğu sol elindeki çiçekleri havaya kaldırmış babasını selamlıyor. Sağ eli annesinin boynunda. Anne de sol eliyle kızını kavramış.



Louis Gallait / *Barış* / *Peace* / *Detay*

Baba, tarlada büyükbaş hayvanlarının yardımıyla tarlayı sürüyor, o da sağ elini kaldırmış çocuğuna selam gönderiyor. Erkek çocuğu henüz küçük, annesinin kıyafetlerini çekiştirip meme arıyor. Anne çocuğunun kolunu sağ elinin iki parmağıyla yumuşakça tutmuş.



Louis Gallait / *Barış* / *Peace* / *Detay*

Kadının sağ kolunun hemen altında (üzerinde sanatçının imzası bulunan) bir bisiklet var, ayaklarının dibinde bir kuzu yatmış, onun yanına da beyaz bir kelebek konmuş, resmin genel atmosferi karanlık olsa da gayet mutlu ve huzurlular.



Louis Gallait / Savaş / War / Detay

Şimdi *Savaş* kısmına bakalım, burada tüfeği yanında yerde yatan bir insan var. Baba bu, ellerinin ters düşmesinden anladığımız kadarıyla hayatını kaybetmiş, parmağındaki alyansa dikkat.



Louis Gallait / Savaş / War / Detaylar

Hemen sol tarafında bir kabın içinden yanlarına aldıkları birikimleri, paraları görünüyor, onlar da yere dökülmüş. Anne, henüz hayatta ama son derece bitkin, yüzü solmuş, yaşamla ölüm arasında.



Louis Gallait / Savaş / War / Detay

Kız çocuğu sağ eliyle (çaresizce) annesinin yakasından çekip-tirip onu kendine getirmeye çalışırken gözlerinden yaşlar akıyor. Oğlan kafasını annesinin göğsüne dayamış, bitkin bir vaziyette yatıyor. Onun da yaşam kaynağı kurumuş, eller düşmüş.



Louis Gallait / Savaş / War / Detay

Çocuğun ayakları ve annenin elleri solmuş. Annenin elinde bir tespih görünüyor (dua için kullanılan, dini bir sembol). Bu belirli bir savaş değil, öncesi ve sonrasıyla herhangi bir savaş. Her ne kadar savaşlarda benzeri görüntülerin, acıların yaşandığını bilsek de burada bakanın içini karartan, canını yakan bu detayların resim olduğunu bilmek bir parça teselli ediyor, selam olsun.

Christina'nın Dünyası

"Christina's World / 1948"

Andrew Wyeth



*Andrew Wyeth / Christina'nın Dünyası / Christina's World / 1948 / 82 cm x 1.21 m
The Museum of Modern Art*

Andrew Wyeth (1917-2009) 20. yüzyılın en büyük sanatçılarından biridir. 2009 yılında (91 yaşında) kaybettiğimiz zaman yaşayan en önemli sanatçılar arasında gösteriliyordu. Amerikan gerçekçi resminin en önemli isimlerinden biridir. Gerçekçi bir ressamdır ama foto gerçekçi veya hiperrealist ressamlar ile karıştırmayalım, onlar fotoğraf üzerinden çalışırlar, ortaya fotoğrafik bir gerçeklik çıkar. Andrew Wyeth'ın resimleri daha illüstratiftir. Gerçeğin bire bir aktarımı değil yorumu diyelim. Kendisi sanatçı olarak yine Amerikalı Winslow Homer'den çok etkileniyor. İlk dönemleri onun eserlerinin suluboya taklitleriyle geçti, ilk kişisel sergisini henüz 20 yaşında açtı, o sergideki bütün resimleri satıldı.

Sanatçı Pennsylvania doğumlu, sanat eğitimini illüstrasyoncu olan babasından aldı, babasından kaptığı detaycı üslup ile kendi yeteneklerini birleştirip sanatını olgunlaştırdı. Hayatı Pennsylvania ve Maine'deki çiftlik evinde geçti. Çok nadiren seyahat ettiği bilinir, sessiz ve dingin bir hayat sürdü. Büyükbaba, baba, kendisi ve oğlu kuşaklar boyu sanatçılar. Bildiğiniz evde eğitim gördü. Wyeth'i diğer sanatçılardan ayıran bir diğer özelliği de yaşadığı yerin dışına pek çıkmamasından kaynaklı olarak diğer ustaların resimlerini görmeden sanatını geliştirmesi oldu. Son derece izole bir hayat sürdü.

Andrew Wyeth, ince fırça darbeleri ile genellikle kurak peyzajlar, kırsal evler, barakalar, komşularının tasvirleri, kısacık kesilmiş çimler, saç telleri ve ışık-gölge nüanslarını resmetti, toprak tonlarını çok seviyordu. Sihirli gerçekçilik olarak bilinen bu resim tarzında, gündelik sahneleri şiirsel bir gizemle tuvaline aktardı. Suluboyası da çok güçlüdür. Resmettiği kişileri de genellikle komşularından seçti. Örneğin, çocuk felci geçirip yürüme yetisini kaybeden komşusu Christina Olson ile çok iyi arkadaştlar. Kendisini birçok resminde model olarak kullandı. Andrew Wyeth'i bir anlamda üne kavuşturan Christina'nın Dünyası resmi yine komşusu Christina Olson'a aittir. Andrew Wyeth'in ömrü hep kırsalda geçti, resimlerinin konularını bulunduğu bölge insanları ve yaşamlarından seçti. Andrew Wyeth bu resmi henüz 31 yaşında New York'taki Modern Sanat Müzesi'ne götürdü, müze, resmi 2.200 dolara biraz da tereddüt ederek satın aldı. Ebat 80x120 cm. Şu an bu resme paha biçilemez öyle söyleyeyim.

Resimle ilgili yapılan yorumlarda kadının yabanmersini veya çiçek topladığından bahsedilir, aslında ne yaptığı belirsizdir. Ortalıkta çiçek veya yabanmersini yok. Arkadan gösterilen genç bir kadın tarlada oturmuş, tepedeki çiftlik evine bakıyor. Ne yaptığına ilişkin bu belirsizlik resmin genel kompozisyonundaki gerilimi

412 artırır. Sanki sürünerek karşıdaki evlere ulaşmaya çalışıp yardım isteyecekmiş gibi gelebilir. Christina Olson çocuk felci yüzünden yürüyemiyordu ve tekerlekli sandalye kullanma fikrine de çok sıcak bakmıyordu. Yaşadığı ortamın buna müsait olmasından kaynaklı o kırlarda bu şekilde hareket ederek gezmeyi seviyordu. Andrew Wyeth penceresinden bakarken komşusu Christina Olson'u bu şekilde görünce onu resmetti. Resmetti derken genel eskizlerini çıkartıp sonradan tuvale aktardı. Komşusu o dönem 55 yaşındaydı, model olarak eşini kullandı. Haliyle resimdeki kişi biraz daha genç görünür.



Andrew Wyeth / Christina'nın Dünyası / Christina's World / Detaylar

Zayıf kollarına dayanarak kuru çimenler ve otların arasında oturan bir kadın. Eller kullanmaya bağlı olarak fazla gelişmiş. Bu kocaman elleri Millet'in Başak Toplayan Kadınlar resminde de görürüz, oradaki kadınların elleri de kocamandır.

Saçları rüzgârda uçuşuyor. Ve tutmayan ayakları. Sürüklediğini hissedebiliyoruz. “Figür ile uzaktaki evler arasındaki uzaklık bir melankoli duygusunu ve yalnızlığı vurguluyor. Yumuşatılmış tonlarla ama parlak gün ışığının sıcak ışıltısıyla betimlenmiş sahne Wyeth’in keskin gerçekliğinin tipik bir örneğidir. Ayrıntıların aynen verilmesi ve alışılmadık bakış açılarının kullanımı, kuşkusuz fotoğrafın etkilerini yansıtmaktadır. Wyeth’in konuları, genellikle yalnızlığın çatışmalarını açığa vuran boş doğa görünümeleridir; ancak sanatçı bunları dergi illüstrasyonları tarzında ince ayrıntılarla betimleyerek rahatsız edici bir etki elde etmiştir.”⁶⁴

Daha önce de bahsettim resmin gerçeği yansıtma gibi bir zorunluluğu yok, sanatçı bakar ve onu kendi gerçekliği içerisinde süzerek tuvaline aktarır. O başka bir gerçeklik olmuştur artık. Andrew Wyeth’i diğer foto gerçekçi ressamlarla karıştırmayın derken biraz da bunlardan bahsediyordum.



Andrew Wyeth

Christinanın Dünyası / Detay



Olson House / Maine

Ev, Olson House, Maine’de bulunan 14 odalı bir çiftlik evi. Şu an bu ev bir sanat müzesine ait. Andrew Wyeth’in bu resmi, Christina Olson’un resimdeki duruşu ikonografikleşti. O duruş sürekli taklit edilmeye başlandı. Resmin atmosferi filmlere konu oldu. Özellikle şiirsel sinemanın usta yönetmeni Terrence Malick’in *Days of Heaven* filminde bu resmin etkilerini görebiliriz, Malick’in en sevdiği resimlerden biridir.

Samson ve Delilah

“Samson and Delilah”

Leon Bonnat / Solomon J Solomon / Rubens

Kitabı sonlandırırken Eski Ahit'te geçen “Samson ve Delilah”'a değinip üç resim birden yapacağım. Kimdir bu Samson ve Delilah? Konu söylediğim gibi Eski Ahit'te geçiyor, İsrailoğulları ile Antik Filistinliler (Philistine). MÖ 12. yüzyıl. Şimdiki Filistinlilerden çok farklıydılar ama o topraklarla Filistin isminin yan yana geldiği yıllar.

Farklıydı diyorum çünkü Antik Filistinliler “Ege” kökenli bir halktı. Bu hikâyedeki Samson, İbrani tanrısall güçleri olan biriydi. Hikâyeye derken bu olay “Tevrat”ta geçiyor. Samson’un kelime anlamı da “Güneşin Adamı” demek. Kendisi “Nezir” olarak geçer yani Tanrı’ya adanmış. İlkel çağlarda İsrail ile Filistinliler savaşırken Samson ciddi bir fark oluşturuyor, Filistinliler bir türlü kendisiyle başa çıkamıyorlar. Tanrısall güçleri olan bir çeşit Barbar Conan gibi düşünün. Koca bir orduyu tek başına alt eden, aslanları, kaplanları parçalayan bir insan. Filistinliler bakıyorlar Samson ile başa çıkamayacaklar bunun bir zaafını araştırmaya başlıyorlar. Samson’un bütün erkekler gibi güzele karşı bir ilgisi var, özellikle Filistinli kadınları çok güzel buluyor. Güzeller güzeli Delilah’ı bu iş için görevlendiriyorlar.

Delilah güzelliği ile Samson’u kendine âşık ediyor. Delilah âşık değil bir çeşit casus. Samson, Delilah’a âşık olduktan sonra her âşık gibi biraz gevşiyor. Delilah, bu noktada cinselliğini de kullanarak en olmadık zamanlarda Samson’u konuşturup onun zaaflarını/za-yıf noktalarını öğrenmeye çalışıyor. Samson temkinli davransa da bir gün (muhtemelen Delilah’ın göğüslerinin dışarıda olduğu bir zamanda dikkati dağılıyor ve) sırrını Delilah’a açıklıyor.



Leon Bonnat / Samson'un Gençliği / 210.8 x 252.7 cm / 1891

Diyor ki, benim gücüm saçımda. Ben saçımı Tanrı'ya adadım. Kesmiyorum. Tanrı da bana düşmanlarımı alt etmem için güç verdi. Delilah da ha öyle mi neyse ne, ben pek ilgilenmiyorum bunlarla, şu üzerindikileri çıkar da yanıma gel artık diyor. (Ben öyle dediğini tahmin ediyorum.) Delilah, Samson'un bu sırrını ertesi gün Filistinlilere anlatıyor, sonrasında Samson'un yorgun düşüp Delilah'ın dizlerinde uyuyakaldığı bir gece içeriye aldığı Filistinlilerle birlikte Samson'un saçlarını kesiyorlar. Güçlerinden yoksun kalan Samson esir düşüyor.

Sonrasında gözlerinin dağlanması dahil türlü işkencelerden geçirilip bir un değirmeninde köle olarak çalıştırmaya başlıyorlar. Geceleri de kendisini Dagon Tapınağı'nın sütunlarına bağlıyorlar. Samson her gece Tanrı'ya dua edip, güçlerini yeniden istiyor. Bir süre sonra saçları uzamaya başlayınca yavaştan yavaştan topar-

416 lanmaya başlıyor, Tanrı da güçlerini yeniden veriyor. Topladığı gücü ile sütunları yerinden söküyor, sonra işte şehrin bir ucundan girip diğer ucundan çıkıyor. Bu savaş sonunda kendi de hayatını kaybediyor. Konu hakkında kısaca fikir edindiğimize göre, resimlerden devam edebiliriz. Öncelikle İngiliz ressam Solomon J. Solomon'un *Samson'un Yakalanışı* adlı şu enfes resmine bakalım.



Solomon Joseph Solomon / *Samson'un Yakalanışı* / 3658 x 2438 cm / 1887 /
Walker Art Gallery Liverpool

Samson'u yakalamışlar iplerle zapt etmeye çalışıyorlar. Samson o kocaman gözlerini açmış Delilah'a bakıyor. Sol eli yüreğinin üzerinde, tırnaklarını vücuduna geçirmiş, etrafını sarıp onu yakalamaya çalışan insanlar değil âşık olduğu kadın tarafından ihanete uğramanın acısı var yüzünde. Ağzı kapalı ama gözleri çok şey anlatıyor, bir göze ne kadar ifade yüklenebilirse o kadar yüklenmiş. Bu gözlerdeki ifade İlya Repin'in *Korkunç İvan ve Oğlu* resmindeki İvan'ın gözlerini çağrıştırıyor, aynı acı ifade. Müthiş kompozisyonlar.



Solomon Joseph Solomon
Samson'un Yakalanışı / Detay



Ilya Repin
Korkunç İvan ve Oğlu / 1885 / Detay

Kırmızı başlıklı bir adam Samson'un sağ dizinin üzerine oturmuş, olanca gücüyle onu tutmaya çalışıyor, sırtı gerilmiş omurlar ortaya çıkmış. Diğerleri iplerin ucundan asılıyorlar, Samson'un saçları kesilmiş ama yine de çok güçlü.



Solomon Joseph Solomon / Samson'un Yakalanışı / Detay



Solomon Joseph Solomon / Samson'un Yakalanışı / Detaylar

Ve Delilah, sağ elinde Samson'un kesilen saçlarını sallıyor. Suratında amacına ulaşmış olmanın verdiği bir zafer gülümsemesi var, ne oldu bak bir çift memeye kandın diyor. Sol altta yere eğilmiş saklanarak uzaklaşan başka bir Filistinli daha görünüyor, alttan alttan bakıyor, onun da sol elinde Samson'un saçları var. Hemen yanında saçları kestiği kırkık duruyor, bununla kırsal da koyunların yünlerini kırparlar. Neresinden baksan müthiş bir resim.



Peter Paul Rubens / Samson ve Delilah / 185 cm x 205 cm / 1609-1610
The National Gallery



Peter Paul Rubens / Samson ve Delilah / Detaylar

Konuyla ilgili bir diğer enfes resme geçiyorum. Samson, Delilah'ın dizlerinde uyuyakalmış. Delilah'ın göğüsleri açıkta, üzerinde kırmızı bir kıyafet var. Sol eli Samson'un omzunda, şefkatle,

420 yumuşacık dokunuyor ona, gözlerde de hafif bir acıma, üzülmeye hali seziliyor.

Hemen yanı başındaki adam hassas bir şekilde Samson'un saçlarını kesiyor.



Peter Paul Rubens / Samson ve Delilah / Detaylar

Delilah'ın arkasında yaşlı bir kadın var. Elindeki mum ile ortamı aydınlatıp kesim yapan kişiye yardımcı oluyor. Bu kadından Eski Ahit'te bahsedilmiyor, kendisiyle ilgili iki yaygın görüş var. Birincisi Delilah'ın bir hayat kadını olduğu, bu yaşlı kadının da onun çalıştırana olduğu şeklinde. Diğer de (yüz hatları hemen hemen Delilah ile aynı) Delilah'ın gençliği ve yaşlılığına bir gönderme olduğu şeklinde. Yorumu açık. Diğer taraftan Samson'un üzerindeki kürk ile onun vahşiliğine gönderme yapılmış. Yerdeki kilimin deseni de çok güzel.



Peter Paul Rubens / Samson ve Delilah / Detaylar

Kapıda bekleyen askerler, Samson'un saçları kesildikten sonra içeri girip onu esir alacaklar. Karşı duvarda Venüs ve oğlu Cupid'in heykeli görünüyor. Cupid (Roma mitolojisinde) Aşk Tanrısı'dır (Yunan mitolojisinde Eros). Onun ağzının kapalı olması buradaki konuşmaya sırları ifşa etmeye bir gönderme. Konuyu ve kitabı burada bağlayayım. Bakıp, inceleyen, okuyan dostlara sevgiler, selamlar. Sanatla kalın...

UMBERTO ARTE ile Sanat

Vincent van Gogh, Leonardo da Vinci, Raffaello Sanzio, Vladimir Tatlin, Pieter Bruegel, Hans Holbein, Louis Gallait, Andrew Wyeth ve daha kimler kimler...

Her biri resim sanatının ustaları, görsel sanatlarda birer dâhi...

Resim sanatıyla ilgilenen de, ilgilenmeyen de gördüğü an muhakkak tanır onların eserlerini.

Ancak bu eserlerin bir de bilinmeyen yönleri vardır ki ayrıca bir kitap konusudur.

Umberto Arte ile Sanat eşsiz eserlerin ve dâhi yaratıcılarının bilinmeyenleriyle dolu, gerçek bir “sanat okuyuculuğu” rehberi.

Yolu daha önce hiçbir sanat eseriyle kesişmemiş olanların bile keyifle ve kolaylıkla içine dahil olabileceği, son derece lezzetli ve tatmin edici bir sanat sohbeti vaat ediyor bu kitap...

@UmbertoArte



“neziH”

68 00

nuaftır.

destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

www.destekdukkani.com

%40 indirimli kitap satış strateji

ISBN: 978-6053116806



9 786053 116806

